HORATII TVRSELLINI ROMANI

E SOCIETATE IESV

AVRETANÆ HISTORIAE, LIBRI QVINQVE.

AD ILLVSTRISS. D.

ETRVM ALDOBRANDINVM S. R. E. CARD.

MOGVNTIÆ,

.pud Balthaſarum Lippium, um-
ptibus Arnoldi Mylij.

Cum Priuilegio Sac. Cæſareæ Maieſtatis.

ANNO, CIↃ. IↃ. IC.

ILL.mo AC REVER.mo D.

PETRO ALDO-BRANDINO S. R. E. CARDIN.

Horatius Tursellinus fœlicitatem.

CVM *plurimis maximisque in rebus diuina prouidentia elucet, Card. Ampliss. tum verò præcipue in eo, quod parentem suam Deus hominum patronam parentemque nstituit. Nam cum humanam imbecillitatem innuerabilibus expositam casibus cerneret, talem ei custoem ac præsidem iam inde ab initio destinauit; quæ saluem vndique cinctam periculis expedire, vitam veris lutaribusque bonis cumulare vna ex omnibus maxie & vellet, & posset. Matrem quippe suam præpotens le Deus diuinæ maiestatis, potestatisque sociam, quateus licuit, adsciuit. Huic olim cœlestium, mortaliumque rincipatum detulit: ad huius arbitrium (quoad homi um tutela postulat) terras, maria, cœlum, naturamque oderatur: hac annuente, & per hanc diuinos thesauos mortalibus, & cœlestia dona largitur. Vt omnes ntelligant, quicquid ab æterno illo, augustoque bono-*

(:.) 2 rum

rum fonte in terras profluat, fluere per MARIAM. *Ergo, quæ regio? quæ gens? quæ natio est? vbi non illustratum miraculis, consecratum ædibus, titulis insignitum B.* MARIÆ *patrocinium existat? Verum inter omnes B. Virgini sacras ædes in omni genere vna eminet Lauretana: quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum impleuit; & per tot iam sæcula in dies magis omnium gentium ac nationum concursu, frequentiaque celebratur: vt cætera B.* MARIÆ *templa singularum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero omnium gẽtium ac populorum commune perfugium esse videatur. Huius igitur siue Aedis, siue Domus historiam tibi,* PETRE ALDOBRANDINE *potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ, quam singulari beneuolentia complexus es, nomine; tum meo, qui eandem ob causam, plus quam pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Errant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ linguæ studio magis, quam veritate ipsa metiuntur, si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis percipi, quam ex veteribus illis ac Latinis. Etenim Etrusca lingua Italiæ fere terminis circũscribitur quibus ipsis deinde interpres huius historiæ satisfaciet at Latina per omnes propemodum gentes ac nationes*

longe lateq; vagatur: vt Romanus ille sermo etiam amplioribus, quam Romanum olim imperium, finibus terminetur. Quod si Lauretanæ Virginis tutela orbis terræ regionibus definitur; certe optare debemus, vt eius gloria ac fama perueniat, quocumque Christiana religio cultusq; penetrauit. Quare Card. Ampliss. eadem benignitate, qua nostros homines soles, hoc qualecunque nostri Ordinis munus accipies: & clarissimum PETRI ALDOBRANDINI *nomen simul cum Lauretana historia disiunctissimas quoque terras, ac regiones peragrare patieris: vt idem sit singularis tuæ erga Lauretanam Virginem religionis monumentum, & pignus nostræ erga tuum nomen gratæ ac propensæ voluntatis, Vale.*

CLEMENS
PAPA VIII.
Ad futuram rei memoriam.

VM ſicut accepimus dilectus filius Horatius Turſellinus Religioſus Societatis IESV, Hiſtoriam ſacræ Domus Lauretanæ, magno ſtudio & diligentia conſcripſerit, & in lucem proferre ad piorum fidelium ſpiritualem conſolationem intendat, dubitetque, ne ſi omnibus huiuſmodi Hiſtoriam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter ſupplicari fecit, vt in pręmiſſis opportunè prouidere, de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos igitur eundem Horatium ſpecialibus fauoribus, & gratiis proſequi volentes, & à quibuſuis excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti, aliiſque Eccleſiaſticis ſententiis, cenſuris & pœnis à iure, vel ab homine quauis occaſione vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtit, ad effectum præſentium dantaxat conſequendum, harum ſerie abſoluentes, & abſolutum fore cenſentes, huiuſmodi ſupplicationibus inclinati eidem Horatio, vt ad decennium proximũ, à primæua dictæ Hiſtoriæ impreſſione computãdum, nemo tam in vrbe, quam alibi, in toto ſtatu noſtro Eccleſiaſtico nobis, & S.R.E. mediatè, vel immediatè ſubiecto, Hiſtoriam prædictam, tàm Latino, quàm vulgari Italico idiomate, ac tàm in paruo, quàm in ma-

in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venalem habere, sine speciali dicti Horatij, aut ab eo causam habētium licentia, possit, authoritate Apostolica, tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Ac propterea vniuersis, & singulis vtriusque sexus Christifidelibus præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis, ne dicto decennio durante, in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam in quocunque idiomate, sine speciali dicti Horatij, aut ab eo causam habentiũ licentia imprimere, aut impressam vendere, seu venalem habere, vel proponere audeant, seu pręsumant, sub quingentorum ducatorum auri de Camera, pro vna Camerę Apostolicæ, ac pro alia dicto Horatio, seu ab eo causam habentibus, ac pro reliqua tertiis partibus accusatori, & Iudici exsequenti; nec non amissionis, & librorũ & Typorum omnium prædicto Horatio, seu suis pręfatis pariter applicandorum pœnis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filiis nostris S.R.E. Camerario, ac Sedis Apostolicę Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & aliis Iustitię ministris, cæterisque, ad quos spectat, vt eidem Horatio, & causam ab eo habentibus supra scriptis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistendum, pœnas prædictas contra quoscunq; contradictores irremissibiliter exequantur, mandamus. Non obstantibus quibusuis Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, ac priuilegiis, indultis, & litteris Apostolicis

(.·.) 4 in con-

in contrarium præmissorum, quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus & singulis eorum tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus: cæterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, vt præsentium transumptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, adhiberi debeat. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die V. Ianuarij, M.D.XCVIII. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

M. Vestrius Barbianus.

INDEX

INDEX CAPITVM HISTORIÆ LAVRETANÆ

LIBRI PRIMI.

Tres

LIBRI TERTII.

S. Domus

LIBRI QVARTI.

LIBRI QVINTI.

Finis Indicis Capitum.

AVTHO-

AVTHORES
QVI IN HAC HISTORIA CITANTVR.

F Albertus Leander.
Ambrosius Nouidius.
Annales Flumenses, apud Hieronymum Angelitam.
Annales Recinetenses apud eundem.
Annales Lauretani Raphaelis Rieræ manuscripti.
S Antoninus Archiep Flor.
Baptista Mantuanus.
V. Beda.
S. Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Cyrillus.
Blondus.

Bullæ:
- Benedicti XII.
- Bonifacij IX.
- Martini V.
- Nicolai V.
- Xysti IV.
- Pauli II.
- Iulij II.
- Leonis X.
- Clementis VII.
- Pauli III.
- Iulij III.
- Gregorij XIII.
- Clementis VIII.

Codices Lauretani Donorum.
Chronica S. Francisci.

Diarium Iulij II.

Franciscus Vicciardinus.

Gulielmus Tyrius.

S. Hieronymus.
Hieronymus Angelita.

Iacobus Victriacus.
Ioannes Villanus.
Iodocus Clitouęus.

Nicephorus Callistus.

Onuphrius Panuinus.

Paulus Æmilius.
Platina.
Præpositus Teremanus.

Sabellicus.

Victorius Brigantius.

Nos

NOs *Ant.Maria, miseratione diuina tit. S. Agnetis in Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus.*

Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij Tursellini è Societate IESV, *in quinque libros distinctam: consentit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Almæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimonium dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die XIV. Maij, Anno M. D. XCVII.*

Ant. Mar. Card. Gallus. Lauret. Prot. & Guber. perp.

EGo *Claudius Aquauiua Societatis* IESV. *Præpositus Generalis, Lauretanæ Historiæ libros quinque à P. Horatio Tursellino compositos, per tres alios Theologos nostræ Societatis, recognosci mandaui: quos cum illi approbauerint, probo etiam, vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Datum Romæ die VIII. Octobris, Anno Domini M. D. XCVII.*

Claudius Aquauiua.

Imprimatur.

Alex. Prouicesg.

Imprimatur.

F. Paulus Picus Reuerendiss. Mag. Sac. Palatij socius.

Ecce Tabernaculum Dei cum hominibus Io. Skyrgh sculp:

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

AEDIS Lauretanæ hiſtoriam, rem à multis inchoatam magis, quam perfectam, à pleriſq; auidè expetitam, iam diu molior ad noſtram ætatem à primordio euoluere. Vtinam, vt ſpiſſum opus, & operoſum fuit, ita operæpretium fecerim. Quippe omnia ferme, quę ſiue Laureti, ſiue Recineti, ſeu Romæ, alibiue exſtant eius rei monumenta magno labore conquiſita oportuit. Ex his quæcunq; ad rem pertinere videbantur, ita decerpſi, digeſſiq;, vt iuſtum corpus efficerent. Et ſuſcepti operis curam grauiorem fecit cura ſucceſſus. Namq; rem aggredienti nec paruæ, nec paucæ dictu res occurrebant, quæ animum ſolicitarent, & à propoſito deterrerent meum. Primum auguſtiſſimi huius ſacelli origines adeo mirabiles, inuſitatęque ſunt; vt penè incredibiles videri poſſint, ſi huma-

humanis rationibus consilia diuina pense
tur. Deinde maiorum nostrorum in talib
rebus memoriæ prodendis incuria bona
subtrahebat materiæ partem. Arrogant
porro esse videbatur, in re à pluribus nc
contemnẽdis scriptoribus parum fœlicit
tentata, euentum sperare meliorem. Postr
mo meę tenuitatis conscius verebar, ne tar
ti operis molem maiore animo, quam cor
silio suscepisse existimarer. Præsertim cu
ea narrare aggrederer, quæ quia fidẽ prop
modum excederent, differendo fierent m
nora vero. Itaque timendum videbatur, n
summæ sanctissimi templi famæ detrahe
rem aliquid potius, quam adderem, & su
peruacaneo labore nihil aliud, nisi repre
hensionem prudentium quærerem. Cæte
rum, vt me collegi; creuerunt animi, diffi
cultatesque cesserunt. Res enim quamui
admirabilis, & antea inaudita; vsque eo ta
men certa iam, explorataque habetur; vt d
ea ambigere, ac dubitare sit nefas. Quipp
summa cum fide à maioribus, velut per ma
nus accepta deinceps traditur posteris. Ne
Illyricis, Recinetensibusq; monumentis so
lum; sed historicorum quoque Romano
rumq; Pontificum authoritate nixa est. Ad
hæc vetustam fidem constans tot ætatum
consensus, concursusq; omnium gentium
adfirmauit. Porrò loci religionem incredi-

bilis

bilis tum votorum copia, tum donorum opulentia insignem facit. Nec vetera magis, quam noua quotidie illustrant miracula. Vt de tam testata, explorataque re addubitare non possit, nisi qui, aut de diuina vi, ac prouidentia dubitare velit; aut eximere ex hominum genere humanam fidem. Enimuero si templi Deiparæ incunabulis, Deique conceptu inclyti primordia longe augustiora cæteris enarremus; haud minus propenso animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent, quàm præcipuum auxilium probant. Etsi autem maiorum indiligentia multarum nobis rerum adimit copiam; non tamen summæ rerum adimit facultatem. Namque illi minorum incuriosi sedulos se in maioribus prębuere. Itaque si meum hoc qualecunq; munus B. Mariæ cordi fuerit, vt spero; haud sane diffido, cætera mihi in procliui, atque in expedito fore. Maria fauente, nihil non prospere cedit. Quod si forte, aut rei magnitudini pene incredibili; aut expectationi doctorum hominum noster hic minus responderit labor; me certè iuuabit memoriæ tam insignis miraculi, Deiparæ Virginis gloriæ, humani generis tutelæ, denique accensis piorum studiis consultũ pro mea virili parte voluisse. Cæterum nisi me suscepti operis amor fallit, non facile alia historia est, aut

miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut vſu frequentior, aut iucundior fructu: Hic quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ præſidium: hic præſentem eius in periculis cuiuſq; generis opem: hic omnium ferme exemplorum documenta in illuſtri monumẽto propoſita intueri licet. Vnde tibi, familiæ, ciuitati tuæ, pro varietate temporum, quod ex vſu futurum ſit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinæ beneuolentiæ pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumq; donum inde vſque à Galilæa diuinitus eſt tranſmiſſum: vt dubiis in rebus confidat, nunquam ſibi eius tutelam defuturam, cuius prædem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inſpirauit huius loci religionem; vt quicunque ad Lauretanam Ædem accedunt, non tam ad ædem Virginis, quam ad ipſam Virginem adire ſibi videantur. Et ſane hîc Deus Deique mater miro quodam modo præſentiam ſuam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad ſacroſanctæ Domus ingreſſum: hinc illud abeuntibus iniicitur eius reuiſendæ deſiderium: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuerſo mutatio. Quæ quidem perpetua Ædis Lauretanæ miracula ita euidentia ſunt; vt etiamſi deeſſent alia, quibus

abun-

abundat, cuiuis facerent diuinæ præſentiæ fidem. Adeo nemo eſt, quamuis ſceleratus, ac perditus, qui ſi Lauretum adeat, non Deum cum Matre in materno domicilio præſentem adeſſe ſentiat. Eſt autem hoc præcipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac ſanctitas quotidie magis efflorescat. Id adeo vel ex celeberrimarum ædium B. Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facile apparet. Namque illarum celebritatem cultumque, cum aliquamdiu viguerit, paulatim deflorescere videmus: huius vero maieſtatem, quod altiſſimis ſit defixa radicibus, cernimus per tot iam ſęcula, auctiorem in dies fieri, auguſtioremque. Sed iam aſpirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus eſt, quorumque ope maximè nitimur, rem ipſam ordiamur. Quam quidem eiſdem illis fauentibus, non tam ſcribenti grauem, quam ſalubrem legenti, ac frugiferam ſpero futuram. Verum, & ſi Lauretanæ hiſtoriæ origo haud ferme ſupra trecenteſimum annum repetatur; altius tamen arceſſenda neceſſario eſt; quo tota res à capite, ac fonte liquidius fluat.

B. Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur, dum Christi fides in Palæstina viget. CAP. I.

NAtalem B. Virginis domum Galilæa Syriæ regio olim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, & educata eſt. Inibi ab ipſa æternus Deus Angelo prænuncian-te conceptus: & ſalutaria mortalibus Dei, ac Deiparæ veſtigia impreſſa. Nec loci ſan-ctitas, aut ignota piis hominibus, aut ne glecta vnquam fuit. Omnium primum ſatis conſtat, eam magnum ſemper nomen, ve-neratio neque apud Chriſtianos habuiſſe: et eius venerationis authores ipſos fuiſſe Apo-ſtolos: ab his quippe Virginalem domum, ſeu prodendæ poſteris memoriæ, ſeu Chri-ſtianæ religionis augendæ ſtudio, rite con-ſecratam. Ex eo igitur tempore, & ipſi Apo-ſtoli ingenti eam honore coluerunt, & ab aliis pari religione cultam voluerunt. Apo-ſtolorum inde authoritas apud poſteros va-luit. Cæteræque deinceps ætates certatim cœleſtis reginæ incunabula, Deique con-cepti veſtigia celebrarunt, qua dignum erat religione cultuque. Itaque anno Poſt Chri-ſtum natum circiter C C C. (quo tempore Chriſtiana res, longa pace cuncta refouente ſub tutela Magni Conſtan. florere cœpit.) D. Helena Auguſta domicilium Virginis pereleganti ęde decorauit. Nam Palęſtinam pera-

B. Virginis Domus ab Apoſt. conſecrata. Anna. Flumin. apud Angel.

A S. Helena templo decoratur.

peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata ſacris ædibus adornaret, peruenit *Nazareth, & ſalutationis Angelicæ domo reperta, peramanum inibi condidit templum.* Ex eo, non ſolum ab Aſianis, Afriſque, ſed etiam ab Europæis ſacra illa loca ſolito magis celebrari cœpta: & natale B. Mariæ tectum cœleſti nuncio, diuinæq; ſobolis conceptu inclytum à piis hominibus impenſius cultum. Argumento eſt, quod S. Hieronymus Romanæ Eccleſiæ columen, & B. Paula mulier è prima nobilitate Romana ſanctam illam terram luſtrantes *Nazareth nutriculam Domini* (vt Hieronymus appellat) adiere. Tenuit hæc religio multa ſæcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D. C C. cum Hieroſolyma Saracenis capta teneretur armis, ſacra Syriæ loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus Beatam Virginem ſalutauit, à peregrinis Europæis viſebatur. Huius rei author eſt Beda ab illa ætate recens. Neque enim adeo iniqua Hieroſolymæ, & in Palæſtina Chriſtianorum conditio ſub Saracenis erat, vt deinde ſub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M.L. Syria, ac Hieroſolymis potiti Chriſtianũ nomen indignis modis vexare cœperunt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo inſtituto ſacrum bellum accendit. Quo bello

Niceph. lib. 8. cap. 30.

A S. Hieronymo & B. Paula viſitur.

Hiero. epiſt. 27. ad Euſtoch.

Guliel. Tyr. lib. 1. bel. ſac.

Beda de loci Sanct.

Guliel. Tyr. lib. 1.

Idem lib. 3.

Paul. Aem. lib. 4. Europæorum, ac præcipue Francorũ Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepere, anno ferme M. C. Inde quamdiu *Hierosolyma recepta.* Hierosolymitanum stetit regnum, viguit vt cum maxime Sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula. Ergo Tancredus genere Normanus, is cuius *Nazarena Ecclesia Metrop. facta.* egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim *Guliel. Tyr. lib. 9.* fecit. Harum rerum authorem habeo Gulielmum Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiam huius *Iac. Victr. in descrip. terra sancta.* fere æqualis Iacobus Victriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpe in æde, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum Ordines *Gulie. Tyr. lib. 12. & 13. Paul. Aem. lib. 5.* nati, Templariorum, & S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipue peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, transalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepul-

chrum,

chrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hęc quies parum diuturna. Saladinus Rex Ægypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hieroſolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hieroſolymam, aliaſque circa vrbes, & oppida in ditionem ſuam redegit; anno ferme XC. quam in Chriſtianorum poteſtatem venerant. Tranſmiſerunt exinde in Syriam, vel ad Hieroſolymam recipiendam, vel ad Palæſtinæ poſſeſſionem retinendam Conradus Cęſar Philippus II. Franciæ, & Ricardus Angliæ reges cum ingentibus copiis. Cæterum ſiue hoſtium inſidiis, ſeu fraude locorum, ſiue ipſorum diſcordia circumuenti fractique, irrito incepto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæſar idemque Siciliæ rex, & Hieroſolymitani regni titulo nitens. Hic Gregorij IX. hortatu, impulſuque tandem in Syriam tranſmiſit exercitum. Sed amicitia, ac ſocietate cum Ægypti rege inita, Hieroſolymam aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M. CC. XXV. maiore vtique fama, quam gloria. Nec diuturna magis fuit, quam glorioſa poſſeſſio. Paucis interiectis annis Parthi ab Scythis, ſeu Tartaris pulſi ſuis ſedibus, inuaſerunt Syriam. Hieroſolymam nuper à Federico Cæſare refectam ſolo æquarunt. Igitur Ludouicus

Paul. Aem. lib. 4.

Paul. Aem. lib. 6.

Paul. Aem. lib. 7.

Paul. Aem. lib. 7.

IX. Rex Franciæ anno eius ſæculi XLV. copias in Syriam traiicit Chriſtianæ rei iam labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad irritum cecidit. Pius Rex potitus clauſtris Ægypti (Peluſium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa ſecunda prælia cum Ægyptio rege fecit: deinde premente lue, cogitur, reddita Damiata pacem redimere ab hoſte. Ad Vltimum cum minus proſpero euentu res gereretur in Syria, deportat exercitum. Cæterum ante diſceſſum, ne gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde ſi non belli, at pietatis fructum referre ſtatuit. Ergo ſacra illa Palæſtinæ loca perluſtrans (vt nonnulli authores ſunt) ex Tabore monte Nazarethum iter intendit. Vt primum B. Mariæ conſpexit ædem, ſtrenue equo deſilit, procumbit in genua: & venerabundus natalem Virginis domum, ipſamque ſalutat Virginem. Inde ad templum progreſſus pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factum, & ſimul ſanctiſſimam eius parentem enixius veneratur colitq;. Et aderat Grabrielis Archangeli nuncio, Deoque à Virgine concepto ſacer, ac ſolemnis dies. Itaque pius Rex (vt eum loci ſanctitas, ac ſua pietas admonebat) pridie pane dumdaxat, & frigida ieiunat, cilicio quidem ad carnem indutus. Feſto autem die rem diuinam ſolemni

S. Ludouic. Domū Virginis Veneratur.

Iodoc. Clitou. Ser. de S. Ludou.

mni cęrimonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentiq; religione perfusus. Rarum vtique Christianę pietatis in Rege pręsertim, ad posteros documentum. Ex quo coniectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit sanctissima Virginis Domus. Nec verò discessu Ludouici Regis extinctum est Christianũ nomen, Sanctorumque locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide, & officio manebant: & transmarinis subinde auxiliis fulti summa ope tutabantur sacrę terræ reliquias. Verum enim vero simul gliscentibus in Italia ciuilibus bellis, ex funestis Velforum Gibellinorumque factionibus; simul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, destituta ab Europęis, concussa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Ægypti quippe Rex Christianorũ Principum dissensionẽ, suam occasionem ratus Tripolim vi cepit, diruitq;. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentissimamque Phœnicis vrbem, quæ sola iam in Palæstina pro Christianis stabat, obsedit: tandemque expugnatam ferro, flammaq; deleuit. Et extitit in barbaris insigne Christiani nominis odium. Ciues ad vnum cęsi: muri, ac tecta solo æquata: ad hęc

S Antonin. par. 3.
Paul. Aem. lib. 8.
Ioan. Villa. lib. 7.

ipsa

ipsa quoque mœnium fundamenta eruta, vt ne vestigium quidem Christianæ rei extaret in Syria. Ita demum amissa Ptolemaide, pulsi in perpetuum (vt videmur) Palæstinæ possessione sumus, anno à Virginis partu M. CC. XCI. Ex quo indigenæ Christiani partim dilapsi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapsi. Exteri porro, ac peregrini terrore Turcici furoris (nisi auro via aperiatur) exclusi. Ac suprema illa clades veterem sacrosancti sepulchri, quod primas religionis tenebat, cultum haud penitus aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hierosolymę vrbis olim regię, nunc præcipuæ: cuius propinquitas Christi cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa sitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis Barbarorum infesta haudquaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ causa admirandi, & post hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

Amisso cultu in Galilæa, diuinitus asportatur in Dalmatiam. CAP. II.

NAm cum neque ab indigenis, neque ab exteris populis debitus sacrosanctę cellę honos haberetur, non diu passus est Deus sua, Matrisque suæ vestigia neglecta inter Barba-

Barbaros iacere. Eodem quippe anno, qu
fuit ſuprema Palæſtinæ clade inſignis, Deι
dilecta domus è Syria pariter cum religione diſceſſit. Author eſt Ioannes Villanus hiſtoricus eius ętatis ſane nobilis, Aprili menſe circiter medio anni M.CC.XCI. Ptolemaidem captam. Menſe igitur in ſequenti eiuſdem anni, hoc eſt VII. Idus Maias, Nicolao IV. Pontif. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus aſportatur in Europam, cladem Orientis tanto Occidentis bono compenſans. Sunt qui facultates Ioachimi Patris B. Mariæ ſpectantes, non tam domum eius, quam cubiculum putent à cętera ſeiunctum domo. Me quidem haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe, quibus ſimul cubiculum fuiſſe, & domum Virginis, id eſt, tecti paterni partem præcipuam, placet. Argumento eſt (vt de fictilium armario taceam, quod inibi viſitur) ianua longè maior, quàm pro modo cubiculi à cæteris ædibus ſeparati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent. Nicephorus quippe Calliſtus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Bethlemo auita ſede, in Galilæam commigraſſe: & Nazarethi domicilium collocaſſe. Vt intelligamus hanc non auitam, ſed paternam Virginis fuiſſe domum, parum fortaſſe dignam paternis opibus; cæterum, vt tempo-

Ioan. Villa. lib. 7.

Ann. Flum. apud Hiero. Angel.

Niceph. lib. 1. cap. 10.

temporis cauſa paratam, haud ſane incommodam, nec ab antiquæ illius ſimplicitatis ſtudio abhorrentem. Omnino talis eſt, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis ſpirare videatur. Sed ſiue illud cubiculum, ſiue domicilium Deiparæ fuit; certè ab Apoſtolis dedicatum (vt ſuprà diximus) & in templi formam redactum Chriſtiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hęc igitur ædes eius vi, ac poteſtate, qui ad preces Diui Gregorij Taumathurgi, montem olim ſede ſua molitus alio tranſtulit, in gratiam cœlitum Reginæ, à fundamentis auulſa eſt: atque hauddubio Angelorum miniſterio, inde vſque à Galilæa (mirum dictu, audituque) per ingentes terrarum, mariſque tractus in Dalmatiam tranſlata. Quippe id ſpatium patet amplius vicies centena paſſuum millia. Terſactum inter, & Flumen, (oppida ſunt Dalmatiæ) leniter accliuis mons eminet: quo in ſummo æquata agri planities ſedem efficit peramænam, Adriatico imminentem mari. Quod olim crebris fædiſque tempeſtatibus infame, ex eo tempore ſatis mitigatum ferunt: credas Virginem inſanos freti illius æſtus cellæ ſuæ obiectu cohibere voluiſſe; vt vel hinc coniiceremus, quid ipſa effectura eſſet in mortalium vita, quę variis quotidie caſibus, & quaſi procellis agitatur. Hic igitur Nazarena

rena domus, velut præcipua tutela periclitantium à cœlestibus ministris; Deiparæ iussu, sita est secunda circiter noctis vigilia. Vt primum diuinæ liberalitatis donum accolis lux ostendit; enimuero animos rei nouitate attonitos non admiratio tantum, sed etiam religio incessit. Ergo qui propius aberant, vt quisq; primus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt. Ædiculam conspiciunt fastigiato tecto; & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro quodam horrore pariter, gaudioq; perfusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiose contemplari, & perlustrare oculis cœperunt. Sacellum animaduertunt figuræ quadrangulę oblongæ, è vulgari structum lapide. Tectum perbelle laquearibus concameratum: quod modicis distinctum quadratis, cæruleoq; colore obductum inauratæ stellę, velut in cœlo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndiq; è parietibus modica specie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pictæ adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitudine, non ad perpendiculum, neq; ad regulam exacti, loricati tamen

Descriptio ædis Lauretanæ qualis tum erat.

opere

opere tectorio. Huic superinducta antiquitus pictura ædis ipsius mysteria referebat: quæ superne multis locis hodie manet, inferne tẽporis vetustate defluxit. Ædis longitudo pedum amplius XL. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. In medio ferme pariete, qui olim, vt reor, faciem obtinebat domus, ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: è regione fenestræ caminus humilis, tenuisque opere, vt cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum columellis in orbem striatis latera cingentibus conspicuum: arcuque eiusdem operis, quinq; iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum IESVM sinistra manu medium amplexantis, dextera sustinentis effigies cedrina ferè bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo. Cæterum illa ipsa infuscatio antiquitatis ac religionis index, impense auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimẽ distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorum ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona,

Simulacrũ Virg. Laur.

gentis

gentis more, ſuccincta demiſſaque ad pedes. Palla cærulea ſtolæ ſuperinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaq;. Inſiſtit maternę dextræ puer IESVS mortali ſpecie auguſtior, diuinæ cuiuſdam maieſtatis indolem vultu præferens. Priores dextræ digitos, benedicentis in morem tollit. Siniſtra aureum tenet globum. Et ipſe diſcriminato capillo, tunica talari, zonaq; Nazarenum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, ara ſolido è ſaxo quadrato viſitur ſpirans ſanctitatem. Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, & ſi quid tandem rei eſſet ignari; communi tamen conſenſu ita ſtatuunt, quicquid ſit, profecto donum id eſſe diuinum. Neq; enim Ædem illam repente humo excitatam, ſed aliunde, Dei nutu ac voluntate vtiq; aduectam. Igitur inde digreſſi, vt quiſque obuius ſit, ab ſe viſa commemorant. Nec mora, mortalium plerique, atque in his ægrorum nonnulli ad nouum tantæ rei ſpectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec ſua eos ſpes fefellit. Loci religio ſanis corporibus mentis ferè ſanitatem, ęgris etiam morborum curationem impertiebat.

Deiparæ admonitu, eius Domus agnoſcitur, & euidenti miraculo illuſtratur.

CAP. III.

Ann. Flum. Hier. Ange.

CEleriter Terſactum, ac Flumen prodigioſi ſacelli fama perlata valentes ad viſendi cupidinem, ægros ad ſpem valetudinis accendit. Alexander erat ſacrorum Antiſtes in æde S. Georgij Terſactenſis, vir antiqua probitate, æquè Deo, & hominibus charus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat: iamque exigua in ſpe trahebat animam, cum peropportunè à familiaribus de diuina illa æde fit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriẽdi oculis tanti miraculi voluptatem. Cæterũ vrgente morbo, deferri eò ſine certò vitę periculo nequibat. Igitur hoc ægrius febris ęſtum patiebatur, quòd affecta membra impetum animi haudquaquam ſequebantur. Nec tamen deſeruit ſe. Deiparæ effigiem ſimul cum diuina illa ædicula delatam acceperat. Itaque B. Mariæ ſacellum haud falſò eſſe ratus, impenſè eius implorat opem: votum nuncupat non magis ſalutis recuperandæ auidus, quam cœleſtis illius doni diuinitus cognoſcendi. Intempeſta nocte, ſomnum inter, & vigiliam, Dei parens repente cœlo delapſa, cœleſtibus latera tegentibus, ſe illi obtulit: cubiculumque omne clariſſima luce compleuit. Mox

Alexander Terſactẽſis Antiſtes.

B. Maria Alexandro apparet.

beni-

benigno vultu, Bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum præsentem tibi opem, optatęque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram ædem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi ferme educata sim. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti opera, diuinam concepi sobolem. Hic *Verbum caro factum est.* Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysteriis insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum æde allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quæ cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulacrum porro cedrinum effigies nostra est Lucæ Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantũ mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cœlo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migrauit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum.* Cęterum vt horũ tu ipse sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex lõginquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abit in cœlũ, cœlesti quodã

odore in tectis relicto. Id verò non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinus Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente febri, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quam Nazarenæ domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cœlum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, authoritatisque lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facile dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumẽtum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febri hesterna die vehemẽter laborasse constabat. Quæ posteaquam ad oppidanorũ oplerosq; pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & cœleste donum gratiis Deo, Deique parenti agendis, certatim

Alexander sanatur.

vno

vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exsultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Virginis domum videre festinãs. Quo, vt venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus in dies accolarum studiis celebrari, colique cœpta. Manare hæc primo ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circà populis templum illud sanctum erat omnes ardebant cupiditate tam insolitæ tam celebratæ rei aliquando visendæ.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. CAP. IV.

PEropportune illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatiæ, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionem illam administrabat, vir pietate iuxta, ac virtute inclytus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexãdri Antistitis sermone, ac repentina sanitate motus obstupuit primo: inde lætus cœleste munus in suo potissimũ agro *Ann. Flum. apud Ange.*

consedisse, & ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamq; ędem haud secus, quam dignum erat, donis colere, atq; ornare instituit. Cęterum quia rei nouitas hominum memoriam, magnitudo superabat fidem; tam insolitum, inauditumq; miraculum diligentius explorandum existimauit. Verebatur quippe, ne ipsorũ credulitas suspecta cęteris foret: neue tanta res plus admirationis, quam fidei esset ad posteros habitura. Itaque re cum Antistite communicata, placuit certos homines in Galilęam mittere totam rem intentius inspecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipse Antistes fuit. Hi Nazarethum missi, omniaque explorata referre iussi. Igitur impigre conscensa naui, transmissoq; Adriatico, Siculo, Cretico, Cyprio mari Palæstinam secundo cursu tenuere. Nec mora; barbarorum animis auro delinitis, Hierosolymæ sacrosanctum Christi sepulchrum venerantur. Inde fide publica, firmoq; armatorum pręsidio septi Nazarethum Galilęæ vrbem, quod nauigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impensius inquirẽtes comperiunt ex incolis non tam re, quam verbo Christianis, domũ natalem B. Virginis inde paulo ante sublatam: deducunt ad templum ab Helena Augusta olim sacræ domui circum-

circundatũ: cernunt templi diuinitus perrupti ruinas: cernunt eiſdem monſtrantibus aream, vbi ſacroſancta domus ſteterat: cernunt fundamenta, recẽtia ſanctę domus auulſę veſtigia. Dimenſi longitudinẽ, ac latitudinẽ areæ, fundamentorumq; craſſitiẽ, reperiunt omnia cum translatæ in Dalmatiam ædis, parietumque menſuris, quas ad id ſecũ attulerant, prorſus congruere: tempus quoq; auguſti ſacelli illinc ablati, auectique in Illyricum conuenire. Ergo effuſa cum lætitia, & gratulatione domum reuecti Frangipanio Prætori explorata renuntiant. Ille enimuero tali nuncio admodum lætus manantibus gaudio lacrymis, Deo, Deique parenti grates ingentes agit: quod ſe non ſolum viuente, ſed propemodum vidente, tantum miraculum extitiſſet, tam euidentibus prodigiis, talium virorum authoritate firmatum. Extemplo igitur ad ædem Virginis ſolemnis, ac celebris indicta eſt ſupplicatio: maximoq; peracta concurſu virorum mulierumque. Ibi Alexander Antiſtes pro concione ad populum rem ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mortales omnes, immortaleſque conteſtans propalam confirmat, nihil ſe compertis affingere. Si ſecus ſit non recuſare, quo minus cœleſtis ira meritas ex ipſo, expetat pœnas. Nimirum hoc ipſos Dei matri

gratiores esse oportere, quo res pene incredibilis exploratior afferatur. Quas velut missas è cœlo voces cum circumfusa audiret concio, repente ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratulationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem. Perorationem Antistitis excepere preces auditorum, Deo, Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant, agentium. Mirum quanta illi viro hæc nuncianti, affirmantique fides fuerit, non apud incolas solum, sed etiam apud exteros: quantumq; talium virorum testimonio, frequentiæ religionisq; sacrosanctæ accesserit Cellæ. Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum vndique ægri membris capti, energumeni adessent. Defuit tamen, qui ea sigillatim rite consignata litteris proderet. Crescebat cum populorum miraculorumq; frequentia, religio loci, crescebat & cultus. Augustissimæ quippe Ædis insidens accolarum animis cura (cum interesse supplicantium precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium pectora imbuerat, vt eum locum à Deipara incoli, non solum diligi existimarent. Itaq; natalem Virginis domũ, ipsamq; Virginem quibuscunq; rebus sciebant, poterantque certatim colere, & ornare cœperunt. Cæterum benignæ voluntati facultatum tenuitas obstabat. Proinde ab

ab eis pie magis, quam munifice eſt ornata. Mox etiam longinquorum populorum concurſibus celebrari, honeſtariq; cœpta. Gliſcebat in dies rumor fortunatæ domus natale B. Mariæ tectum diuinitus ad Terſactum è Galilæa deportatum: miſſos Nazarethum ſpectatę fidei, virtutiſque viros rem perſpectam, ac teſtatam attuliſſe. Exciuit ea fama non Illyricos ſolum remotiores; ſed Iſtros, Croatas, Boſnios, Seruios, Epidaurios cæteroſque eius tractus longe, ac late patentis populos, ad tantum miraculum, domumque viſendum. Multis quoque eorum præſens Virginis auxilium in dubiis, aduerſiſque rebus oblatum augebat in dies celebritatem loci. Enimuero Illyrici ſacræ Domus accolæ gaudere concurſu populorum: geſtire ſuam regionem apud exteras gentes, ac nationes ingenti gloria eſſe: credere ſe diuino iudicio cęteris gentibus eſſe pręlatos humanę arrogantię vitio, cęleſtia dona meritis hominum magis, quam Dei benignitate æſtimantis.

Demigrat ex Illyrico ingenti cũ luctu Dalmatarum. CAP. V.

CÆterum haudquaquam diuturnum gaudium, ac donum Illyricis fuit. Quadriennio non toto (deerant quippe menſes quinque (interiecto, ſacroſancta Ædes *Ann. Flum. Hier. Ang.*

ex ipſorum finibus ceſſit: cauſa in incerto eſt; alij aliam tradunt. Ergo ſiue quod ab accolis minus impenſe, quam dignum erat, coleretur; ſeu quod ab initio ad breue illius gentis ſolatium Beata Maria diuerſorium ibi potius, quam domicilium collocaſſet; ſiue vt Italiam Chriſtianæ religionis arcem bellis, cladibuſque afflictam præſenti refoueret ope; repente Dalmatis nil tale opinantibus, cœleſte munus aufertur: deferturque in Italiam, haud maiore Italicorum bono gaudioque, quam Dalmatarum damno atque luctu. Namque vbi diuinum illud pignus, auguſtiſſimamque Deiparæ cellam alio auectam fama vulgauit; enimuero Terſactenſes, finitimoſque circa populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti ſtupore defixit. Inde ſanctiſſimæ domus deſiderio ſtimulante, lymphati diſcurrere: conceſſum ademptumque à Deo munus, quacunq; eorum patebat regio, oculis diu, ac voce quæritare. Poſteaquam id nuſquam apparebat, nec quo tandem migraſſet, conſtare poterat; promiſcua virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore icta mœſtum pauliſper ſilentium tenuit. Tum verò emerſo ab ſtupore animo, effuſi ſimul omnes in lacrymas, querelaſque ingens ſuæ gentis vulnus prodere infinita lamentatione cœperũt. Nimirum illud cœleſte donum

ipſis

ipſis oſtenſum, aliis traditum. Illud Dalmatiæ perfugium, illud ægrorum auxilium, illud miſerorum ſolatium, illud decus, ac prȩſidium nationis ſibi ereptum: talem patronam Dalmatis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vtique ipſos indignos tali pignore fuiſſe: minore id ab ſe religione, minore ſtudio, quam par foret, cultum; ſed quam tandem vbiuis gentium religionem, quod ſtudium, quem cultum cœleſti illi; præcellentiſſimoque dono parem eſſe poſſe? hęc ſi cauſa mutandæ ſedis fuerit, vbicunque conſederit, ſubinde ſedem mutandam fore. Hæc, & alia pro ſe quiſque memorant, quę præſens damni ſenſus, dolorque ſubiicit haudquaquam relatu facilia ſcribenti. Ad vltimum lamentandi defatigatione magis, quã ſatietate victi, ad Frangipanium frequentes coeunt; integratoque fletu, auxilium ab eo, & conſilium petunt. Ille, & ſi communi vulnere ictus, mœſtuſque pluſquam pro virili parte, egebat ipſe ſolatio; vicit tamen animum, & mœrore diſſimulato, populi luctum ſua authoritate, ſapientiaq; abſterſit. Graue vtique damnum acceptũ eſſe, & quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: vt nullę lacrymę, nulli gemitus, eiulatuſue exhaurire animi dolorem queant. Cæterum immerito ipſos tãtopere queri. Cœleſtis doni vſuram

à Deo

à Deo datam nulla præſtituta die. Proinde non eſſe, cur quererentur repetitam, cum voluiſſet is, qui dediſſet. Quin potius grates agerent Numini de conceſſo aliquot annis vſu tanti, ac tam frugiferi pignoris; & præſens incommodum prẹteritorum commodorum memoria compenſarent. Porrò daturum ſe operam, vt ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet, tantique boni deſiderium leniat. Quippe in ipſis ſanctiſſimi ſacelli veſtigiis conſimilem Ædem B. Virgini excitaturum: quæ ſimul poſteris tantæ rei monumentum foret, ſimul ipſis tam grauis damni ſolatium. Confidere vtique ſe, etſi abſit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prẹtoris dicta magnificẽtiora factis fuere. Paucis annis, ipſius ære ſumptuque noua Ædes Deiparæ dicata in iiſdẽ ſtetit veſtigiis. Templum inſuper Ædi circumdatum eſt opere, cultuque magnifico. Quod hodie exſtat haud clarius Frangipaniorum munificentiæ, quam tanti miraculi monumentum. Nec verò conditoris vocem B. Virgo irritam eſſe paſſa: crebra inibi deinceps edita miracula, & illam ſedem Deiparæ cordi eſſe, nec eius Illyricis deeſſe præſidium ſatis oſtendunt. Id templum hodie Franciſcanis, qui ab Obſeruantia nomen accepere, commiſſum eſt, celebritate ac fama illis locis

clarum.

clarum. Cæterum ea res Dalmatis Nazarenæ domus desiderium, non tam expleuit, quam accendit. Namq; ab eius discessu annus iam agitur trecentesimus. Et tamen illi adhuc tanti erepti boni memoria, haud secus, ac recenti vulnere, ingemiscunt. Argumento est, quod cateruatim quotãnis transmisso Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes suam. Quorum solemnes illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA, REVERTERE, haud parum ostendunt, eorum desiderium æternum fore, cum trecentorum annorum spatio nulla sit lenitum ex parte. Eædem porro voces testes haud dubię sunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam asportatæ.

Dalmatarum desiderium Sacros. Domus.

In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam. CAP. VI.

COeleste autem hoc donum mira opportunitate transmissum Italiæ est anno M.CC.XCIV. qua tempestate funestis Velforum, Gibellinorumque factionibus diuisa, odiis bellisque plusquam ciuilibus tota flagrabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII. Pontif. Max. creatus est. Quarto Id. Decembris, insigni ac sempiternæ memoriæ commendando die, Virgo Deipara pacem, salutemque Italiæ ferens in

Prap. Ter. Hier. Ang.

Piceno ſuæ domui ſedem optauit. Picenum regio Italiæ eſt haud ignobilis, & ſatis opulenta, è regione Dalmatię ſita, interiecto Adriatico mari, quod etiam ſuperum appellatur. Ergo ſacroſancta domus è Dalmatia trans Adriaticum ſinum (qua traiectus patet millia paſſuum ferme C.) in Picenum delata; conſedit in Recinetenſis agri ſylua, mille circiter paſſus à mari. Ea ſylua matronæ cuiuſdam Recinetenſis erat diuitis iuxta, piæque; Lauretæ nomen fuit. Cuius deinde nomine Lauretana ædes appellata immortalem viciſſim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat. Tenet fama (nec vana eſt fides) venienti Deiparę domicilio arbores obuias, velut venerabundas inclinaſſe ſe: ac deinde pronas perſtitiſſe, quoad æuo, ventis, ferro procumberent. Proinde dum ſtaret nemus (quod hodie exciſum eſt) inclinatas ad ædis aduentum, longo ordine arbores monſtrari ſolitas peregrinis, tanti miraculi teſtes. Recens eſt adhuc memoria. Narrauit mihi haud dubia fide vir, ab ſe complures illarum arborum non ferè amplius viginti ab hinc annis, nec ſemel, nec ſine admiratione conſpectas: toto videlicet trunco pronas eas fuiſſe, ac proclinatas verſus mare, qua ſacroſancta Domus in deſtinatam ſyluæ ſedem ſublimis inuecta tranſierat. Eaſdem porro arbores,

Arbores ad S. ædis aduentum inclinantur.

exci-

excifo etiam faltu fuperftites diu fuiffe, religione tutante. Demum annis ab hinc circiter XX. rufticorum accolarum infcitia cæfas, ne impedimento arationi forent. Intempefta nox erat, cum Virginis domus vacuum fyluæ fpatium infedit. Cuftodiebant tum armenta Recinetenfium in proximo faltu paftores, diuifis inter fe de more vigiliis; cum fubito lux facræ circumfufa domui excubantium oculos eò repente conuertit. Mirum eis videri, nouum in folitudine illa tectum, & quidem luce cõfpicuum fubito extitiffe. Et fuit inter eos, qui eam confpexiffe fe diceret, cum fublimis fupra mare ferretur. Igitur fociis ad fpectaculum excitatis, primò multa inter fe (vt eft admirantium mos) fcifcitari: inde mutuis fe vocibus ad rem explorandam accendere: omnefque pariter id quod erat, coniectare cœperunt, ibi aliquid effe diuini. Accedunt, tectum fubeunt. Limen ingreffi cohorrefcere primum animos, mox inufitata quadam dulcedine perfundi fentiunt. Itaq; venerabundi precibus reliquam exegere noctem, quæcumque fub tecto erant, intentius contemplantes. Prima inde luce, ex iis nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia paffuũ ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint, dominis nunciant. Tota res primo ob authorum fimplicitatem, cum ipfis authori-

thoribus ſpreta: vana ſcilicet ab eis afferri putabant, & fortaſſe obiectam in ſomnis imaginem. Paſtoribus deinde omni aſſeueratione affirmantibus, enimuero oculos facturos fidem, ſi vellent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temere tam inſolitum miraculum ruſticorum hominum teſtimonio, aut pro vano prætermiſſum, quòd verum eſſet, ipſorum incuria videretur; illis comites addunt ſe, quid tandem rei foret, exploraturi. Vbi ventum eſt in demonſtratum nemoris locum, & paſtorum fides extitit; vix ſatis oculis, vix ſibi quiſque credebat. Certe illam Ædem ibi nunquã antea viſam: nec recens conditam, quòd eius vetuſtas ſatis oſtendat: diuinitus vtique aliunde aduectam, aut cœlo delapſam. Talia admirabundi inter ſe muſſitantes propius accedunt: tectum cernunt non tam ſpecie, quam antiquitate inſigne: mirantur adeo vetuſtum ędificium ſtare nullis innixum fundamentis, nullis ſuffultum adminiculis. Mox ſuſpenſis animis limen intrant. B. Virginem IESVM puerum manibus complexam ſupplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus: tantus repente eos lætitiæ miſtus horror inceſſit, vt nuſquã in omni vita præſentius Dei numen ſenſiſſe ſe dicerent. Confeſtim igitur in vrbem citato recurrunt gradu, diuinum

munus

munus inter ſe ſibi, & patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius ſaltum diuina illa ędes inſederat. Vt primum vrbem tanti miraculi fama peruaſit; velut ſigno dato, mirus hominum cuiuſque ordinis, ac generis inſolito ſpectaculo oculos implere cupientiū concurſus fieri in Syluam. Non pueri, nō puellę, nō ſenes, non debiles domi cōtinere ſe poſſe. Ægri quoq; relictis grabatis, adrepere, viſendi cupiditate, vt fit, vires ſubminiſtrante. Plerique impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, vt tale ſpectaculum oculis capeſſerent primi. Quo propius perueniendi ſpes admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, viſendique cupido creſcebat. Vbi vero ſacroſancta ſedes, cuius conſpectum rami arborum interſepſerant, in apertiorem ſaltum ingreſſis ſubito apparuit; confeſtim omnes in vnum conuolare cœperunt: tantique vndique ex ſyluæ ſemitis repente concurſus facti, adire, contingere, oſculari ſanctos parietes cupientium, vt ſe mutuo prementes pene alij ſuper alios corruerent. In auguſtæ ſedis ingreſſu, dum venerabundi ſalutant Virginē, ingenti religione perfuſi lacrymarū vim profundunt: conſilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique ægrorum præcipuè, ac debilium clamores

Recinetenſium cōcurſus.

exaudiri, confusis vocibus patronam, matrem, cœli reginam, Dei parentem appellantium: valetudinemque ac sanitatem crebris exposcentium precibus. Nec voces vanę, nec preces irritę cadebant. Protinus depulsis morbis, restitutisque viribus multorum, diuina vis extitit. Tum vero ingeminari clamor cœptus agentium Deo ac Virgini grates, & cœlestem vim, opemq; prędicantium in se ipsis expertam. Ergo, vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit; certatim sanctissimę Virginis cella coli ab eis, celebrariq; cœpta est. Sed priuata inter publicos honores, Lauretæ studia eminebant: ex quo Ædi Lauretanæ deinde nomen factum. Fama interim (qua nihil talibus in rebus est celerius) ad finitimos populos discurrit, Lauretanam ædem miraculis inclytam ferens. Extemplo igitur, prout sua quemque religio, aut necessitas stimulabat, ad nemus accurrere, adducere, aut deferre ægros necessitudine aliqua iunctos, opem poscere, vota facere cœperunt. Voti eos compotes fuisse, & ipsorum Deo, ac Deiparæ grates agentium voces, & votiuæ deinde tabellæ de parietibus vulgo suspensæ docebant. Facilis quippe, ac potens patrona Dei mater apud Deum erat: quę & viam impetraturis ostenderet, & vltro opem salutemq; supplicibus impetraret. Porrò confluentium

Laureta sylua domina Lauretanæ adi nomen dedit.

tium populorum religionem commendabat loci solitudo. Nulla tum erat in sylua domus, nullum hospitium, nullum saltem receptaculum, prȩter arbores, quȩ nudatæ per hyemem frondibus, tectum peregrinis parum hospitale præbebant. Videres homines, etiam opulentos domi suæ, ac delicatos pernoctare sub dio, quamuis infesta imbribus, frigoribus, niuibus, tempestate: populos per contubernia diuisos circa sanctissimam ȩdem super herbam inter arbores vesci: humiq; cubantes, quâ somnum, aut quietem capere, quà psalmos, hymnosq; modulari sine vllo prorsus, aut ferarum, aut latronum metu: adeo incensas pietas omnia incommoda periculaque vincebat.

E sylua transfertur in Collem duorum fratrum. CAP. VII.

AT sempiternus humani generis hostis tanto cœlestis Reginȩ cultu, tantoque Christianorum bono, haudquaquam lætus effusam Picentium lætitiam, religionemq; omni ope disturbare decreuit. Igitur ne conualesceret pietas populorum, priusquàm tantum loco religionis esset, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ sacellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti sylua, procerisq; arboribus septo. *Prap. Tere. Hier. Ang.*

 Adiba-

Adibatur ſemitis denſa inter virgulta, arboreſque. Et pleriq; inermes ibant, ſatis ſibi pręſidij in Virgine loci præſide reponentes. Ergo facinoroſi quidam proiectæq; audacię homines, non magis pręđandi opportunitate illecti, quam ab infernis, vt creditum eſt, furiis inſtincti, ſemitas, quę ad Ædem ferebant, obſidere, & circa denſis obſita virgultis loca, in obſcuris ſubſidere inſidiis cœperunt. Inde ſubito exorti venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia veſtibuſq;, & ſi armis obſiſterent, vita quoque ſpoliare. Itaque breui totus ille ſaltus latrociniis, cædibuſque infeſtus, atque infamis, abſterritis aduenis, ad ſolitudinem eſt redactus. Iamque obſoleſcente in dies cultu, ſacroſancta Ædes euaneſcebat; cum Deus indignum ratus paratum ab ſe mortalibus perfugium ſalutis, inferni hoſtis ſcelere in perniciem verſum; tutiorem opportunioremque aduenis ſedem ſuo matriſque ſuæ domicilio delegit. Collis erat leniter accliuis mille fere paſſus ab eo loco, proprius Recinetum, non longe à via militari. Huc igitur ſacra domus octauo circiter menſe, quam lucum inſederat, ſublimis aufertur ab Angelis, & in collis ſiſtitur vertice. Poſſidebant eum collem communiter fratres germani duo Recinetenſes concordibus animis, qui cœleſti dono mirè læti ſanctiſſi-
mam

nam ædem coniunctis ſtudiis colere cœpe-
unt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi
ama, vt admirationem, ſic religionem ac-
olarum æque aduenarumque. Quippe, vt
Lauretanam Ædem locum mutaſſe, & reli-
cto obnoxio graſſatoribus ſaltu, tutum à la-
ronibus, opportunum peregrinis occu-
paſſe collem diſtulit rumor; extemplò fini-
imis populis eius reuiſendæ cupidinem
accendit. Proinde ſiue intermiſſam latroci-
niorum metu tanti boni vſuram ſarcire, ſi-
ue nouam migrationem, quam auribus ac-
ceperant, oculis ſubiicere cupientes, eò
ſummis vndiq; ſtudiis conuolant. Horum
plerique eandem ædem nuper in ſylua colu-
erant, quam nunc in collis vertice extra ſyl-
uam colunt. Quo maior omnes admiratio,
& ſtupor defixos tenebat. Ergo ſacellum, &
veteribus prodigiis, & mutatę denuo ſedis
miraculo venerabile, certatim accolę votis,
vocibusq; celebrabant. Grates inde, & Deo
& Dei parenti pro ſe quiſque agebant, quod
religioſiſſimam ſedem latrociniis violatam
non abſtuliſſent alio, ſed in tuto colle ſtatu-
iſſent, opportuno aduenis loco. Porrò cre-
ſcente in dies peregrinorum multitudine,
cœpit augeri quotidie celebritas Ædis: pa-
rietes votiuis tabellis, cęreis imaginibus,
precioſis veſtibus contegi: ara congeſtis vn-
dique donis, pecuniaq; compleri. Sed aucta

ſacelli opulentia imminuit religionem eorum, quorum ſtudia maximè augere debuerat. Itaq; auaritia breuiorem etiam, quàm in ſylua fecerat, auguſtiſſimi ſacelli ſtationem in colle fecit.

Ex fratrum colle ob eorum auaritiã, diſcordiamq́ demigrat. CAP. VIII.

Præp. Tere. Hier. Angé.

ERat is collis (vt ſuprà demõſtrauimus) communis duorum fratrum, qui primo ſanctiſſimum domicilium, haud ſecus quàm par erat, ſanctè, ac piè colebant. Fęlices ſi diuino munere ad cultum vti, quam abuti ad quęſtum maluiſſent. Cæterũ opulentioribus in dies donis religioſiſſimam ædem cumulari cum viderent; cupido anguſtos animos vicit, & religionem pietatemque penitus extinxit. Namque hæreditatem ſibi vterque veniſſe rati, ſacro auro, argentoque inhiare primo: inde ſtimulante auaritia, odio pluſquam fraterno inter ſe diſſidere cœperunt. Ad vltimum, dum vterque ad ſe emolumentum trahit, cum altercatione congreſſi, ab irarum certamine ad arma venere. Iamq; haud procul erat, quin germani fratres ſe, auguſtiſſimamque Deiparæ cellam (adeo nihil ſanctum auaritię eſt) fraterno cruore reſpergerent; cum Deus tantum facinus, ſublata facinoris cauſa, præuertit. Ergo non minus fraternæ diſcordiæ,

quam

quam ſyluestri latrocinio infenſus, maternam domum ad iactum ferme ſagittæ ab eo loco in proximum collem, verſus mare ſubmouit: atq; in ipſa via militari, quæ ducit ad portum Recinetenſem, locauit, à mari millia paſſuum circiter duo. Ita, & diſcordiarũ, & latrociniorum materies adempta; ac ſtabilis aliquando, ac certa ſedes capta. Stetit ſacra Domus in colle fratrum paucos ſcilicet menſes: conſtat quippe nõdum vertente anno, poſt eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc viſitur, conſediſſe. Ita in agro Recinetenſi ter intra anni vnius ſpatium, ſiue accolarum vitio, ſeu potius diuino conſilio, ſedem mutauit. Intra quinquennium verò poſt eius è Galilæa diſceſſum, quatuor loca ſuis veſtigiis nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, ſed magis, magiſque auxit.

Veſtigia locorum, quæ ſancta Domus occupauit. CAP. IX.

ET extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt ſuprà oſtendimus) nouam ædem Nazarenæ parem, ac geminam in iiſdem veſtigiis, vbi illa ſteterat, ab ſe exſtructam magnifico circumdedit templo. Id templum S. Mariæ à Terſacto vocatur, vel veteri ſanctiſſimi ſacelli memoria, vel *Hier. Ang.*

nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam aſſimulatæ Nazarenę Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie viſitur; qui templi conditor pro ſua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximũ illius veſtigiis ſepulchrum elegit ſibi, poſteriſq́;. Quin etiam marmorea inibi tabula exſtat perantiqua tanti miraculi ad poſteros teſtis. In qua inciſum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVÆ NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi ſe vidiſſe narrarunt. Eo autem loco, vbi primum in Picenum delata conſedit, quamdiu ſylua ſtetit (ſtetit autem vſque ad annum ſæculi huius ferme LXXV.) haud obſcura extiterunt ædis ablatæ, miraculique indicia. Quippe area, quam ſacra occupauerat Domus, nitebat ſemper vernantibus herbis floribuſq́;, cum omnia circa denſis obſita virgultis, ac ſentibus horrerent. Nec dubia res: author eſt Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ hiſtoria, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipſo tempore, cum hoc viſentibus miraculo erat. Viſebantur pariter cum area ſanctorum parietum ſolo impreſſa veſtigia, ſanctitatem & quaſi diuinum quid-

quiddam ſpirantia. Id adeo ipſemet accepi à Raphaele Riera ſpectatiſſimæ fidei, ac religionis viro, qui Ædis veſtigia, atque areæ nitorem ſæpius magna cum voluptate ſe ſpectaſſe memorabat. Cæterum exciſo nuper nemore, ac ſolo arationi deſtinato, eximia illa amœnitas ab imperito rerum agricola, & foſſione, & ſatu olerum violata defecit. Itaq; àd retinendam loci religionem, ab eodem illo Riera in ipſis veſtigiis quoquo verſus parietes paulum à terra ſunt excitati, ſiue monumentum ad poſteros, ibi olim Lauretanam ſtetiſſe Domum; ſiue aduerſus pecudum, & ruſticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipſe, & inſpexi locum cum hæc ipſa litteris proderem: animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Ædi Lauretanæ vſquequaque parem. Areæ porro ſolum cætero circa ſolo ſimile, amiſſa inſigni illa amœnitate, quã habuerat prius, quàm ſanctitatem loci ruſtica temeritas violaret. Verum enim vero ita amiſit amœnitatem, vt retineat religionem. Hodie religionis ergo à multis viſitur, à pluribus etiam viſeretur, niſi vulgo ignotus eſſet locus. Olim quidem, cum eſſet ſiue ob inſignẽ illam amœnitatem, ſiue ob commoditatem viarum notior, adeo coli à peregrinis ſolebat; vt nemo ferè Lauretanę Virginis cellam ſe adiiſſe

crederet, qui non illa quoq; prima eiuſdem cellæ veſtigia coluiſſet. Deuius omnino eſt locus, atque auius: neque enim certis ſemitis additur; & perito itineris duce opus eſt. Diſtat ab oppido Laureto mille ferme paſſus, tantundem etiam à mari, non tam recta regione, quam per anfractus ſemitarum. Situs eſt inter montem Vrſum, & Muſionem fluuium, pari fere interuallo, atq; inter Lauretum, & mare. Vulgo Banderola dicitur, fortaſſis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conſpicuum, vt ſacroſancti ſacelli in nemore latentis ſedem peregrinis venientibus, & nautis præter eam oram nauigãtibus ſignificaret. Certe paruum vexillum Itali Banderolam appellant. Propter ſacram aream, quam dixi, puteus eſt ingens, qui perennes, & haurienti faciles ſubminiſtrat aquas. Inſolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, id eſt, ad populorum illuc confluentium vſum conditam ſentias. In colle porro duorum fratrum obſcuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus, æquatus, coædificatuſque eſt, cum Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potius veſtigium monſtratur. Extra priuatarum ędium parietem extat rudis quędam, metæ inſtar, turbi-

turbinata particula excisi collis, tecto modico insignis. Id vnum superest captę inibi, desertæq; à B.Maria sedis indicium. Domus cui vestigium hoc adhęsit, non procul Pontificiarum ędium ianua, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut vmbilicus est. Ac procedens inchoatā Pontificiorum tectorum pars totam ferme illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumētum rei, lociq;: ne tam memorandę rei vestigium intereat.

Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretanæ. CAP. X.

CÆterum in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitandum, minimè scilicet diuturnam. Quippe cum eo demum loco, vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolarumue aliquod delictum obstet) vt speramus æternam. Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indiligentiam, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorū fratum colle fraterna odia, vt prouidere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primum tempore Nazaretho Domus excessit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac per-

Causa multiplicis migrationis.

perpetuam figeret ſedem. Verum enim vero opus fuit ad fidem tam inſolito, inauditoque antea miraculo affirmandam, eiuſdem miraculi frequentatio: vt rem per ſe incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Qui enim ambigerent deinde mortales, an domus illa è Galilæa eſſet aduecta, cum eandem illi ipſi audiſſent ſuo æuo, ex Illyrico in Picenum migraſſe, qui vidiſſent in ipſo Piceno intra ſpatium vix mille paſſuum, anno nondum circumacto, ter mutaſſe ſedem locumque? Incidit quippe tertia hæc, & poſtrema migratio in annum à Chriſto natuo M.CC. XCV. qui aduentum ſacræ Domus in Italiam eſt conſecutus. Operæ autem pretium eſt de admirabili eius ſitu cognoſcere. Situs enim ipſe ſacroſanctam illam ſedem non humana, ſed diuina prorſus arte, manuque locatam facile declarat. Sita igitur eſt, ſi qua vſquam, ad quatuor cœli mundique regiones, ex Mathematicorum diſciplina. Neque id ſolum, ſed ex veteri etiam Sanctorum Patrum inſtituto, qui aras ſacrarum ædium ad ſolis ſpectare ortum iubebant. Namq; anterior paries, vt feneſtra viſitur Angeli ingreſſu (vt ferunt) nobilis, ad occidentem ſolem vergit: poſterior, vbi ara eſt ante B. Mariæ ſimulacrum poſita, vernum ferme orientem ſpectat, adeo quidem directo, vt

Prap. Tere. Hier. Ang.

per

per vtrumque ęquinoctium, decem circiter dierum ſpatio, ſol oriens poſteriorem, occidens anteriorem aſpiciat partem. Itaq; ſub occaſum ſol per eam, quam dixi, feneſtram ingreſſus ad B. Virginem velut veſpertinus ſalutator accedit, quando matutinus eſſe nequit obiectu parietis excluſus. Id adeo etiam poſt ſacram Domum templo incluſam obſeruatum ferunt, priuſquam obuerſa templo facies Pontificiæ Domus obiiceretur ab occaſu. Cæterum non dubito quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem ſolis Deiparam à templi aditu, per ſacelli feneſtram quodam modo ſalutantis, ſit præbitura ſpectaculum. Siniſter porro ſanctiſſimi ſacelli paries ad ſeptentriones vergit, dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificalium tectorum porticus ſanè magnifica, ad meridiem verſa (B. enim Virgo ſuæ cellæ ſitu ſitum Põtificiarum ædium velut præſcripſit architecto) quotidie cum aduerſum recta excipit ſolem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tum admirabilem ſanctiſſimi ſacelli ſitum non caſu occupatum, ſed diuino quæſitum conſilio, vel illud argumento eſt, quod in ipſa quoque ſylua, eundem planè ſitum à B. Virgine optatum (vt egomet intentius obſeruaui) veſtigia, quæ exſtare diximus, ſatis oſtendunt. Idem fortaſſe in colle fratrum acci-

Sol per æquinoctium Lauretanã Virg. quodam modo ſalutat.

accidit: nam ex obſcuris veſtigiis iudicari non poteſt. Fortaſſis idem quoque in Dalmatica ſede vſu venit: nihil enim comperti habemus. Sane res ipſa conſentanea eſt. Sacroſanctam quippe domum duo præcipua myſteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi conceptus inſignem fecere: quorum ille ferè in autumnale, hic in vernũ incidit æquinoctium. Igitur haud immerito eam ſol per vtrumque æquinoctium luſtrat, ſic prorſus vt vel illorum myſteriorum memor, & ſub ortum & ante occaſum Deiparem Virginẽ pene ambitioſè adire, & quodammodo ſalutare videatur.

Dalmatarum indicio Picentes natalem B. Virg. Domum penes ſe eſſe cognoſcunt. CAP. XI.

SEd vt ad rerum ordinem, vnde egregij ſitus admiratio auertit curſum hiſtoriæ, redeamus; mira primò Recinetenſibus noua Ædis migratio videri; deinde etiam grata, iucundaque eſſe. Namque multiplicato trina migratione miraculo, vt creuit fama, & admiratio loci; ſic Deus Parentis ſuæ venerationem apud accolas pariter, & exteros auxit. Vtique cum ſub id tempus nun- *Præp. Tere. Hier. Ang.* ciata Nazarena, Dalmaticaq; eiuſdem Domus migratio Picentium animis ingentem incuſſiſſet metũ, ne ſacra Ædes ipſos, quoq;

præ-

præſertim duobus iam locis violata, aliquãdo deſereret. Iamdudum per mercatores, Ædes Lauretanæ rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dalmatas nonnihil ſuſpicantes ad inclytam miraculis Ædẽ viſendam, Picentiumq; pietatem æmulandam accenderat. Dalmatarum ergo nõnulli Lauretanum contemplati ſacellum (vt erat recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè ſcilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. Mox velut refricato vulnere, ac deſiderio ex amiſſi boni conſpectu ingemiſcentes, ſuum detrimentum effusè deplorare cœperunt. Ædem illam, quæ tum in Piceno tanto mortalium concurſu celebraretur, partibus fermè populorum ſtudiis nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis tectum Illyricis primum è Galilæa diuinitus miſſum, quo tum Picentes tranſmiſſo è Dalmatia fruerentur. Id & cœleſti indicio enunciatum Dalmatis, & deſtinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoſcerent proinde, & impenſius colerent Picentes cœleſte donum; ne quod aliis eueniſſe audiant, ipſis eueniat: &, cuiuſmodi tandẽ illud munus ſit, carendo magis ſentiant, quam fruendo. Se quidẽ nequaquam deſperare (ſi optatis vota reſpondeant) illam ipſam Virginis Domũ in Illyricum,

cum, vnde paucis ante annis abierit, redituram. Hæ & aliæ tales Illyricorũ voces, quòd nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondum enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irrisęque. Cæterum breui noua res diuinitus oblata eas esse veras ostendit.

Heremita B. Mariæ monitu Picentes ad rem explorandam impellit. CAP. XII.

Trap. Ter, Vier. Ang.

COllis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montem Vrsum incolæ appellant. Huc receperat se paucis ante annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ cellæ propinquitatem secutus: nomen non proditur. Illum ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt erat B. Mariæ vnice deditus: ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie: pluresq; inibi precibus extrahebat horas. Intererat auidè miraculis, quæ Virginis ope patrabantur, aut patrata narrabantur ab aduenis. Multa etiam subinde audiebat, quæ à Dalmatis ferrentur hauddubiis vulgata sermonibus: non nunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes, deflentesque nationis suę orbitatem, erepta

natali

natali B. Virgnis domo, præſentique tantæ patronæ præſidio amiſſo. Pius heremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus, vbi natalem illam Virginis domum eſſe accepit, obſtupuit. Enimuero illi res pene incredibilis, ſed tamen digna viſa, quæ ſumma exploraretur ope: vtpote cum tanta res explorata, atque comperta Ædi Lauretanæ, cui ipſe mire fauebat, ingens nomen, ac decus eſſet additura. Ergo hominem veri ſciendi, religioniſque erga B. Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit; verum, vanum ne id eſſet diuinitus cognoſcendi. Nec mora: inedia, cilicio, verberibus corpus afflictare, mentem in preces effundere, nihil eorum omittere, quibus ſperaret Deum placari, conciliariq; poſſe: præcipuè orare, atq; obteſtari Deiparam Virginem, vt quid tandem ſacelli illud eſſet, aut vnde eſſet, certo aliquo indicio declararet: Nec incenſæ eius pietati, votoq; Virgo defuit. Alter agebatur annus à ſacra Æde in Italiam aduecta cum per ſomnium ei Beatæ Mariæ ſpecies offertur, quæ bono illum animo eſſe iuſſum docet, ſe domiclio, quod in terris olim habuerit, in Italia ſedem elegiſſe. Id quippe, quod negligentius coleretur è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum, Dei nutu, cœleſtium miniſterio deportatum: ibi ſemet genitam, ibi diuinam concepiſſe prolem. Id-

S. Domus B. Mariæ indicio agnoſcitur.

circo illam ædem Deo ſemper, ſibique cordi fuiſſe, ac fore. Addit cætera, quæ Alexandro Terſactenſi Antiſtiti (vt antea dictum eſt) expoſuerat in quiete. Ad extremum adiungit, id donum ſuperûm conceſſu, ac munere ſingulari, Picentibus atque Italis datum, vtique in tantis calamitatum procellis, malorum ſolatium, veniæ pignus, paciſque: in cæteris deinceps mortalium periculis, & ærumnis perfugium omnium gentium, præſidiumque certiſſimum. Proinde abiret, & hæc Recinetenſibus finitimiſque populis nunciaret. Ille ſomno excitus, & cœleſti indicio mire lætus extemplo B. Mariæ mandata exſequitur. Ac primo Recinetum profectus Primoribus ciuitatis viſum enerrat, cætera exponit: Mariam ipſam ſui ſermonis authorem nominat. Recinetenſibus ſtupore defixis, alios deinceps populos ſtrenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primo ſomnium viſum: & author à multis pro ſomniatore habitus. Deinde verò, quoniam de dato ademptoque diuinitus Dalmatiæ ſacello, Dalmatarumq; Ædem Lauretanam agnoſcentium teſtimonio, obſcura quædam per eos dies fama emanarat; collegere ſeſe, ac tantam rem minimè negligendam exiſtimarunt. Et recens eos admiratio ſtimulabat, quod eandem ædem ter

vno

vno anno ſedem in agro Piceno mutaſſe meminerant. Ergo internuncij vltro, citroque miſſi: ac demum Recinetenſibus authoribus, communi Picentium conſilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Galilæam mitterentur rem oculis, certiſq; indiciis exploraturi.

Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galilæam miſſi adfirmant miraculi fidem.

CAP. XIII.

IGitur ſexdecim viri fide, religione, authoritate prẹſtantes ex omni Piceno lecti. His datum negotium, vt Dalmatiam primum, inde Galilæam explorantes, rem omnem intentius inueſtigarent: & de natali B. Mariæ domo, quæ illis locis fuiſſe diceretur, comperta omnia domum referrent. Confeſtim illi, tranſmiſſo Adriatico ſinu, Terſactum delati accolis aduentus cauſam aperiunt ſui. Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ omnes. Talis ergo boni amiſſi recordatione ingemiſcentes ſummum eius deſiderium vocibus, ac lacrymis teſtabantur. Legatis amice rogitantibus aream monſtrant, quam B. Virginis Domus inſederat: atque inibi geminam illi, ac ſimilem ædem, rei monumentum, exſtructam: Et ſimul integrato fletu, queruntur, ea ſola Illyricis cœleſtis doni reliqua eſſe veſtigia. *Præp. Tere. Hier. Ang.*

Aliis tam diuini muneris concessam gloriam, sibi tantum famam relictam. Itaq; Picentium legati Ædis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc vsum attulerant, quaquaversus ducta, quod vacui erat spatij, id Lauretanæ Ædi prorsus congruere deprehendunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti sacelli comperiunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Picentibus datum. Re satis explorata, cum vtriq; commemorassent pręcipua vtrobique edita miracula, manantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio mœsti, alteri lætitia gestientes. Legati igitur è vestigio vela faciunt, transmisso mari supero, ac Siculo, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter præteruecti in Palæstinam secunda tempestate perueniunt. Cæterum cum iter tutum non esset, vagantibus passim per totam Syriam Turcicis armis; pecunia præsidium emunt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducantur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulchrum Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazarethũ vt venere, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De Christianis, qui qualescunque superant in medio nationis prauæ, sedulo sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigente adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus acceperãt, partim suis ipsimet oculis

lis

lis viderant, ad optatum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamentis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura dimensi, omnia omnino cum Illyricis vestigiis, Ædisque Lauretanæ forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re vtrobique gesta ex sententia, admodum læti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam, vnde soluerant, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac Primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis lætitiam impertiunt. Et Recinetenses successu læti legationis, cuius authores fuerant, monumētum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim Legatorum nominibus, testimoniisque, quo res testatior ad posteros foret. Earum litterarum exempla in priuatorum ædibus asseruata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Hæc autem per Legatos cognita sunt anno à Virg. Partu M.CC.XCVI.

Hier. Ang.

Prap. Tere.

B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. CAP. XIV.

EXtemplo fama, vt solet, strenuè finitimas vrbes pagosque discurrit, sexdecim Legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciasse, manifestis compertum indiciis, Lauretanam Ædem esse eam ipsam domū,

vbi Dei parens genita ſit, & ab Angelo ſalutata: nimirum eandem primum ex Galilęa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus tranſportatam. Et per idem fermè tempus tertiam in agro Recinetenſi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo pleroſque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit cœleſtis doni ad ſe inde vſque ab Oriente tranſmiſſi in noua ſede viſendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgo interpretabantur, Deiparam Picentibus ſuam oſtentaſſe tutelam. Proinde reliquum eſſe, vt ipſi in eius clientelam, fidemque committerent ſe. Confeſtim igitur ex omnibus prope oppidis incolæ plenis effuſi portis, viiſque ad Lauretanam Ædem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, ſed etiam ægri & imbecelli, neglecto medentium imperio, prorepere ipſi ſi poſſent, ſin minus, ab aliis, vtcumque ſe iubere deferri. Cæterum ex pleriſque Piceni vrbibus, oppidiſque paulo opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes ſub ſignis, incedebant inſignibus coloribuſque diſtincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, ſymphoniarum, tympanorum, tibiarũ cuncta circum loca feſto complebãt ſono. Hos deinceps miſti mulierib⁹, pueri,

Picentium concurſus.

pueri, puellæque vno velut agmine sequabantur. Ad sacellum Virginis, vt ventum est (quoniam loci angustiæ tantam hominum multitudinem excludebant) in ipso conspectu sanctissimæ Domus, submissis genibus tanti muneris largitorem vniuersi pariter adorant. Exinde ad agendas Deo Deiparæque grates versi, in tanta malorum, partim instãtium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus exposcunt. Ipsamq; Dei parentem enixius orant, vt quoniam Piceno cladibus afflicto voluntariam se Patronam obtulerit; Picentes in suam fidem, tutelamque recipiat; & volens, ac propitia suam semper sospitet gentem. Nec inane tutlelę, clientelęúe nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Maria certissimã se Picẽtibus Patronã, & illi vicissim se deuotos B. Mariæ clientes perpetuo præbuere, Lauretana eius Æde non solum ornanda, sed etiam tuenda.

Sacra Domus cœlestibus illustrata flammis in dies magis celebratur. CAP. XV.

NAm quotidianis in salute humanis corporibus reddenda miraculis, interdum accedebant prodigia cœlestia haud dubiè significantia Beatam Virginem Picentibus adesse. Visa non semel est per noctem subita de cœlo effundi flamma, quæ primo velut pluribus sparsa locis coruscabat, deinde *Hier. Ang.*

vno quasi facto agmine, ad Deiparæ cellam tendens omnia circum cœlesti luce complebat. Visum etiam sæpe crebris luminibus collucere tectum summa cum admiratione, lætitiaque intuentium. Angelorum manum ad cœlestis reginæ domum excubantium videre te crederes. Ergo Recinetensis Antistes, in cuius diœcesi is locus erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij sui ratione Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiorem facit. Impetrata ab eo Lauretani sacelli procuratione, optimum factu existimauit, laxare spatium aduenis. Extemplo igitur solum, quod circa Ædem erat, Recinetensium dono consecrat Virgini. Cum areę spatio etiam loci celebritas aucta. Excipiēdis quippe hospitio peregrinis (qui ante id tempus conferti sub dio cubitabant in via) casæ primum, ac tuguria, inde tecta exstrui cœpta. Et quoniam dorsum inæquale vtriusque collis (interiacente præsertim conualle) haud sane commodam præbebat ædificiis sedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æquatus: conuallis expleta: dorsum dilatatum, vt excitandis circa viam tectis æqui spatij satis foret. Ita breui haud infrequens, quà syluestribus tectis, quà domibus extitit pagus in dorso collis vtriusq; porrectus. Pago Lauretum nomē inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ Beatę Virgini

Lauretum pagus conditur.

 vnicè

vnicè dedita fuerat, appellaretur ædes, pagusque. Hospitiorum opportunitas loci religioni iuncta mire hospitum, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem noua subinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tempus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum sacræ Domus in Italiam aduentus insignem fecerat) ingentibus terrę motibus, cladibusq; partim illatis, partim impendētibus Italię commotus, ad auertendam cœlestem iram curas omnes intendit. Salubri ergo consilio sęcularem annum (Iubilæum vocamus) vel instituit, vel instaurauit, Apostolorum Petri & Pauli limina ritè adeuntibus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaq; ipso anno post Christum natum M.CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit noui Pontificalis beneficij fama in omnes orbis Christiani regiones perlata incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exiuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Vrbem facti aduenarum vt multitudinem Vrbs quamuis ampla vix caperet. Nullus pene dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, prętер innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi pręsertim quibus Recinetum minimè deuium erat,

S. Anton. par.3.
Plati. Bonif.
Ioan. Villa. lib. 1.

D 5 mira-

miraculorum fama exciti ad Ædem Lauretanam vtique diuerterunt, testes ac nuncij suis quisq; popularibus futuri eorum, quæ de tam inusitato, inauditoq; miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quam suis ipsimet oculis hausissent.

Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt: his tamen amplæ porticus applicantur. CAP. XVI.

Hier. Ange. Bapt. Mant. INter hęc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi sacrosanctum sacellum impensius colere, tutarique instituerunt. Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incessit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretque. Itaq; optimum factu rati, ædem specie ruinosam (quoad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis, quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circumdant. Fama est *Tradit. Lauret. Bapt. Mant.* haud dubiis vulgata authoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem sacris parietibus adhærere: diceres sacram Domum diuina vi subnixam aspernari humanam opem. Quin etiã procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimento

adie-

adiecti paulatim recesserunt adeo, vt inter vtrosque parietes, quoties opus foret, puer cum accensa face discurreret, quo disiun-ctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus est eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, piique complures, qui discurrentem inter parietes puerum sæpius se vidisse narrarunt Raphaeli Rieræ homini spectatæ virtutis, ac fidei (cuius suprà fecimus mentionem, & deinceps facturi sumus) vnde ipse cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpositus pro familiaritate commemorauit, se Clementis VII. Pont. Max. iussu, demoliendis lateritiis illis parietibus præfuisse, cum marmoream crustam, quæ hodie cum omnium admiratione visitur, substituere moliretur: ac tum admirabundum reperisse parietes illos contra omnem architecturæ rationem, à sacro cubiculo dimotos, neque tam vetustate, quàm arcano quodam consilio ruinosos: vt satis appareret, Dei parentẽ ad sustentandam suam domum excludere hominum industriam voluisse, quò diuina vis insignior foret, si tectum longe antiquissimum sine fundamentis, vllóue humano auxilio per tot sæcula staret. Fama etiam tenet, antiquissimam Christi crucifixi imaginem simul cum domo aduectã, multiplici *Tradit. Lauret.*

per

Christi crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

per eadem tempora miraculo insignem extitisse. Nam cum eam efferri, & in sacello ad id exornato, vt maiore honore coleretur, reponi Recinetensibus, & Episcopo placuisset; translatam subinde in sacram remigrasse Domum, & in suam sedem recepisse se. Itaque illos, re ne quicquam sępe tentata, irrito demum incepto destitisse. Exin alio Recinetensium curæ versæ. Nondum excipiendæ aduenarum multitudini satis, siue tectorum, siue tuguriorum erat. Nec iam supererat in sacra æde locus votiuis simulacris, donisque. Itaque ne peregrini, quorum pleriq; tectis exclusi, quasi in statione pernoctabant, sub dio esse cogerentur: neue votiua dona iniuriis temporum exposita interirent; circa sacellum satis amplas porticus exstruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoq; sacello extrinsecus adstructa: vt aduenæ sacelli angustiis exclusi operantem inibi sacris sacerdotem prospectare possent. His adiecta ferunt tecta, vbi sacerdotes, custodes, ministri sacrosanctæ cellæ habitarent. In parietibus porro, quibus porticus applicatæ erant, præcipua sacræ Domus mysteria, ac multiplex eiusdem migratio coloribus expressa egregij illa tempestate pictoris manu.

Hier. Ang.

Cœlestia

Cœlestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. CAP. XVII.

INterim mira dictu, visuque res diuinitus oblata mortalibus ostendit, quo potissimum tempore cordi foret Deiparę Virgini, natalem domum suam eximio cultu celebrari. Paulus erat quidam homo solitarius, abstinentiæ & sanctimoniæ miraculo venerabilis: cui à sylua vbi, inde vsque à primo sacræ Domus in Italiam aduentu habitabat, cognomen fuit. Is igitur post sanctæ Domus è sylua migrationem, sibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco struxerat casam: vnde sacrosancta Ædes, & conspiceretur facile, & adiretur. Eam quippe veteri instituto adibat quotidie adoraturus Deum cum eis matre, *in loco, vbi steterant pedes eius.* Paulus ergo intra tugurium, in sacrosancti sacelli, velut in B. Mariæ conspectu, precibus cœlestiumq; rerum meditationi de more insistens, notauit sæpius, cœlestem flammam longe, lateque diffusam, instar ingentis cometæ, quæ B. Virginis cellæ incumberet. Rem ac tempus intentius obseruans comperit, VI. Idus Septembris, hoc est, ipso natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum labi de cœlo ignē, & æquabili tectum ædis

Bapt. Mant. Hier. Ange.

Paulus à Sylua.

Flāma cœlestis S. Domui incubat.

ædis ſplendore operire: nec ita multo poſt ſublimem vnde venerat, recipere ſeſe. Stupere Paulus ad tam prçclarum ſpectaculum ingenti voluptate perfuſus. Atque, vt erat homo antiqua ſimplicitate, exiſtimabat B. Virginem ipſam in ſuam natalem domum flammæ ſpecie delabi cœlo, ad ſua incunabula celebranda. Itaque tantæ rei propius ſpectandæ auidus cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi longius eo die videri. Demum vertente anno, ſimul ac cœleſtis flamma ſe oſtendit; impigre accurrit, cœleſtem ſcilicet Reginam ſuperûm comitatu ſeptam conſpecturus oculis, vt credebat, & impenſe ſalutatarus. Cæterũ appropinquanti, quo propius ſpes admouebatur, hoc magis res, ac flamma primũ extenuari, ad vltimum euaneſcere, elabique ex oculis, credulo ſpectatore ſpei irrito relicto. Eius itaq; animus, quaſi illum in ſe totum tranſfudiſſet ignem, ardentiore deſiderio, curaque ęſtuabat, ignarus, quid tandem cœleſtis illa flamma portenderet. Et iam decennium abierat, cum quotannis eodem ſemper die cœleſtis ille ignis ſacro tecto incubans, viſentiſque ſpem fallens pium accenderat pectus. Ad vltimum cœleſti numine precibus exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cœleſti indicio diſcit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius natalem anniuer-

ſaria inſigniri flamma: propterea quod ei cordi eſſet, eum inibi diem inſigni cęremonia agitari colique. Igitur Paulus, qui admirabile illud ſpectaculum obfirmato ad eam diem ſilentio texerat; ſiue religione tactus, ſiue, vt creditum eſt, B. Virginis per quietem ſubactus imperio, Recinetum ſtrenuè tendit: ſacrorum Antiſtiti Primoribuſque ciuitatis rem omnem enuntiat. Erat Paulus ab opinione ſanctitatis eximiæ, grauis quamuis magnæ rei author. Antiſtes ergo ſimul authoritate viri, ſimul rei ac temporis congruentia motus, cœleſtia ſigná haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita Recinetenſes perpulit, vt auguſtiſſimam Virginis cellam ipſo natali eius die præcipuo celebrarent cultu, rituque. Quo factum eſt, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, ſiue Recinetenſium exemplũ, ſiue miraculi famam ſecuti, Septembri potiſſimum menſe Lauretum accenſis ſtudiis confluant, ad agitandum natalem B. Mariæ diem. Et inflammauit deinde ſtudia populorum noua Pontificum largitas, qui illud maximè tempus (vt ſuo loco demonſtraturi ſumus) Indulgẽtiis ampliſſimis cumularunt. Talia porro cœleſtium ignium ſpectacula complures non annos modo, ſed ætates tenuere. Vigeſim° circiter annus eſt, cum Recinetenſium plures nõ minus probita-

Natali B. Virg. die S. Domus præcipue celebratur.

Cæleſtis flãma prodigium recens.

bitate, quam ætate conſpicui Raphaeli Rieræ, vnde ipſe accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diē, nocturnos ignes de cœlo ſuper Lauretanum tectum labi viſos ſua memoria, inſpectante Recinetenſi ciuitate vniuerſa: nec ſemel ab ipſiſmet cum incredibili animi lætitia eſſe conſpectos. Simul addebant, Pridie eius diei ſub noctem intendentibus ſe tenebris, Recinetēſes vulgo cōcurrere ſolitos ad tam gratum, iucundumque ſpectaculum; vt ex mœnibus tectiſque, vnde modo Lauretana ſedes conſpici poſſet, admirabili illa cœleſtis flammæ ſpecie oculos, atque animos paſcerent. Tenet fama anniuerſarium hoc ſpectaculum ad Pauli III. Pontif. Max. tempora duraſſe. Nec fermè ex Lauretanis rebus res eſt alia nobilior. Itaque id non tantum hiſtorici memoriæ prodidere, ſed etiam Nouidius Poëta minimè obſcurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo III. Pont. Max. mandauit verſibus, quos huic hiſtoriæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

Riera in Annal. Lauret. Ambroſius Noui. Faſt. lib. 9.

Euenere igitur, tot ſtant tibi templa, quot aſtra,
Quotq; ſibi gentes maximus orbis habet.
Stent licet, illa placent, quibus eſt hæc orta, iuuatq;
Dicere in hoc ingens eſt Dea nata loco.
Scilicet illius, viſu mirabile, in auras
Parthum exoſa domus vulſa receſſit humo.

Cumq;

Cumq; locis diuersa foret, titulosque referret,
Vltima Piceni nomina gentis habet.
Neue sequens ætas mendacia credat, Olympi
Hac in nocte illam lambit ab axe iubar.

Laureto pago legibus temperato, Recinetenses templum sacræ Domui circum dant. CAP. XVIII.

COelestibus hisce prodigiis acti Recinetenses ad Lauretanam Ædem summa ope tuendam, ornandamque omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, multis undiq; eo, seu Virginis, seu commercij studio commigrantibus, magis ac magis frequentabatur in dies. Igitur commodissimum rati, incolas vnum in locum congregatos legum institutorumque societate adstringere, iura pariter eis, & Præsidem dant qui præsit iuri dicundo. Rebus intra pagum compositis, foras versæ sunt curæ. Egentes ac facinorosi homines, siue prædandi occasione, seu prædæ dulcedine illecti peregrinos in saltibus circumiectisque militari viæ nemoribus, palantes, ac vagos adorti spoliabant. Ea res ad Recinetensium dignitatem existimationemque pertinere visa. Itaque Prætori ciuitatis negotium datum, vt aucto satellitum numero, itinera, quę ad Lauretanam Ædem ferrent, à latrociniis tuta præstaret. Consilium vt pium, ita fęlix fuit. Præ-

Bapt. Mant.
Hier. Ange.

Lauretanis Præses datur.

tor abstrusissimas syluarum latebras solertissimè rimatus, grassatoribus extremo supplicio affectis, breui summa cum laude omnem repurgauit regionem. Et Prætoris laus in ciuitatem, à qua constitutus Prætor fuerat, redundauit. Ex eo Recinetensi ciuitati Iustissimæ cognomen inditum. Noua subinde illorum temporum calamitas, sacrorumq; incuria pietatem Recinetensium fecit illustrem. Interim dum hæc in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius à Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij successor paucorum mensium Pontifex fuit.) Pontificiam sedem anno eius sæculi quinto transtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiæ, Christianæque Reipublicæ pene vniuersæ. Id adeo fortuitum Lateranensis basilicæ incendium per id tempus portendere Vrbi visum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam statuente sedem, Romæ Lateranensis basilica, antiqua sedes Romanorum Pontificum (incertum fraude hominum, an casu) deflagrauit. Nec multo melior Italiæ conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi subrogatus Pontificiam Auenione constituit sedem; aut Benedicto XII. cæterisq; Romanis Pontificibus, qui Ioannis exẽplo deinceps Auenione sederunt. At Recinetensium in nouo templo condendo religio enituit, iniquissimo vel

Pontificia sedes transfertur in Galliam.

S. Anto. p. 3. Platin. Clem. V.

Chri-

:hriſtianæ Reipublicæ, vel ſuo tempore. Juper quippe, hoc eſt anno M.CCC.XXII. Ioan. Villa. lib 9. ecinetum iuſſu Ioannis XXII. quod à Pon- fice deſciuiſſet, excifum fuerat; ciueſque io cõmigrare iuſſi. Rebus ergo cum Pon- fice compoſitis, oppidoque in noua ſede, bi nunc eſt, condito, vel ob direptionem 'rbis, vel ob nouarum ædium ædificatio- em, omnibus fermè erant rebus exhauſti. 'amen B. Mariæ Patronæ ſuæ religione ſti- ıulante, templum Lauretano ſacello cir- ımdare moliebantur. Namque creſcente ı dies aduenarum, donorumq; copia, cum eregrinos votiuaſque eorum imagines, ac ıbellas adiunctæ porticus haudquaquam aperent; Epiſcopus Maceratenſis, in cuius iœceſi Recinetum erat; ſumma Recine- enſium approbatione ædificando circa ſa- ellum templo adiecerat animum. Igitur ıagnum circumiacentis agri ſpatium ad am rem facile impetratum: diſturbatiſque orticibus; templum ære publico à funda- ıentis exſtructum eſt; humile illud qui- em pro magnitudine; ſed tamen ſatis am- ılum, capaxque. Adiectæ templo amplio- es ædes Sacerdotum, miniſtrorumque ha- ıitationi, & nobilium aduenarum hoſpitio deſtinatę. Quibus deinde diuerſorium pauperum peregrinorum acceſſit.

S. Domus templum circumdatur.

Noua Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentiis ornata impensius celebratur. CAP. XIX.

Hier. Ang.

Benedicti XII. Indul.

CONdito ornatoq; templo ornamentum deinde maius adiectum. Postulatum est à Benedicto XII. Pont. Max. vt certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægre impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, vt plerique eorum nullis fere negotiis impedirentur, quominus Lauretanam Ædem à tertio milliario (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij à parentibus, ac nutricibus assuefieri cœpti, vt quotidie mane è cunabulis prodeuntes ad natalem ædem Virginis versi, Lauretanam matrem agnoscerent, salutarentque venerabundi. Cęterum senes ac valetudinarij senio morboue tardante, cum de more ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro: ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum litteris diploma impetrarunt, quo diplomate ad aram illam orantibus peccatorum venia impertiebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Ange-

ungelita, vnus è Primoribus Recinetensis ciuitatis, qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, ab se visum esse confirmat. Maceratensis porrò Episcopus (qui idem illa tempestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Ædis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quo altius in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanę religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum est, vt Ludimagistri omnes in tradendis primis litterarum elementis, omnium primum talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animosque; libellique illius lectioni paulatim rudem assuefaceret ætatem. Hinc eximia illa Recinetensium animis insita religio, pietasque aduersus Lauretanæ Virginis Domum.

Aedis Lauretanæ status, Romanis Pontificibus Auenione sedentibus.

CAP. XX.

QVam porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Ædis Lauretanæ religio, vel illud indicio est, quod nullo fermè Romanorum Pontifi-

cum adminiculo erecta, suis ipsa propemodum viribus innixa stabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, transierat Romana sedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Æde Lauretana, & decora & subsidia aberant, quę nunc sunt, ac tum fuissent, nisi augustissima Ædes tot, tantisque miraculis, ac prodigiis clara, tam procul abfuisset à Pontificum oculis auribusque. Cęterum ne sic quidem Pontificiis ornamentis omnino caruit. Quanquã Pontificię sedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu sederunt in Gallia, non tam ornata, quam non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Ædes à Benedicto XII. Indulgentię munere insignita, cum Clemens VI. eius successor sęcularem Iubelæi celebritatem ad quinquagesimum annum reuocatam absens ab Vrbe (sedem quippe Auenione habebat) indixit egitq;. Et vndiq; concurrentium Romam populorum multitudo fuit pene incredibilis. Ex qua cõplures, Flaminiæ scilicet, Æmiliæq; incolas ad Lauretanam Ædẽ fama iam celebrem, ex itinere deflexisse oportet. Atrox inde pestilentia ab ipsa Vrbe orbis terræ capite orsa totam ferme funeribus exhausit Italiam. Triennium omnino tenuit: quo tempore Italię vrbes vix centesimo quoque superstite, pene ad solitudinem

S. Anto. p. 3. Plat. Clem. VI.

nem ac vastitatem redactæ. Quæ prope infinita clades multos profecto perpulit Italorum, vt implorata Beatæ Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac procella, cœlestis auxilij vmbra tegerentur. Vigesimo fere anno interiecto, Clementi successit Vrbanus V. qui Romam aliquãdo reuisit, non quidem ea mente, vt Pontificiam sedem eo reuocaret, sed vt res vrbanas, & Italię turbas componeret. Cæterum sub reuersionem ab vrbe in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontificatum occepit. Is simul Italiæ incommodis, simul Catharinæ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus inclytæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit Romam, anno LXX. quam translata erat in Galliam.

Schismatis diuturnitas Lauretanã Aedem multis Pontificum fraudat beneficiis. CAP. XXI.

GRegorio breui rebus humanis exempto, Pontifex creatur Vrbanus, huius nominis sextus. Huic à factione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obiectus, qui Romanæ sedi sedem suam Auenionensem, quam Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisaq; duas in partes Ecclesia. Cæterum Romani Pontificis ab- *S. Anto p. 3. Platin. Vrb. VI.*

 sentia,

ſentia, quantum Ædis Lauretanæ ornamẽtis, commodiſque obſtitiſſet, vel illa ipſa tẽpeſtate, ex eius præſentia intellectum eſt.

Vrbani VI. beneficia.

Quippe Vrbanus quamuis Schiſmate, & ſchiſmaticorum Principum armis, atque inſidiis exercitus agitatuſq́; ; tamen in tanta curarum & negociorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ aliquid deriuauit. Nam de cœleſtibus flammis VI. Idus Septembris ſupra Ædem Lauretanam ſpectari ſolitis certior factus, cœleſti Reginę honeſtandæ animum adiecit. Natalemque Virginis lucem cœleſtibus à Deo prodigiis decoratam Pontificiis à Dei Vicario muneribus decorandam exiſtimauit. Lauretanam igitur Domum ipſo natali Virginis die viſentibus cumulatiſſimam delictorũ omnium Indulgentiam impertiuit, anno eius ſæculi XC. mira omnino opportunitate.

Ex Bul. Bonifacij IX.

Vrbano enim ſubrogatus Bonifacius IX. nõ modo Vrbani exemplo, nouis Indulgentiis Lauretanam cumulauit Ædem, ſed Iubilęi celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. inſtituto in annum M. CCCC. incidit. Itaq; vt ſedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque viſendi Pontificis mortales innumerabiles vndique in Vrbem ad Baſilicas Apoſtolorum exiuit; ita cœleſtium ignium, Pontificiarumq; Indulgentiarum fama complures eorum ad Lauretanam cellam

lam Septembri potiſſimum menſe viſendam, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. Per ea tempora Recinetenſes viam, quæ ducit Lauretum (vt etiam per hyemem ſacra Ædes commode adiri poſſet) laterculo ſternendam, marginandamq; locauerunt. Sacella etiam propter viam, iuſta per interualla excitarunt, ſiue pietatis incitamenta, ſiue in ſæua tempeſtate, ſuffugia. Recinetẽſium exemplum alios Picentium populos ad par pietatis decus excitauit. Igitur ex finitimis oppidis vrbibuſque viæ, quæ Lauretum ferrent, ſterni cœptæ: & ab Ancona, Auximo, Monte ſancto, Firmo, Lauretum vſq; perductæ. Amnes etiam agrum Picenum interfluentes pontibus iuncti, vt tutum peregrinis, expeditumque iter darent. Cæterum Lauretanæ Domus ornamentis haud multo minus continuata rei Chriſtianæ diſtractio obſtitit, quàm Romani Pontificis commoratio Gallicana obſtiterat. Schiſma quippe multiplex, ac variũ, quale nunquam antea, plures Pontificum exercuit per annos circiter XL. Quoad Martinus V. ſummo omniũ conſenſu Pontifex Max. in Conſtantienſi Conſilio creatus pacem aliquando orbi Chriſtiano, & concordiam peperit. Verumenimuero illa tam fœda diſcordiarum tempeſtas, ſicut Eccleſiam, ac Pontifices ingenti malorum

Hier. Ang.

S. Anto. p. 3.

mole oppressit, ita Lauretanam Ædem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ consecuta sunt, tempora declararunt.

Martinus V. Indulgentiis, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem.

CAP. XXII.

QVæ ab translata Æde B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti constitutam, celebrarique cœptam in multiplici Christianæ rei varietate, motuque gesta sunt, adhuc exposui, res cum vetustate, ac rerum perturbatione subobscuras; tum raris per ea tempora litteris illustratas. Ad hæc, si quæ in Recinetensium commentariis, aliisque publicis, priuatisque erant monumentis, incenso (vt supra diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interiere. Cæterum subleuauit Recinetensem cladem Dalmatarum industria. Flumenses Tersactensibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ historię origines ac primordia haud mediocriter illustrarunt. Nam de prima sanctissimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis consignata litteris Recinetensi populo miserunt ea, quæ in vetustis maiorum suorum annalibus repererãt. Et Recinetenses Leonem Pont. de hisce rebus certiorẽ fecerunt.

Hier. Ange.

Autho-

Authorem habeo Hieronymum Angelitam, qui illo ipſo tempore Recinetenſi ciuitati erat à ſecretis: & ſubinde Lauretanam hiſtoriam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi ſecretorum dicauit. Nos igitur Angelitam haud dubiæ fidei authorẽ ſecuti ex Illyricorum annalibus primam huius hiſtoriæ partem texuimus, iis quæ in propriis Recinetenſium monumentis calamitas vrbis reliqua fecerat, adiectis. Clariora deinceps, & vberiora tradentur, quæ paulo diligentius, vel memoriæ prodita, vel litteris cuſtodita ad noſtram ætatem, noſtraſque manus peruenere. Martinus ergo pace, & otio Eccleſię parto, antiquiſſimum habuit Lauretanam Ædem miraculis, ac prodigiis nobilem ſuo aliquo munere inſignem relinquere. Itaq; multis magniſque Indulgentiarum propoſitis præmiis, mortales omnes ad Lauretanum ſacellum Septembri potiſſimum menſe viſendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius ſæculi ferme XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis*, (vt ipſe in litteris Apoſtolicis ait) inſtituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetẽſis emporij celebritas celebritatẽ augeret Lauretanæ Domus: quippe cum fini-

Martini V. beneficia.

Ex Bull. Iul. II.

timos

timos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Ædem celebrandam alliceret. Lauretanas porrò Indulgētias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares: nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginem, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua authoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficiis adauxerunt. Cæterum Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modo, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntariis Ædis Lauretanæ ministris, ædes egregiæ (Canonicam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium, quà nobilibus, quà pauperibus aduenis destinatum.

Lauretani templi opulentia Eugenio IV. Pont. CAP. XXIII.

EVgenius IV. Martino sublectus simul vrbanis turbis, simul nefariis Basilæensis Concilij iam corrupti decretis exagitatus, insuper Fœlicis V. Pseudopontificis Schisma-

Schiſmate, & Florentino Concilio ab ſe indicto implicitus, ſpatium fere nullum habuit de Lauretanæ Domus ornamentis cogitandi. Verum Flauius Blondus, qui Eugenio ab epiſtolis fuit, hiſtoricus illis temporibus haud ignobilis, veluti Pontificis vicem implens Lauretanam Virginis cellam ampliſſimis verbis ornauit. *Recanetum inter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululum à Muſione fluuio recedit celeberrimum totius Italiæ, vt in aperto, immunitoq́ vico ſacellum glorioſæ Virginis Mariæ in Laureto appellatum: quo in loco preces ſupplicantium à Deo, genitricis ſuæ interceſſione exaudiri, illud maximum certiſſimumq́ eſt argumentum, quod eorum, qui votis emiſſis exauditi fuerunt, ex auro, argento, cæra, pannis, veſte linea, laneaque appenſa donaria magno luenda precio, Baſilicamque omnem pene complentia, Epiſcopus in Dei Virginiſque gloriam intacta conſeruat.* Ex quo ſatis apparet, quę fama, quę religio, quę celebritas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia donorum fuerit, Eugenio Pontifice, hoc eſt, anno poſt Chriſtum natum circiter M. CCCC. L. Qui annus Iubilæo celeber Lauretanam de more auxit celebritatem, opulentiamque. Sub id tempus Franciſcus Sfortia, Philippi Vicecomitis Mediolanenſium Ducis impulſu, bellum aduerſus Pontificem geſſit. Et Piceno, qua vi, qua dolo in ſuam ditionem redacto, victor B. Mariæ

Fla. Blondi teſtimoniū.

Blon. lib. 5. Dec 3. Sabel lib. 2. En. 10.

riæ Lauretanæ templum fama celeberrimum visere statuit. Præerat Piceno cum summa potestate Ioannes Vitellescus Recinetensis Antistes, vir consilio, manuque promptus. Is ergo veritus, nequid detrimenti sacellum donis opulentum caperet ab insolenti victoria milite; materiam auaritiæ subtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta clam in nauim ad id paratam imposita secum propere Venetias primum, inde Rauennam asportat: ita, & sacrilegij materies subducta, & sacra dona in tutum recepta; ac deinde, sedata illa tempestate, reportata. Nec dubium Deiparæ præsidium per ea tempora in Æde Lauretana tuenda apparuit. Nam cum diuturno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonsi Regis Neapolitani toto Piceno impune volitarent, tot copiarum Duces Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque vrbium, vicus immunitus, templi opulentia, vt tum res erant, inclytus, semper intactus, inuiolatusque permansit: tanta seu loci sanctitas apud homines, seu Virginis tutela rerum suarum fuit.

Ioan. Vitellescus Episc. Recinet.

Laure-

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentiis augetur, contra vim Turcarum munitur. CAP. XXIV.

NIcolaus inde V. Eugenio mortuo, Pontificatum excepit; qui ne à Martino in Beata Mariæ cultu vinceretur, Lauretanam eius cellam Pontificiis muneribus auxit. *Nicolai V. beneficia.* Videbat diem B. Virgini ab Angelo salutatæ sacrum maximè insignem illi Domui, ac memorabilem esse; quippe cum Deus eo ipso die inibi naturam humanam induisset. *Hier. Ang.* Lætissimã ergo illam lucem, qua iacta sunt fundamenta salutis humanæ, anniuersaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti mysterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximie celebrari est cœptum. Porrò Nicolaus Lauretana Æde Indulgentiis cohonestata, opulentiæ quoque ædis consulendum putauit. Igitur magnopere cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neue diuenderentur, arcens ingressu Ecclesiæ Antistitem Recinetensem, si quid eorum in posterum distrahere, aliósue in vsus conuertere ausus foret; sin autem vendita iam, ac distracta intra vnius mensis spatium, non recuperaret, Episcopatu deiiciens. Ciuitati insuper Recinetensi eodem diplomate negocium datũ, vel recuperandi Lauretana dona, vel tuendi.

Nec

S.Anto.p.3.
Constantinopolis a Turcis capta.

Nec pace ſolum,ſed bellico etiam tumultu, inſignis Nicolai Pontificis pietas in Lauretanam ſedem enituit.Sub id tempus Mahometes Turcarum Rex Conſtantino Palæologo Orientis Imperatore cæſo,Conſtantinopoli vi capta, ſædeque direpta, Turcici ſedem Imperij tranſtulit in Europam,anno poſt Chriſtum natum M.CCCC.LII. Ergo, vt Conſtantinopolim Chriſtiani Imperij arcem à Barbaris captam, Imperatorem ipſum cum nobilitate cæſum , Turcarum Regem tanta victoria inflatum ex propinquo inſultare Græciæ,minitari exitium Italiæ fama tulit; enimuero tantus Chriſtianis viribus terror inceſſit, vt tota Italia trepidatum ſit. Itaque Nicolaus ſatis memor Ædis Lauretanæ,eam aduerſum Barbarorum excurſiones ſatis firmo præſidio munit: & ſimul in hoſtem omnibus viribus conſurgere parat eius rabiem compreſſurus.

A Calliſto III.aduerſus Turcas communita Domus, Barbaros alio vertit ingenti clade perculſos. CAP. XXV.

S. Anto.p.3.
Plati. Caliſt.III.

CÆterum Nicolao in ipſo apparatu , ac meditatione Turcici belli ex mœrore, vt ferunt,extincto ſucceſſit Calliſtus III. Is, quia fama erat, Turcas victoria vſos magna Peloponneſi, Epirique parte in ſuam ditionem redacta,in Dalmatiam, atque in ipſam

Italiam

Italiam furore ac rabie inſtinctos rapi; nihil habuit antiquius; quam vt Lauretanam Domum tutaretur, haud dubius quin illa ſalua, Deiparæ præſidio cætera in Italia ſalua eſſent futura. Igitur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum ſororis filios cum Legatorum Pontificiorum munere, ac nomine, copiis præficit. Horum alterum in picenum, Lauretana Domo præcipue eius curæ demandata, alterum Bononiam è veſtigio deſtinat. Veniunt ambo Legati cum ſuo vterque exercitu Lauretum: ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati ſacram Ædem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterum B. Virgo, tametſi Pontificis, Pontificiorumq; Ducum erga ſe voluntatem minimè aſpernata; ſuã ipſamet cœleſti ope protexit domum, Turcarum rabie alio auerſa, domitaque. Quippe per id tempus Pontificia claſſis non magna, duce Patriarcha Aquileienſi, Aſiæ oras fęlici auſu, euentuq; populata, effuſum Barbariæ impetum fregit. Turcica claſſis acie victa; pleræque triremium captæ. Vſumcaſſanus inſuper Perſarum Rex, Calliſti inſtinctu, Turcarum fines infeſto agmine ingreſſus, egregias reportauit de ſuperbiſſimo hoſte victorias, non tam humana vi (vt ipſemet litteris ad Pontificem datis profeſſus

Calliſti III. beneficia.

S. Anto. p. 3. Sabel. Aen. 10. lib. 6.

ſus eſt) quam ope diuina. Ioannes quoque Hunniates Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copiis ac viribus obſidentes adortus, non magna militum manu ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res viſa. Ioanne Capiſtrano viro ſancto ex Franciſcana familia Chriſti crucifixi ſignum inferente, Barbari fuſi, cæſique. Mahometes ipſe Turcarum Imper. vulneratus. Nec obſcurum Dei auxilium fuit; tam inſignem victoriam ipſi belli Duces diuino numini acceptam retulere. Itaque tot, tantæq; de prępotenti hoſte victoriæ omnium conſenſu diuinitus partæ, ad bene de Rep. ſperandum Chriſtianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictu res, & ſpem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto pene Chriſtiano orbe propagauit.

Sanitate Pio II. reddita, longe celebrior, clariorq́; eſſe cœpit. CAP. XXVI.

Platin. in Pio II.

PIus II. Pontifex Max. Calliſto ſublectus eſt, vir ingenio & virtute clarus. Is Chriſtianis Regibus, ac Principibus non modo per litteras, Legatoſque, ſed etiam per ſe in Concilio Mantuano ſua præſentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculoſumque inci-

incidit morbum, alieniſſimo Chriſtianæ Reipub.tempore. Quippe magna ſacrorum militum pars, qui cruce inſignes ſacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pontif. iuſſu conuenerant: iamque Pontificis ipſius ex compoſito præſtolabantur aduentum. Cæterum ſenile, laboribuſque fractum Pij corpus, alieniſſimo tempore ardens febris, moleſtiſſimaque tuſſis adeo afflixerant, vt non dicam ire, ſed aſpirare Anconam, vti conſtituerat, haudquaquam valeret. Damnata igitur ſpe, atque ope medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, fama acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quam Anconitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pōdere inſignem B. Virgini donat, dicatque. Addita votiuo calici ab ipſo Pontifice in voto nuncupando dictata inſcriptio, Pontificij voti doniq; monumentum.

Tradit. Lauret. Bern. Cyril.

Pij II. Pont. donum.

PIA DEI GENITRIX,

QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COARCTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT ORBEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VOLVNTATE SÆPIVS VNO LOCO MAGIS, QVAM ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLACITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES

INNVMERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS; EGO INFOELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI ARDENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVSSIM AVFERAS: LÆSISQVE MEMBRIS SANITATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS, SALVTAREM.

INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEÆ SERVITVTIS SIGNVM.

PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL. M. CCCC. LXIV.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes Pium Pontificem vlla fefellit ex parte. Mirum dictu: voto nuncupato, extemplo febris ardor refrigescere cœpit, tussis remittere, redire vires affectis ac pene consumptis, morbo pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nondum satis confirmata valetudine, committit se viæ, Anconam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum exsoluturus. Lectica delatum complures Cardinalium Romanorumque Procerum prosecuti, quos partim Põtificis charitas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim etiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In itinere Pontifex quo propius Lauretanam Ædem accedebat, hoc melius

Pius II. Laur. Virg. adit.

habe-

habebat: vt facile appareret inde vires augeri. Itaq; ad B. Mariæ patronæ suę conspectum valens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, atque in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs ante maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tempore Cardinalium, primorumque Romanæ ciuitatis plurimos Pium prosecutos, satis etiam multos egregios bello Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumq; Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices, ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exsolutus, iisdem comitantibus pergit Anconam. Cęterum quo minus voti, cuius compos à Lauretana Virgine factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ętate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetę classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ tædio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cœpit. Inde in lentam, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregiiq; illius conatus præmia migrauit in cœlum, anno eius sęculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregiis animi dotibus; tum vero pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus illa est numeranda,

quod reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope ſalus, ac tot Principum, gentiumq; ſermonibus celebrata, Ædi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vſq; temporis (per annos fere centum ſexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanæ Domus fama Piceni finibus ſe ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidã, & obſcurus manauerat rumor, vt mirum cuipiam eſſe non debeat, ſacroſanctæ Domus inde vſq; à Galilæa in Italiam tranſlatæ famam, neq; ad S. Vincentium Ferrerium in Hiſpaniam Auenionenſi Schiſmate implicatam, occupatamque inſuper religione Montis Serrati, neq; ad S. Antoninum, alioſq; Etruſcos ſuperiorum temporũ ſcriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter ſtrepitum fragoremque armorum penetraſſe. Quæ profecto cauſa fuit, cur S. Vincentius veterem famam ſecutus in quodam ſermone, B. Virginis Domum in Galilæa tum eſſe dixerit: D. verò Antoninus, & cæteri illo antiquiores hiſtorici Etruſci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandæ videlicet eius in Italiam tranſlationis ignari. At Blondus illorum fere æqualis hiſtoricus, vt aſſecla Pontificis, qui rei eſſet ſatis gnarus, illuſtre (vt ſupra demonſtrauim⁹) Lauretano templo teſtimo-

nium

nium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullum verbum paulo antiquiores historici fecere, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cum tam inusitatum & à condito æuo inauditum miraculum nondum Pontificia authoritate firmatum esse constaret. At valetudo Pio Pontifici Romano pene moribundo in Vrbis, ac prope dicam orbis totius Christiani oculis, euidenti miraculo restituta Lauretanę Virginis ope, immensum illi addidit nomē. Ex eo namq; Ædes Lauretana omnes etiam remotissimas terras impleuit fama nominis sui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus peropportunum paucis ante annis Laureti subsidium diuina prouidentia præpararat.

Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædiis donatur subsidio pauperum peregrinorum. CAP. XXVII.

NIcolaus Astius Episcopus Recinetensis vir sanctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit: hic, vt erat Lauretanæ Virgini eximiè deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere statuit. Ingens quotidie peregrinorū pauperum multitudo, seu vota reddendi gratia, siue Indulgentias consequendi studio, cōfluebant Lauretū: quibus

Hier. Ange.

Ex Bull. Iulij II. Pont.

arca Lauretana benigne satis pro facultatibus subueniebat, largā singulis stipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetensis Antistes augendum existimauit. Complura is habebat luculenta sane, ac frugifera prædia ędi Lauretanę propinqua. Ea Deiparæ Virgini donauit, dicauitque anno eius sæculi LVIII. Cuius donationis caput visum est hoc loco interponere, vt appareat simul, quam eximia Nicolai Episcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; simul quantum pecuniæ, vel illis temporibus, cum nihil omnino possideret Lauretana Domus pauperibus aduenis erogarit. Id est eiusmodi: *Cum Nicolaus Episcopus Recinetensis, & Maceratensis, qui Ecclesiam B. Mariæ de Laureto Recinetensis Diœcesis ex dispensatione sedis Apostolicæ obtinebat, considerans deuotionem continuam, & dilectionem synceram, quam sedulo habebat ad prædictam Ecclesiam B. Mariæ, ac peregrinorum, & aliarum personarum, quæ tam ex votis, quam propter Indulgentiam consequendam, & aliorum debilium, ac pauperum hominum numerum copiosum in dies ad ipsam Ecclesiam B. Mariæ, vltra diem festum dictæ gloriosissimæ Virginis Mariæ, confluentium, &* ELEEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAVPERES EX DOMIBVS PRÆFATÆ ECCLESIÆ RECIPIEBANT, ET

Liberalitas S. Domus in pauperes.

ET NECESSARIO RECIPERE HABEBANT, & quæ ſequuntur. Quæ res hoc exploratior eſſe debet, quod memoriæ prodita eſt ab eo, cui pro ſuo officio, ac munere Lauretanas res exploratiſſimas eſſe oportuit. His igitur facultatibus aucta domus Lauretana benignitatem in aduenas auxit ſuam. Et huius largitatis fama religioni iuncta longe, lateque iucundiſſimum Ædis Lauretanæ nomen diuulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotiſſimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius ſubſidij participes fuerant, domos ſuas regreſſi, non magis religionem, quam benignitatem prædicabant Lauretanæ Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda, quæ audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famæ per Vrbes, atque exteras etiam nationes ſtrenuè diſcurrenti parua dictu res magnas per idem tempus addidit vires.

Lauretanæ hiſtoriæ ſumma à Præpoſito Teremano in æde proponitur. CAP. XXVIII.

PEtrus Georgius Prępoſitus Teremanus eximia integritate, ac prudētia vir complures iam annos Lauretanæ Domus Gubernator erat: Nicolao autem Aſtio vita functo, etiam Adminiſtrator Recinetenſis

Hier. Ang. est factus. Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius sæculi circiter LX. Lauretanæ historiæ summam (depromptam scilicet ex ea, quæ olim, vt suprà ostendimus, Recineti edita fuerat) in Lauretana Æde proposuit in gratiam peregrinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret. Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intelligentiam accommodato: gratum aduenis non illitteratis pabulum, nec leue Lauretanæ Domus monumentum. Porrò hoc Teremani institutum adeo probatum est posteris, vt scriptum illud, quoties vetustate obsoletum videretur, toties deinceps instaurari placuerit. Sane & historia ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; & eius authoritati religio, ac diligentia Teremani, vel plurimum adiecit. Is quippe

Præp. Tere. interrogatis, qui adhuc supererant, testibus, tantam rem quoad eius fieri posset, voluit esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citantur duo, Paulus Rinalducius, & Franciscus cognomento Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque fidei. Rinalducius quippe sæpe Præposito Teremano (vt ipsemet refert) testificatus est, ab se auum suum sæpenumero auditum esse narrantem, semet Beatæ Virginis Domum conspexisse, cum sublimis ab Angelis supra mare ferretur, & in Recinetensi

sylua

ſylua collocaretur. Quin etiam ſe ſacroſanctam Ædem in nemore ſitam cum ciuibus aliis compluribus ſæpius acceſſiſſe. Franciſcus autem Prior, auum ſuum, C.XX. annos natum, integriſq; adhuc vtentem ſenſibus non ſemel audierat (vt ipſe pro teſtimonio dixit) cum referret, ab ſe frequenter ad ſacram Ædem in ſyluam cum aliis itum: eamque ſua memoria in Collem duorum fratrum eſſe tranſlatam. Porrò Hieronymus Angelita perpetuus Recinetenſis ciuitatis Secretarius, in Hiſtoria Virginis Lauretanæ author eſt, Paulum Rinalducium, & Franciſcum Priorem à Lauretanæ Eccleſiæ Rectore, eodemq; Antiſtite Recinetenſi, Præpoſito Teremano, etiam ſacramẽto adactos illa, quę Teremanus ipſe commemorat, pro teſtimonio dixiſſe. Ex quo ſatis apparet Præpoſitum Teremanum, cum teſtes huiuſce tanti miraculi, rite deinde interrogagaret, Adminiſtratorem Recinetenſem, nõ ſolum Gubernatorem Domus Lauretanæ fuiſſe. Ac ne cuiquã Præpoſiti Teremani fides in dubiũ venire poſſet, Nicolaus Aſtius Recinetenſis Epiſcopus in tabulis donationis (cuius ante meminimus) haud obſcurũ egregiæ eius fidei, ac religioni teſtimonium tribuit his verbis: *Conſiderans grata deuotionis, ſynceræq; fidelitatis obſequia, & diligentiam valde grandem, qua viri venerabiles, & circumſpecti D.*

Petrus

Petrus Georgij Præpositus Ecclesiæ S. Sinidei de Teramo Gubernator almæ domus, nec non D. Antonius, &c. Presbyteri residentes in alma Domo tam longo tempore ipsi Ecclesiæ in spiritualibus, & in rebus, ac negociis ipsius Ecclesiæ, & almæ Domus temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti, ac solertibus studiis, & solicitudinibus impendere, & impertire non desinunt, & quæ sequuntur. Igitur talis viri spectata religio & authoritas magnam adiecit historiæ fidem. Ex eo autem tempore, siue reddita Pontifici sanitas, siue fama benignitatis in pauperes aduenas, siue etiam Lauretanę historię promulgatio Beatam Mariam Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.

FINIS LIBRI PRIMI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER SECVNDVS.

Paulus II. pestilentiæ exemptus Lauretanam Aedem decretis ornatam nouo templo decorare molitur.

CAP. I.

CELEBRIS, inclytæque iam hinc toto fermè orbe Christiano Ædis Lauretanæ miracula, atque ornamenta exsequar, quorum fama omnium iam aures animosque compleuit. Post Pij Pontificis decessum. Cardinales Pium Anconam prosecuti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox per id tempus ex tanta hominum colluuione, vt fieri solet, Anconæ orta pestilentia erat, quę intolerabili æstu per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria primum capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoq; Primoresque corripuit. Ergo præsentis periculi terror profectionem Patrum, aut fugam

gam potius maturauit, & si quendam eorum, ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardinalis S. Marci, ætate, prudentia, ac rerum vsu inter cæteros eminens: hic pestilentia tactus, æstuare animo cœpit, cum fæda impendentis mortis facies oculis obuersaretur. Sed Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documentum. Itaque valetudinis Pio diuinitus redditæ memor deferri se confestim ad templm Lauretanum iubet. Quo vt ventum est, eiectis arbitris, in Deiparę cellam infertur, ibi venerabundus procumbere humi, omnē in B. Virgine secundum Deum, suæ curationis spem reponere: vrgentis morbi, mortisque impendentis remedium exposcere: Rempublicam Pōtifice orbam Deo, ac B. Virgini impensius commendare. Nec frustra: precibus insistenti lenis quidam, ac dulcis somnus obrepsit. Fama est illi in quiete Deiparam Virginem cęlesti quadam specie oblatam, quæ bonum habere animum iusso, auditas eius preces nunciaret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem Dei nutu Pōtificem Maximum futurum. Haud vanum fuisse visum docuit euentus. Extemplo cum somno morbus abiit: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem omnium spe maturius recuperauit. Igitur ad-

Hier. Ang.

Cardin. S. Marci pestilentia liberatur in Aede Lauret.

modum

modum lætus multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoſcit: & gratiis vtrique impenſe actis, ſoſpes ac vegetus exit è ſacroſancto ſacello, cunctis, qui eius morbi conſcij erant, attonitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B.Mariæ promiſſo ad ſummi ſacerdotij ſpem erectus, & ſimul accepti beneficij ſatis memor, Lauretanæ Ædis Præſidem protinus accerſi iubet. Huic propalam enunciat, ſibi eſſe in animo magnificentiſſimum S.Mariæ Lauretanę templum condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cęmentorum, materiæ, quod ſatis ſit, comparet ſuo nomine, ſumptuq;. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex creatur. Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Pontificatu inito, haud immemor cuius ope, & valetudinem, & ſummum illud faſtigium adeptus eſſet, Lauretanum templum moliri inſtituit. Ac pręſagiente iam animo futuram olim amplitudinem eius loci, veteri templo diſturbato, ingentem circa aream inſanis occupat fundamentis. Inde opus cœptum ſtrenue ædificare pergit. Bonam templi Lauretani partem à Paulo Secundo exſtructam eſſe, fidem facit Baptiſta Mantuanus. Apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni oram nauigantem, ſic Gubernator nauis affatur:

Pauli II. templum Aedi Laur. circumdat.

Bapt. Mant. lib. 6.

Quod

Quod cernu Picentiis iuxta
Littora, delubrum est illud venerabile Magnæ
Matris, ab Assyriis, quod Dij super æquora quondam
Huc manibus vexere suis.

Et paulo post:

Lauretæ delubra vocant; neu crede superbam
Hanc Ædem venisse fretis; superaddidit ista
Templa sacerdotum Princeps ingentia Paulus.

Ex quo profectò cõiectari licet, Lauretanum templum ab eo pene ad fastigium esse perductum. Inter hæc, dum templum summa ope exstruitur, Pontifex non ædificiis solum, sed litteris quoque, ac muneribus Pontificiis Deiparæ Domum adornauit. *Pauli II. Indulg.* Nam visentibus Ædem Lauretanam diebus omnibus B. Marię sacris, ac pręterea Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulsit. Pretium operæ visum est caput litterarum inserere, vt extet egregium summi *Pauli II. testimonium.* Pontificis de eximia Lauretanæ Domus sanctitate testimonium; idemque recuperatę ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita scribit: *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina maiestas ad intercessionem gloriosæ Virginis Mariæ filij eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: sanctæque Ecclesiæ in honorem nominis sui dedicatæ sint summa deuotione venerandæ; id tamen erga illas propensius est agendum, in quibus*

Altissi-

Altißimus ad intercesionem eiusdem Virginis, maiora, & euidentiora miracula frequentius operatur. Manifestat autem rei experientia ad Ecclesiam S. Mariæ de Laureto Recanatensis Diœcesis, vbi est imago B. Virginis Mariæ, ob magna, stupenda, & infinita miracula, quæ ibidem eiusdem Almæ Virginis opera apparent, ET NOS IN PERSONA NOSTRA EXPERTI SVMVS, *ex diuersis mundi partibus confluere*, & quæ sequuntur. Indulgentiis porrò singulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam Ædem vna cum ministris, cæterisque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetensis Episcopi iurisdictione exemptam in suam, sedisq; Apostolicæ, & Apostolorum Petri & Pauli tutelam recipit: Sacerdotibus Lauretanis absoluendi peregrinos à sceleribus ac flagitiis Episcopo, Sedique Apostolicæ reseruatis satis amplam dedit facultatem. Posterioris quoque huius decreti procemium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere, id est tale: *Cum ad Ecclesiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recanatensis ciuitatis fundatam, in qua sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosæ Domus, & Imago Angelico comitatu, & cœtu mira Dei clementia collocata existit, & ad quam propter crebra, ac stupenda miracula, quæ eiusdem gloriosæ Virginis meritis, & intercesione pro singulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cum humili-*

Pauli II. beneficia.

Aedes Laureta. exempta.

Pauli II. testimon. alterum.

tate, Altißimus operatur, in dies, & in diuersis mundi partibus etiam remotißimis eiusdem Virginis gloriosæ liberati præsidiis populi confluat multitudo: & cætera, quæ sequuntur.

Iacobus Franciscanus ab insanabili morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur. CAP. II.

Chro. Franc. lib. 6. cap. 3. & 4.

PRoduntur autem quædam huius temporis non omittenda miracula. Iacobus Picens vir sanctus è Franciscana disciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euangelij præco fuit anno eius sæculi circiter LXX. Hunc insanabilis morbus inuaserat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt nomen iuuandi sacris concionibus homines spem præcideret. Ergo humani remedij inops ad Deum Deiparamq; animum, ac vota vertit. Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit. Virginis cellam ingressus inter sacrificandum, cœli Reginam enixe obortis lacrymis orat, vt IESV filio propitiato, impetret sibi corporis sanitatem; quæ sanctum eius Euangelium prædicando, multis fortasse populis saluti foret. Nec mora: oblata illi protinus est Deiparæ species iubentis eum alia ab se petere. Nam quod peteret, esse iam datum: & Iacobus illico salutem sibi redditam sentit. Itaque

gratiis B. Virgini actis, non tam suam, quam eorum, quorum saluti studebat vicem lætus, remeat domum. Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem. Interiectis aliquot annis, ab importunis diabolis diu, multumque vexatus Lauretum certissimum malorum leuamentum, accurrit. Ante aram Virginis non sine animi angore, sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit: finemque tandem orat tam molesto periculosoque certamini. Auditæ preces. Impensius oranti B. Maria se rursus ostendit. Et bono animo esto fili, inquit, ac summo rerum parenti grates agito. Adest pugnæ finis, & te cœlestis corona victorem manet. Prædictionem comprobauit euentus. Haud ita multo post fractæ infestorum hostium vires: Læta repente secuta pax: ipse deinde cœlesti præmio donandus euocatus in cœlum.

A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur nouis. CAP. III.

NEc Paulo II. Xystus Quartus Pauli successor studio ornandæ Lauretanæ Virginis cessit. Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas, & Pauli immunitates sua authoritate firmatas, adiecta immunitate decumarum, auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit. *Hier. Ange. Bern. Cyril.*

 Dona-

Donationem insuper Nicolai Astij Episcopi Recinetensis (de qua ante diximus) authoritate Apostolica sanxit anno eius sæculi circiter LXXV. qui Iubilæi celebritate insignis fuit. Egregium porrò suum erga B. Virginem Lauretanam studium, pietatemque in cuiusdam diplomatis sui procœmio testatum reliquit his verbis: *Cupientes, vt ipsa Ecclesia Lauretana, ad quam specialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequentetur: & vt fideles populi libentius, eò deuotionis causa confugiant, confirmamus*: & quæ sequuntur. Nec nihil vel ad Xysti laudem, vel ad Lauretanę Domus authoritatem facit, quod idē Pontifex, cum Carmelitani certissimis argumentis fidem ei fecissent, sacra omnia Palęstinæ loca (atque in his ipsum domicilium Virginis) priusquam Saracenorum armis occuparentur, Carmelitanæ familiæ credita & commissa fuisse; hoc ipsum litteris Apostolicis in eorum gratiam scriptis testatus est. Quæ causa fuit, cur deinde Carmelitanis sacrosanctæ Domus sit procuratio reddita, vt dicturi sumus in loco. Ad hæc Xystus Hieronymo Roboreo sororis filio Cardinali cum Episcopatu Recinetensi tutelam permisit Ædis Lauretanæ, haud paruo ipsius Ædis bono. Quippe & auunculi instinctu, & sua voluntate templum à Paulo inchoatum exædificauit: eiusque cultum

Hieron. Robur. Card. patronus Lau. Aedis.

sacra

ſacra ſupellectili, lectiſſimis Sacerdotibus, Cantoribuſque adauxit.

Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiæ imminens diuinitus fugatur.

CAP. IV.

SVb idem tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanę Ædis oſtendit. Mahometes Turcarum Imperator Rhodo Inſula nequicquam oppugnata, vnum è ſuis Ducibus cum claſſe in Italiam deſtinauit. Is igitur anno eius ſæculi circiter LXX. ex improuiſo Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut clauſtra Italiæ occupauit. Ex infinitima circum loca populatus, cæteræ oræ maritimæ Adriatici ſinus imminebat. Ergo Recinetenſes, & ſi impendentis periculi fama conterriti; tamen immemores patriæ Lauretanam Domum ſummis opibus propugnare ſtatuerunt. Validо igitur præſidio impoſito, excubias agitabant dies noctesq;. Ac ne Barbaros opulentæ prædæ ſpes ad Lauretanam Ædem oppugnandam alliceret; Lauretana dona præcipua in tutum recipi placuit. Mox deprompta, ac de more relata in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, & in arce conduntur. Satis conſtat ea dona tum ſex ferme aureorum millibus æſtimata. Inter cætera Laurentij Medicei (is *Hier. Ang.*

Petri filius, Magni Coſmi nepos fuit) ſtatua argentea, quę nixa genibus altitudinem excedebat cubitalem. Compendiaria fortaſſe ſimulacri eius inſcriptio (in qua erat Laurentius P. F. Medices) Angelitam decepit, vt Laurentium Perfranciſcum interpretaretur, quod ſignificabat Petri filium. Credo equidem Laurentium cum Xyſti Pontificis, ſociorumque armis premeretur adeo, vt ad ipſum Ferdinandum Neapolitanum Regem, acerbiſſimum hoſtem ſuum confugere cogeretur, donum eiuſmodi vouiſſe: bello deinde periculoque defunctum Lauretanæ Virgini, vel tuliſſe, vel miſiſſe. Cæterum ſapiens Recinetenſium cõſilium, ſubductumq; periculo ſacrum aurum, argentumque haudquaquam Barbaros à conando ſcelere auertit. Turcæ populabundi ad Caſtrum Portus Recinetenſis claſſe delati, omiſſa minorum prędarum cura, ad Lauretanam prædam, quam opulentiſſimam ſciebant eſſe, aſportatam alio neſciebant, iter intendunt. Tuebãtur Lauretanam Ædem, vt diximus, Recinetenſes, leue aduerſus Barbarorum exercitum inſolentem victoriæ præſidium, niſi ipſa loci Præſes ſuæ domui præſidio foret. Itaque ad ſacræ Domus conſpectum, ingens repente terror totam Turcarum peruaſit aciem cunctoſque è veſtigio inuitiſſimis animis referre coegit pe-

dem,

dem, ſtupore attonitos, & Deum profectò pro illa Æde ſtare memorantes. Nec tamen illis ſacrilegus conatus impune fuit. Superbiſſimus Tyrãnus haud ita multo poſt, ſubita morte extinctus: Hydruntum à Chriſtianis receptum: Turcæ Italia pulſi. Cæterum idipſum periculũ Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum deſtinatis propugnaculis primo quoq; tempore communiret. Ex eo templum ipſum in arcis modum impenſe muniri cœptum aduerſus repentinos hoſtium incurſus.

Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum curæ committitur. CAP. V.

XYſto ſublectus Innocentius VIII. cuius Pontificatus, quà vrbanis, ac domeſticis turbis exercitus, quà Neapolitano implicitus bello, nullam pene facultatem, opportunitatemue habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expers fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitiis inſignibus donũ miſit Lauretanæ Virgini ſuſpendendam è collo, velut ſuę erga illam religionis indicium. Pontificale inſuper amiculum (pluuiale appellant) ex holoſerico villoſo, auroque magnificis ſane ac præclaris floribus pictum, & opere Phrygio *Cod. Laur.*

prætexto, margaritiſque conſpicuum. Ad hæc peripetaſmata contexta ex auro, ſericoque. Eodem Pontifice Cardin. Robureus, Lauretanæ Domus pariter, & Carmelitanæ familię Patronus, haud parum memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probaſſe Xyſto IV. auunculo ſuo, ſacram Domum, priuſquam è Galilæa diſcederet, Carmelitanorum commiſſam fuiſſe curæ; eoſdem ex authoritate Pontificis Lauretano præpoſuit templo. Hi iampridem à Barbaris ex Aſia pulſi Europam non magis cœnobiis, quam optimis exemplis impleuerant: cæterum laxatam paulatim diſciplinam nuper in Italia nouis adſtrinxerant legibus. Lecti XXX. ex eorum numero maximè ad eam rem idonei. Horum ex numero Baptiſta Mantuanus fuit Congregationis Mantuanę Vicarius Generalis, qui Lauretanæ Domus ſcripſit hiſtoriam, & Robureo Cardinali dicauit eo ipſo anno, quo Lauretum venit, hoc eſt M.CCCC. Vndenonageſimo.

Bapt. Mant.

Baptiſtæ Mantuani teſtimonium. CAP. VI.

Bapt. Mant. teſtimoniũ.

BAptiſta igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poeta egregius initio ſuæ hiſtoriæ, egregium Ædi Lauretanæ tribuit teſtimonium, quod ab re non erit noſtræ hiſto-

riæ

riæ intexere. *Cum nuper*, inquit, *venissem ad sacratissimæ Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidissemque qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima; me subito horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Mosen:* Non *appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrosam, in qua vnde, & quonam pacto locus ille tantam sibi vendicasset authoritatem, conscripta erat historia, hæc, inquam, præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi; Templum B. Dei Genitricis Lauretanæ quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata.* Cætera inde persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Æde proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat. Ad extremum augustissimæ huius Domus laudationem ingressus, eam non modo terrestri paradyso, vbi Eua ex Adę latere effícta est: Monti Sinæo, vbi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præsentia inclyto; Bethleemio antro, quæ cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, vbi Christus clarissima luce circumfusus apparuit cum Mose, & Helia collo-

quens: Monte Oliuarum, vnde Christus triumphans ascēdit in cœlum; verum etiam augustissimo Christi sepulchro, quo nihil in terris sanctius habetur, longe multumque anteponit: præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamēta iecerit salutis humanæ. Cuius laudationis illa est insignis sane, ac frugifera clausula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Iacob Patriarchæ sermone concludere. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita litteris est Lauretana historia, quæ ad eum diem sermonibus tantum vsurpababatur. Ex eo tempore vulgari cœpta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namq; ea, quā dico, historia breui volumine circumlata, cum auidè ac passim lectitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Ædem visendam colendamq; pellexit. Cæterum annus ille nō magis Mantuani historia, quam egregio nobilissimi Principis dono insignis fuit. Quippe eodem ipso anno M.CCCC.

Vaiuoda Transyl. D. LXXXIX. Stephanus Bathorius Transyluaniæ Princeps (Vaiuodam ipsi appellant) argenteum B. Mariæ simulacrum ferè sesquicubitale, egregiè factum, pulchreque auro interlitū Lauretanæ Virgini donum misit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipsius armati effi-

effigiēs, item ex argēto supplex visitur. Votiuū esse donū causa basi inscripta declarat.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR VAIVODA TRANSYLVANVS, ET SICVLORVM COMES, NECNON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.

IN HONOREM DEI,
ET EIVS GENITRICIS MARIÆ,
OB EAM CAVSAM, QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM EIVSDEM VIRG. GLORIOSÆ, A QVODAM MAXIMO PERICVLO LIBERATVS FVIT, AN. M. CCCC. LXXXIX. DICAVIT.

Nobilis mulier è Gallia à septem diabolis obsessa liberatur. CAP. VII.

IDem porrò annus insigni miraculo memorabilis perhibetur. Petrus cognomēto Orgentorix ciuis Grationo politanus fuit genere, atq; opibus clarus. Huius vxor Antonia nomine pari nobilitate mulier à septem teterrimis diabolis obsessa tenebatur. Petrus igitur liberandæ coniugi intentus, cum nihil in Gallia inexpertum reliquisset, eam adduxit in Italiam. Ac primo in agro Nouariensi ad S. Iulij, inde Mutinæ ad S. Geminiani, denique Romæ ad sacram columnam solemnes exorcismi, nequicquam adhi- *Bapt. Mant.* *Hier. Ang.*

adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini reſeruante. Iamque Orgentorix conſilij auxiliique inops in patriam, deſperata re, cogitabat; cum in Rhodium equitem incidit ſibi notum, & Lauretanæ Virginis ſatis gnarum. Huius ſuaſu, fiduciæ plenus venit cum vxore Lauretum anno eius ſæculi LXXXIX. Quo vt ventum eſt, mulier ſumma vi obluctans à decem robuſtis viris alleuatur, & in ſanctiſſimam cellam delata ante B. Mariæ effigiem ſiſtitur. Stephanus Francigena Canonicus Auximanus, erat tum cuſtos ſacroſancti ſacelli, vir probitatis ac virtutis expertæ, qui vexatores diabolos exorciſmis de more vrgere cœpit. Illi iubente Stephano nomina ſua profeſſi, exire obſtinate recuſabant. Sed vicit dęmonum obſtinationem conſtantia ſacerdotis, & ſcilicet diuina vis. Itaque eorum quatuor Dei numine, & Deiparæ nomine, alius poſt alium exacti, ingentibus ædem clamoribus impleuere. Tres erant reliqui pertinaciores cæteris. Hos igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariæ nomen inclamans premere inſtitit. Haud ita multo poſt quintus (Heroth nomen erat) malis feſſus exceſſit, ſigno dato. Stephanumque compellans ait: Maria nos eiicit, non tu. Inde ſextus (cui nomen Horribilis) erumpens vociferatur queribundus. Maria, Maria nimium

Energumena liberatur.

mium in nos ſæuis. Cæteris eiectis, poſtremus nomine Arcto ante omnes alios pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque cœpit. Nimis potens es Maria, vtiq; in hoc loco, vbi nos ex noſtra poſſeſſione exigis inuitiſſimos. Illata cum honore eius loci mentio ſciſcitandi cupidinem Stephano iniecit. Ergo mendaci ad verum extorquendum, ſedulo inſtandum ratus, percontari, quis tandem ille eſſet locus: in eoque perſtans Dei, ac Deiparæ nomine imperare, vt verum eloqueretur. Nec fruſtra. Arctus exorciſmorum vi ſubactus tandem profitetur, illud eſſe Deiparæ cubiculũ, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & ſimul adiungit, ſe diuinitus ſubigi, verum in præſentia edicere. Tum vero Stephanum cupido inceſſit cognoſcendi, vbi Angelus ſtetiſſet ſalutans Virginem; vbi Virgo cum ſalutaretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum exſculperet, ſolemnibus exorciſmis ſubigere inſtitit, vtrumq; vt locum demonſtraret ſedulo. Ille demum diuina vi coactus enunciauit, Virginem quidem in cellę angulo vltra cornu Euangelij ad dextram ſacroſancti camini (vbi nunc eſt ſcabellum aptum genibus flectendis) Deo ſupplicantem à Gabriele ſalutatam: ipſum vero Angelum ex diametro in aduerſo angulo ad feneſtrę dextram ſubſtitiſſe; vt facile appareat
ab

ab Angelo, Virginis reuerentia, quàm remotiſſimum locum intra cellæ parietes eſſe quæſitum. Arctus ergo hiſce rebus enunciatis, tandem ex corpore obſeſſæ mulieris excuſſus, eam reliquit exanimem. At illa haud multo poſt ex pauimento, vbi proſtrata iacuerat, redeunte animo ſurgit: ſimul cum viro ingentes Lauretanæ Virgini grates agit; vota perſoluit. Haud facile res alia huius generis nobilior; teſtatiorque. Interfuerunt plerique Primorum Recinetenſis ciuitatis, in quibus Ioannes Franciſcus Angelita pater eius; qui Lauretanæ Virginis hiſtoriā texuit. Interfuit Antonius Bonfinis Aſculanus, is qui Vngarici Regni Decadas ſcripſit. Itemque Ioannis Baptiſta Mantuanus, vt ipſemet in Lauretana hiſtoria profitetur. Qui ad ea, quæ diximus, hoc addit: Arctum illum rite exorciſmis ſubactum; hoc quoque inter cætera indicaſſe; ſacram Virginis cellam, antequam Nazaretho excederet, Carmelitanorum curæ commiſſam fuiſſe. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enunciata, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi ac nomine ſunt extorta; haud pro vanis habenda: preſertim cum veri ſimilia ſint; & Chriſtianæ religionis augeant cultum.

Recine-

Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilentiam. Carmelitanorumq; discessus. CAP. VIII.

ALexander inde VI. Innocentio VIII. successit, cuius Pontificatus flagrante intestinis, exterisque bellis Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubilæi celebritate, quæ in annum millesimum, quingentesimum incidit, insignior fuit. Ea tempestate atrox Recineti grassabatur lues, quæ contagione vulgata ciuium pluribus absumptis, grauiorem in dies minitabatur ciuitati cladem. Igitur à Magistratibus de Primorum consilio, indicitur ad Lauretanam Ædem supplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec spes precesue in irritum cecidere. Extemplo votiua supplicatione, veluti diuina manu pestilentia abstersa: Ciuitas periculo exempta. Ergo Recinetenses voti rei pro domesticis quisque copiis, magnam pecuniæ vim in votiuum conferunt munus. Decretaque supplicatione, coronam auream gemmis distinctam clarissimis Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius seculi XCVI. Corona B. Virgini imposita, & simul à Roboreo Cardinali impetratum est, vt ea nunquam remoueretur: Cardinalisq; beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum authoritate firma-

Ciuitatis Recinet. donum.

firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieq; viget, vt Piceni vrbes & oppida quotannis insigni supplicatione ac pompa coronam Lauretanę afferant Virgini. Haud ita multo post Hieronymus Roboreus Cardinalis sanctissimæ cellæ pauimentum, qua supplicantium genibus attritum, qua auellentium manibus effossum (quippe auulsa inde saxa, sericoque inuoluta pro reliquiis auferebantur) quadrato marmore discolori pulcherrimè strauit. Opus scutulatū est egregium, & vel in tanta, quanta nunc Lauretanum sacellum est, magnificentia visendum. Porrò circa vestibulum templi magnificentissimas ædes à Bramante architecto illa tempestate inclyto descriptas Robureus moliri cœpit, annuente Pontifice. Cisternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exstruxit ornauitque, ne quando oppidanis aduenisue deesset aqua. Cæterum incolarum, & peregrinorum commodis consulenti veteres Lauretani templi curatores instaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacunisque, Carmelitanorum Patrum complures absumpserat. Itaque Petri Taruisini Vicarij Generalis iussu, relicta Lauretanæ basilicæ procuratione, nono anno, quam

vene-

venerant, ad salubriora migrarũt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinali Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatum durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium hominum dona. CAP. IX.

EXempto rebus humanis Alexandro VI. Pius III. sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeo, vt vix tertiam hebdomadam excesserit. Pio Iulius II. subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secũdus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti IV. patrui exemplo, siue quod in Pontificia ditione armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Ædem summa ope ornare cœpit. Omnium primum, rem ad augendam loci religionẽ efficacissimam, veterem Ædis famam Pontificia authoritate altius in mortalium pectoribus defigendam ratus est. Itaque in primi diplomatis sui procemio, Vrbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorũ Pontificum decreta Ædi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Mariæ, vbi illa concepta, vbi educata, *Iul. II. Bulla, & testimonium.*

H vbi

vbi ab Angelo ſalutata Chriſtum conceperit alueritque. Hanc deinde ædem ab Apoſtolis conſecratam, ac diuinitus primum è Nazaretho, exinde è ſylua latrociniis infeſta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc ſita eſt, collem demigraſſe. Deinceps præfatus, ſe non minore ſtudio teneri Lauretanæ Domus ornandæ, quam Paulum Secundum, aut Xyſtum IV. quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunitateſq;. Lauretanã inſuper Ædem, denuo in tutelam Pontificis receptam Pontificium ſacellum appellat, ſacra inibi officia ſolemni ritu ſimiliter, vt Romæ in ſacello Pontificis, peragi iubens. Porro Lauretani templi miniſtris omnibus indulſit, vt Pontificij familiares, & conuictores eſſent eo iure, quo qui optimo. Ad hæc Prætorem Laureto prȩſidere iuſſit à Pontifice diligendum, cui etiam miſtum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum Lauretum Recinetenſium ditioni exemptum ſui iuris eſſe cœpit. Annonam quoque & alia venalia Lauretum deferentes omni portorio, ac vectigali immunes eſſe voluit. Interdixit etiã ne quiſquam dona, ſeu pecunias B. Mariæ Lauretanæ oblatas auerteret; cum excommunicationis latæ ſententiæ minis. Per id quippe tempus plurimis non pecuniis ſolum

Iulij II. beneficia.

Lauretum exemptum.

lum, ſed etiam muneribus ſacram Ædem auctam reperio. Georgius Monachus Patauinus B. Virgnis Lauretanæ effigiem ex argento expreſſam, pondo librarum quinq;, donum attulit. Cardinalis Tranenſis alteram eiuſdem formę ac materię effigiem, ſed ponderis duplo maioris: alij alia, quæ exſequi operępretium non eſt.

Georgij Monachi D.

Card. Tranenſis D.

Paralytica nobilis mulier ſanatur.

CAP. X.

FVit hoc ipſum tempus etiam miraculis inſigne: illud autem præcipuum, quod incidit in annũ M. D. VIII. Longus quidam Neapoli fuit vnus è Cõſiliariis Regiis clarus haud in paucis. Huius coniux fœmina primaria (ex viri cognomine Lõga dicebatur) omnibus capta membris, acerbiſſimis inſuper diſcruciata doloribus miſerrimã trahebat vitam, morti quam vitæ ſimiliorem. Itaque ad vltimum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Lauretũ deferri ipſam iubeat. Quò, vt peruentum eſt, generum ſuum itineris comitem rogat, certum vt ſacrum in auguſtiſſima Virginis cella faciendum curet ſuis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium eſt: *Repleatur os meum laude*, in quo ſanati à Chriſto Paralytici Euangelium recitatur. Id ſacrum ſextæ feriæ à Pentecoſte aſſignatum, vtique alienum ab

Bern. Cyrill.

eo tempore erat, cum iam pridem is abiisset dies; sed Longa votiuum id sacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipsa eodem genero prosequente, in sacrosanctam defertur Ædem, ac B. Virgini sistitur, haud dubia spe Deiparæ preces salubres sibi futuras. Ecce tibi prius quam gener socrus suæ mandata exsequi posset, ad aram accedit sacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipso introitu: *Repleatur os meum laude*, orsus, Longam ingenti admiratione perculit. Igitur stupore attonita paulisper hæsit. Inde versa ad generum, qui nondum ab ea, sacri curandi causa, discesserat, sed iam discedere parabat; Mane, inquit, nihil attinet te ire: hoc ipsum est sacrum, quod requirebam. Porrò vt ad illum Euangelij locum ventum est, *ait Paralytico*: *Tibi dico, surge*: mira res dictu, visuque: paralytica mulier repente diuina quadam vi, simul membra consolidari, simul mentem insolita dulcedine perfundi sentit. Extemplo igitur gratulabunda exsurgit è sella, cæteris rei nouitate, ac stupore attonitis: manantibusque gaudio lacrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta, suis ipsa pedibus ad hospitium tendit, cunctis vtique eius familiaribus tantæ rei miraculo stupentibus. Aderat tum forte Laureti Dux Termalensis cum dele-

cta

cta equitum manu, qui à Iulio II. in Galliam Cisalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiusque insanabilem morbum familiariter norat) vbi suis ingredientem pedibus eam vidit; hæsit scilicet rei nouitate obstupefactus; euidēti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miscuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumq; requisitus nusquã comparuit; diuinitus missum crederes, vt diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam Deo consecrandam existimauit. Proinde sacrarum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio sese deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitq́ꝫ. CAP. XI.

IVlius porrò alia multa beneficia, quę longo explicata diplomate operæ pretium non est referre, superioribus adiecit. Aucta hisce immunitatibus Æde Lauretana, ad eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quam quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo II. inchoatum, cuius absolutio variis casibus turbata

fuerat, non exstruere solum, sed etiam permunire parat. Videbat quippe ædem non minus sanctimoniæ, quam opulentiæ fama inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum auaritię fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atq; opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam Ædem omni ope ornare, munus ac decus Robureæ familię ratus, basilicam in arcis modum exstruxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt: additæ vndique in summis muris pinnæ, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuenti arcis potius, quam ædis speciem præbet. Et adiuuat templi munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim, quà vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar, duodecim constat, quarum vtrinq; senę concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum senis sacellis minoribus, quę intercolumniis vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput sacella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus fere Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod est velut Basilicę caput, sacrosancta

ancta B. Virginis cella, præcipuam obtinet edem, & vndequaque aſpectabilem; multis circa, vt diximus, ſacellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

Iulius II. à bombardæ ictu protectus Lauretanam Aedem donis colit. CAP. XII.

INter hæc euidenti miraculo nouus Pontifici iniectus eſt ardor Lauretanæ Virginis honeſtandæ. Bononiam pergens ad cōprimendos Bentiuolorum motus, Lauretum venit: & ipſo natali B. Virginis die in natali eius cella ſacrum fecit: ſub ſacrum ſolemni pompa in ſuggeſtum ad id fabricatum aſcendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior ſolito confluxerat, bene precatus, ampliſſimam delictorum Indulgentiam largitur omnibus Lauretanam Ædem eo die ritè viſentibus. Sunt, qui ſcribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupaſſe, pio iuſtoque bello Tyrannos perſequi molientem. Certe id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona teſtātur. Iulius igitur Bononiam profectus, expulſis Bentiuolis, vrbē pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, aliiſq; Pontificiæ ditionis vrbibus, oppidiſque vi receptis, cum Mirandulæ obſidio Ducū incuria traheretur; ipſemet Pōtifex nouo exēplo pergit in caſtra, Duces militeſque ſua præſentia

Diarium Iulij II.

Vicciar. l. 9. Onufr. in Iul. II.

Vicciar. lib. 9. excitaturus. Ibi dum belli cõsilia cum Cardinalibus agitat sub tentorio; manifestum *Tradi. Lau.* periculum diuina vtique euasit ope. Quippe globus ferreus instar humani capitis, repente ab hostibus æneo tormento pręgrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quemquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enimuero Pontifex B. Mariæ Lauretanę debere se professus est; siue quod ad bellum iturus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, aliisq; victoriis clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratiis Deo Deiparæque impense actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumẽtum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgo cornu Epistolæ vocatur: vbi nunc quoque monstratur visiturq;. Inde Pontifex, vt gratus non tantum pius in Virginem foret, Lauretanam basilicam de-*Iulij II. D.* corare impensius cœpit. Namq; aram maximam sacra supellectili augendam ratus, *Hier. Ange.* egregium aræ amiculum ex veste Attalica *Bern. Cyril.* crispante, argenteam crucem pondo libra-*Cod. Lau.* rum quadraginta illusam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia cande-

candelabra eiuſdem materiæ atque operis, pondo XXVI. ab vrbe miſit. Et exſtat in turbinata crucis baſi titulus, haud obſcurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

IVLIVS II. PONT. MAX.
DEIP. VIRGINI LAVRETANÆ DICAVIT, ANNO M. D. X.
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos inſuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoſerico villoſo cęruleo, inſignes auro, margaritis, & opere Phrygio addidit. Altarium ornatui ornatum miniſtrorum adiecit, mitram egregio opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Epiſcopi ſacris operantes vterentur. Super hęc conchyliata periſtromata exornandis templi parietibus, aliaq; complura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

Septennis puella à B. Virgine ipſa Lauretum adducitur. CAP. XIII.

EOdem fere tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello texit, & inopem puellam in pace inuſitato miraculo ſibi adiunxit. Sabino cuidam, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat ſeptennis nomine Alexandra, quæ haud longe à pago paternum pa- *Ann. Laur. Raph. Rier.*

ſcebat gregem: hæc dum oues paſcerentur, ſub arboribus venerabunda cœleſti numini ſupplicare conſuêrat: itaque diuinitus nondum ſeptẽnium egreſſa dicauit ſe Deo. Quo magiſtro, dum precibus inſtitit, Deìparam enixè colens; repente obtulit ſe illi cœleſti ſpecie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu prehenſam ſe ſequi iubet. Mira res dictu: triginta millia paſſuum ab eo loco, ipſamet cœlitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Ædem: & ingenti perfuſam gaudio ex ſuæ imaginis ac domus aſpectu, reducit ad paſcua. Ibi Alexandram, etiam ſi quę tandem illa ædes, quæ Virgo eſſet, ignoraret; tamen ingens eius loci, & ſpectaculi deſiderium tenebat. Ergo, vt guſtata ſemel Lauretanæ Domus dulcedo ſubibat animum, flens precibus vrgere ac fatigare Sabinum patrem non deſinebat, vt ad ædem illam tot luminibus illuſtrem (neque enim aliter deſignare nouerat locum) ſe duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ poſtulatum pater, ſiue pueriliter delirare eam ratus, ſiue quem tandem locum illa deſcriberet, ignarus. Cęterum haud multo intermiſſo tempore, euenit, vt Sabinus cum vniuerſa familia Lauretum pergeret. Tum verò Alexandra locum agnoſcens, geſtire, & exultare gaudio; ac verſa ad parentem,

tem; En pater, inquit, hæc illa eſt Domus, quo me pulcherrima illa Virgo candida veſte amicta deduxerat: huc ego redire, hoc ſpectaculo iterum frui expetebam. Obſtupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, ſenſit eam B. Virgini eſſe cordi, vtiq; cum Dei mater illam ad ſe à primis annis inuſitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiæ fouere non deſtitit. Remque omnem, nec ipſe tacuit, & Alexandra vbi adoleuit, piis hominibus ſæpe narrauit, qui deinde aliis, ac mihi ipſi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum ſæculi huius VII. Nec fruſtra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta virginitatem perpetuo coluit: vitamque ſanctiſſimè egit ad annum nonageſimum, Lauretanã Virginem quotannis reuiſens. Tanta porrò fuit ſanctimoniæ fama, vt in oppido Montalbodo Virginum cœnobio Antiſtita data ſit, vbi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

Circa veſtibulum Templi Lauretani ædes Pontificiæ à Iulio II. inchoantur, & ſacroſancti ſacelli cælatura deſtinatur. CAP. XIV.

CÆterum intẽtus perficiundo, exornandoq; templo Lauretano, augebatur ad impenſas Pontificis animus. Itaque ſacroſancto

ſancto ſacello muris baſilicæ communito, munimẽtum Lauretano vico aduerſus hoſtium impetus, incurſioneſque addendum ratus eſt. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maxime memorabilis, qui id operis ſuſceperat, exceſſerat vita, vix apertis primis ædificij fundamẽtis. Proinde Iulius Pontifex præclara cœpta exſequens, eodem Bramante (cuius ante mentionem fecimus) authore, Pontificias circa templum ædes ſanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Principum hoſpitio præcipuè deſtinatas. Quarum forma talis. Ædium ſinus (vbi eſt aditus impluuij) baſilicæ obuerſus eam duobus lateribus quaſi brachiis cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati caſtelli ſpeciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia aſſiduo multorum annorum labore ſumptuq; abſoluta. Nec verò dum Pontificias ædes exſtrueret Iulius, templum adornare deſtitit.
Hier. Ang. Bern. Cyril. Ad eius cultum cantorum chorus inſtitutus: organa muſica egregia, magnifico opere, auroque conſpicua: campanæ duæ eximię magnitudine, ac ſpecie fuſę: turris campanariæ fundamenta iacta Iulij II. opera ſunt. Ita ornato templo, auguſtiſſimæ Virginis cellæ extrinſecus ornandæ, ſatis pretioſi marmoris comparat. Quod vtiq; opus fuiſſet

fuiſſet operum eius maximum, niſi iam matura æuo mors cœptis eius interueniſſet, Deo tam inſignem laudem alteri reſeruante. Illud autem non poſtremo habendum loco, quod huius generis vltimum mortalium eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Syluestrinorum Præpoſitus Generalis, D. Mariæ Lauretanæ ſtudio accenſus Abbatiam S. Laurentij Laureto proximam (ea eſt in agro Caſtri Ficardi) cum vniuerſis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, ſyluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano cõceſſerat templo, anno huius ſæculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanæ attribuit Domui. Perottum ipſum Laureti Gubernatorẽ conſtituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuiſſet Lauretanas fortunas augere, eidem conſeruare ac tueri auctas, cordi futurum. *Antonij Perotti D.*

Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur. Cap. XV.

Leo Decimus haud Pontificatu magis, quam inſtituto ſucceſſor Iulij, nihil potius habuit, quam vt in Lauretana Æde amplificanda nemini cederet. Et huiuſce ſtudij ſui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Re-

næ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata duas Ioannes Aragonias, seniorem, & iuniorem (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitę erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sane comitatu Neapolitani Regni interiora penetrantes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quacumque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quam Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Ædem rite venerantibus impertiuit. Annus huius sæculi quartusdecimus Reginarum aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum, id est, Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

A Leone

A Leone X. amplißimis decretis ornatur.

CAP. XVI.

EXin Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanę Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps aliis super alia diplomatis impense cumulauit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit: sigillo, cæterisque collegialibus insignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter, & almæ Domus Custos forent) totidemque Sacerdotes assiduos, quos Mansionarios vocant: senos præterea Clericos chori adiutores esse voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione assignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum stationibus Roma perfruitur, Lauretanæ concessit Ædi, vt iisdem temporibus Laureti percipere aduenæ possent in vna æde, quæ Romæ perciperetur in pluribus. Pretium operæ visum est, honorarium diplomatis procemium inserere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, quæ apud Ecclesiā de Laureto multis Christi fidelibus pro variis infortuniis, & necessitatibus vbicunq; oppressis, qui ad Ecclesiam ipsam de Laureto sola animi moderatione confugiunt, intercessione dictæ gloriosissimæ Virginis,*

Leonis X. beneficia.

Leonis X. testimonium.

Virginis, illius vnigenitus operatur Altißimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Ecclesiam de Laureto non solum in antiquis cōceßionum gratiis fouere, & conseruare illæsam; verùm nouis in dies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendiisque decorare. Inde Anconitano, Pisaurensi, aliisque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti duntaxat Septembri mense (ornando scilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iussit. Ad hæc Recinetensis emporij, immunitatumque nunciis ad barbaras quoque nationes, non tantum ad Christianos popluos circummissis, euocauit vndique mercium institores. Ergo gentium, generumq; omnium mercatores hac fama exciti, Recinetum ad indictum mercatum cōfluunt, Itali, Dalmatę, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hispania nuper expulsi, Turcæque. Institorum ergo complures cuiusque generis, seu religione, seu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Ædem venisse constat: nec quenquam aditu prohibitum, præter obstinatos in auita superstitione, Turcas, Iudæosque, ne videlicet *proiicerentur margaritæ ante porcos.* Græcos verò, & Armenios (tametsi plerique eorum Schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in

ipso

pſo templi aditu ſibi calceis, manibus & o-
:ulis ſublatis in cœlum, ad ſacroſanctam ac-
:eſſiſſe Domum: quo vbi ventum eſſet; ad
imen procubuiſſe venerabundos: ibique
proſtratis humi corporibus, Deum Deique
parentem adoraſſe, demum ad conſpectum
Virginis, aramque adrepſiſſe genibus, IESV
Mariæque nomina enixe inuocantes. Hæc
porrò Recinetenſis mercatus à Leone inſti-
:uta celebritas plurimos deinceps durauit
innos, ingenti cum Lauretanæ celebritatis
ncremento. At Leo, ne quam Lauretani
:ultus amplificandi omitteret viam, ad vlti-
mum ſanxit, ne vota adeundę S. Marię Lau-
retanæ vllo modo poſſent cum aliis pietatis
operibus commutari. Proinde votum hoc
quinq; illis vulgo excipi ſolitis aggregauit.
Et eſt diploma honorario prooemio inſi- *Leonis X. teſtimoniū alterum.*
gniter ornatum: quod quia eſt ad Laureta-
næ Virginis laudem inſigne, attexere pla-
:uit. *Glorioſiſſimæ Virginis Matris Dei Mariæ, à
:uius laudibus, ſicut neminem ceſſare fas eſt, ita ad
llas explendas neminem ſufficere arbitramur. Cum
ſi quidem nullum promptius miſeris, aut efficacius
peccatoribus refugium apud Deum inueniatur,
nerito totius animi, mentiſque affectibus recolen-
:es illam in cœlis primum adorandam, deinde vbiq;
n terris venerandam, & loca eius nomini dicata
omni ſtudio ornanda eſſe cenſemus, & illa maxi-
me, quæ ipſa B. Virgo ſibi Angelicis comitata cœti-*

 bus

bus elegit, & aſsidue in eis ad Chriſti fidelium auxilium, & ſubleuationem miracula fere innumera operatur. Inter quæ omnium conſenſu, teſtimonio ac deuotione locus ille Lauretanus fama celebris, ac deuotorum frequentia cultiſsimus meritò habetur primus Cum enim Beatiſsima Virgo (vt fide dignorum comprobatum eſt teſtimonio) è Nazaret imaginem, & cubiculū ſuum diuino nutu transferens, poſtquam apud Flumen Dalmaciæ oppidum primo, & deinde in agro Recanatenſi in loco nemoroſo, ac rurſus quodam in colle eiuſdem agri particularibus perſonis addicto poſuit. Demum in via publica, vbi modo conſiſtit, illud angelicis manibus collocādo ſibi delegit & in eo aſsidue miracula innumera illius meritis operatur Altiſsimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædeceſſores noſtri, & præcipue fœl. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Iulius II. Sacratiſsimæ Virginis merito deuotiſsimi, quo populum Chriſtianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Eccleſiam Lauretanam, quæ tanto miraculo creuerat, & augetur in dies, variis, ac præcipue ſpiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ ſequuntur.

Egregiis ornamentis, doniſquè decoratur. CAP. XVII.

Leonis X. ornamēta.

NEc Apoſtolis litteris magis Lauretanam Ædem Leo Pontifex, quam Pontificiis opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domuſque Lauretanæ ædificia ſtre-

ſtrenue adiuta. Bina templi ſacraria circumdatis ſegmentato opere armariis adornata. Inde ad ipſam ſacroſanctam cellam honeſtandam conuertit animum. Ac ſacros quidem parietes intrinſecus ornandos ratus non eſt, ne quid in eis ornati eſſet, præter ipſos, quos Chriſti ac B. Virginis habitatio, contactuſq; ſatis ſuperq; adornarant. Ceterum intentus ſacello extrinſecus magnifice exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata ſtimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Chriſti Vicario, digna ipſius loci maieſtate religioneq;, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sanſouino architecto ſimul ac ſtatuario illis temporibus nobiliſſimo, formæ deſcribendæ negocium dat monito, quid ſui conſilij ſit. Sibi vtiq; eſſe in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius ſeculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo ſapientiſſimi architecti ſolertia. Formam quippe talem deſcripſit, quæ Leonis reſponderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiundo fuit, quam ſtudij in forma optanda probandaque fuerat. Precioſi marmoris haudquaquam ſatis erat: & deſcripta forma requirebat ingẽtes marmoris glebas. Igitur eas inde vſq; à Carraria (quæ

candidi marmoris lapidicina in Liguribus est inprimis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione Ligustica marmora nauigiis imposita longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italię oram pene, quam longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetẽsem portum demum exposita Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximiis fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidem sacris operantem cum cætero habitu, tum verò Episcopalibus insignibus venerabilem fecit: eidemq; concessit, vt sacris operatus populo bene precaretur Episcopali ritu. Nec Leonis cura Lauretanũ Antistitem magis, quam aram Pontificiis muneribus honestauit. Candelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata pondo fere quinquaginta: vmbella insuper quadrata egregia Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Ædes aliis quoq; nobilissimorum hominũ muneribus culta. Antonius Leiua Dux Hispaniensis exercitus

Leonis X. Dona.

Cod. Laur.

Antonij Leiua D.

:us ſacerdotalem ornatũ dono miſit ex ve-
te Damaſcena, auro criſpo magnifice in-
:ertexta. Regina Vngariæ effigiem ſuam ex
ırgento ſupplicem pondo XXX. Marchio-
ıiſſa Mantuana ſacerdotis, ac miniſtrorum
olemni cæremonia ſacrificantiũ veſtimen-
:a, argento auroq́; contexta. Alij porrò alia,
qui etſi nobiles ipſi erant; tamē ſua nomina
n ſuis donis ignota eſſe voluerunt. Quibus
:x donis illa eminēt maxime. Statua argen-
:ea B. Virginis cum effigie pueri IESV glo-
ɔoſum orbem tenentis manu, pondo libra-
·um octo. Huic altera adiecta argentea item
tatua, & pondere par, & ſpecie ſimilis: hoc
ᐟno differt quod Chriſtus puer matris gre-
nio inſidet, dextra prætendens pyrum. Alia
·urſus ex argento expreſſa B. Mariæ effigies
ibrarum XI. Itemq́; alia, pari fere pondere,
:um Cæſareæ Aquilæ inſignibus, vt vnde ea
it, haud ægre appareat.

Regina Vngaria D. *Marchion. Mantuana D.*

Dona ab Ignotis.

Sacerdos Dalmata Lauretum venit, exempta ſibi exta præferens manu.

CAP. XVIII.

EOdem fere tempore permira res, & magis propter infinitã Dei vim, quã propter facti nouitatem credibilis, Lauretanam Ædem longe inſigniorē fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata vir antiqua ſimplicitate, idemq́; Lauretanę Virgini vni-

Tradi. Lau. *Ann. Laur.* *Riera.*

ce deditus. Hic forte captus à Turcis, cum ad deserēdam religionē omni artificio pelliceretur; nefarias voces, nō dicā animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaq; importunos illos hortatores auersat⁹, vt eis ægre faceret, vltro Christum, ac Mariā identidem inuocabat. Stomachātibus illis, sciscitantibusq;, cur tandem illa nomina vsurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordiis. Ibi Turcæ minitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi extemplo Christum Mariamque exsecretur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre potestis, Christum & Mariam nō potestis. Tum verò illi furentes ira sacerdotē ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamans Virginem vouet, si vita suppetat, primo quoq; tempore se ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumsistunt, & disciſſo apertoque pectore, intestina à summo recisa extrahunt: eaque semineci, iam iamque, vt rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes. Abi iam propera, & prҿcordia, in quibus hҿrere ais Mariam Lauretanam, ad eam perfer, vti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde memoratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresq; suggerente, porro ire pergit: multorumq; dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua

exta

exta præferens manu. Quacumque incedit; cōcurſus ad eum fieri, ſeu viſendi ſtudio, ſeu rei cognoſcendæ. Et ille Lauretani pręcipue templi miniſtris apertū, vacuumq́; pectus, & prætenta manu viſcera oſtentans, totam rem breuiter enarrat, cunctis ſtupore atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratiis Virgini enixe actis, & ſolemnibus Confeſſionis, Euchariſtię́q; pręſidiis communitus, in Deiparæ conſpectu, complexuq́; (vt credere par eſt) efflauit animam. Exta ipſa ę regione ſacroſanctæ cellæ ſuſpenſa diu aduenis ſpectaculo fuerunt. Quibus tabe abſumptis, exta ę ligno aſſimulata, atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo. Cęterum quia ruſticani homines Lauretanum templum ingreſſi, animis tali ſpectaculo occupatis, Deiparam ſegniore colebant cura; tandem ea tolli placuit. Itaq; Paulo III. Pont. per occaſionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, tigillum vnde illa pendebant, deiectum eſt: ad conſeruandam tanti miraculi memoriam, ſacerdos præcordia prætendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propoſitus, qui hodieq́ue viſitur. Miraculum quidem ipſum adeo teſtatum eſt, vt nefas ſit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui teſtantur exta ę ligno expreſſa ab ſe viſa, pluresq́; accolarum

auditos, cum dicerent, exta ipſa adhuc recentia ab ſe conſpecta eſſe Dalmatæ ſacerdotis.

Turcarum incurſiones ab Aede Lauretana diuinitus arcentur. CAP. XIX.

Ann. Laur. Rier.

PEr idem tempus Beata Virgo, quam ſibi Lauretana Domus cordi eſſet, haud dubiis argumentis oſtendit. Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo Lauretanæ cellæ theſauris imminens, nihilo fœliciore exitu tantum facinus tentauit, quam Mahometes eius auus tanto ante tentauerat. Iam Selimus ſuis, Maiorumq; ſuorum victoriis erectus, omnia pene maria claſſibus habebat infeſta, totã ſubinde Europam, vltimique Occidentis oras imperio ſuo deſtinans. Igitur illo authore, ingens piratarum manus in Italiam appulit: & Dalmatarum, Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanæ prædæ ſpe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Deſcenſione inde facta, Caſtro Portus Recinetenſis potiuntur: tecta cædibus & incendio fædant. Iam nemine contra arma ferente, Lauretum inflammatis ſtudiis contendebant; cum deſertam à mortalib⁹ propugnatoribus ædem à cœleſtibus defendi, propugnarique ſenſerunt. Quippe ipſemet Lauretanæ Ædis cõſpectus tantũ eis terrorem incuſſit; vt è veſtigio

ſtigio trepidi re infecta, repeterent claſſem, haud dubij, quin dilecta illa cœlo domús cœleſti pręſidio tegeretur. Selimꝰ porro conãdi ſceleris author paulo poſt haud dubia diuini numinis ira periit cancro, fœdiſſimo iuxta, atrociſſimoq; morbo miſere abſumptus. Nec tamẽ exitialis Selimi exitus aliorũ compreſſit audaciam. Cognitum eſt deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga elapſi, Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Archipiratas, in quorum ipſi fuerant poteſtate, ſępius Lauretani templi prædandi, ſpoliandique ſtudio Lauretum inſtructa claſſe petiiſſe. Cęterum vt in ſacroſanctę cõſpectum Ædis ventum eſſet, repente pauore ingenti diuinitus iniecto, regredi coactos, latens vtique numen inibi eſſe confidentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cum hæc fama inter Barbaros increbuiſſet, ex eo tempore piratici myoparones oram Piceni legentes in conſpectu Ædis Lauretanę vix auſi ſunt quicquã hoſtile conari, nedum ad Ædem ipſam diripiendam accedere. Semel dumtaxat biremes Turcicę duę ex agro Lauretano prędas agere auſę: quę mox Deiparam Virginem expertæ ſunt vindicem rerum ſuarum. Eodem ipſo die à Canaletto Venetæ claſſis Duce captæ: prædatores ſuſpenſi: præda omnis recepta. Lauretana res Barbarorum clade ſancita.

Christiani exercitus auaritiam eludit.

CAP. XX

NEc à Barbarorum vi magis, quam ab auaritia Christianorum militum Lauretana Domus per idem tempus cœlesti vtique præsidio intacta mansit. Franciscus Maria Vrbini Dux ditione à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, vltro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, vt ipse dictitabat, iniuriam vlturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluuione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iampridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, vt postero die illucescente, Lauretanam Ædem defensore vacuam direptum eant. Haud fefellit pium iuxta prudentemq; Ducem impius conatus exercitus sui. Itaq; per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorũ Duces, per Italicas copias nefariũ facinus impedire institit: omnia

Ann. Laur. Riera.

agere

agere, omnia moliri, vt quolibet potius auerteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures, obstrepente auaritia. Ita maior pars, vt plerumq; fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus, agi cœptum est agmen. Dissuadere iterum Dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionē. Posteaquam nihil proficiebat, orat, si stetisset animo Lauretum pergere, vt mutata in diuersum voluntate, pietatis ergô, vt cæteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virginis cellam accederent: si secus fecerint, non suam modo, sed cœlestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens. At illi animis væsania auaritiaque occupatis, nullius salubris consilij patientes ad deuoratam spe, & opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum Dux, quem regere nequibat, sacrilegium, quod impedire non poterat, temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis. Præmissi exploratores haud procul Laureto aberant: omniaq; tuta esse cernentes lætitia gestiebāt; cum subito acrium grex luporum (vt ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) è saltu proximo erumpunt, ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt: illorum plerosque repentino terrore amentes iugulant lani-

ant.

antque: cæteros in fugam vertunt, ſalutis iam magis, quam prędę memores. Qui vt ad primum agmen metu, curſu, laſſitudine exanimati peruenere; receptis demum à pauore tanto animis, effuſæ fugæ, terroriſque cauſam ſociis tanti ſceleris aperiunt: monent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Ædi Lauretanæ Deum cuſtodem, ac vindicem adeſſe: tantam vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egreſſam, ſed diuinitus in prædatores emiſſam: nec ipſis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo, cœleſtibuſque eſſe pugnandum. At væſani exercitus Duces exploratorum terrorem tanquam vanum, militari deridiculo eludentes, nihilominus properabant ad prædam. Verumenimuero vt ſacra Ædes in conſpectum ſe dedit; repente ingens exercitum pauor inuaſit: cunctiq; lymphatis ſimiles trepidare cœperunt, diuinitus incuſſa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excuſſa væſania, ad ſe redeunt ſceleris Duces: & ſiue diuini ira numinis, ſiue templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio deſiſtunt. Cæterum ne ſubinde militares animi ad ingenium redirent, conſternatis nouum miraculum addit. Iam multũ diei proceſſerat, cum repente nebulam de cœlo lapſam ferunt, quę paulatim circa templum

denſata

denſata eius cõſpectum ademit, cum tamen cætera circũ loca ſole eſſent illuſtria. Ea ſpecies oculis obiecta militum animos quoque immobiles tenuit. Ex inde ingenti horrore perfuſi procumbunt in genua; verſaq; in religionem audacia, ad placãdam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt. Quo vt ventum eſt, cuncti, ac præcipuè cohortium Duces, Lauretanam Ædem intrant venerabundi: ac poſitis humi genibus cogitati ſceleris veniam expoſcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere deſtinauerant, muneribus colunt, ita ſuſceptum ab inſano principio iter exitu ſaniore concluſum. Vrbinatium Dux inſperato exitu facinoris mire lętus, Deo ac B. Virgini auerſum ſacrilegium gratulatur: mox detracta ſibi arma in primo auguſtiſſimæ cellæ aditu ſuſpendit tanti miraculi monumentum: ſimul ſe ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiæ abductę, eademque opera, & Lauretana Ædes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Lauretum à Leone X. mœnibus cingitur, eximium cælaturæ opus vrgetur.

CAP. XXI.

MVltiplicis periculi Lauretani, diuiniq; præſidij rumor Leonem Pontificem perpulit,

perpulit, vt humana etiam ope talia pericu-la arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum ædium molem Ædis munimento destinatam esse tantam, quantam vix assiduus plurimorum annorum absoluere posset labor. Ergo tam sera spe damnata, aduersus subitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius sæculi anno ferme XX. Satis etiam tormentorum æneorum adiicit ad propugnãdum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretum templum oppidique munitionibus septum, adiuuante collis situ, muniti castelli etiam eminus haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos ad incolendum, non tantum peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros verò, ac cæteros à conando in posterum scelere retardauit. Inter quę Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo Bernardus Card. Bibiennensis, huic Iulian⁹ Rodulphus Prior Capuanus à Põtifice suffectus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitalem pauperibus peregrinis denuo exstruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magitudinis fundendam curauit XX. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parum memor egregij monumẽti, quod circa sacro-

Card. Bibien. Patron. Laur.

ſacroſanctum ſacellum relinquere moliebatur, Sanſouinum cæteroſq; artifices litteris, præmiis, promiſſis impenſius vrgere institit, vt ſe viuo, tam eximium opus abſoluerent. Exſtant Leonis ſuper ea re ad Sanſouinum litteræ, quarũ initium, quia plurimum valet ad Lauretanæ Domus commendationem, viſum eſt hoc loco referre. Id tale eſt: *Cum pro immenſis & infinitis in humanum genus, ac præcipue in nos ipſos ab immaculata ſummi Dei Redemptoris noſtri genitrice collatis beneficiis, ſacroſanctam, totoque terrarum orbe venerandam Lauretanã Eccleſiam, quam eiuſdem Virginis carnis ſarcinam ferentis cellulam extitiſſe, & Angelicæ ſalutationis, atq; diuini partus, quem editura eſſet, nuncij fuiſſe deuotè, ac piè credimus, & in qua ſe Virgo ipſa vberiorem in dies ſingulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis præſto ſuccurrens,* & cætera, quæ ſequuntur, quorum ſumma eſt. Sacroſanctam Virginis cellam dignam vtique eſſe, cui præcipuus quidam honos habeatur. Proinde ei ſumma ope, omnibuſque viribus connitendum, vt quam maturrimè ornamentum eius abſoluat. Verumtamen haud potuit Leone viuo, ſuprema illi operi imponi manus. Et ſanè genus cælaturæ, ac pulcherrimarum ſtatuarum multitudo non vnum requirebant Pontificatum. Leoni ſublectus Adrianus VI. vir alioqui pius doctuſque; verum ſeu pertur-

Leonis X. teſtimoniũ tertium.

perturbatio temporum, ſeu Pontificatus breuitas (quippe vix annuus fuit) fecit, vt nullum pene relinqueret ſuæ erga Lauretanam Ædem religionis indicium, vtiq; cum Flandris, ex qua gente ipſe erat, templum elegans Romæ ſumma ope ædificaret S. Mariæ ſacrum, cui ab Anima cognomen eſt factum. Cęterum quàm propenſa eius voluntas erga Lauretanam Ædem futura eſſet, ſi vita ei ſuppeditaret, facile oſtendunt litteræ ab eo ad Lauretanum Præſidem datæ, & ſuperiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempeſtate notabantur negligentius. Certum habeo non defuiſſe. Exſtat donorum memoria tacitis nominibus donantium. Credo, quod ipſi taceri vellent, quo dona forent Deo ac Deiparæ gratiora. Nonnullorum tamen monumenta reperio: Ioannemque Baptiſtam Caraſam Neapolitanum; Ioannem Capouaccam Patauinum: Philippum Barbarum Venetum: Laurentium Vngarum Ducem Vilaçi; & Vrſinum Vrſinium Romanum; ſuam quemque argenteam imaginem B. Mariæ Lauretanæ dicaſſe: Marchioniſſam autem Mantuæ egregios ſacerdotis miniſtrorumque ſolemni pompa litantium amictus tuliſſe, & auro argentoque contexta.

Clemens

Clemens VII. Lauretano templo decretis ornato, sacrosanctam cellam exornare pergit. CAP. XXII.

CReatus inde Pontifex Leonis X. patruelis Clemens Septimus, cuius Pontificatum domesticis iuxta, externisque bellis exercitum non magis vrbis Romæ direptio, quam religio Lauretanæ Domus insignem fecit. Is quippe Pontificatu inito, nihil fermè prius habuit, qnam vt Lauretanam Ædem Pontificiis diplomatis honestaret, quibus & vetera firmaret beneficia, & adiiceret noua. Omittere hoc loco non possum caput cuiusdam eius diplomatis, Lauretanæ Virgini perhonorificum; Id est eiusmodi: *Cum nonnulli Romani Pontifices, præsertim, fœl. rec. Leo Papa X. prædecessor, & secundum carnem frater patruelis noster, respiciētes multa & magna miracula, quæ in Ecclesia nostra S. Mariæ de Laureto quotidie operatur Altissimus, ac moniti singulari deuotione & religione, Ecclesiæ ipsi, & illius Domus Capitulo, Canonicis, & aliis personis quam plurima priuilegia, immunitates, gratias, diuersis temporibus concesserint; Nos qui erga B. Virginem, sub cuius inuocatione dicta Ecclesia constructa est, singularem deuotionem semper habuimus, volentes quæcunq; sunt in fauorem dictæ Ecclesiæ conseruari,* & quæ sequuntur. Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetēsibus ius omne,

ſi quod reliquum eſſet in Lauretum, ademit. Nec paruum eiuſdem beneficium, quod Ioannem Matthæum Gibertum Veronæ Antiſtitem Laureto præpoſuit, virum doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Ædes ſupellectili ſacra, optimis Canonicis, ſolemnibus cæremoniis inſtructa cultaque. Pontificiarum ædium porticus fornicatæ: ciſterna quam à Card. Robureo ædificatam diximus, tectorio inducto concinnata, magno, vel peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterum illa maximè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobile illud à Leone inchoatum auguſtiſſimi ſacelli ornamentum pari magnificentia abſolueret. Accendebatur domeſtica vel pietate, vel gloria, vt cuius familiæ decus inchoata Ædis Lauretanę cęlatura eſſet, eiuſdem abſoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaelem Baccium, Nicolaum Tribulum, alioſque ſtatuarios illa tempeſtate celeberrimos ingenti precio conducit. Raynerium Nerucium Piſanum Lauretanę ædificationi, præcipuè vero egregio illi operi pro dignitate perficiundo præeſſe iubet. Iam precioſa marmora erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo, dum cætera elaborantur, diſturbat lateritios muros, qui ſacræ cellæ pro fulcimento adſtructi, ab eademque diuinitus repulſi,
ſub-

ſubmotique (vt antea diximus) ſpectaculo erant. Inde, pari interiecto ſpatio, quod veteris miraculi monumentum foret, nouos circundari parietes placuit, qui cælato marmore conueſtiti extrinſecus adornarent ſacellum: ſuperſtruendumqne fornicem nouum, deiecto lacunari tectoque veteri, ſuſtinerent. Ædem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito, ne peruetuſtū tectum laqueatum, tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium ſanctiſſimæ cellæ pareret. Proinde ars poſtulabat, vt altiora fundamenta iacerentur, quæ ſatis firmis ſubſtructionibus tam inſigne, precioſumq; opus à terræ motibus tutum vſquequaque præſtarent. Igitur aperiendis nouorum parietum fundamentis, ſacra Domus; (ne ſubducto ſolo, quid detrimenti caperet) ſtragulis, vt fit, funibuſque conſtricta, ac validis ſuſpenſa rudentibus tamdiu ſublimis pependit è machinis, quoad expletis foſſis, noua fundamenta extare cœperunt. Quo tempore ſatis conſtat (plurimorum enim oculis res comperta eſt) ſub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, puluerulentum tritumque ſolum, & proximi ruris ſepem oppreſſam, aliaque militaris viæ, quam ſacra Ædes occuparat, indicia inuenta eſſe, noua veteris miraculi monumenta. *Hier. Ang. Tradi. Lau.*

Hæc autem à plurimis tum notata, atque animaduerſa ipſemet Hieronymus Angelita ſub idem tempus memoriæ prodidit in hiſtoria Virginis Lauretanæ.

Architectus ſacros parietes perfodere auſus, diuinitus exanimatur. CAP. XXIII.

CÆterum aucta per idem tempus loci celebritate, ſanctiſſimam Ædem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt ſupra demonſtrauimus) in medio fere pariete, qui vergit ad Septentriones: hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter, exituſq;. Itaque in tanta aduenarum multitudine concurſuq;, aliis vt fit, alios prementibus, nonnulli (quia receſſum primis vltimi non dabant) coarctati, oppreſſique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti deſtinatum fuerat) peruiam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primum Architecti conſilium diſtulit rumor; enimuero nefas videri, non magis accolis, quam peregrinis eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia ſaluos, intactoſq; ſeruaſſet. Multi palam fremere, quiſquis id auderet, haud impune ſcilicet auſurum. Igitur cœleſtis iræ metus fabros à conando abſterruit

Trad. Laur. Ann Laur. Rier.

ſterruit

ſterruit. Haud vanum fuiſſe docuit euentus. Quippe Nerucio ipſi architecto rem aggredienti quiddam accidit viſu dictuque mirabile. Fabris tale miniſterium detrectantibus, ipſemet ſacrum parietem perfodere aggreſſus eſt, maiore artis fiducia, quã reuerentia loci. Ergo vt malleum in ſacrum parietem adegit, repente manu obtorpeſcente, inſolitus horror reliquum corpus inuaſit: pallor deinde ſuffuſus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circa erant, collabentem excipiunt, domumq; inter manus deferunt exſpiranti ſimilem, & ſenſus omnis expertem. Exanimatus iacuit horas ferme octo, quoad ſcilicet eius coniux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paucis Deum Deiparamq; precibus, votiſq; placauit viro. Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodum corpus reliquerat, artubus reddi, & ſpiritus liberius meare cœpit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte ſenſim animo, circumſtantes noſcitare. Demum iam compos mentis audaciam incuſare ſuam: veniam opemque à B. Maria expoſcere. Nec fruſtra. Animus religione exſolutus pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi cauſam ipſamet curatio aperiret. Poſtquam conualuit, Pontificem tota de re admonitum, quid facto opus ſit, conſulit. Ille haud ignarus id

nimia Architecti confidentia magis, quam indignatione B. Virginis euenisse; miscens monitis imperia vrget Neruciū, vt Dei Vicario authore non dubitanter exsequatur incœptum: & simul impense monet, vt sacros parietes perfodiat non tam malleo & audacia, quam ieiunio & veneratione Virginis armatus: sic demum rem ex sententia successuram. Neque enim timendum esse, ne Deipara Virgo suam domum peruiam fieri nollet, quæ eam peregrinis vellet cum salute, non modo sine pernicie patere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorem iam factum, ne Pontificis quidem authoritas perpellere potuit, vt iterū ipsemet experiretur, quod tanto suo periculo paulo ante tentarat. Ad vltimum, quia Pontificis imperium vrgebat, & mora patefaciendi ianuas ædificationem morabatur operis; inuentus est adolescens minime timidus, qui authoritate Pontificis fretus & plenus amicorum vocibus rem auderet. Clericus is erat Basilicæ Lauretanæ. Venturam Perinum vocabant: hic triduano munitus ieiunio ad sacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, & Clericorum, hæc solicita ex adolescentis fiducia, illa rei expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus dicitur. Sacra Virginis Domus, igno-

sce

ſce innocentiæ; non ego te hoc malleo, ſed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui auidus fodit: ille te ornatam, ille te peruiam cupit. Placeat Dei parenti, quod Dei Vicario placet. Talia precatus deſignatum parietis locum percuſſit impune. Eum deinde ictus tuto iterantem fabri pari ieiunio, ac reuerentia ſecuti, ianuas aperiunt tres, quarum duæ liberum populo ingreſſum, egreſſumque præberent, tertia ſacerdotibus aditum daret ad ſanctiorem ſacelli partem, vbi eſt Virginis ſimulacrum. Eodem tempore parua feneſtra, quæ vna in anteriore pariete erat ferme è regione ſimulacri, amplior ad accipiendum lumen facta, & clathris æreis inauratis pulcherrime communita. Cæmentis inde erutis, vetus ianua, quæ ſatis ampla in medio pariete patebat, obſtructa. Exin nouus paries duci, & inſigni cælati operis cruſta operiri, conueſtiriq; cœptus.

Clemens Lauretanæ Virginis ope adiutus eam impenſius exornat. CAP. XXIV.

SVb id tempus Clemens Ædi Lauretanæ adornandæ intentus, ingens periculum Deiparæ Virginis præſidio euaſit. Fraude, doloque hoſtium capta vrbe Roma, ipſe in arcem molis Adrianæ receperat ſe. Ibi à Cæſarianis obſeſſus, poſteaquam hoſtium

vim ſuſtinere non poterat, non votis modo, ſed etiam litteris Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Nec miſſæ incaſſum preces. Pontifex haud ita multo poſt inter hoſtium tela elapſus in tutum eſt. Ad hoc ex auro argentoq; Lauretano tria circiter aureorum millia coacta : & Pontifici inopia laboranti peropportunum ſubſidium miſſa. Ita Clemens gemino B. Mariæ Lauretanæ beneficio, præſens periculum inopiamque vitauit : ac demum diſcuſſa ingruente belli procella, pacem populis ſuis, atque otium peperit. Diſcrimine capitis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non ſolum habendam, ſed etiam quantum mortali fas eſſet, referendam exiſtimauit. Igitur poſt Carolum Quintum inſignibus Imperij ab ſe decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam diuertit Ædem, Patronam Liberatricemque ſuam ſalutaturus. Gratiis rite actis, votiſque Deo ac Virgini perſolutis, vt tantorum erga ſe meritorum exſtaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera ſumma vi vrgere ſtatuit. Architecto igitur, fabriſque inſtare cœpit, templum præcipuè ad culmen perducere aliquando feſtinans. His operibus perficiundis pecuniam, quam mutuam à Virgine acceperat, reddidit. Itaq; illo Pontifice, & Pontificia tecta Laureti ſtrenue

Bern. Cyril.

ædifi-

ædificata, & templo faſtigium impoſitum, cum egregio tholo, qui tantum ſe à faſtigio attollit, quantum faſtigium à terra. Inter hæc haud vltima Clementis cura erat de abſoluenda præclara illa cælati operis cruſta, quam vt principia ſedabant, haud falſò augurabatur maximè inclytam toto orbe terrarum futuram.

Lauretum exciſis nemoribus, lacuniſque ſiccatis ſalubrius redditur. CAP. XXV.

DVm Lauretana Domus egregiis operibus ornatior in dies exiſtit, etiam Lauretum oppidum exciſis circa ſyluis, exſiccatiſque paludibus exiſtere cœpit ſalubrius. Infame incolarum morbis mortibuſque erat illa tempeſtate Lauretanũ cœlum: quippe magna ex parte paluſtre ac noxium, multarum offenſarum cauſas corporibus afferebat, vt incolæ bonam anni partem pituitoſi eſſent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecillaque vterentur valetudine: pueri verò maximè immatura morte extinguerentur, vtpote qui propter corporum imbecillitatem, proximi ſtagni halitum, locique ipſius grauitatem ægerrime ferrent. Et ſane Lauretum ſitum eſt in tumulo vergente ad meridiem, orientemque ſolem; cæterum ab Occidente ac Septentrionibus, qua ſyluarum paluſtrium, quà collium ob- *Bern. Cyril.*

iectu clausum excludebat ventos salubres: contraque ab altera parte apertum noxios excipiebat grauesque. Nec procul planities erat caliginosa paludibus, quas restagnans amnis (Musioni nomen est) faciebat, & limosa insuper hyemalibus aquis, quæ paulatim collectæ nullo motu agitante torpebant. Crederes insalubrem sedem Deiparæ cordi fuisse, vt eius præsidij salubritas in loco insalubri magis emineret. Pertulit igitur fama ad Pontificem, in oppido Laureto ob cœli inclementiam, plerosque infantium ac puerorum, priusquam ætas adolesceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis alio demigrantibus, in oppido solitudinem fieri. Itaque ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quam frequentissimũ, & locum quam saluberrimum esse; de architectorum sententia commodissimum existimauit, vicinas lacunas siccare, nemora exscindere, imminentes templo colles (Montem Regalem, & Montinorum incolæ appellant) æquare, vt nebularum origine sublata, cœloque patefacto, aër ventorum salubrium flatibus apertus salubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Statis Lauretano Gubernatori, & Antonio Sansouino architecto scribit his verbis. *Accepimus aërem istic præsertim æstiuo tempore reddi insalubrem, partim*

tim ex eo, quod quidam collis dicta Capellæ, & Ecclesiæ supereminens ventos montanos loco salubres excludit, partim quod in planitie dictæ Ecclesiæ circumuicina etiam ad quinque millia passuum plures plaudes, & syluæ fere semper limosæ insalubritatem faciunt. Quamobrem nos illam Ecclesiam toto orbe Christiano ob gloriosissimæ Virginis Mariæ merita, & confluentium illuc populorum multitudinem celebrem, his caussis sublatis, salubrem reddere cupientes, iam ordinauimus, vt dictus collis supereminens complanetur, paludes factis fossis, exsiccentur, syluæ excidantur. Lauretanus ergo Præses impensius etiam, quam iubebatur, tam salubre opus aggressus est, anno huius sęculi XXXIII. ac strenue per architectum, ingenti operariorum vi conducta, pauperibus etiã peregrinis corrogatis, syluam vico proximam deiicere, lacunas ductis fossis in pręterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere instititit. Longum erat, ac pene infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis, quam perfectum. Cæterum illa ipsa inchoatio, & salubritatis aliquid in præsentia, & spei plurimum in posterum, procedente opere, incolis fecit.

Clemens

Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Galilæam missis, Lauratanæ Domus migrationem explorat. CAP. XXVI.

Tradi Lau. Ann. Laur. Riera.

SAlubrior iam facta erat Laureti habitatio: cum Lauretanæ Domus historia facta est exploratior. Hieronymus Angelita ciuis Recinetensis domi suæ, vel generis nobilitate, vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ historiam ab se conscriptam Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæq; Pontifici historiæ causa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt ante dictum est, sacrosanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum asportate narrationem ex Flumensibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant ciuitatem. Itaque siue Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiarium rogatu, seu potius cœlestis numinis instinctu, Clementem cupidò cœpit, migrationem Sanctæ Domus è Galilæa intentius explorandi. Haud erat ignarus id ipsum olim, & à Dalmatis, authore Frangipanio, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetensis hortatu, satis esse perspectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inusitatam, ac pene incredibilem denuo per certos homines explorare,

rare, vt aliorum indiciis accedere Pontificalis authoritas, quæ ex mortalium pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ inprimis religionis, ac fidei. Hos quid facto opus esset monitos, rebusque necessariis abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramq; Domum intentiore cura contemplati dimensiq;, conscendunt nauim Illyricum petituri. Quo vt ventum est, ædiculam Lauretanæ instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inueniunt. Porro parieti eius ædiculæ inscriptum, Lauretanam ibi Domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant: haud vana ab illis afferri veræ lachrymæ vbertim manantes ex desiderio testabantur. Confestim igitur Legati mensuris admotis, deprehendunt prorsus omnia conuenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethũ veniunt. Sacræ Domus fundamenta monstrata ab incolis cernũt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes N. erat Senensis, qui nouo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmandam ratus, duos inde attulit lapides ex iis, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent. Lapis quidem

quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterum flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioannes cum Collegis ad Ædem Lauretanam, cum eius lapidibus Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac similimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: & omnia quamuis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidum inopiam, laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti peruolant Romam. Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis similimos, pfert tanti miraculi testes: res summa & Pōtificis lętitia, & assecларū præcipuè sermōe celebratur.

Tres viri illustres è mortis faucibus eripiuntur. CAP. XXVII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera. Iulian. Cæsarinus à letali morbo ereptus.

EOdem fere tempore Ædes Lauretana nobilissimis est illustrata miraculis. Iulianus Cæsarinus vnus è Proceribus Romanæ ciuitatis, anno huius sæculi XXX. Bononię graui implicitus morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque à Medicis destitutus adesse sibi sentiebat supremum diem, cum implorato Lauretanę Virginis præsidio, repente conualuit. Eodem anno Vaiuoda Tran-

Transſiluaniæ ab Abrahimo Prætore Regis Turcarum (Baſſam ipſi appellant) prælio victus captuſque victoris irati iuſſu ex altiſſima rupe agendus erat præceps. Cæterum ille, B. Maria Lauretana inuocata, ſeruitium quoque, non tantum præſens ſupplicium euaſit. Nam forte ſermonem de religione cum Baſſa ingreſſus, adeo efferatum eius animum diuina ope mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verſo, ipſum cum cæteris Tranſyluanis captiuis dimitteret gratis. Exſtat hodie Laureti tabula ingens egregie picta, auroque exornata, vbi tota res non ſolum coloribus, ſed etiam litteris expreſſa viſitur. Iiſdem fere temporibus Ferdinandus Gonzaga adoleſcens nobiliſſimus Mantuæ præferocem curſu exercebat equum. Quo vehementius concitato effuſus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariæ Lauretanæ opem implorat: mira dictu res. Ex tam graui, periculoſoque caſu, extemplo ſanus vegetuſque ſurrexit. Nec voti parum memor, equeſtrem ſtatuam argẽteam Lauretanæ Virgini donum tulit. Ipſe autem eiuſdem effigiem Virginis ex argento expreſſam deinceps in omni vita perpetuo ſuſpenſam geſtauit è collo, ſiue miraculi monumentum, ſeu vitę præſidium: nec fruſtra: in maximis præliorũ diſcriminibus vir bellicoſus præſentem ſemper Deiparę Virginis exper-

Vaiuoda Tranſiluā. a præſenti mortis periculo liberatur.

Ferdinandi Gonzaga caſus, & D.

expertus est opem. Horum igitur miraculorum fama, & simul explorata Lauretanæ Domus ex Galilęa, & Dalmatia translatione mire lætus Pontifex enixe instare Nerucio cœpit, vt præcipuum sacrosanctæ cellæ ornamētum quamprimum absolueret. Sed Deo aliter visum, qui affecti tam eximij operis nomen Clementi dedit, absoluti decus alteri reseruauit. Enimuero in illo tam insigni opere exstruendo, & ad culmen (quantum in ipso fuit) perducendo, adeo pręclare Clementis non sedulitas modo, sed etiam magnificētia exstitit; vt haud immerito eum authorem fama ferat: etiamsi Leonis Pontificis symbola, insigniaque voluntaria multis locis operi inserta cernantur. Clemens quippe nullum omnino inseruit sui monumentum, rarum vtiq; exemplum, Deoque acceptum adeo, vt eius haud dubie nutu, tam excellentis operis gloria sequentem fugeret, fugientem sequeretur. Clementem porro ferunt, cum ad tergum operis, quod vergit ad ortum solis peruentum esset, consultum à Recinetensibus, vtrum in ea parte Lauretanam historiam inscribi vellet, respondisse, satius videri eam historiam in marmore similiter, vt cætera B. Virginis facta cælari, siue quod historia ipsa per se satis nota ac testata foret, siue quod cælata historia satisfactura esset litteratis pariter,

idio-

idiotiſque. Attamen Clementi VIII. Pontifici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono ſummam Lauretanæ hiſtoriæ in marmorea tabula, quæ cælaturæ ſubiecta erat, inſcribi placuit: quo illuſtrius, cumulatius eſſet tantæ, ac tam inſolitæ rei ad poſteros monumentum.

F. Leandri Alberti de Lauretana Aede teſtimonium. CAP. XXVIII.

NOuum per eadem tempora haud ignobilis hiſtorici teſtimonium Lauretanis rebus acceſſit. Leander Albertus homo ex Dominicana familia doctus æque, ac pius in libro, quem edidit de Deſcriptione Italię, Picenum deſcribens perhonorificam facit Ædis Lauretanę mentionem. Quem nos locum ex Etruſco ſermone in Latinum totidem fere verbis conuertimus. Sic igitur ſcribit. Recanatum inter, & mare Adriaticum, non longe à Muſione fluuio cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod ſimul cum oppido validis eſt munitū mœnibus. Hic multi ſunt incolæ excipientes hoſpitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eo votorum perſoluendorum gratia confluunt, cum omnibus anni temporibus; tum maximè vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar neſcio.

Leandri teſtimon.

nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimuero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, relgiosissimoq; cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum Patrona. Vbi Archangeli Gabrielis nuncio Dei Mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisq; regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque, vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar, ignoro. Cæterum vt piis pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam, pauca dicam. Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus ac ferreus, nemo tot, tantisq; flagitiis, ac sceleribus coopertus, qui non in ipso sacræ Domus ingressu, pręsenti numinis cœlestis religione perfusus molliri suum sentiat pectus adeò, vt venerabundus B. Marię imploret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorũ. Et sane ad ipsum huma-

humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa iis, qui ad Dei parentem ſupplices confugerunt. Id adeo non ſolum litterarum monumenta teſtantur; ſed etiam aurea, argentea, cerea ſimulacra, votiuæ quoq; tabellæ, quæ per multas ætates, ac ſæcula congeſta viſuntur. Longus ſim, ſi velim numerando percenſere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot tantaque ſunt, vt incredibilia videri poſſint iis, qui non facile adducuntur, vt credant, maternas à Deo preces audiri. Nec vero hæc magnificentius à Leandro dicta, quam verius.

Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur donis. CAP. XXIX.

NON alias magis ante, pluribus Ædes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretanæ Domus codicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis ſolitos in ſupplicationibus argenteas Beatæ Virgini coronas ferre ſingulas, binas, ternas, vſque ad ſeptenas, voti aut religionis ergô. Et quia iam ſatis, ſuperque erat coronarum (coronæ quippe tum cenſebantur ad ſeptuaginta) commodatas coronas accipiebant à ſacræ Domus Cod. Laur.

Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis oppidis, vrbibusq; argentea ipsorum simulacra in supplicationibus præferebantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti: inter quæ Firmum pondo librarum pene viginti & specie, & precio eminebat. Cæterum hæc quoq; aliis populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his repenso. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorum vsq; adeo increbuit, vt nunc, vel maxime vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Iisdem temporibus Pisaurenses argenteam Pisauri imaginem miserunt affabre factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quam ciuium ac nobilium virorum pietas extitit. Ascanius Columna inter Romanos Proceres genere, atque opibus clarus argenteam Beati Rochi effigiem libralem, & sacerdotis solemnia sacra celebrantis amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorum Quatuor Coronatorũ caput argenteũ pondo ferme quatuor. Comes Rãgonus Mutinẽsis, & Io: Frãciscus Bossius Mediolanẽsis, singuli crus argenteum librale. Pyrrhus Gonzaga eiusdem

Argentea simulacra Vrbium, & oppidorum XVIII.

Firmi argent. simulacr.

Pisauri argent. simulacr.

Ascan. Column. D.

Cardin. SS. Quatt. D.

Comitis Rangoni D.

Io. Francisc. Bossij D.

Pyrrhi Gõzaga D.

dem materiæ ac ponderis pedem. Pardus Pappacoda Neapolitanus effigiem ſuam argenteam ponderis duplo maioris. Alexander Calcagninus imaginē ſuam ex argento cęlatam trilibrem. Marchio Tripaldę, lychnum argenteum pari ferme pondere. Magnus Rhodiorum Equitum Magiſter alterum lychnum eadem materia, ſed pondere aliquanto maiore. Vincentius Alfanus Peruſinus ſimulacrū ſuum ex argento expreſſum librarum XV. Alia porro ab aliis (quorum nomina prodita nō ſunt) ſigilla ſexdecim argentea, pondo librarū ſeptem, & ſeptuaginta. Sed longe ante alia omnia huius temporis dona excellit Ludouici Giſilardi ciuis Bononienſis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam ſubinde ſupellex aucta. Cardinalis Montinus (qui poſtea Pontifex factus Iulius III. eſt appellatus) ſacerdotalem veſtem egregiam ex auro textili criſpante donum tulit. Cardinalis Palmerius aræ ac ſacerdotis ornatum ex veſte Attalica. Dux Traiectenſis ſacerdotis, ac miniſtrorū ſolemnibus ſacris operantium veſtes ex holoſerico villoſo violaceo diſtinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanenſis ex eadem materia, aræ & ſacerdotis ornatum. Marchio item Bitontinus ex veſte Damaſcena aureis operibus inſignita. Alij quoq; alias altarium, ac ſacerdotum veſtes,

Pardi Pappacodæ D. *Alex. Calcagnini D.* *March. Tripaldæ D.* *Magni Magiſtri Melit. D.* *Vincentij Alfani D.* *Ludou. Giſilardi D.* *Card. Montini D.* *Card. Palmerij D.* *Duc. Traiectenſis.* *Oliuer. Fagnani D.* *March. Bitontini D.*

coronas argenteas, calices, aliaq; eiuſmodi, quæ perſequi longum foret, dona Deiparæ Virgini ſeu portarunt, ſiue miſerunt. Nec ea propria virorum laus. Iſabellæ Cardonæ Proreginę Neapolitanę corona aurea libralis, & ipſius effigies B. Virgini ſupplicantis argentea, pondo ſeſquilibræ, & pes libralis item argenteus: ad hæc arcula ſcitè facta eiuſdem materiæ ponderiſque: bini vrceoli aurei vnciarum XIV. armillæ itidem aureæ benefactæ donum fuit. Marchioniſſæ Vaſti effigies B. Virginis puerum IESVM gremio geſtantis argentea pondo fere quatuor. Quin etiam à Turcis dona miſſa. Conſtat anno huius ſæculi XXIX. Baſſam Turcarum (nomen, & cauſa non proditur) argenteam aræ veſtem, margaritis inſuper adornatam Lauretanæ Virgini donum miſiſſe Clemente VII. Pontifice Maximo: vt intelligeremus Lauretanam Virginem communem omnium gentium eſſe Patronam, quicumq; eius patrocinio vti velit.

Proreginæ Neapol. D.

March. Vaſti D.

Baſſæ Turcarum D. Cod. Laur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER TERTIVS.

A Paulo III. beneficiis, decretisque decoratur. CAP. I.

PONTIFICIAM inde sedem Paulus III. excepit, qui Æde Lauretana ornanda, augendaque etiam cum ipso Clemēte certauit. Namque initio fermè Pontificatus sui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulauit. Quippe indignum ratus, sacræ Domus ministros ad vsum domesticum vix pecunia emptum salem habere posse; vicenos eis quotannis salis saccos ex Ceruiæ salinis assignauit gratuitos, non contemnendum beneficium, siue muneris perpetuitatem, seu necessitatem accipientium, siue dantis animum spectes. Eminet Pontificis animus in diplomatis procœmio, quod libet attexere: *Postquam, fœl. rec. Xystus Papa Quartus prædecessor noster, inter alia motu proprio Ecclesiam Beatæ Mariæ de Laureto, olim in honorem ipsius Virginis miraculosè*

Pauli III. beneficia.

Pauli III. testimoniū.

fundata: in qua (prout fide dignorum habet assertio) ipsius etiam Virginis gloriosa imago Angelico comitata cœtu, mira Dei clementia collocata existebat, & ad quam propter crebra, & stupenda miracula, quæ eiusdem Virginis gloriosæ meritis, & intercessione ibi Altissimus operabatur, in dies ex diuersis mundi partibus etiam remotissimis, Virginis gloriosæ liberati præsidiis populi confluebat multitudo: & paulo post; *Recolendæ memoriæ Iulius Papa II. prædecessor noster attendens, quod non solum erat in dicta Ecclesia de Laureto imago ipsius B. Virginis Mariæ, sed, (vt piè creditur, & fama est) camera, siue thalamus, vbi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, vbi ab Angelo salutata Saluatorem sæculorum concepit.* Cætera item persequitur, quæ in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

Lauretum Recinetensium fidei committitur. CAP. II.

PAulus porro haud ignarus, quantum boni sit in bono Præside, id semper egit, vt optimos Laureto Præsides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanam pręclare constituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum complures in Canonicorũ Lauretanorum Collegium cooptauit: sacrorum cæremonias

Alex. Argolus Laur. Patron.

nias ſolemni, ac plane Pontificali peregit ritu, ſumma denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaq; omnia per quadrienniũ adminiſtrauit. Huic Gaſpar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus ſucceſſit, Laureti Patronus omnino bonus, ſed mortis interuẽtu breuis. Nam cum per Galeatium Floremontium (qui poſtea Aquini Antiſtes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti ſui expectatione concitatà, ceſſit è vita. Eius in locum ſuffectus à Pontifice Rodulphus Pius Cardinalis Carpenſis Patronus iuxta bonus, ac diuturnus. Qui ſane Pij cognomen, etiam ſi à maioribus non accepiſſet, inſigni ſua pietate fuiſſet ſibi pariturus. Non alius ante impenſius Lauretanam Ædem ornare inſtitit. Itaque eius in Lauretano templo, adiectiſq; ædibus hodie monumenta exſtant & multa, & illuſtria. Inter hæc gliſcebat Turcicum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator Tunetano regno per Ariadenum Ænobarbum ſubacto, Italiæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cęſare, ac Venetis in ſocietatem adſcitis, in Turcicum bellum omnes intenderat curas vireſque. Cæterum illa tempeſtate Lauretano templo vel inprimis conſultum voluit. Et quoniam exhauſto in apparatum bellicum ærario, pecuniæ inopia

Card. Contar Laur. Patr.

Card. Carpen Laur. Patr.

piis eius consiliis obstabat; occasionem forte oblatam sibi è manibus elabi passus non est. Per idem tempus Recinetensium Legati Romam ad Pontificem venerant expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorum possessio, à Iulio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum damno, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim existimaturum à

Recineten-siũ Legatio ad Paulum III. Pont.

„ sacrorum Principe, Christique Vicario, sine
„ graui aliqua causa, antiquissimam Laureti
„ possessionem, Recinetẽsibus inuitis, ademptam? Quo autẽ suo merito, tam insignem
„ optimæ meritæ ciuitati inustam infamiæ
„ notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem
„ impense ab initio fouerit, donis coluerit,
„ templo ornauerit, frequentauerit tectis, per
„ CC.L. prope modum annos iustè, sanctéque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum, peregrinorum
„ templi tutelam neglectam? Iam quoties latronum vias, obsidẽtium audaciam repressam? quoties Ædem ipsam magnis armatorum præsidiis ab hostium iniuria defensam?
„ En cur Recinetenses libenter memorarent,
„ Deipara Virgo natalem domum suam in
„ Italiam transferens in nostra potissimum
„ sylua sedem elegit: ter intra paucos menses
„ locum mutans nostris finibus non excessit:
„ tres in nostro agro locos suis vestigiis insignes

gnes fecit: nos illi ſatis ſpatij ad templum ›› conceſſimus: nos templum, nos vicum circa ›› eam condidimus: nos incolis Magiſtratus ›› &Iura dedimus. Multum verò iſta eis ›› profuiſſe, vt eum locum optimo iure poſſidere ›› viderentur: ſi quidem, indicta cauſa, ›› ſint de antiquiſſima poſſeſſione deiecti. ›› Quod ſi æquum videatur, munus à Deo, ›› Deiparaque Recinetenſibus datum à Dei ›› Vicario reddi; profecto ipſos daturos operam, ›› vt neque Pontificem, neq; Lauretanos ›› Recinetenſis tutelę ac regiminis pœniteret. ›› Recinetenſes porrò, vt vtriſque cautum foret, ›› nullam conditionem, quam æquiſſimus ›› Pontifex imponeret, recuſaturos. Ergo ›› Paulus, Legatis benignè auditis, medium quiddam ſecutus eſt, vt & Recinetenſibus ſuum redderet, & tamen Ædi Lauretanæ ſuperiorum Pontificum beneficia cõſeruaret. Igitur oppidum Lauretum (templo excepto, & ſalua Præſidis iuriſdictione inter oppidanos peregrinoſque) Recinetenſi ciuitati reſtituit, his conditionibus, vt Lauretanam domum àduerſus Turcã valido præſidio tueri, muros, ac munimenta, ſicubi opus foret, reficere: peregrinis vltro citroque cõmeantibus itinera à latronibus tuta præſtare deberet. Ad hæc octo aureorum millia à Leone X. in Laureti munitiones inſumpta Pontificali Fiſco, vnde erant deprompta, remu-

Lauretum Recineten-ſibus redditur.

remunerarent ad vſum, Turcici belli. Ita Lauretum ad Recinetenſium ditionem rediit ſæculi huius anno XXXV. poſt annum circiter XXX. quam à Iulio II. ſui iuris factū erat. Cæterum exinde Paulus bello perfunctus Lauretanam Ædem pręſidiis munitam prædiis locupletauit. Namque eius iuſſu ex Duumuiris Caſtri Ficardi vicina Laureto nemora cum adiacentibus vineis, pratis, oliuetis coemta ſunt. In eam rem ſex aureorum millia ex ęrario Pontificis erogata. Alia porrò prædia circa Muſionem amnem à Pontifice empta, & Lauretanæ Virgini donata.

Contubernium puerorum inſtituitur, qui Lauretanæ Virgini laudes canant.
CAP. III.

NEc fortunis tantum Lauretana Ædes, ſed etiam miniſtris per id temp⁹ aucta. Pontifex ſatis gnarus integræ pueritiæ preces Deo Deiparæq; acceptiſſimas eſſe, Collegium duodecim alumnorum inſtituit. Ibi lectiſſimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes inſtitui iuſſit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porrò legēdis, corporum animorumque integritatem ſpectari, in inſtituendis optimorum Magiſtrorum rationem haberi voluit. Pręcipua erat cura, vt non minus caſtitate morum, quam ſua-

uitate

uitate vocum ſanctiſſimam Virginem delinirent. Ergo hi ex præſcripto Pontificis in opportuno loco (Canonicam vocabāt) intentiore cura educati, inſtitutique B. Mariæ carmina in eius ſacello, ſtatis quotidie canebant horis, pacem ac veniam à Deo Deiparaque orantes, & opem Italiæ contra Turcarum rabiem expoſcentes. Nec puerilis pietas Pontificis ſpem, nec B. Virgo pueriles preces fefellit. Et ſi enim fœderatorum Principum claſſem Ducum diſcordia inutilem fecit; tamen Deipara Virgo & otium Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fregit. Quippe haud ita multo poſt compoſitis inter Cæſarem, Galliæque regem controuerſiis, ex triſti bello læta repente Italiæ pax reddita. Maxima inſtructiſſimaque Turcarum claſſis Ariadeni Ænobarbi ductu exitium Italiæ ferens, ipſo menſe Auguſto Acrocerauniis illiſa ſcopulis in cōſpectu propemodum Ædis Lauretanæ fecit naufragium. Quo naufragio ſatis conſtat maximam claſſis partem amiſſam: viginti Barbarorum millia hauſta fluctibus: totumque ferme Adriaticum ſinum hoſtium cadaueribus, armis, tabulis, armamentis aliiſque naufragij indiciis ſtratum. Quorū arma ad Lauretum fluitātia cognita in littore, prius fere, quam nunciari poſſet, inſignem fecerunt hoſtium cladem. Ibi enim verò exſul-

Paul. Iou. lib 41.

Ann. Laur. Riera.

tare

tare Lauretani, aduenæq; : auditas profecto à Deo Deiq; parente preces puerorum piorumque: aperuisse aliquando oculos vltorem Turcicæ superbiæ Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præsidem præcipuo colerent honore, cuius præsidio totam illam Italiæ oram cernerent præsenti Turcarum formidine liberatam.

Nosocomium & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur: sacra Aedes ædificiis ornatur. CAP. IV.

Nosocomiũ & Xenodoch.

AT Pontifex tali nuncio admodum, lætus, ne benignior in indigenas, quam in peregrinos foret; Nosocomium Laureti eadem fere tempestate absolutum aperuit, ægris aduenis prꝯcipue curandis. Alius porro locus scabiosis, leprosisque extra mœnia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, assignatus. Ab ægris inde ad sanos cura conuersa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis institutum, vbi benigne alebantur per triduum: & discedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuabantur. Hæc hospitalitatis, & Christianæ charitatis fama, mirum, quantum vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecerit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in suis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeo vera in pauperes libera-

Hospitalitas Lauretana.

beralitas auget magis opes, quam minuit. Deus, quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benigne ſuppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec verò dum exardeſcunt hæc Chriſtianæ charitatis officia, Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrixêre. Nihilominus Pauli iuſſu ſyluæ noxiæ cædebantur: nebuloſæ ſiccabantur lacunæ: colles Lauretanæ ſedi officientes ad ſolum diruebantur. Surgebant eodem tempore ædes Pontificiæ: exſtruebatur porticus: templi tholus plumbeis integebatur laminis: magnifica illa ſacroſanctæ Domus cælata cruſta (quæ haud procul faſtigio aberat) præcipuè vrgebatur. Iam peruetuſtum, ac fumoſum lacunar tectumque architectus ex Pontificis authoritate deiecerat. Et quia concamerandi ſacelli ratio exigebat, ſummos etiam parietes ſemicirculis, & pictis fictilibus inſignes pariter cum tintinnabuli, caminique culminibus, demolitus erat. Igitur ſolidus fornix nouis magis, quàm veteribus parietibus incumbens, imponitur: nitidus tum quidem, & concinnus erat; ſed hodie propter copiam luminum horridus fumoſuſque. Porrò ne ea, quæ ex auguſtiſſima Virginis cella neceſſitas detraxerat, hominum incuria perderet, ſacras trabes, aſſeres,

regu-

tegulas, tabulasq;, & quæcunque ad tectum sanctissimæ Ædis pertinebant, sub eiusdem pauimento defodi placuit. Itaque hæc cum fide inibi sunt defossa: vt loco mota, quam minimum locum mutarent.

Reliquiæ sacelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanæ religionem propagant. CAP. V.

CÆterum fictilia, & quędam laqueati tecti tabulæ, pro sacris reliquiis, vt erant, asseruatæ, partim miraculorum materiam præbuerunt, partim etiam Ædis Lauretanæ religionem longe, ac late propagarunt. Vetus opinio erat, vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta, atq; idcirco cum Natalis eius domus consecraretur, ab iisdem in summis sacelli parietibus collocari iussa non ornandę magis ędis gratia, quam illorum religionis tuendæ. Adiuuabant hanc opinionem quædam non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex iis ipsis, quę hodie exstant coniectari licet) haud sane à vilioribus, vulgatisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longe imparia, cum tamen cultus ædis, & semicirculorum ratio paria vtique postularet: vt appareat non tam illa ad sacelli ornatum esse quæsita,

ſita, quam ad ipſa ornatum ſacelli accommodatum. Verum ſiue illę patinę è B. Mariæ ſupellectili, ſiue ex medio ſumptæ ad cellæ ornatum, haud immerito cum ipſa Virginis cella dedicatæ religionem habuerunt. Pleraſque tamen earum intercidiſſe reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, vt reor, interuerſas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quę eſt ab latere, inſertę hodieq; viſuntur. Paucę aſſeruantur haudquaquam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti ſacerdotem mihi notum grauiter ex capite laborantem, ſacra capedine capiti admota, ſubito conualuiſſe. Alterum item ſacerdotem graui febri afflictatum, hauſta indidem frigida, extemplo morbum depuliſſe. Porrò ſacrarum tabellarum reliquiæ religionem Lauretanæ Domus toto propemodum orbe protulerunt. Quippe vt ſemel diſpertiri ſunt cœptæ, aliis ab aliis diuiſæ ad omnes propemodum nationes peruenere: ac pro ſacris reliquiis, vt par erat, habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxere cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas eſſe conſtaret. Ac veriſimile eſt per hanc occaſionem plurimis locis Lauretanæ Virginis ædes excitatas, ſiue tanti præſidij ad populos monumenta, ſiue ſolatia eorum, quos aduerſa valetudo, aut occupa-

tiones, aliaue impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maxime tempus, non in Piceno solum & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus, quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quam aliquid ex Lauretano Domo reliquiarum habere? quid consultius, quam cum sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægre largiretur, impetrare? Certe per ea ferme tempora plurimas vbique terrarum Deiparæ Lauretanæ sacras ædes dicatas reperio: quod sane haud in minimis Lauretanæ Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamq; fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdem monumentum, ac simulacrum domi habere voluerint. Atq;, vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi nō ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanæ. Nobilissimæ quæque Italiæ vrbes eidem nō vulgaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanæ sane magnificum, & Romana munificentia dignum; cuius formam: fama est à Michaele Archangelo Bonaroto architecto nobilissimo esse descriptam. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanæ Virginis

Aedes Lauretana passim extruct.

Aedes Lauret. Romæ.

Aedes Lauret. Neap.

ginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliæ vrbibus, Panormi, inquam, & Messanæ, exploratū habeo sanctissimā esse memoriam Virginis Lauretanæ, eiusq; nomini ædem à Panormitanis intra vrbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec verò Italię finibus se tenuit hæc Lauretanæ Domus religio, sed strenue transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam sacerdos ex Franciscana disciplina probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diœcesis Cœnomanum) ædiculam exstruit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanæ Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impense colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prædita, Lauretanæ quoque ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amœnissimo loco templum Lauretanæ dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimorum populorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olysippone longe augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumq; magnifice; tamen etiam ab indigenis religiose frequentatur. Ad hæc optimis authoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ

Aedes Lauret. Panormi & Messanæ.

Aedes Lauret. in Fran.

Aedes Lauret. in Lusitania.

Lauretanæ ſacella exſtructa olim fuiſſe, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viam, qua itur Muſſilburgum haud procul Edimburgo vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porrò Lauretanam Virginem religioſiſſime cultam: in Muſſilburgenſi autem ſuburbano etiam maximis peregrinorum concurſibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitiſſe, quamdiu orthodoxa religio in Scotia ſteterit. Poſtea vero, quam in illo religioſiſſimo quondam Regno Caluiniana peſtis furere, debacchari que cœperit, ſacram illam ædem ab illis furiis ita dirutam, vt tamē ruinæ exſtarent, vel illorum væcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Muſſilburgenſis quidem ſacelli hanc originem accepimus. Scotum heremitam olim peregrini habitu Lauretum ad ſalutandam Virginem acceſſiſſe: inde reducem ſacri tecti particulam ſecum in Patriam tuliſſe: ibi corrogata à piis hominibus pecunia. ad Muſſilburgum Lauretanæ Domus excitaſſe ſimulacrum, eiq; B. Mariȩ Lauretanæ nomen feciſſe: id templum, & ſacrarum reliquiarum, quas diximus inibi depoſitarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitiſſe, quoad vt ante diximus, væſana Hæreticorum rabies ſiuerit.

Aedes Lau. in Scotia.

Cælati

Cælati operis, quo sacrosancta Aedes vndique vestitur, descriptio. CAP. VI.

EOdem tempore Lauretanæ Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiæ monumentum ab Iulio destinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipse non quidem omni ex parte perfectum (deerant quippe statuarum pleræque, & æneæ valuæ omnes) sed tamen eo perductum, vt absolutum videri posset, aperuit anno huius sæculi XXXVIII. opus enimuero egregium ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquam adhuc in pari mole adæquare nō potuit. Satis constat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia insumpta, exceptis viginti statuis egregie factis, & valuis æneis quatuor pulcherrime cælatis, quæ pene tantidem stetere. Quadratum est ornamentum sacram vndiq; Virginis cellam amplectens: totum ferme è candido marmore solido, ac mira arte cælato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta: altitudo latitudini ferme par. Vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera ador-

 nant,

nant, quaternæ breuiora. Imam partem fascia pedalis è marmore Luculleo cingit, stereobatæ locum obtinens. Surgunt inde stylobatæ coronati, qui apte spatia distinguunt. In spatiis stylobatisque vel gentilia, adscitáue Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, sigillis, qua pedalibus, qua cubitalibus mire scite, venusteque factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo spatio interiectæ. In ipsis porrò intercolumniis bini item signorum suis loculamentis inclusorum ordines deinde adiecti: vnus inferne ad bases, sacrorum Vatum; alter superne ad epistylia Sibyllarum Christi, aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incrustata, opere magnifico. In maioribus spatiis inter columnarum scapos, tabulæ ingentes è candido marmore solido integroque, vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta simulacris naturalis fere staturæ eminentibus, pulcherrime cælata miraculo sunt. Epistylia porrò columnarum egregie facta opere Corinthio multiplex corona cingit, cui subiecta spatiis binæ aquilæ tenentes mordicus encarpos restesque pomorum, ac fructuū egregie cælatæ, interiectis leonum

rostris,

roſtris, adornant. In ſummo denique pulcherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumq́; eminentium figuris concinne venuſteque diſtinctus, qui vniuerſum opus circumiens pro coronide eſt: ambulationemq́; vndique peruiam præbet, ad ſuſpendenda votiua vexilla, quæ ſubinde B. Virgini afferri ſolent. Pluribus deſribere pretium operæ non duco, cum ſpectare liceat. Opus omnino viſendum, cuius eximiam pulchritudinem nemo concipere animo poteſt, qui non oculis ante ſubiecerit. Ergo vt apertũ ſacroſanctæ cellæ ornamentum longe pulcherrimũ fama vulgauit, cõfeſtim maximi Lauretũ fieri accolarum, peregrinorumq́; concurſus. Quippe artifices de induſtria illius ædificij fabricam, quoad perfectum eſſet opus, velis obductis quam maxime occultauerant, vt magnificentius deinde ſpectaretur, cum abſoluti operis pulchritudo recens, atque integra ad mortalium oculos perueniret. Itaque inſatiabili illa ſpecie, & ad rationem, ſolertiamque præſtantiſſima, cuncti auide oculos, animoſque paſcebant ſuos.

Templi tholus rimas agens firmatur. CAP. VII.

LÆtos tali ſpectaculo indigenas, aduenaſque ingens repente inceſſit metus

ſubito amittendi, quod ſumma cum admiratione, ac voluptate ſpectabant, & (quod caput eſt) etiam illud ipſum, cuius id erat ornamentum. Baſilicæ teſtudo (cui ſubiectam in medio ſpatio ſacram Virginis cellam diximus) ſtabat octo lateritiis innixa pilis. Attamen ſiue ſuperſtructorum parietum altitudine, ſiue nimio impoſiti plumbi pondere degrauante, ſuccumbere oneri, & rimas agere repente cœpit, nouo cellæ ornamento, cellæque ipſi cui imminebat, fædam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex extemplo Antonium Sangallum architectum ſuum maturare Lauretum iubet, & ſumma ope tanto illi incommodo obuiam ire: ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo præcipua orbis terræ, alterum diuinæ poteſtatis, alterum humanæ artis miracula, ſubita templi ruina opprimeret. His plenus vocibus Sangallus Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confeſtim de communi ſententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus teſtudinē protinus fulcit: & circum effoſſis ſtrenue fundamentis, pilas impigre conueſtit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcubus minoribus exſtructis, qui ſuper impo-

impoſito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non neceſſarij tantum, ſed etiam opportuni prætermitteretur, pilæ quoque ac parietes inter ſe ingentibus vectibus ferreis colligati, ſed ita, vt vectes ipſi aut nuſquam, aut non indicorè appareant: cætera quoque ita perfecta, vt non magis firmitas, quam ſpecies quæſita videatur. Et ad celeritatem operis haud parum fabrorum, architectorumque ſolertiam iuuit ſedulitas aduenarum. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanę Domui imminere credebant, certatim conuectare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti ſe operam ſuam nauare Virgini Lauretanæ, ſanctiſſimæ orbis terrarum cellæ, perfugio omnium gentium, nationumq; : ita tota res omniũ opinione celerius perfecta, & imminens ſanctæ Domui periculum non magis conſilio, quam celeritate diſcuſſum.

Nouis Lauretana Aedes donis augetur. CAP. VIII.

PEr id tempus magna à nobilibus viris, ac fœminis donorum vis fuit. A Franciſco Sfortia Mediolanenſi Duce poſtremo, ſacerdotis ac miniſtrorũ ſolemni cæremonia ſacris operantium amictus egregij ex veſte Attalica, magnificis operibus picta, Lau- *Cod. Lau.* *Ducis Mediol. D.*

 retanæ

retanæ Virgini dono miſſa. A Sigiſmundo Eſtenſi Herculis filij effigies argentea pondo fere quatuor: ſua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Baſſano Mantuano ſuum ſimulacrum ex argento expreſſum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farneſio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Cætano Duce Sermonetæ argẽtea effigies Lauretanæ Virginis, atq; altera filij ſui pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expreſſæ imagines, ſingulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano ſimulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Epiſcopo Cortonenſi ipſius imago argentea quatuor librarum. A Iulio Monaldo Mantuano conſimilis imago pondere ac materia par. Cæterum inter omnia huius temporis ſimulacra eminet Pompilij cuiuſdam Bononiẽſis, viri Deo magis, quam hominibus noti (neq; enim editur cognomẽ) effigies Ducis armati ſolido ex argẽto egregiè facta, pondo librarũ quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atq; opere egregius. Nec contemnẽda illuſtrium mu-

Eſtenſis D. *Baſſani Mantua. D.* *Honorij Sabelli D.* *Octauij Farneſii D.* *Ducis Sermoneta D.* *Her. Maria Sfortia D.* *Bernardini Sanquinij D.* *Cortonenſis Epiſcop. D.* *Iul. Monaldi D.* *Pompilij Bonon. D. egregium.* *Antonij Pignatelli D.* *Lud. Comitis Fulg. D.* *Leonar. Venerij D.*

lierum dona. Margaritæ Auſtriacæ Cæſaris filię cor argenteum bilibre. Conſtantię Ducis Amalphetanæ ipſiuſmet effigies argentea librarum pondo fere quinq;. Proreginæ Samnitium armillæ aureæ pulcherrimæ factæ. Principis Biſinianenſis caput aureum librale. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portię Comitis Populi. Marię Aragoniæ Marchioniſſæ Vaſti argentea adoleſcentis effigies librarũ trium: & dono cauſa inſcripta his litteris;

Margarita Auſtr. D. Duc. Amalphetanæ D. Proreginæ Samnit. D. Princip. Biſinian. D. Comit. Populi D. Marchioniſ. Vaſti D.

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.
OB RESTITVTAM SANITATEM
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS
F. VOT. POS.

Iuliæ Veranæ Vrbinatium Ducis cor aureum ponderis haud pœnitendi. Nec ciuitatum, oppidorumq́; dona deſiderata. Allatum Vici Varronis oppidi ſimulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item ſimulacrum eiuſdem materiæ, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argento inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus haud tamen ignobilia. B. Rochi ſtatuę argenteę ſex, ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus pleręque librales, multę bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab vrbibus, oppidiſque magna ex parte donatæ.

Duc. Vrbinatium. Vici Varronis ſimulac. Sarnani ſimulac. Maceret. D. Beati Rochi ſtatuæ ſex arg. Coronæ argent. XL.

Votiuæ imagines LX. donatæ. Votiuæ item imagines argenteæ, (quarum plurimæ ſingularum, multę binarum, ternarumq; librarum) ſupra ſexaginta. *Calices argentei LX.* Calices argentei haud multo pauciores. Quin etiam altarium, ſacerdotumq; ſacrificantium veſtes complures, non ſericæ tantum, ſed argenteæ, aureæque. Mira quippe elucet in donantium pleriſque ſimplicitas. *Donātium ſimplicitas.* Donorum plurima (vt ex codicibus donorum apparet) clam ſuper aram poſita ſunt: aut tacitis donantium nominibus tradita. Multa ſuppreſſis ipſorum cognominibus, & pro iis, Patriæ cuiuſque nominibus editis: quę ſimplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur; vt ſatis appareat noluiſſe illos (quod Chriſtus vetat) *ante ſe tuba canere*; vt præconium ac præmium pietatis ſuæ non ab hominibus acciperent, ſed à Deo, *qui videt in abſcondito,* expectarent.

Turmæ equitum Præfectus abreptus impetu fluminis euidenti periculo eripitur.

CAP. IX.

Tradi. Lau. Bern. Cyril. Rier in Annal. Laur. EST in agro Reatino (Italiæ vmbilicum vocant) lacus haud ignobilis, quem Velinus amnis efficit, à quo nomẽ trahit. Hinc Velinus emerſus aliquanto ſpatio lenis, ac placidus fluit: inde ex altiſſima rupe per ſcopulos & ſaxa præcipitans in ſubiectam petram ingenti fragore, ac ſtrepitu aquarum

cadit:

cadit: vulgo Pediluci ruinas appellãt. Haud procul rupe, quam dixi, turma equitum Petri Aloisij Farnesij (is tum Castri Dux erat) forte ducebatur. Turmæ Præfectus (Marescallum appellant) Petrus Terennaticus Senensis erat. Hunc cupido incessit spectandi propius amnem ex alto cadentem. Igitur duobus equitibus assumptis, ad locum, vnde Velinus præcipitat, visendi studio diuertit. Iamque potaturus equus flumen intrarat, cum procedẽs paulatim in profundum gurgitem prouexit incautum. Nec mora: sensit se à profluente abripi in præcipitem locum, quem spectaturus aduenerat. Iamque aquarum impetu ex equo deturbatus haud procul aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymabundus implorat. Nec surdis auribus preces adhibitę. Extemplo in ipsa fluminis ruina B. Virgo adest periclitanti: porrectaque dextra præcipitem inter vndas, ac scupolos sustinet, tueturque donec ad ima perueniat: mira dictu res: ex altissima rupe deuolutum scopulus excepit, reddiditque innoxium. Igitur confestim Lauretum ad vota Deiparæ exsoluenda venit: votiuamque tabellam, in qua tota res ordine perscripta est, tanti miraculi testem exstare voluit: quę hodie ad dextram sacrosancti sacelli in pila suspensa visitur. In tabella inscriptũ. *Ego Petrus Terennaticus eques, & Ma-*

& Marescallus equitatus Ducis Castrorum, & cæteri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiscentes, cum Nonis Martij, M. D. XLIII. ad Velinum lacum peruenissemus; ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauiscis, & Antonius Cortonensis à cæteris equitibus discessimus, vt illum viseremus locum, quo se Velinus in Nar præcipitat. Ac non procul inde, cum equum adaquarem, ego vna cum equo in quasdam fluminis angustias incidi, ex quibus præcipitem altissimo casu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deiparæ Virginis Lauretanæ opem implorantem quidam me scopulus excepit incolumem, & rei miraculo admirabundum, atque attonitum. Quapropter illico votum persolui Beatissimæ Virgini, quam tum præsentem, propitiamque sum expertus, testibus oculatis duobus Centurionibus Chiancio Vrbeuetano, & Raimundo cum vniuersa equitum ala. Hanc nos inscriptionem ad verbum inseruimus, vt quam testatum certumq; sit hoc miraculum, magis appareat.

Paulus Tertius Lauretanam Aedem bis inuisit, Pontificiarum ædium opus vrget.

CAP. X.

Ann. Laur. Raph. Rier. INter hæc Paulus Pont. Ædis Lauretanæ celebritatem prçclaris ad se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus viris prodendũ exemplum non solum ornandi cunabula Virginis,

nis, ſed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipſe bis Lauretanã Virginem inuiſit: ſemel anno eius ſæculi XLI. cum diſſuaſor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congreſſu Cæſaris per Æmiliam ac Flaminiam ad Vrbem rediret: iterum triẽnio ferme poſt, cum Cæſari poſt Algerianum incommodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiã. Tum enim Pontifex maturata, vt in tempore occurreret, profectione, Pontificiam ditionem obiens venit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalem hauſit ex Lauretana Æde lætitiam, & præclara Beatæ Virgini dona attulit. Pontificales altarium & ſacerdotales veſtes aureas, argumenta religionis, ac munificentiæ ſuæ. Cæterum haud mediocre ſuæ magnificentiæ fructum cepit, cum ex cæterorum operum ſuorum aſpectu, tum vero ex magnificentiſſimi operis, quo ſanctiſſimum ſacellum extrinſecus conueſtitur, inſatiabili ſpecie. Exinde obſtantis Fauonio collis æquandi difficultatem cõtemplatus, ratuſque id eſſe non ſumptus tantum, ſed etiam laboris infiniti, commodi autem labori minime paris; dixiſſe fertur, parcendum eſſe inani labori: inſiſtendumq; vtilioribus, verioribuſque ſedis Lauretanæ commodis, quæ expectationi hominum reſponderet. Proinde ab æquando colle ad extruen-

Pauli III. Dona.

ſtruendas Pontificias ædes Principum virorum hoſpitio deſtinatas, curam operamque conuertit. Ergo breui maxima eius ædificij pars abſoluta, expolita, inſtructaque adeo magnifice, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi laute diuerſari queant. Ex tribus ædium partibus vna tum perfecta eſt, quæ ad dextram templi ſita ab ortu ſólis in occaſum porrigitur. Eius longitudo centum cubitorum, latitudo vigintiquatuor ſpatium æquat: ad XXV. cubitos ſummum faſtigium peruenit, præter ingentes ſubſtructiones æquando ædificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus ſane regia, quæ arcubus quindecim totidemque fere ingentibus pilis interiectis longiſſime exſpatiantur ſuperne, inferneque: opus iuxta ad aſpectum, & ad vſum inſigne, atque præclarum.

Aedes Lauretana ſacellis pariter, & cæleſtibus prodigiis decoratur. CAP. XI.

NOndum hæc Lauretani ædificij pars à Pontifice abſoluta erat, cum Baſilicæ ſacella exornari à Principibus viris cœpta ſunt. Huius rei princeps Rodulphus Pius Cardinalis Carpenſis fuit, qui, vt ante diximus, in Lauretanæ Domus tutela Cardinali Contareno ſucceſſerat. Is igitur vere pius Sacellum aſſeruando, miniſtrandoque ſanctiſſimo

Card. Carp. ſacellum.

ctissimo Christi corpori destinatum egregiis picturis opere marmorato, inauratoq; adornauit. Huius exemplum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis decus accendit. Bisiniani Princeps S.Annæ, Archiepiscopus Altouitus B.Virginis Elisabetham visentis, Cardinalis Tridentinus Rosarij, Cardin. Augustanus S.Ioannis Baptistæ sacella exornarunt, laudatissimorum quà pictorum, quà plastarum operibus. Eminet tamen longe inter hos Vrbinatium Ducis magnificentia, qui sacellum suum non solum candido marmore mira arte cælato decorauit; sed pulcherrimis picturis Barocij, & Zuchari nobilissimorum pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus ornatur, immortalium ornamentis omnino non caruit. Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigium nouo modo instauratum. Ignea per noctem, velut columna visa ingenti splendore collucens Lauretano incubare templo: inde Maceretum versus (oppidum est Piceni nobile inprimis à Laureto millia passuum quatuordecim) paulatim progredi: demum super templum S.Mariæ cognomento Virginum in suburbano Maceretensi considere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani Cœnobij intentius, sæpiusque obseruatum, cum à matutinis diuinarum laudum officiis ante

Bisiniani Prin. sacellum.

Archiepisc. Altouiti sacellum.

Card. Trid. sacellum.

Card. Aug. sacellum.

Ducis Vrb. sacel. exim.

Ann. Laur. Riera.

lucem de more ad orandum Deum recepiſſent ſe in proximam ſyluam. Ab iiſdem deinde vulgatum ratis B. Mariam cœleſtis flammæ ſpecie lapſam è cœlo in ſuam natalem domum: deinde ad alteram ſuo nomini dicatam ædem proceſſiſſe, vt eo argumento fidem faceret mortalibus, illam quoque ędem ſibi eſſe cordi. Et inſolita miraculorum in illa æde ſubinde patratorum copia, haud dubiam cœleſti prodigio addidit fidē. Hoc prodigiū illum ipſum annum nobilitauit, qui Pauli Tertij Pōtificis deceſſu inſignis fuit. Is quippe indicta in annum quinquageſimum Iubilęi celebritate, ipſe mortalitate exutus ad vitā tranſiit immortalē, Iubilęi cura, ac laude ſucceſſori relicta.

Iulius III. Collegium Societatis IESV *Laureti inſtituit.* CAP. XII.

Ann. Laur. Riera.

IVlius inde Tertius ſuperiorum Pontificum ritu, Lauretanæ Domus Indulgentias, immunitates, beneficia, ſua firmauit authoritate. Ac memor diuinę illius vocis *Domum tuam decet ſanctitudo, Domine.* Cleri, populiq; Lauretani mores legibus per Cardinalem Carpenſem latis, compoſuit ad ſanctitatem. Exinde ab incolarum diſciplina ad ornatū loci cura Pontificis verſa: ſacra ab eo ſupellex ſatis aucta: marmorei gradus in templi veſtibulo excitati: atriū ad loci munditiem

Iulij III. Pont. beneficia,

ditiem laterculo ſtratum: nonnullæ etiam
priuatæ ædes, vel ad plateæ ſpeciem, vel ad
incolarum commoditatem è regione por-
ticus, de qua diximus, exſtructæ. Ad vlti-
mum ſumma, tectoque proxima Pontificiæ
domus contignatio, rudis antea ac deſerta,
ad habitandum ſatis exculta, eaque Societa-
ti IESV attributa. Pontifex quippe probè
gnarus prauorum morum emendationem
ex bene inſtituta confeſſione, fructum piæ
peregrinationis eſſe vel maximum; Laure-
tano templo cunctarum gentium peregri-
nationibus celeberrimo idoneos prouidere
Pœnitentiarios ſtatuit. Etſi enim non dee-
rant ſacerdotes pij doctiq;, tamen eorum ſi-
ue paucitas, ſiue peregrinarum inſcitia lin-
guarum minus vtique proficiebat, quam o-
pus erat. Itaque Pontifex omnia circumſpe-
ctans demum Cardinalis Carpenſis admo-
nitu, optimum factu exiſtimauit, Patres
Societatis IESV Lauretanis ſacerdotibus
adiungere: vt eſſent, qui linguæ commercio
peregrinos allicerent ad expiationem ani-
morum, & ſimul aduenarum confeſſionibus
aſſiduam, ſedulamq; operā darent. Duode-
cim ſocij ad eam rem lecti. His alēdis, quod
ſatis eſſet ex Lauretanę Domus facultatibus
aſſignatū: ſedes in ſuprema ędiū parte, quę
tum vacabat, vt dixim⁹, attributa anno hu-
ius ſęculi LIV. Hęc initia Collegij, Lauretāi

Societatis IESV parua quidem, ſed haud paruo incolarum, & peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat, peregrinorum, ac tranſalpinorum animos confeſſione expiare: agreſtes homines Chriſtianorũ myſteriorum rudes informare: omnes ad piæ, Chriſtianæque vitæ ſtudium accendere. Quam porrò eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac ſalubris extiterit, ſatius eſt aliis cogitandum relinquere, quam me litteris prodere. Cæterum hoc Patrum Collegium non mortalibus ſolum, ſed etiam B. Mariæ cordi fuiſſe incrementum eius, maiorque in dies progreſſus oſtendit.

Cœleſtia flammarum prodigia Laureti renouata. CAP. XIII.

HAud ita multo poſt cœleſtia prodigia longe maiorem ſolito mortalium multitudinem conciuere Lauretum, & expiandam Patribus, excolendamque præbuerunt. Nondum vertente anno, nocturni ignes tanquam ſtellæ, viſu erumpere è Lauretanæ Baſilicæ tholo; ac verſus Montem Filatranum (pagus eſt Laureto proximus) ſenſim, velut agmine quodam procedere. Ibi ſupra vetuſtam B.Mariæ ędiculam, quaſi choreas in orbem agitare aliquamdiu, deniq; ad Lauretanam Ædem, vnde diſceſſerant, recipere ſe. Id primo à paſtoribus eius pagi

Tradi.Lau. Ann.Laur. Rier.

pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notarum populoq; vniuerso, tanta quidem omnium admiratione, vt stupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax spectaculum erat, sed diuturnum, ac prope ipsi æquale nocti. A secunda enim ferme noctis hora, vsque ad primam auroram tenebat. Itaq; complures rei propius visendæ auidi ad eum accurrebant locum, qui cœlestibus ignibus collucere videbatur. At vbi eo ventum erat, repente mirabilis illa species eminus conspecta subducebatur oculis cominus intuentium, cum tamen eodem ipso tempore prospectantibus appareret. Quæ cœlestium luminum fama celeriter, vt fit, toto Piceno vulgata, ad tam iucundum spectaculum finitimos exciuit populos. Pernoctantes igitur sub dio opportunis ad spectandum locis, cœlestes flammas ex Æde Lauretana emicare, supraque ipsorum capita ferri videbāt, haud minore admiratione, quam gaudio. Nec vana illa fuisse spectacula, mox miraculorum ostendit euentus. Constans fama est, mortalium complures ædiculam illam ingressos, Dei Deiparæq; Virginis dono, variis depulsis morbis, domos suas reuertisse incolumes: Ex quo numero claudos, surdos, herniosus, & energumenos fuisse. Sentires illas Lauretanorū luminum in

alia B. Mariæ templa excursiones hoc significare mortalibus, Lauretanam Ædem longe, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B. Maria diuersari, hîc quodammodo habitare videretur.

Flammæ cælestes in ipso etiam templo Lauretano visæ. CAP. XIIII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc foris modo, sed etiam intra ipsum templum cœlestes flammæ quandoq; visæ. Anno insequenti, qui fuit M. D. L V. cum vnus è Patribus Societatis IESV in Lauretana Æde concionem de more haberet ad populum luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri cœlo delapsi sacrosanctum sacellum insedere: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recipere sese in cęlum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mistæ gaudio religionis incusserit. Aderat forte in turba Raphael Riera Sacerdos è Societate IESV doctus iuxta, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriæ prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repente humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantam cœlestis gaudij copiam in præsentia hausisse se

tradit,

tradit, vt complures deinceps durauerit dies, pectore Dei charitate, & Beatę Mariæ religione ſemel accenſo. Neq; verò id vni ſibi contigiſſe ait, ſed aliis compluribus, qui à concione idem ſibi quoque accidiſſe, & ſermonibus, & geſtibus, & ſcilicet lacrymis teſtarentur: adeo inſolita lætitia ſacro horrori miſta ex vultu, oculis, geſtibus corporis eminebat. Haud vanam fuiſſe ſpeciem iteratio miraculi fidem facit. Biennio poſt vnus item è Patribus ſermonem de more ad Canonicos, & circumfuſam multitudinem habebat: pleriq; Patrum confeſſiones excipiebant aduenarum: nonnulli in auguſtiſſima Virginis cella Deo ſupplicabant; cum repente è ſummo tholo cœleſtis flamma, cometæ inſtar, emicare viſa dicitur; atq; inde ſupra ſacellum lapſa, parumper ibi ſtetiſſe: hinc ad concionem progreſſa, cunctis miraculo ac ſtupore torpentibus gratum præbuiſſe ſpectaculum: Demùm flexo in diuerſum curſu, ad deſtinatum confeſſionibus locum (Pœnitētiariam appellant) ſupra ſacerdotum, confitentiumque capita diſcurriſſe: ad vltimum ſupra Chriſti crucifixi imaginem, quæ in ſanctiſſimo ſacello religioſè colitur, pauliſper morata ſublimis abiiſſe, omnium, qui oculis cœleſtem illam flammam hauſerant, pectoribus inflammatis.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur.

CAP. XV.

Tradi. Lau. Ann Laur. Riera.

NEc alia per id tempus defuere miracula, ex quibus nos (quod noſtrum inſtitutum fert) maximè illuſtria referemus. Anno circiter M. D. LIII. Franciſcani Capucini duo, Lauretana Virgine ſalutata, ex Ancona ſoluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio curſu atrox coorta tempeſtas præſens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim verſus iacturam vaſorum, ac mercium facere. Franciſcani in nauis angulo diuinam iram precibus placare cœperunt. At inſtitores, ſiue damni dolore amẽtes, ſeu diabolicis inſtincti furiis, in Franciſcanos illos periculi, vt videbantur, ſecuros, rabiem vertunt. Enimuero illorum vitio procellam exortam, eorundem exitio ſedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in inſontes impetum faciunt; comprehenſos in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare pergebant: mira dictu, viſuque res. Extemplo diuina quadam vi, eos ſubleuatos cerneres toto exſtare pectore: ſupiniſque manibus Dei Deiparæq; laudes certatim canentes in ipſo exaſperati maris impetu placide ferri. Itaque breui ducente, ac

vehente Deo, Anconæ portum pariter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibus, vt erant, Lauretum ad agendas B. Mariæ grates regressi prosternunt corpora ante eius effigiem: obortisq; lacrymis enixe Deo ac Deiparæ grates agunt. Ex Lauretanorum custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lauretum reuersi diuerterant. Hic igitur Franciscanos, quos dixi, salo perfusos hospitio recepit: & illi causam sciscitanti hospiti tandem rem omnem, vti gesta erat, exposuerũt hac lege, vt ipsorum nomina silentio premerentur. Galiardus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps aliis, vti ipse acceperat, enarrauit.

Adolescens ex fluminis vorticibus eripitur. CAP. XVI.

HAud leuius periculum in flumine alius vitauit, quam Ftanciscani in mari vitauerunt præsidio Virginis Lauretanæ. Angelus Autanus ex agro Salernitano egregia indole, ac pietate adolescens in Vulturnum amnem, qui Capuam præterfluit, abluendi corporis gratia, cum æquali, gregalique suo descenderat. Cæterum eius socius, dum incaute progreditur, cæcos delatus in gurgites *Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.*

haud procul aberat exitio. Accurrit impigrè Autanus opem periclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incurrit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Iamque vorticibus prærapidi fluminis haustus è fundo semel emerserat, cũ B. Mariam Lauretanam, vtcumq; potest, semiuiuus inclamat. Nec irritæ ciciderunt preces. Repente B. Virgo vocata adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum, iamq; prope exanimatum gremio excipit, ac supra flumẽ ad mille passus delatum in opportuna statuit ripa. Ille diu hæsit periculi pariter, miraculiq; stupore attonitus. Inde vt primum ex pauore animum recepit; cœleste agnoscens beneficium procumbit in genua, & B. Mariam liberatricem suam impense salutans grates laudibus miscet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miraculum prædicat.

Puella Lauretana è puteo: ciuis Caietanus è carcere liberatur. CAP. XVII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

NEc Lauretum ipsum Patronę suæ opem non sensit in pari suorum discrimine. Parua puella ad puteum, qui in ędibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat aquã haustura. Iam situlam fune religatam demiserat, & aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase degrauante, ipsa vltrò in puteum deuoluitur B. Mariã inclamans.

Vidit

Vidit forte de fenestra vnus è pcipuis S.Domus ministris cadentē puellam: eiq; B.Virginis implorauit opē. Protinꝰ ipse cum domesticorū manu decurrit ad puteū. Mirum dictu: illam conspiciunt incolumē, lætamq; summæ incubantē aquę. Igitur properè maiorē situlam cū valido fune demittūt: puellamq; quid facto opus sit, monitā extrahere connitūtur. Iamq; illa situlæ insistens, & funē manibus tenens ad os putei attracta peruenerat: multorumq; eam manus petebant opem laturæ: at illa inter tot manus anceps consilij, dimisso perperā fune, nullaq; comprehensa manu, eòdem recidit. Cæterum omnibus, qui aderant Deiparā inuocantibus, ad aquam peruenit innoxia: & si multa suberant fragmenta testarū. Itaq; illi ad vltimū scalis demissis, segniore, sed tutiore via eam educunt. Narrauit deinde puella, labenti sibi in puteū Virginem eximia specie præstò fuisse, cuius manibus exceptā semet innasse aquæ, sine vllo prorsus incommodo. Idem quoq; sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B.Mariæ exceptam manibus super aquas in gremio Diuæ sedisse; quoad scalæ conquisitæ, colligatæq; demitterentur: ita duplici miraculo seruata, haud leue præsidij Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem præsidij argumentū Romæ vir fuit, quam Laureti puella fuerat.

Caie-

Caietanus quidam honesto loco natus, sed animo parum forti, ac virili fuit. Is cum falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsuque delicatus) insolito tormentorum aspectu conterritus, maluerat, vt sæpe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quam inficiando inter tormenta, vitare. Igitur morti addictus sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam cęlesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit. Auditæ preces. Haud ita multo post dulci oppressus sopore visus est sibi videre Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora: innocentia hominis diuinitus patefacta: authores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos pœna versa, quam parauerant innocenti.

Bassa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit. CAP. XVIII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc Barbari Lauretanæ opis expertes fuere. Corcutus Turcarũ Prætor (Bassam ipsi vocant) anno M. D. LII. Constantinopoli cum esset, ex graui, occultoque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ discrimen. Apud eum seruitutem seruiebat

bat Chriſtianus vir bonus ac pius. Qui Domini periculum ſuæ libertatis occaſionem ratus Prætorem adit moribundum, & de Beatæ Mariæ Lauretanæ admirabili vi, in morbis cuiuſque generis depellendis edoctum, bonæ implet ſpei. Igitur haud ægre eum perpulit, vt ſecum Lauretanam Virginem inuocaret vouens ſi morbum depuliſſet, ſe in eius gratiam illi ſeruo libertatem daturum. Nec ſeruus Dominum, nec Maria pium ſeruũ fefellit. Protinus dirupto apoſtemate Prætor ſanatur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplo ſeruum illum libertate donatum cum litteris, ac muneribus Lauretum ad Virginem deſtinat. Munera fuerũt, mantile egregrio opere, ingentes cęrei, argenti vis non parua, arcus, & pharetra præclara cum ſagittis, nõ tam precio, quam donorum nouitate, donantiſque admiratione grata, & accepta. Erat illa tẽpeſtate Laureti præſes Gaſpar Doctus Venetus. Is cæteris donis ſuper aram poſitis, arcũ, pharetramque ſuſpendi in ſacroſanctæ cellæ veſtibulo iuſſit, rei ad poſteros monumentum. Attulerat is, quem dixi, Baſſæ Libertus miraculi teſtimonium, chirographum Patroni ſui. Quod Gaſpar ex Arabico in vernaculã linguam cõuerſum ad poſteritatis memoriam aſſeruari voluit. Id autẽ Latinè verſum erat eiuſmodi. Quod bonum, fortunatumque nobis

nobis esse velit; magnus ac misericors mundi Dominus. Cum mihi ipsi diuinitus quidam euenerit; Ego Coreut Bassa (ne meo desim officio tantęq; rei monumentum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponā. Ortum erat atrox apostema nobis in pectore, iamq; haud dubium imminebat exitiũ; cum desperata à Medicis salute, meus me seruus adiit, & sanè fidẽter; si mihi libertatem polliceris (inquit) Dei mei Matrem exorabo, vt pristinam tibi restituat valetudinem. Itaq; ego confestim, accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse promissa pręstaret. Extemplò seruus positis humi genibus, & quędam super se signa ducens manu, rogitat, vt semet verbo pręeuntẽ sequar. Inde ipse præire his verbis cœpit. Ego B. Mariæ Lauretanę opem imploro. Monẽti obsecutus, triduo post, Deo fauente, cõualui. Ergo seruo in libertatem vindicato, hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quæ meæ obseruantiæ, gratique animi monumenta sint, B. Mariæ parenti præponentis Dei, qui nos saluos velit.

Aedes Lauretana Illustrium virorum donis augetur. CAP. XIX.

NEc miraculis magis quàm muneribus Lauretana Domus Iulio. III Pont. Max. illustrata. Cardinalis Augustanus vestem *Card. Augustani D.* auream

auream opere præclaro: monile ex vnionibus centum quinquaginta, certa per interualla aureis diſtinctum globis ad hæc aureum numiſma pendulum gemmis, ac margaritis inſigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cæſius aræ ornatum argenteum. Carpenſis eximium Epiſcopi ſolemni ritu diuina officia celebrantis amiculū ex veſte Attalica. Item alterum ex veſte argentea auro criſpante diſcretum. Cardinalis Medices (qui poſtea Pius Quartus Pontifex fuit) aræ veſtem ex textili aureo. Bernardinus Sanſeuerinus Princeps Biſiniani effigiem ſuam à pectore expreſſam ex argento, ingentis ponderis: aræ inſuper, & ſacerdotis ornatum ex holoſerico villuto coccineo. Hercules Dux Ferrarienſis aræ, ſacerdotis, miniſtrorumque ſolemni pompa rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veſte Damaſcena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Vrbini Dux aræ pariter, ac ſacerdotis amiculum ex Attalica veſte. Dux Grauinæ ex eadem materia ſacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & ſacerdotis, & miniſtrorum ſolemni more ſacrificantium veſtes aureas opere Phrygio conſpicuas. Mantuanus Marchio eorundem ad eundem vſum veſtes argenteas. Portia Cæſia pluuiale aureum. Vxor Comitis Palenæ in Samnitibus monile

Cardin. Cæſii D. *Card. Carpenſis D.* *Card. Medices D.* *Princip. Biſinian. D.* *Duc. Ferrarienſis D.* *Duc. Vrbinatium D.* *Ducis Grauinæ D.* *Proreg. Neapolit. D.* *March. Mantua. D.* *Portia Cæſia D.* *Comit. Palena D.*

Constantiæ Leiuæ D. nile ex auro, margaritisq;. Constantia Leiua Hispania coronam auream libralem. Insigne etiam donum è Germania missum à *Ferdinandi Cæsaris D.* Ferdinando Rege Romanorum, argentea Beatæ Virginis effigies sesquipedalis pondo XXXI. cuius genibus aduoluta est Anna Boemiæ regina ex argento. In basi titulus duplex, alter à fronte:

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM, VNGAR. BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ, ET CÆT. FERDINANDVS

HANC ARGENTEAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFERENDAM TRANSMISIT AN. M. D. LII. MENSE MAIO.

Alter porrò titulus à tergo:

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ, ETC.

EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARGENT. EFFIGIEM MARIÆ VIRG. DEDICAVIT. CONSECRAVITQ.

Marcellus Ceruinus Card. in sacro sacello Pontificem se futurum diuinitus cognoscit. CAP. XX.

Hæc

HÆc inter Marcellus Ceruinus Cardinalis vir doctrina pariter, & sanctitate clarus in oppido Lauretanę Domui satis vicino (Montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisendæ natali Beatæ Virginis cellæ peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis terræ sacello sacris operaturus. Itaque sub Iulij III. Pontificis decessum Marcello rem diuinam inibi de more facienti res euenit visu, euentuq; mirabilis. Eximio candore, ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput placidè cum volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso missali libro requiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plerosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos, qui de more Cardinali sacrificanti pręsto erat, vulgarē aliquam columbam eo forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ columbæ indicio diuinitus olim designatos nonnunquam esse Pontifices; inhibet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere sinit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde cœleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non sustinuit viæ prius, & Pontifi-

Ann Laur. Riera.

Card. Ceruini pietas.

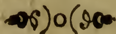
ciis comitiis committere se, quàm veteri suo instituto Lauretanã Virginem salutasset. Et aderat dies Annunciatę Virgini sacer, qui cęteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissimè cœpit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuse pręcanti B. Maria cœlesti specie, cœlitum septa comitatu se offert: animoq; eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: extemplò attonitæ mẽtis oculis subducit se. Marcello tam nouæ rei, ac subitę admiratio tantum repente animi, corporisque totius incussit horrorem; vt ad aram trepidans pedibus ægrè subsisteret. Sensit Sacerdos eius administer aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique cum eius conspiceret faciem insolito quodam splendore fulgentem: mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipsemet viderat, deinde cum aliis multis tum Raphaeli Rieræ, qui rem litteris prodidit, pro familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse necessariorum, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti gesta, erat: ac simul adiecit tan-

Card. Ceruini promi.

tum

tum vtique Pontificis munus longè altius esse fastigio suo: ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quæsiturum. Cæterum si Deo cordi esset talem in terris habere Vicarium; enimuerò sibi antiquissimum fore, Christianam Rempublicam conseruare sartam, tectamque, atque Ædis Lauretanæ cultum longe, ac late propagare. Itaque Montem Fanum regressus, accersito tabellione, publicis consignari litteris iussit, quæ in B. Marię Lauretanę gratiam destinarat animo: nimirum vt publicæ tabulæ suam Deiparæ obstringerent fidem, eædemque si forte, quod accidit, mors interueniret; testes forent suæ erga illam egregiæ voluntatis. Exstant hodie in eo, quod dixi, oppido tabulæ Marcelli Ceruini Cardinalis, ex quibus satis apparet, ei in animo fuisse Canonicorum, Cantorum, Ministrorum, Sacerdotum etiam Societatis IESV augere numerũ, vt sancta Domus aduenarum frequentia, pietateq; auctior foret. Ad hæc Laureti pomęrio longe, lateque prolato, muris propugnaculisque circà excitatis, nouam vrbem, nouam condere ciuitatem, Episcopali sede, mero, mistoque imperio, & octo finitimis oppidis attributis insignem. Condendæ porrò ciuitatis facilem hanc expeditamque excogitauerat viam, vt pauperes familias ex omni Pontificali ditione, partim spe

præmiorum, partim etiam Beatæ Mariæ Lauretanæ religione ad nouam frequentandam ciuitatem pelliceret: nouis colonis proximam ſyluam publico ære coëmptam viritim diuideret, vt excisa ſylua, repurgatiſque ſaltibus, agros colerent ſuos: ita breui, & ſatis frugum, vini, olei, nouæ ciuitati fore, nec mercatores ſpe lucri ob loci celebritatem illectos defuturos. Hac demum ratione Lauretanæ Virgini, & dignationis, & cultus acceſſurum eſſe vel plurimum. Cęterum Deo, cuius *inſcrutabilia iudicia* ſunt, aliter viſum. Quippe illum præclara ſua de Lauretana Æde conſilia mandare litteris, quam factis exſequi maluit. Vt Marcellus Romam attigit, facile quidem euenit, quod Deo cordi erat, vt fieret Pontifex: & extitit Beatæ Virginis fides; Pontificis tamen exſtare non potuit. Is namque intra XXII. diem, vixdum, inito Pontificatu, exceſſit è vita. Pontifex egregiis cõſiliis magis, quam operibus memorandus. Salubria quippe eius conſilia plures deinde Pontificum ſecuti, multis ac magnis ſimul Eccleſiam, ſimul Lauretanam Ædem præſidiis, ac muneribus adornarunt.

Aucto

Aucto Iesuitarum Collegio à Paulo IV. Lauretana celebritas, & opulentia adaugetur. CAP. XVI.

QVorum ex numero Paulus IV. fuit, qui Marcello ſubrogatus, eiuſque ſalubribus vſus conſiliis non modo lapſam Eccleſiæ diſciplinam, moreſque reſtituere cœpit; ſed Lauretanæ Domus etiam cultum amplificare inſtitit. Pontificatus initio vetera aliorum Pontificum beneficia nouo ſanxit diplomate: ædificationem ſedulò iuuit: auxit numerum Miniſtrorum: nihil denique prætermiſit, quod ad amplificandam loci religionem pertinere exiſtimaret. Cęterum illud præcipuum eius munus ex Marcelli vtiq; conſiliis ortum, quod Societatis IESV Collegium auctius reddidit. Nam etiam ſi Patres illi, qui tum erant, maiorem, quam pro numero peregrinis nauarent operam; tamen ſacerdotum paucitas creſcenti in dies aduenarum multitudini ſatisfacere haudquaquam poterat: præſertim cum ex remotiſſimis quoque regionibus, peregrini homines ſermone diſſoni quotidie plures eo confluerent, quorum plerique confeſſione expiari nequibant linguæ commercij expertes. Hos irritos ſpei, votiq; domos redire, haud ægrius ipſimet, quàm Patres patiebantur. Igitur ea res Cardinalē Carpenſem

perpulit, vt de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab se in solo Lauretano satum, quamuis adhuc tenue ac tenerum, satis vberes pietatis, quà ferre, quà ostentare fructus, de eo impense amplificando cum Pontifice agitauit, ratus fore; id quod euenit, vt vberrimam frugem, auctis maturisq; iam fructibus ferret. Itaque anno huius sęculi LV. approbante Pontifice perfecit, vt sociis duo de triginta superiori numero adiectis, XL. è Societate Laureti aleretur. Nec Cardinalis, aut Pontificis spem Societas est frustrata. Auctum per eam occasionem sacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegiū, magno & religioni peregrinorum incremento & Lauretanæ Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omniū ferme nationum peregrini suæ quisque gentis sacerdotes nacti, quibuscum liberè agerent sine interprete, eorum opera Christianis etiam institutis, præceptisque imbuti, non tantum peccatis expiati domos repetebant. Lauretanæ porro Ædis religio, ac res tantis subinde auctibus creuit; vt satis constet, vel aduenarum frequentiam, vel donorum copiam solito longè fuisse maiorē. Nimirum aduenarum multitudo infinitè crescebat in dies, ac multis passim agminibus per omnes vias, semitasque Lauretum vndique concurrebant.

Sæpe

Sæpe dena nonnunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia verſabantur ad Lauretum, circiter natalem Virginis diem. Pleriq; autem templo, oppidoque excluſi circumiectos agros ſyluaſque complebant.

Lauretana Aedes donis cumulatur.
CAP. XXII.

ET cum aduenarum multitudine Lauretanæ Ædis opulentia creſcebat. Satis conſtat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, ſenadena, vſque ad vicena aureorum millia in arcam quotannis ingeſta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in ſuum vſum vertit. Sed omnibus æquè ſancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cum aliquid inde pecuniæ ad Pontifices ita peruenit, vt paulo poſt ab iiſdem eòdem rediret. Leonis X. Pontificis Duces ad reprimendas Franciſci Mariæ Vrbinatium Ducis populationes, ſex aureorum millia ex ſacra arca in ſtipendium militare deprompſerant. Id vbi cognouit Pontifex, extemplò per Piceni Quæſtorem B. Virgini eam ſummam renumerandam curauit. Clemens inde VII. ſub direptionem Vrbis, cum in ſumma difficultate eſſet nummaria (vt ſupra demonſtrauimus) tria aureorũ millia mutua ab Laureta- *Bern. Cyril.*

na Virgine accepit: quæ deinde periculo defunctus cum fide persoluit. Itaque omnis illa pecunia, quæ in sacram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliosque S. Ædis vsus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam accesserunt alia dona, quæ ad sacram supellectilem pertinebant. Christi crucifixi effigies argentea iustę magnitudinis cum Caluario monte, ac simulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expressis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrimè facta. Ad hęc amiculum eximium Episcopale ex veste Attalica, cuius præcipuum ornamentum erat aurea ingenti specie fibula, tribus cumulis margaritarũ insignis, quali Cardinales & Episcopi vti solent. Textilis insuper pictura Christi ortum referens ex serico, auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpensis dona sunt. Ducis Vrbinatis vestes sacerdotis ac ministrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum. Ducis item Mantuani, nisi quod hæ sunt ex auro argentoque contextæ. Ducis Bouini præclarum sanctissimæ Eucharistiæ ferculum ex argento, pedalibus angelorum simulacris innixum. Honorati Caetani Ducis Sermonetę sacerdotalis vestis aurea, aræq; ornatus ex veste Attalica. Augustini Auriæ caput argenteum, biniqué sacerdotales ornatus

Card. Carpensis D.

Ducis Vrbinatis D.

Duc. Epir. Donum.

Duc. Mant. Donum.

Duc Bouini Donum.

Duc. Serm. Donum.

Aug. Auriæ Donum.

tus ex auro textili. Margaritæ Auſtriacę Caroli V. Cæſaris filiæ egregia veſtis, aræ pariter, & ſacerdotis ex argenteo textili criſpo. Marchioniſſæ Vaſti ciborium aureum bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, ſed diſtinctum columnis ex argento inaurato vxoris Ducis Ariani. Sacerdotis, ac miniſtrorum ſolemni ritu ſacrificantium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sacerdotalis veſtis aurea inſignis à tergo ingenti effigie B. Virginis ſole amictæ, eademque auro, margaritiſque diſtincta, Reginæ Vngariæ donum.

Marg. Auſt. Donum.

March. Vaſti D.

Duc. Ariani D.

Duc. Mantuanæ D.

Reg. Vngar. Donum.

A Gallico exercitu Lauretana Aedes cum multorum militum ſalute celebratur.

CAP. XXIII.

CÆterum exorto ſub id tempus inter Hiſpaniæ Regem ac Pontificem bello, nouorum armorum tempeſtas, quæ turbauit Italiam, Lauretanam illuſtrauit Ædem. Dux Guiſius à Pontifice euocatus, annuente Franco Rege, inſtructiſſimas Gallorum copias in Italiam traduxerat ea mente, vt ſimul præſidio eſſet Pontifici, ſimul Neapolitanum reciperet regnum. Qua tempeſtate religio Ædis Lauretanæ, diuinaq; erga eam prouidentia maximè enituit. Ingentes militum copiæ ex variis gentibus collectæ Picenum inundârant: nec tamen Ædes diui-

Tradi Lau. Ann. Laur. Rier.

tiis inclyta cuiuſquam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit: tanta etiam in bellico tumultu militares animos religio Lauretanę Virginis, cœperat. Quamdiu autem Guiſius in Piceno ſtatiua habuit, tanti exercitus manus ſpectaculo potius Lauretanis, quàm damno fuere, Deipara clientes, non modo res ſuas tutante. Erant in eo exercitu permulti Caluiniana peſte contacti, nulla tamen cohortiũ, nulla turmarum omnino exſtitit, quin ad primum Lauretanæ Baſilicę conſpectum, religione tacta ad eam viſendam, colendamq; acceſſerit, vota fecerit, dona tulerit. Itaq; pergebant eò pacatiſſimis agminibus, alij poſt alios turmarum, & cohortium Duces: pacatiores abibant, quã venerant, nuncupatis, aut exſolutis ante Virginis aram votis. Quin etiã in eiuſdem gratiam, ante Ædem militari more ludicra inter ſe ſimulacra belli ciebant armis ſagiſq; conſpicui. Gratius deinde militaris pietas Deiparæ, Deoq; ſpectaculum præbuit. Militum plerique ſacra confeſſione abluti, ſacroſancto Euchariſtiæ epulo accubuerunt. Nonnulli etiam hęreticorum in rectam veritatis viam reducti, eiuratiſque erroribus reconciliati Eccleſiæ: & confeſſionis, atque Euchariſtiæ ſacramentis expiati, Deipara etiàm impiorum perfidiam, in Dei cultum pietatemque vertente.

Vtinen-

Vtinensis ciuitas voto B. Mariæ Lauretanæ nuncupato à circumserpente pestilentia prohibetur. CAP. XXIV.

PEr idem tempus multis ſanè, ac variis Lauretana Ædes eſt nobilitata miraculis. Vtina vrbs eſt Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiæ ſecunda: hęc maximum ſalutis diſcrimen Virginis ope diſcuſſit. Anno M. D. LV. atrox peſtilentia Venetiæ fines, Carnoſq; peruagata, magnas edebat vbique ſtrages incolarum. Ergo Primores ciuitatis Vtinenſis cum ſerpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; conſilium à neceſſitate petunt: votoq; publicè nuncupato, Lauretanam Virginem inuocant, & ſuam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium ſuorum vota, ac preces fefellit. Biennio, quo graſſata eſt lues, cunctis circa oppidis morbo exhauſtis, (adeo præſens Beatæ Mariæ tutela fuit) ſola Vtina communis mali perſeuerauit immunis. Vtinenſis ergo ciuitas non in faciendis, quam in exſequendis votis religioſior, ſolemni ſupplicatione indicta, Lauretum venit. Trecēti erāt viri nobiles, quibus pulcherrima Chriſti Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iiſdem inſignibus conſpicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Lauretanam

Tradi. Lau. *Ann. Laur.* *Rier.*

nam

nam Ædem pariter procedebant. Limen ingreſſi proſternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis ſuæ, ac ſuo quiſque priuatim nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde conſurgentes fraternè ſe inuicem complexari: fletuque integrato mutuis ſe perfundere lacrymis. Et inſignem à pietate ortam complorationem par eorum, qui aderant comploratio excepit, nullo fere ſpectatorum in tam pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant ſanctiſſimam cellam: Deiparaq; Virgine enixe conſalutata, apud eam munera deponunt. In his votiua erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAVRETANÆ OB SERVATAM A PESTILENTIA VTINENSEM CIVITATEM ET AGRVM.
SACRATISSIMI CRVCIFIXI SOCIETAS POSVIT DICAVITQVE AN. SAL. M. D. LVI.

Cæcis duobus lumen oculorum reſtituitur. CAP. XXV.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

TRiennio poſt admirabilius etiam ſpectaculum Lauretana Virgo, & incolis, & aduenis prębuit. Senenſis puella erat Venetæ matronæ haud ſane vilis, quæ in obſequio

quio Dominæ luminibus capta, nihil penitus cernebat. Et apparebant in oculis ſigna, quæ facerent cæcitatis fidem. Itaque Medicorum remediis fruſtra tentatis, Dominæ iuſſu à mulieribus duabus Lauretum adducitur, haud dubia ſpe lumen illi redditum iri, ope ac deprecatione B.Mariæ. Puella igitur inter illas duas fœminas auguſtiſſimam Virginis cellam ingreſſa, ſubmiſſis genibus, obortiſque lacrymis Deiparam enixe implorare cœpit. Refertum erat ſacellum accolis & peregrinis, qui pariter Virginem orabant, ſeu puellæ miſericordia capti, ſeu rei expectatione ſuſpenſi. Ecce tibi illa dum precibus lacrymabunda inſiſtit, repente hilarior facta, lucis ſe aliquid diſpicere clamat: & ſimul eos, qui aderant, vt ſe precibus iuuarent, impenſe rogat. Cæteris ad comprecandum Deum accenſis, paulo poſt læta ſucceſſu puella ſucclamat, iam cerni ab ſe ardentes ante Virginem faces, lychnoſque. Enimuero ea vox accenſa ſupplicantium ſtudia vehementius inflammauit: cunctorumque ex oculis lacrymas gaudio miſtas exciuit. Tandem puella gratulabunda exclamat: iam B.Mariæ effigiem, iam quæ circa illam ſunt, dona cerno. O Dei, O Deiparæ clementiam: ô diuinum, & commemorandum vtriuſque beneficium. Talia intergratulandum illa miſtis gaudio lacrymis iteran-

iterante, ingens orta est omnium comploratio Deo, ac B. Virgini grates agentium, quę semihoram tenuit: & plerosq; etiam sacellum egressos secuta, superuenientiun pectora pari sensu, atq; admiratione compleuit: vtiq; cum iidem, qui modò cęcam puellam conspexerant, nunc integris oculis, ac probè videntem cernerent. Vix alia res eiusmodi in maiore populi frequentia gesta. Quippe secundum ferias Paschatis id miraculum patratum est: qua tempestate, maximo solet mortalium concursu Ædes Lauretana celebrari. Raphael Riera, qui rem litteris consignauit, miraculo interfuisse se tradit, & egomet ab aliis accepi haud dubiæ fidei hominibus, qui se tũ adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius sęculi LIX. Gasparo Docto Prætore Lauretano, qui tam euidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellæ & dominę (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodum pertinerent) omissa; credo quod ab Euangelistis quoq; in euidentibus miraculis id factitatũ viderent. Minus celebre, sed nihilominus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex graui oculorum morbo haud dubiè cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorũ dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectũ, vbi iacebat: posi-

positisq; genibus, multis cũ lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxiliũ. Precibus adiicit votum, si lumen oculorum recipiat, se Lauretanã Domum aditurũ. Exinde recubuit, ingentem in B. Virgine spem reponens. Nec sua illum frustrata spes. Mane experrect' somno, matutinã lucem sanis oculis hausit. Extemplò igitur Deiparæ gratias agit, Lauretũ proficiscitur, vota persoluit.

Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur. CAP. XXVI.

EOdem ferme tempore Lauretum alius venit duplicis voti damnatus, dupliciq; miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subito fœda exorta tempestas naufragio intentato, iacturam omnium mercium facere eum subegit. Cæterum procella nauim pertinacius vrgente, ingens omnium animis terror incessit. Itaq; vectoribus nautisque dilabentibus, vt salutem natatu peterent, solus ipse mansit in naui, quam æquè ac seipsum saluam vellet, fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in vota, & sibi, & naui Lauretanã inuocat Virginem: haud frustra: ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit: incredibile dictu: ingenti vi moliens velum *Ann. Laur. Riera.*

solus

ſolus ipſe ſuſtollit: ac veluti ſuas preces auditas eſſe ſentiret, nauigium vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempeſtate ſedata, nauis vento ac B. Maria obſecundante Genuenſem tenuit portum, haud minore ipſius admiratione, quam aliorum, qui onerariam ingentem ſemiplenam fluctibus vno Nauarcho nautarum omnium munera exſequente, ad portum appulſam videbant. Attamen Paulus voti compos ſegnior, quàm par erat, in voto reddendo fuit, ſiue aptius ſubinde tempus expectans, ſiue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipſo die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragiũ. Perculit repente ægrum animum memoria vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiuæ peregrinationis omiſſę. Igitur effuſe lacrymans à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanæ Virginis ſibi, ac filio expoſcit opem, veteris voti religionem voto ſanciens nouo. Nec fruſtratæ ſunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans ſaluum reperit, ſublatumque in humeros per ingentem agitati maris tractum natans ad terram tranſuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautiſque inter fluctus hæſitantibus, obrutiſque: vt aliorum clades cœleſte donum illuſtrius faceret. Ille igitur,

vt atti-

vt attigit littus, non magis ſua, quam filioli ex præſenti exitio recepti ſalute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens ſupinas in cœlum manus, Beatæ Mariæ ſecundum Deum gratias agit, quę votum fruſtrata nõ ſit ingrati hominis vota fruſtrantis. Et quoniam haud dubiè iniecta exſoluendæ religioni mora nouum ſibi periculum crearit; nequaquam ſe commiſſurum profitetur, vt noua mora obeſſe in poſterum poſſit. Ergo veritus, ne ſi reuertiſſet domum, cura aliqua domeſtica Lauretanam moraretur peregrinationem; & ſimul priorem in reddendo voto negligentiam compenſaturus, è veſtigio contendit Lauretum, omiſſa domus, Patriæque reuiſendæ cura. Ita precario, mendicatoque cibo ſe paruumq; filium ſuſtentans ad Lauretanam peruenit Ædem, inſignis non magis recuperata prius naui, quam deinde amiſſo nauigio, filioq; ſeruato: nec minus exſoluta poſtea voti religione memorabilis, quàm antea neglecta.

Iuuenis innocens carcere, alter bis ſuſpenſus exitio, ac ſupplicio liberatur. CAP. XXVII.

HAud minus in ſuppliciis, quàm in fluctibus propulſandis Lauretana Virgo

 admi-

Tradi Lau. Ann. Laur. Rier.

admirabilis per idem tempus fuit. Augustinus à Rocca Valdonia (oppidũ est ditionis Senensis) falso crimine postulatus vinculis tenebatur. Ibi cũ innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanam Virginem, cui mirificè addictus erat, implorat. Nec irritæ preces: nocte intempesta excitus somno manicas ferreas, quibus vinctus erat, sua sponte elapsas videt è manibus. Protinus B. Maria consilium, viresq; ad fugam suppeditante, carceris parietem subruere aggressus cæmenta quædam reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterum, duo restabant ostia: quæ obstarent fugæ: hæc forte quadam diuinitus aperta, & incustodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium solum nactus, sed etiam perfugium. Hic imminenti alter iam vrgenti supplicio exemptus. Franciscus erat quidam Ferrariensis, homo rusticanus, sed pius. Is anno sęculi huius L VI Picenum peragrans in Ducis Guisij, qui pro Paulo IV. aduersus Philippum Regem Hispanię bellum gerebat, copias incidit, à quibus de ratione itineris sui interrogatus, ac liberaliter habitus cũ litteris Galli Ducis, ad Pontificij exercitus Pręfectum in thoracem insutis, certisq; notis, de quib⁹ inter eos cõuenerat, dimittitur rei totius ignarus. Igitur ad Anagniam Campaniæ Vrbem ab ex

cubii

tubiis hostilis exercitus interceptus, excus-
susq; ad M. Antonium Columnam adduci-
tur. Qui ex repertis in thorace hostium lit-
teris, notisq; exploratorem haud dubiè ra-
tus, continuò suspendi miserum rusticum
iussit. Confestim igitur ad supplicium rapi-
tur, prosequente ingenti militum, ciuium-
que Anagninorum manu. Nec tamen ille
defuit sibi. Facta orandi diuini numinis po-
testate, submittit genua, à Deo veniam o-
rat. Protinus Mariam Lauretanã inclamans;
Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit)
me innoxium mori, neq; vllo modo consci-
um istiusmodi litterarum. Proinde te oro
quæsoq;, tuum mihi propities filium, vt ali-
as meas noxas, quibus grauiora commeru-
isse me fateor, oblitus pro sua singulari cle-
mentia, innocentiam indicio aliquo decla-
ret meam. Hęc magna voce elocutus, fiden-
ti animo graditur ad mortem. Eum carni-
fex ad furcam religatum, è scalis deiicit, cer-
uicibusq; pede oppressis relinquit pro mor-
tuo. Mira dictu, visuq; res. Parumper miser
ille pependerat, cum fracta reste, subitò
corruit; apparuitq; incolumis, sanusq;. Sed
miraculum pro fortuito casu habitum, quo
deinde foret illustrius. Extemplò carnifex
solidiore laqueo ceruicib⁹ inserto, miserum
illũ reducit ad patibulum, obtortoq; stre-
nuè collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus

Dei vtiq; ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciſcus præceps ruens, fracto capite, iacuit ſemiuiuus. Tum enimuero mouit circumfuſam multitudinem miſeranda ruſtici ſpecies, admirationemque auxit funis præualidus ſua ſponte ruptus. Et ſimul ſubibant animos vadentis ad ſupplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaq plerisque veniam inſonti, ac B. Mariæ charo iuueni deprecantibus, cœleſtium muneribus ſeruatũ à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab inſita humanitate eximiaq; in Lauretanam Virginem religione, impenſius etiam, quàm rogabatur, condonat illi ſupplicium. Et ciuitas Anagnina rei geſtæ teſtimonium rite obſignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam depoſuit, illuſtre apud poſteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata ſanatur. CAP. XXVIII.

Ann. Laur. Riera.

NIhilominus, ac fortaſſe etiam magis admirabile eſt, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quàm fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quæſtum fecerat. Iam ſatis rem auxerat familiarem, cum icta patriæ deſiderio, domum

num aliquando redire decreuit. Ergo bo-
nis omnibus in pecuniam redactis, familia-
ri quodam suo comite Lauretum petit ea
mente, vt detersis inibi confessione superi-
oris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine sa-
lutata, inde lętior in Siciliam pergeret. Ven-
tum erat ad Rauennatem syluam, cum bo-
nus ille familiaris, posteaquam omnia circa
tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stri-
cto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam
penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se
peti cernens, Virginem Lauretanam inuo-
cat. At latro (differente B. Maria auxilium,
quo esset illustrius) puellam gladio trans-
uerberatam è iumento, quo vehebatur, de-
icit: deiectam insequitur, conciditq; plagis
B. Mariæ subinde præsidium implorantem.
Ad vltimum, ne qua sit reliqua vitæ spes, se-
minecem iugulat fœdum in modum: auro-
que, ac gēmis ablatis, muliere insuper vul-
neribus confossa, recedit. Illa in suo natans
cruore iam moribunda luctantem animam
B. Virgini commendabat; cum in ipso arti-
culo haud dubiam Patronæ suæ experta est
opem. Repente ei B. Maria in veste candida
se offert cœlesti emicans luce: & bono ani-
mo esse iussam benignè complectitur: mo-
ribundamque gremio fouens, simul vulne-
ra corporis tactu sanat, simul ægrum ani-
mum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ

Dei vtiq; ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciſcus præceps ruens, fracto capite, iacuit ſemiuiuus. Tum enimuero mouit circumfuſam multitudinem miſeranda ruſtici ſpecies, admirationemque auxit funis præualidus ſua ſponte ruptus. Et ſimul ſubibant animos vadentis ad ſupplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaq; plerisque veniam inſonti, ac B. Mariæ chaio iuueni deprecantibus, cœleſtium muneribus ſeruatū à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab inſita humanitate, eximiaq; in Lauretanam Virginem religione, impenſius etiam, quàm rogabatur, condonat illi ſupplicium. Et ciuitas Anagnina rei geſtæ teſtimonium rite obſignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam depoſuit, illuſtre apud poſteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata ſanatur. CAP. XXVIII.

Ann. Laur. Riera.

NIhilominus, ac fortaſſe etiam magis admirabile eſt, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quàm fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quæſtum fecerat. Iam ſatis rem auxerat familiarem, cum icta patriæ deſiderio, domum

num aliquando redire decreuit. Ergo bo-
nis omnibus in pecuniam redactis, familia-
ri quodam suo comite Lauretum petit ea
mente, vt detersis inibi confessione superi-
oris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine sa-
lutata, inde lętior in Siciliam pergeret. Ven-
tum erat ad Rauennatem syluam, cum bo-
nus ille familiaris, postea quam omnia circa
tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stri-
cto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam
penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se
peti cernens, Virginem Lauretanam inuo-
cat. At latro (differente B. Maria auxilium,
quo esset illustrius) puellam gladio trans-
uerberatam è iumento, quo vehebatur, de-
icit: deiectam insequitur, conciditq; plagis
B. Mariæ subinde præsidium implorantem.
Ad vltimum, ne qua sit reliqua vitæ spes, se-
minecem iugulat fædum in modum: auro-
que, ac gēmis ablatis, muliere insuper vul-
neribus confossa, recedit. Illa in suo natans
cruore iam moribunda luctantem animam
B. Virgini commendabat; cum in ipso arti-
culo haud dubiam Patronæ suæ experta est
opem. Repente ei B. Maria in veste candida
se offert cœlesti emicans luce: & bono ani-
mo esse iussam benignè complectitur: mo-
ribundamque gremio fouens, simul vulne-
ra corporis tactu sanat, simul ægrum ani-
mum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ

vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibi tum mulier velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnerum cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanatam sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deiparæ beneficio admodum læta, submissis genibus maximas secundum Deum certissimæ Patronæ suæ grates agit. Vnum erat, quod liquidam turbabat lętitiam: in subucula cruenta, ac lacera à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterũ, haud segnius nudæ mulieris pudori Deipara Virgo consuluit, quam cæsæ consuluerat saluti. Ecce tibi illa mistas laudibus grates B.Mariæ impẽsius agente, præstò fuere muliones, qui illac forte transibant. Hi cruentę puellæ, peregrinæque Lauretum (id ex ipsa cognôrant) petentis speciem, nuditatemque miserati, illicò seminudam centone contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliore vestitu emendicato protinus Lauretum lætabunda contendit Post abstersas confessione vniuersas vitæ labes, Virgini vota persoluit: passimque expertam pręedicat eius opem, cuius haud dubio post Deum, beneficio viuebat, ex media morte ad vitam vtique reuocata. Ad faciendam rei fidem, recentem mortiferæ plagæ

cica

cicatricem oſtentabat in iugulo. Et acceſſerat diuinitùs tanti miraculi haud obſcurum indicium. Circa collum cicatrix aurea monilis in modum fulgebat: vt facilè diuina B. Mariȩ manu plagam illam tactam, ſanatamque ſentires. Id verò cunctis, qui aſpexerunt (ex quorum numero fuit Raphael Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modo miraculi monumentum, ſed etiam miraculum fuit. Porro mulier, ſiue Lauretanæ Domus dulcedine capta, ſiue Deiparæ optimè de ſe meritæ gratiam relatura, Lauretum prætulit Patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata myſteriis Lauretanā inuiſeret Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparȩq; obſequium excitans ſingulari innocentiæ, ac pietatis exemplo.

Genuenſis quidam de Lauretana Domo dubitans malè multatus reſipiſcit.
CAP. XXIX.

SVb id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus inſigni miraculo ſanxit, ne quis ea de re poſthac ambigeret. Anno M. D. LVII. Genuenſis quidam (cuius nomini parcitur, vt famæ parcatur) haud obſcuro quidē loco natus, ſed curioſus magis, quàm pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere Diaboli vtique inſtinctu, ſuſpicari *Ann. Laur. Riera.*

lapidem ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suæ asseruabat omni honore, cultuq;. Haud tamen ille cultus cœlestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quàm pernicioso morbo vrgeri, vexarique cœpit. Itaq;, vt erat vir cæterôqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profectò alicuius sui sceleris vltorem adesse sensit. Cæterum & si omnia sibi accidere videbat aptè ad repręsentãdam irã diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa acciderent, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamuis ignarum residens, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hęc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mirè addictus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora, Beatę Marię monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ: eamque non, nisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille obortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum, quod abstulerat. Nec in irri-

tum

tum preces cecidêre: hoc quoque culpam agnoſcenti ſuam Deïpara indulſit. Extemplò igitur, depulſo morbo, alacer pergit Lauretum, ſaxum reſtituit, vota perſoluit. Aliud quoq; per id tempus huic haud abſimile accidit. Fœmina ex agro Piceno poſt diuturnũ matrimoniũ, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maximè; vt vndique ſterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi, neſcio, quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præſentius ad abolendam ſterilitatem, quàm Lauretanæ domus reliquias piè, religioſeque cuſtoditas: ſi quid inde abſtulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promiſſum magis ſtolidè, quàm creditum. Illa igitur manifeſta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febri domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeò non vehementiùs febris æſtu, quàm conſcientiæ iactabatur. Nec prius ex iactatione illa conquieuit, quàm Laureto Sacerdotem acciuit, & lacrymas pœnitentię indices profundens ablatum reddidit lapidem. Pœnitentiam valetudo, non tantùm venia eſt conſecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus ſimilis audacia ſtetit. Hi coempto ex Picentibus frumẽto, ſaxum ex Deiparæ cella ſurreptum clam in onerariam abdiderãt. Cæterum, vt fallerent homines, ſacrilegij vindi-

vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subitò adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumq; iacturam facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deum parentis suæ vltorem adesse senserunt: & flentes, tendentesq; in cœlum manus veniã pariter orare cœperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retrò iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restituunt. Prospero inde cursu in Dalmatiã prouehuntur. Peregrinorum quoque nonnullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraserant, abeuntes morbus, velut diuinæ prouidentiæ lictor corripuit, nec antè eos dimisit, quàm regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suæ, ablata Deiparę reddiderunt.

Sacræ cellæ expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio. CAP. XXXI.

CÆterum his, quos religionis species deceperat, leniorem se diuina seueritas præbuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam grauius vindicauit. Per eadem tempora nonnulli Lauretanæ Domus ministri, ex composito sacros thesau- *Ann. Laur. Rier.* ros compilârant, quos à compilatoribus tutari

tari debuerãt. Sed celeriter Deus infandum ſacrilegium debita pęna eſt perſecutus. Iam res omnes in nauim conditas occulta aſportabãt fuga, cum agri Piceni oram prætervectos aduerſa tempeſtas reiecit eò, vnde conſcenderant. Itaq; in Recinetẽſium poteſtatem delati, in manifeſto ſcelere deprehenduntur. Nec mora, prodẽdi exempli gratia, ne quiſquam in poſterum talia auderet, pro Æde Lauretana ſuſpenſi, nefarium ſacrilegium fædo ſupplicio luunt. Verum fallendi ſpes alios ad ſimile facinus ſubinde pellexit. Haud ita multo poſt facinoroſum hominẽ cupido inceſſit ſacroſancti ſacelli furtim expilandi. Is igitur ſacrilegi conatus ſocium idoneum nactus, ferramenta parat, quibus valuarum, & arcæ nummariæ ſeras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis ſolerter occulit ſe. Inde nocte concubia ſacrilegium exſequens, ſacra dona aurea, argenteaq; congerit vnum in locum: mox arca, & ſacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoq; refractis, circumſpicere cœpit quærens oculis adiutorem ſceleris, qui in templi veſtibulo (ſic enim conuenerat) illa ipſa hora præſtò eſſe debebat, ſacra dona, nummoſque in deſtinatum locum abditurus. Ecce ſibi dum intentius circumſpectat, armatorũ agmen (cœleſtium manum ante Ædem Virginis excu-

excubantium fuiſſe, creditum eſt) adeſſe cernit. Quorum inopinatus aſpectus tantum illi terroris incuſſit, vt clauſis properè valuis, abderet ſe; ratus caput ſuum ab illis peti. Cæterum, infœlix perfunctus (vt credebat) periculo, ſtimulante auaritia rurſus audere cœpit. Igitur cum iterum, ac tertio patefactis templi foribus, ſocium ſceleris quęritaret, ſemper ei cœleſtis illa manus infeſtis occurrebat armis: ac trepidum effuſa fuga compellebat in templũ. Ita per ſpem, metumq; nocte abſumpta, tandem de ſalute magis, quàm de pręda ſollicitus, irrito incœpto, abire ſtatuit. Iamque appetente aurora, per auerſam templi portam capeſſebat fugam; cum cœleſtium excubiarũ, quas diximus, occurſu territus, in ſacroſanctam cellam refugit. Manebant adhuc manifeſta ſacrilegij incœpti veſtigia, vt qui locus facinoris teſtis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur ſanctiſſimi ſacelli cuſtodibus, valuæ refractæ, ſacra dona congeſta, haud leuibus argumentis illum ſuſpectum ſacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conſcientiæ notis prodentibus conceptum nefas, comprehenditur; quæſtione habita, rem omnem confitetur: cum ſceleris conſcio merita pœna afficitur, haud leue diuinę prouidentię erga res Lauretanas documentum.

Duo

Duo adoleſcentes Dæmonum ſeruitio eximuntur. CAP. XXXII.

POrro alij facinoroſi homines, ac penè ad extremum perditi, Lauretanæ Virginis ope ad honeſtam vitam, viamque ſalutis reuocati. Adoleſcens erat nō genere magis, quàm vitiis nobilis: hic in rixa graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquam curare plagam prius, quàm cœleſtem iram placare cœpit. Iam in Medicos, ac medicamenta bonā rei familiaris inſumpſerat partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quàm ad vllam bonam ſpem pronior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido inceſſit, ſeu maturi exitij, ſeu perpetuæ imbecillitatis. Itaque damnata medentiū ope, ad Lauretanam Virginem pariter ſpem, ac vota conuertit. Ac reſipiſcens lacrymis pœnitētiæ teſtibus Dei delinit iram: Deiparæq; auxilium implorat vouens, ſi diſcrimen illud euaderet, Lauretum ſe cum donis ad agendas illi grates iturum: mira dictū res. Hæc ingenti animi ſenſu elocutus, repente perſanato vulnere, recuperat corporis ſanitatem. Cæterum, homini ingrato, ac diſſoluto reddita ſalus penè exitialis fuit. Tanti beneficij immemor non ſat habuit votum fallere, niſi etiam valetudinis beneficio ad priſtinam vitæ licentiam *Ann Laur. R. era.*

tiam

tiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriæ impenſius indulgendo eo demum proceſſit, vnde receptum ad pęnitentiam vix haberet. Adeò *nouiſſima eius facta ſunt peiora prioribus.* Actum de illo erat, niſi perditum hominem Deus reſpexiſſet: cœleſtique ope reduxiſſet in ſalutis viam. Tacitam ſubinde vocem audire viſus iubentis ire Lauretum, & primo quoque tempore votum, cuius damnatus erat, exſoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res votiuæ peregrinationis fructum pręripiebat. Venus quippe vſque eo deuinxerat illum ſibi, vt ad huc in eodem hæſitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad ſacram confeſſionem aſpirare non ſuſtineret. Ergo ſtimulante conſcientia, nunc ſacram Virginis Ædem, & deſtinatum ſacris confeſſionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otioſe contemplari: modò impulſu mali Dæmonis templo exire: modò diuini numinis inſtinctu eòdem redire: inſanum, ac mente captum diceres: adeò illum aliàs conſilij aliàs pœnitentiæ ipſius pœnitebat. Et iam vix ſui compos æſtuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque ſacerdotum aſpectum, nec conſcientiæ ſtimulos ferre poſſet. Iam conſilij anceps, anxiuſque

xiuſque per haſce curas triduum extraxerat, cum Dei Deiparæque benignitate, noua illi ſpes ſalutis affulſit. Intererat forte rei diuinæ, cum vocem è cœlo miſſam ſibi audire viſus eſt, cunctationem eius increpantis, iubentiſque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire: & noxis expedire animum cum propoſito vitæ melioris. Perculit ea vox obſtinatum animum, flexitque: ita demum victus, ſeu magis victor, mutata ſubitò voluntate, facit imperata. Et libidinis cœno aliquandò emerſus, ingenti vi lacrymarum vniuerſas vitæ maculas eluit. Protinus cœleſti, vt fieri ſolet, gaudio alacer ingentes Deo, ac Deiparenti grates agit, à præſenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec diſpar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum ſequuntur, effuſus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ abſumpſerat. Dumque ſecum ipſe nequitia, & improbitate certat, eò res tandem venit, vt non mortalibus magis, quàm infernis monſtris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occurſabant, quæ contemptim illum, velut mancipium ſuum excipiebant plagis. Nec corpori ſolum, ſed animo quoque infœlicis adoleſcentis inſultabant, ſubinde eum territantes indignis modis: credo vt illum ex malorum mole deſpe-

ratio incesseret. Adeò crudelis, atq; importunus est in flagitiosos homines Dæmonum dominatus. Itaque miser vndique iam malis oppressus, propè iam desperatione torpebat; cùm oblata subitò lux eum ad spē salutis erexit. Namque æstuanti, circumspectantique cœleste auxilium, Lauretanę Virginis, de cuiuis vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur subeunte animum pariter impuræ vitæ pœnitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: cœlestes iras auertere omni ope cœpit. Sed salubre consilium capessenti extemplò inferna illa obstabat manus, quæ contemptu in odium verso, miscens verberibus minas, à pio proposito absterrere hominem, & abstrahere conabatur. Cæterùm, vicit tandem Diabolicam importunitatem Christiana constantia. Adolescens Deiparę tutela fretus decreuit rem benè cœptam perseueranter tueri. Prostrato igitur ante benignissimam Patronam suam animo, non tantùm corpore, spei, ac fiducię plenus aduersus infernas belluas eius præsidium implorare institit rogitans, vt miserrimæ seruitutis iugum ab suis ceruicibus aliquando depelleret, quo ipse iam liber Lauretum ire, & ritè expiato sordibus animo, meritas liberatrici suæ grates agere posset. Nec spes, precesq; incassum cecidêre.

cidêre. Extemplò diuina vis, oblata ſpe cœleſtis auxilij, & ſupplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procul abegit. Auditæ frementium voces, & ſimul inuitis expreſſa confeſſio: Nihil ſe poſſe contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio ſui compos, impigrè Lauretum, vti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confeſſione ſacra elutis, Deo ac B. Virgini grates impenſe agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit talium rerum auidus in paucis) cœleſte beneficium lætus enarrat.

Iuuenem in ſeruitutem aſſertum à Dæmone liberat, chyrographo reſtituto. CAP. XXXIII.

ALium porrò iuuenem Lauretanæ Virginis tutela ſeruauit, quem in præcipitem locum libido inſana prouexerat. Hic vt erat proiectæ cupiditatis audaciæque, in vetitas ſe effuderat voluptates. Expugnato multarum matrumfamilias pudore, immodico mulieris cuiuſdam amore flagrabat: qua cùm nec prece, nec precio, nec vi, doloue potiri liceret; vltima experiri ſtatuit. Igitur conciliatum magicis cantionibus Dæmonẽ rogitat; vt ſe voti compotem faciat, ad omnia ſe deſcẽdere paratũ oſtendẽs, ſi eo, quod expeteret, frueretur. Diaboli ergo *Ann. Laur.* *Riera.*

iuſſu à Chriſto deficit: ſeque totum illi dedit, traditque. Super hæc omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chyrographo ſuam obſtringit fidem : vſque eò impuras mentes voluptatis amor excæcat. Cæterum, vt potitus eſt, quod cupierat; fecit, vt fit, faſtidium copia: & cœleſti luce oborta, magnitudinem ſceleris ſui ſera æſtimatione perpendit. Ergo poſteaquam animum curis anxium pœnitentia ſubiit, ad veniæ ſpem erectus, cœleſtem opem ſpectare, Deum Deique parentem implorare cœpit. Inter hæc occurrit animo Virgo Lauretana, eiuſque ædis Sacerdotes ampliſſima facinorum expiãdorum authoritate præditi. Protinus, Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius, quin inibi eſſet tantis malis remedium inuenturus. Nec ſua illum fruſtrata ſpes. Lauretum vt venit, Sacerdotem idoneum nactus, re omni expoſita, conſulit, ecqua ſibi ſpes ſit reliqua ſalutis. Ille primo ſceleris atrocitate exterritus pauliſper hęſit: deinde immanitate facinoris demonſtrata, ita ſpem illi ſalutis oſtendit, ſi precibus, ieiuniis, voluntariaque corporis vexatione Deum placare penitus inſiſtat. Cum ille nihil omnino pœnarum recuſaret; promiſit Sacerdos, ſi imperata feciſſet, ſe faciles aures ei daturum, & tantum piaculum Deo propitio, vtique expiaturum. In digreſſu hominem

nem monet, vt per triduum inedia, cilicio, flagris corpus affligat. B. Virginis opem implorans: per eam à Deo veniam exposcat: se eodem triduo rem diuinam pro ipsius incolumitate facturum. Et vtrinque exstitit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum ratus est ante absolutionem, chyrographum à Dæmone extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proinde hominem ab se dimittit monitum, vt augustissimum sacellum ingressus precibus, lacrymisque Deiparam vsque eò fatigaret, dum chyrographum à diabolo extortum reciperet. Morem gerit ille suæ salutis, securitatisque auidus, haud dubia spe, id se deprecatione Deiparæ Virginis impetrare posse. Ergo prostrato ante Virginem corpore, lacrymans obnixè eam precatur, vt recepto illo nefario chyrographo, saluti incolumitatique suæ consultum velit, ingenti miraculo voti compos efficitur. Versiculos illos ex animo iterabat. MONSTRA TE ESSE MATREM: SVMAT PER TE PRECES, QVI PRÓ NOBIS NATVS, TVLIT ESSE TVVS. Talia precatus subitò chyrographum in manus suas delapsum conspicit. Itaque vix sibimet ex inopinato gaudio credens, integrato fletu grates Virgini enixiùs agit. Inde sacello egressus lætitia exultans ad sacerdotem accurrit: receptum Deiparæ be-

neficio ſcriptum oſtendit. Id erat tot tantiſque in Chriſtum, atque in ipſum, qui ſcripſerat, diris & exſecrationibus refertum, vt facilè appareret à ſempiterno humani generis hoſte dictatum. Verumtamen tantum vinculum omni diabolica fraude potentior vis diuina diſſoluit: ita deuotum illud inferis caput, Deiparæ benignitate, aſſeritur in *libertatem filiorum Dei*: ne quiſquam omnino quamuis facinoroſus ac perditus, ſi modò ipſe perire nolit, de ſua ſalute deſperet; neu cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltrò Matrem ſuam reis Patronam dederit ad ſalutem.

FINIS LIBRI TERTII.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER QVARTVS.

Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium Lauretanæ Domus ornandæ.

CAP. I.

INTER hæc Paulo IV. Pius sublectus, cuius Pontificatus, vt pace Italiæ lętior, ita decore Lauretanæ domus clarior exstitit. Pius quippe superiorem domus Pontificiæ porticum magna exstruxit ex parte. Vetus Xenodochium nouo adiecto ædificio, amplius & commodius fecit. Lauretanũm oppidum Recinetẽsibus ademptum sui iuris esse iussit anno sęculi huius LXV. Adimendi causa fuit, quod negligenter ius dicere, labantes multis locis muros negligere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quàm à Paulo III. attributum Recinetensi ciuitati fuerat, à Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatum est: & Lauretanus Præses octo

Tradi. Lau. Riera in Ann. Laur.

Pij IV. beneficia.

Lauretum Recinetensibus ademptum.

aureorum millia Recinetensibus, vel inuitis renumerare iussus. Nec minor in cultu Beatæ Virginis, quàm in re Lauretana amplificanda optimi Pontificis pietas enituit. Canonicorum, ministrorumq; numerum non nihil imminutum suppleuit. Collegium Societatis IESV à Paulo amplificatum simul Pontificali diplomate stabiliuit, simul reditibus auxit. Inter quæ Cardinali Carpensi humanis rebus erepto, Pontifex Laureti tutelam permisit Cardinali Vrbinati, qui nulli veterum Patronorum pietate, ac studio erga Lauretanam Virginem cessit. Ac primum Pompeio Palanterio Ædis Lauretanæ cura mandata, per eum templi tholum intrinsecùs exornandum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani collis in via, quæ fert ad portum Recinetensem, satis vberem, ornatumq; peregrinis præbuit fontem. Inde per alios Præsides multa magnificè fecit, vt dicetur in loco.

Picentium cura Aedis Lauretanæ aduersus Turcas tuendæ, & B. Virg. tutela Domus suæ. CAP. II.

Ann. Laur. Riera.

CÆterum ea tempestate Turcicæ classis Lauretum petentis terror, & Picentium erga B. Mariam religionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam ostendit. Renunciatum erat ab exploratoribus, ingentem Turca-

Turcarum classem (in qua essent triremes centum, & quinquaginta) ex Epiro soluisse eo consilio, vt Lauretano templo dispoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis interiectis diebus, fama haud procul ab Italia visæ hostium classis, ingenti tumultu conciuit Picentes. Inter primum tumultum pubes Recinetensis Lauretum conuolant ad Ædem præsidio, armisque obtinendam: & Patriæ ac suorum immemores Lauretum aggeribus, ac propugnaculis muniunt. Certatimque alij Picentium populi accurrunt: cuncta vicina littora complent armatis, Lauretanam præcipuè Domum aduersus Barbaros summa ope defensuri. Omnibus quippe votis expetēdum existimabant, si ita res ferret, pro illa, & in illius conspectu, honesta morte defungi. His armorum præsidiis accesserunt acerrima aduersus immanes Barbaros tela, assiduæ piorum preces. Quicquid sacerdotum, quicquid piorum hominum Laureti, atque in finitimis circà oppidis fuit, Deum placare precibus, supplicationibus B. Virginem suæ Domui, clientibusque tegendis inuocare non destitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidêre. Deipara Virgo non solum à sua natali Domo Barbarorum vim arcuit; sed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicæ classis Duces mutato repente Anconitanæ

oppugnationis consilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt suam. Itaq; descensione facta, Ortonam, Vastum, Francauillam, aliaque haud obscura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquaquam tamen ausi sunt finitimam, prædæque expositam regionem attingere: adeò præsens Lauretanæ Virginis tutela fuit. At Pontifex mirè lætus Lauretanam Ædem diuinitus præsenti exemptam periculo, suas quoque partes esse duxit prouidere, vt illa in posterum non tantùm à periculo abesset, sed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum sententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Ædes ab hostibus posset, mœnibus, propugnaculis, fossis, aggeribus munire statuit: nimirum, vt non solùm repentinos hostium impetus prohibere; sed obsidionem quoque sustinere egregiè valeret. Cæterùm, pium Pontificis consilium alia ex alia cura distulit, denique mors intempestiua discussit.

Conimbricensis Episcopus malis doctus ablatum Lauretanæ Domui lapidem reddit. CAP. III.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

NEc verò hæc tempestas, aut miraculorum expers, aut donorũ fuit. Haud facilè aliâs ante, tam paucis annis, tam multa,

tam

tam teſtata, tam ſermonibus hominum celebrata miracula. Illud toto Chriſtiano orbe celeberrimum. Ioannes Soarius Conimbricenſis Epiſcopus vir doctrina pariter, ac pietate clarus exſtitit. Is anno huius ſæculi LXI. ad Tridentinum Concilium à Pio IV. indictum proficiſcens, ex itinere diuertit Lauretum ſub natalem Virginis diem. Ibi fuſis ritè precibus, votiſque perſolutis, ingens eum cupido inceſſit ædiculam Lauretanæ ſimilem in ſuo Epiſcopatu condendi; ad eam rem, vnum aliquē lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verùm loci Præſes, ac Patronus obſtabant, interdictū Pontificium intentantes. Itaque Soarius honeſtum præferens titulum cultus Lauretanæ Virginis propagandi in Luſitania, quod optabat, impetrat à Pontifice: ab eoque aufert ſolemne diploma. Id per Franciſcum Stellam aſſeclam ſuum (nam ipſe Tridentum perrexerat) ad Laureti deſtinat Præſidem: is erat Pompeius Pallanterius. Poſteaquàm Conimbricēſis Epiſcopi ſacerdotem Pontificali armatum diplomate ad ſubruendum auguſtiſſimum cellæ parietē veniſſe fama vulgauit; enimuerò nō Præſidi magis, & Canonicis, quàm oppidanis aduenisque indigna res viſa: nec tam præſenti damno, quàm futuro exemplo pernicioſa. Proinde paſſim querebantur, nimirùm actum

eſſe

esse de sacrosancta Virginis cella: si semel initium auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reliquum fore. Veruntamen, quia Pontificis vrgebat authoritas; Canonici, Sacerdotesq́; Lauretani re diuina, ac supplicatione solemni ritu peracta, in sanctam Virginis cellam coeunt, imperata passuri magis, quàm facturi. Cunctis tale ministerium obstinatè detrectantibus, ipsemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufertque, custodibus palam frementibus. Breue scilicet gaudium illud Episcopo futurũ. Auferret sanè sacrilegij minister Deo Deiparęq́;, quod vtiq; haud ita multo post, manifesta eorundem ira esset relaturus. Vaticinatio fuit. Hæ voces, velut è cœlo missæ audacis hominis perculêre pectus: & simul anxiis impleuêre curis. Itaq; fluctuans animo, quamuis vrgente Episcopi sui imperio, octo dies totos Laureti substitit: tempusque id omne in placãdo omni ope Deo nequicquam absumpsit. Neque enim cœlestem leniuit iram, qui causam iræ penes se residere pateretur. Denique ipsis Kal. Decembribus dat sese in viam, haudquaquam libero religione, ac solicitudine animo. Cæterũ postquam sine vllo incommodo peruenit Anconam; securus periculi iter pergẽs, Deum adesse sensit suæ temeritatis vltorem. Ex eo quippe magnis semper imbribus, fædaque tempe-

tempeſtate vexatus, procedere tamen, quò intenderat perſeuerans, multa magnaque adibat vitæ diſcrimina, in ſingula penè momenta. Viæ lacunis, voraginibuſque tetcrrimæ paſſim obſtare: torrentes obuij exitium minitari: equus, quo vehebatur identidem corruere; ipſe cadens lacunis hauriri: equi ſubinde mutati omnes inutiles reddi. Tandem variis caſibus infauſtum iter morantibus, Decembri menſe exeunte Tridentum aliquando peruenit, maximis incommodis periculiſque defunctus. Ibi ſacrum lapidem Epiſcopo tradit exponens, quanti tandem ſibi ſtetiſſet. At Epiſcopus nihilo cautior factus, cum ſpatio diuinitus ad recipiſcendum dato, non didiciſſet alieno periculo, didicit ſuo. In Februarij menſis exitu, ſacrum lapidem argentea incluſum theca tranſmittere parabat in Luſitaniam; cùm repente ardentiſſima correptus febri, miſerandum in modum æſtuare, iactarique cœpit. Ad febrim accedebat grauius atque atrocius malum, acerbiſſimus inguinum dolor, qui nullam ſinebat eum capere quietis partem. Confeſtim Medici adhibentur, qui omnibus rebus fruſtra tentatis (quia morbi cauſa conſuetudinem, morbus ipſe ſuperabat artem) ſeuerè pronunciāt, ſibi nō vim, non cauſam morbi humanam videri. Proinde videret ipſe, ne forte illud eſſet ab

irato

irato Deo inflictum malum. Ita parùm prosperæ curationis euentum veriti, desperata eius valetudine discesserunt. Ingens Episcopum solicitudo incesserat anxium, vtrùm occulti alicuius delicti tam atroces ab se Deus expeteret pœnas. Ergo destitutus à Medicis æstuare cœpit animo etiam magis, quàm corpore: in seipsum intentiùs inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusq; diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam forte, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniam: se ad omnia descendere satis faciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam vtcumq; agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è cœlo vocem sibi audire visus, iubentis ademptum Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id ægræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex authoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parto fraudare nollet Lusitaniam; animi, consiliiq; incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, cœnobiis duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensiùs commendarat. Biduo interiecto, vnum ex vtriusque cœnobij Primoribus responsum tulit: si sal-

uus eſſe vellet Epiſcopus, Lauretanæ Virgini redderet, quod abſtuliſſet. Ea vox, vt ad aures accidit Stellæ, animum quoq; eius parumper defixit mirantis, quî tandem de Lauretano lapide reſciuiſſent clauſtris incluſę Virgines, quod Tridenti quidem pręter ſe, & Epiſcopum (is rem ſumma ope taceri iuſſerat) ſciret nemo? Haud dubiꝰ ergò totam illis rem diuino indiciò enunciatam, Domino comperta renunciat. Tum verò ille attonitò ſimilis hæſit animo; inde conſcientia ictus crebros edidit gemitus. Mox ſuper lectum vbi iacebat, cubito alleuat ſe, & manus pariter oculoſq; tendens in cœlum, manantibus vbertim lacrymis, veniam à Dei parente enixè petere inſiſtit: ignoſceret miſericors Mater pio errori: ignoſceret delictum agnoſcenti ſuum: nihil Lauretanæ Domus penes ſe, ipſa inuita, futurum. Fixum ſibi, ac ſtatutum eſſe extemplò reſtituere, quod accepiſſet: nec deeſſe fiduciam recuperandæ per eam ſalutis, lapide reſtituto. Proinde ipſa opem ferret, quæ ſpem feciſſet. Nec verò, aut ille ſuum promiſſum, aut B. Virgo eius ſpem fefellit. Extemplò Soarius Stellam ipſum, qui attulerat, Lauretum referre ſaxũ illud, & iter maturare iubet. Vixdum ille vrbis porta citato exceſſerat equo; cùm Epiſcopus meliùs habere cœpit. Igitur alterum protinus curſorem ſubmittit,

qui

qui Stellam ad iter quàmmaximè accelerandum incitaret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis pene immemor strenuè noctes, diesque currebat, Lauretum peruenire festinans. Dictu mirabile: quo propius is Lauretum accedebat (vt postea temporibus inter se collatis intellectum est) hoc melius habebat Episcopus; vt eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impeditoque vsus erat itinere sacrum auferens lapidem, quàm facili, expeditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Anconam (ea XV. millia passuum abest Laureto) non toto quatriduo peruolasse. Adeò non tam equorum celeritas, quàm diuina quædam vis obsecundabat redeunti. Hæc vti à me perscripta sunt, Raphaeli Rierę, qui tum Laureti erat, Stella ipse narrauit. Et sanè propter euidentiam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

Sacer lapis magno apparatu, concursuque in suo loco repositus celebratur.

CAP. IV.

Ann. Laur. Rier. LAuretum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Præsidi rem omnem, vti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, vt erat, theca inclusum cum Episcopi

ſcopi litteris tradit. Quæ fama poſteaquàm ad ſacerdotum, qui malè ominati rem tentantibus fuerant, peruenit aures; pro ſe quiſque fremere, Lauretanam Virginem natalis ſuę Domus vltricem oculos aperuiſſe: & ne talia poſthac alius auderet, inſigne mortalibus documẽtum dediſſe. Cæterum, vbi primum relati tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque viſendi ſtudio concurrentibus ad portam oppidi, ſupplicatio eſt indicta. Ibi Epiſcopi Conimbricenſis litteris (hæ rem totam ordine exponebant) propalàm recitatis, inſignis miraculo lapis ornatiſſimo impoſitus ferculo, quanta maxima tum potuit pompa à Præſide, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur: & proſequentibus amplius duobus hominum millibus, in ſuũ reponitur locum. Lapidi duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad poſteros, eum temeritate hominum exemptum, Dei prouidentia reſtitutum. Ipſius quoque Epiſcopi litteræ ad Pium Pontificem tranſmiſſæ, tamquam miraculi teſtes: quæ hodie cum aliis litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ aſſeruantur in arce S. Angeli, vnde nos exemplum habuimus, quod hoc loco viſum eſt intexere. Epiſtola igitur totidem penè verbis in Latinum tranſlata talis eſt. *Ioannes Epiſcopus*

R *Conim-*

Conimbricensis Præsidi Lauretano S. D. Pro mea erga Lauretanam Virginem religione, eius ædis lapidem (quod te non fugit) summa ope, operaque curaueram. Ac demum interdicti Pontificij religione solutus à Pont. Max. impetraram, Cardinale Carpensi Laureti Patrono non inuito. Sed Deus, ac Dei parens haud obscuris argumentis mihi denunciarunt, vt ablatum lapidem Lauretum remitterem. Quippe & inusitatus morbus prosperam meam valetudinem diuinitus afflixit: & piorum, Deoq; acceptorum hominum monitu hanc morbi causam esse perspexi. Itaque ego nulla interposita mora, veniam, pacemque precatus à Deo, eiusque sanctissima parente, sacrum lapidem per eundem Franciscum Stellam Aretinum sacerdotem meum, qui istinc eum abstulerat, referendum curaui. Quæso obtestorque, vt remissum, qua par est religione, cæremoniaq; recipias, ac suo reponas loco, vna cum calce, quæ pariter remittitur. Vnum oro, vt arculas argenteas, quibus ea continentur, velut testes miraculi asserues ad posteritatis memoriā sempiternam. Gratissimum quoq; mihi feceris, si Card. Patronum, ipsumq; Pontificem Max. de tota re feceris certiores, vt posthac Censuras Ecclesiasticas in Ædis Lauretanæ violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omninò illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B. Virginem, vt hoc quicquid est, siue erroris, siue culpæ clementer mihi condonet. Datæ Tridenti VI. Id. Aprilis, Ann. M.D.LXII. Subinde tam certi, exploratiq;

mira-

miraculi fama per Picenum Italiamq; vulgata, & loci religionem, cultumque plurimùm auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cum donis exciuit. Satis conſtat, intra vnius menſis ſpatium, ſupra quinquaginta aduenarum millia confluxiſſe Lauretum, ſtudio celebrati fama lapidis viſendi oſculandique. Nec alia res illa tempeſtate, ſermonibus hominum celebratior fuit.

Plures præcipitis ruinæ periculo liberantur. CAP. V.

PEr idem tempus Deipara Virgo haud minus mortalium ſalutem, quàm domum ſuam ſibi cordi eſſe claris indiciis oſtendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretũ voti cauſa petens, haud procul maritimo Piceni caſtello (Cryptas vocant) per abſciſſas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente veſtigio, ex præcipiti in ſubiectum maris littus, equo inhærens deuoluitur, Lauretanam ſubinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium: mira res dictu, viſuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hęſit in ſemita propter mare: ipſe etſi gladio ac pugione pręcinctꝰ, incolumis euaſit, nullaq; læſus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exſoluendum, lætus, atq; alacer tendit. Geminum ac par diſcrimen Saluſtius *Ann. Laur. Riera.*

Turmæ equitum Pij IV. Ductor, ope Beatę Virginis effugit. Is in altiſſima rupe Vmbriæ iter faciens ſimul, cum equo corruit præceps. Sed in ipſo periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam ante adierat, eam lacrymabundus implorat. Adfuit ruenti B. Maria, & prężentem ſtrenuè opem tulit. Itaque ille, etſi ad imam vſque vallem deuolutus, tamen ſine vllo grauiore incommodo ſurgit: & erat altitudo rupis, vnde exciderat cubitorum ferè centum, ne quis eam rem miraculo eximeret. Parem in pari periculo B. Virginis opem expertus eſt Ioſephus à Monte Feltrio: hic editam conſcenderat turrim ea mente, vt ibi ſtatueret trabem. Cæterum, veſtigio fallente delapſus ferebatur pręceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplò viſus ſibi cœleſti quadam vi, & quaſi manu ſuſtineri, ac paulatim ſine moleſtia, periculoque demitti. Igitur ſolum attigit integris non ſolùm membris, ſed etiam ſenſibus. Illud autem admirabilius. Auguſtinus Cremenſis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M. D. LXIII. Iunio ineunte, quo tempore ingens terręmotus bonam vrbis partem hauſit, ſtrauitúe & Franciſcum Priulum Prætorem vrbis cum vniuerſa familia oppreſſit, haud miſerabili magis, quàm memorabili clade. Tum igitur Auguſtinus, & ipſe communis periculi particeps,

ticeps, B. Mariæ Lauretanæ implorauit opem: nec frustrà. Illi subita parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa dumtaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repentè B. Mariæ præsidio exsistit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, fæda ac miseranda mors.

Nauta amissa naui, Beatæ Virginis ope seruatur. CAP. VI.

NEc minor in maris tempestate sedanda, quàm in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis exstitit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis: qui è Constantinopoli onustam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius sæculi LX. ipso peruigilio S. Andreæ Apostoli, cum iam Miletus Asiæ minoris Vrbs in conspectu esset, repentè aduersa tempestate iactata, & validis verberata fluctibus fatiscere demùm cœpit. Præcisa erat portus capiundi spes: & iam magis ac magis dehiscens carina vbertim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nautæq; humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant supplices. Nec surdis auribus adhibitæ preces. Iam propè erat, vt nauis paulatim demersa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribusque veniam exposcentibus à Deo, Deiparæque auxilium

Ann. Laur. Riera.

certatim implorantibus, repentè inter nocturnas tenebras lux cœlestis affulsit, quæ trepidis, & animos addidit, & viam ostendit salutis. Protinus scapham vident in mediis fluctibus penè immotam stare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque cuncti ea strenuè conscensa, cœlestem lucem præeuntem, quasi Ducem itineris sequuntur, Lauretanam esse Virginem rati. Paululum prouecti erant, cùm respectantes, nauim, quam reliquerant, haustam fluctibus cernunt. Deo igitur, Deiq; parenti gratias, laudesque iterantes, cœlestis luminis ductu in Adriaticum sinum deferuntur: ac tandem Italiæ oram legentes Anconæ portum capiunt, ipso Apostoli Andreæ solemni die. In terram egressis haud minori miraculo itineris celeritas, quàm Ducis benignitas fuit. Compertum quippe est paucarum horarũ spatio millia passuum amplius mille scaphã peruolasse. Itaque è vestigio Lauretum profecti, sacrisque mysteriis ritè expiati. Deiparæ Virgini vota exsoluunt, miraculum enunciant, prędicantque.

Duo viri à fulminibus liberantur. Duæ item fœminæ steriles fœcundantur.

CAP. VII.

Ann. Laur. Rier. HAud præsentior aduersus fluctus, quàm aduersus fulmina tutela exstitit B. Maria

riæ Lauretanæ. Antonius à Sancto Stephano Castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cœlo ruens turrim cum Antonio deiicit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute vota à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo. Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M. D. L X V. Deiparæ vota reddit, expertã eius opem impensius prędicãs. Huic aliud simile eodem ferè tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianæ Parœciæ Sacerdos turri, conscensa, ęre campano sacrificij signum dabat. Cęterum, subitò ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis dumtaxat humeris, vestituq; ambusto, ipse haud dubia B. Mariæ ope saluus euadit. Properè igitur Lauretũ accurrit, vota Deiparę reddit, votiuam tabellam nobilem, miraculi ad posteros testẽ relinquit. Nec min⁹ abolita clarissimis fœminis sterilitas Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Iulia Roburea Alfonsi Estensis vxor complures in matrimonio annos cum viro transegerat

prolis expers. Ad vltimum damnatis Medicorum remediis, ad diuinum ſe conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoq; rite expiato, Virginem implorat, ſtirpem virilem expoſcens. Addit precibus votum, ſi filioli compos fiat, ſe ad Lauretanam Ædem cum muneribus redituram, aut ſi quis caſus obſtet, pios viros ſuo loco cum donis eſſe miſſuram. Concepto voto domum reuerſa prolem concipit; fœliciqúe enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor infantis effigiem egregiè pictam in argentea lamina pondo librarum octo: donum Virgini miſit, & additus dono titulus accepti beneficij teſtis:

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F. ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N. ORTVS IDIB. NOVEMB. ANN. M. D. LX.

Huius miraculi fidem aliud conſimile adfirmauit. Bernardinus Sanſeuerinus Biſiniani Princeps huius, qui nunc eſt, pater plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur Medicorum, medicamentorumque ſpe diu fruſtratus mœrebat non modò expers, ſed etiam expes prolis, quam relinqueret tantę ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, ſibi à Deo, Deiparaque precibus expo-

expoſcendum ratus eſt. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. Beatam Mariam ambo enixè orant, optatam ſobolem expoſcunt. Nec diu Beata Virgo eorum ſpem morata eſt. Enimuerò, priuſquàm Laureto diſcederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indiciis comperit. Ac breui conſtitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam ſobolem concepiſſe. Cæterum, neſcio, quo caſu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quàm pater factus erat, vnico orbatur filiolo. Nec tamen Beata Virgo eius fefellit ſpem, votumque. Haud ita multò poſt alium genuit filium, qui patri ſuperſtes, nunc Biſiniani obtinet Principatum.

Multis deſperata ſanitas reſtituitur. CAP. VIII.

MVltis quoque per eadem tempora ſalus (quamuis deſperantibus Medicis) diuinitus reddita. Cardin. Moronus periculoſo implicitus morbo, Lauretana Virgine implorata, repentè conualuit. Itaque damnatus voti Lauretum protinus venit: & Beatę Mariæ actis, exſtare voluit diuini muneris monumentum. Proinde votiuam inibi tabellam ſuſpendit hoc maximè titulo inſignem: *Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera.*

Card. Moroni votũ.

IOANNES CARD. MORONVS EPISC. PORT. GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS, A DEO, INTERCESSIONE B. MARIÆ SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS VOTVM PERSOLVIT, AN. DOM. M. D. LXV.

Iulian. Cæsar. mortifero morbo eripitur.

Aliud admirabilius, ſed paulò antiquius. Iulianus Cęſarinus ex Romanis Proceribus, de quo ante diximus, anno huius ſæculi LX. difficili, diutinaque dyſenteria confectus iacebat. Exhauſtæ iam erant cum cruore vires: nec magis iam Medici, quàm eius domeſtici, ac propinqui actum de eius ſalute credebant. At ille expertæ aliâs Lauretanæ opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis ſtupore attonitis, periculo eximitur. Quo propior morti erat, hoc euidẽtius miraculum fuit. Sequitur aliud genere diſpar, euidentia par. Ioannes Bapt. Aſculanus multos iam annos laborabat ex pedibus adeò grauiter, vt per ſe ipſe ingredi haudquaquam valeret. Igitur damnata Medicorum ſpe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Cõfeſtim equo vectus Lauretum venit. Quò poſtquam ventum eſt à duobus familiaribus in auguſtiſſimam cellam delatus, ſimul B. Mariam venerabundus ſalutauit, extemplò priſtinam valetudinem recuperauit pedum, ſic prorſus, vt per ſe ſuis pedibus regrede-

Æger ex pedibus ſanatur.

grederetur ad hoſpitium, vnde eum in ſacroſanctam cellam modò ægrum, & pedibus delatum eſſe conſtabat.

Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur. CAP. IX.

PAr in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica ſubinde mulier Paula nomine, diu multũq; à malorum Dæmonũ manu, quibus obſeſſa tenebatur, vexata, ſanè mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisq; ſpectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuiniſque remediis fruſtra tentatis, ſtatuit ad Lauretanam Virginem, certiſſimum ærumnoſorum perfugium, conferre ſeſe. Ergo Dæmones ſalubri conſilio, itineriq; obſtare ſumma ope: & Lauretanum iter ingreſſam modò fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modò obfirmato pergentẽ animo proſternere humi; aliâs ipſam inſtigantes in itineris comites, ſocioſque incitare adeò, vt latratibus, infeſtiſque dentibus cunctos à comitatu abſterreret ſuo. Vicit tandem ſiue hominum pietas, ſiue diuina vis diabolicas artes. Itaq; quamuis obluctans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in ſacram Virginis cellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi

Verbi

Verbi myſterium iuſſi faceſſere, tandem Diaboli abſcedunt muliere exanimi relicta. Cæterùm, illam deinde receptis viribus, a-ctiſq; gratiis abeuntem haud procul Laureto rurſus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Ædem, mira quædam edere cœpit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis ſubinde linguis eloqui. Mirari primò, qui aderant, inde admiratio in miſericordiam verti. Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuò exegit. At ſimul Laureti porta mulier pedem extulerat, confeſtim importuni illi vexatores aderant: & in eam, velut in antiquam poſſeſſionem ſuam remigrabant. Id cum iterum, ac tertiò eueniſſet, ſenſit aliquando mulier, ſe extra Lauretum ſaluam tutamque ab illis monſtris eſſe non poſſe. Conſtituit ergo Laureti vitam degere; & ſub vmbra, tutelaq; Beatæ Virginis latere, eius ſemper obſequiis addicta. Ibi inter talia annis aliquot abſumptis, fœlici exitu, ſupremum expleuit diem. Aliud eodem ferè tempore accidit huic haud ſanè abſimile. Alexander Galiardinus Bononienſis Caupo fuit non ignobilis, is chariſſimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miſeris modis. Hanc igitur magna ſpe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat: nec fruſtrà id fuit: paulò pòſt excuſſis infe-

ſtis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxilij teſtis futurus.

Cæcis duobus videndi facultas redditur.
CAP. X.

CÆcis quoque per idem tempus videndi facultas reddita. Petrus Romanius Fauentinus erat Neophytus, qui vtroque captus lumine multos iam annos in perpetua nocte mœſtam trahebat vitam. Ad vltimum fama de Lauretanæ Virginis miraculis Fauentiam perlata ad ſpem viſus recuperandi torpentem eius animum erexit. Lauretanam itaque Virginem bonæ ſpei plenus implorat. Mira dictu res: dum magna ſpe inſiſtit precibus, repentè diſcuſſis tenebris, optatã recipit lucem. Res ſatis teſtata. Lauretum is venit anno M. D. LXIV. Annibalis Caſalij Protonotarij Apoſtolici, & Vicarij Fauentini teſtes miraculi litteras protulit. Aliud huic ſimile. Thomas Parmenſis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina prorſus amiſerat. Deſperata igitur humana ope, ad diuinam ſpectare cœpit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è ſomnó, in ipſo grabato, vbi iacebat, ſubmittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixè inuocat: veniam à Deo, lumi- *Ann. Laur. Rier.*

luminumque ſanitatem per eam expoſcit, ſi voti compos fiat, ſe Ædem Lauretanam aditurum vouet. Et votum Deo, Deiparęque cordi fuit. Cum recubuiſſet Thomas, dulci correptus ſomno pauliſper quieuit. Inde euigilans orti iam ſolis lucem ſanis, ac vegetis oculis lætus hauſit.

Mutis duobus B.V. ſubuenit, alteri linguæ vſum, alteri exſectam linguam reſtituens. CAP. XI.

Ann. Laur. Riera.

NEc in cæcos B. Virgo benignior, quã in mutos fuit. Ioãnis Vbaldi Patauini clariſſimi copiarum Ducis paruus filius comitiali oppreſſus morbo, vſum amiſerat linguæ. Iam triennium mutus, atque æger iacebat, cum eius pater deſperata Medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplò puer priſtinam non tantum linguæ, ſed corporis quoque diuinitus recuperat ſanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virgini ab vtroque grates actę: vota impensè reddita: tota res Lauretano Præſidi, aliiſque compluribus enarrata. Cæterùm illud, vel maximè admirabile. Samnitũ Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat. Ibi nefarium hominem deprehendit aſſuetum in Deum, ac Virginẽ Lauretanam, impia ſubinde

inde verba iactare. Ergo infensus ira protinus exēpli prodendi causa, væsanam magniloquentiam exsecta sacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in custodiam traditū asseruari sedulò iubet, quoad ipse Laureto regressus decerneret, an esset pœna grauiore multandus. Itaque miser ille supplicio sumpto æger, intentato solicitus aliquando resipuit, & scelere in cultum verso, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votisque institit, obsecrans, vt infensam sibi Proregis leniret iram: daretque facultatem animi labes sacra confessione expiandi. Nec ingratæ Virgini, irritæúe exstiterunt impij hominis resipiscentis preces. Haud multò post species Deiparæ illi in somnis oblata est iubentis eum bono animo esse: breui fore, vt custodia emissus ad Lauretanam Ædem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouę linguæ subsidio. Prædictionem comprobauit euentus. Experrecto quædam quasi lingua renasci cœpit, qua haud sanè ægrè sensa expromeret mentis. Et Prorex Laureto reuersus re cognita, parcendum existimauit, cui Virgo ipsa pepercisset. Confestim igitur eum liberū dimittit monitum, vt suo posthac periculo saperet. Datisque ad Pœnitentiarios litteris miraculi testibus, Lauretum destinat gaudio gestientē ad vota reddenda.

Quò

Quò vbi venit, haud magis Proregis epiſtola, quàm res ipſa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior viſu res) ſimul reciſam linguam, ſimul lingulam quandam ſubnaſcentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quamquam bleſo ore, audiebant loquentem. Neq; hic ſtetit res. Poſtquàm domum reuertit, ſacris myſteriis bis, terúe perceptis, noua lingua ad iuſtam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuò ad agendas Deiparæ grates profectus, iis ipſis, qui exſectam paulò antè linguam viderant (quorum ex numero Raphael Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortali B. Mariæ dono renatam oſtendit, cunctis rei nouitate atq; admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illuſtre miraculum B. Virgini gratulantibus.

Iudæus à Beata Virgine vinculis exemptus, Laureti Baptiſmo expiatur.

CAP. XII.

Ann. Laur. Riera.

NEc Chriſtianos ſolùm, ſed etiam Iudæos Lauretana Virgo ſuæ benignitatis, opiſq; participes fecit. Nazarenus fuit Hebræus vir aliòqui grauis, ac prudens, qui Nazarethi habitabat in vico, vbi Lauretanæ Domus diximus exſtare veſtigia. Is igitur ex loci vicinitate, de quo multa fando audierat

dierat admirabilia, religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ ciui fauebat ſuæ, quam tanto à Chriſtianis coli honore cognorat: iam à Chriſto ipſo eandem ob cauſam haud ſanè multum abhorrebat. Cæterum, vt eſt genus hominum durum, atq; obſtinatum, in auita hærebat ſuperſtitione, qua illum à puero diuturnus vſus implicauerat. Sed grauis calamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam ſexagenarius ob patratum neſcio, quod facinus, à Turcis comprehenſus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis confectus, deſperata ſalute corporis, de animo cogitare cœpit: mox iniecta diuinitus ingenti ſalutis cura, veniam à Deo mundi conditore ſuppliciter orare inſtitit, ita victa malis obſtinatio, & diuina lux caliganti animo oborta. Ergo, & IESVM Chriſtianorum Meſſiam, & Mariam Meſſiæ Matrem venerabundus implorat. Id cum impenſe feciſſet, diſcedit cubitum ſpei, ac fiduciæ plenus. Nec vana ſpes fuit. Eadem nocte ſecundum quietem ſe illi obtulit Chriſtus: quem cum ex ſpecie, qua coli à Chriſtianis ſolet, agnouiſſet; verum Deum, ac Meſſiam profeſſus, inſuper ſupplex adorauit in ſomnis. Confeſtim illi eximia pulchritudine, ac maieſtate virginis ſpecies oblata eſt, cuius iuſſu altera virgo eius comes Nazarenum catenis eximit, quibus vinctus tenebatur: foribuſque

S carce-

carceris reſeratis, adhuc ſopitum ſomno, ſed per quietem, quæ re ipſa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauiculam paratam oſtendens: Iam liber es, inquit, eſto liberatricis memor: en tibi effugium paraui, nec deero fugienti, tu modò Lauretum, quod oppidum in Piceno Italiæ regione eſt, pete: ibi Chriſtianis initiatus ſacris ad Mariæ aram te ſiſte, ſuſcepto conſilio vitæ melioris. Tum verò Iudæus gratiis vtriq; ac præcipuè ei, quę primas tenebat, actis, orare liberatricē ſuam, vt nomen ſuum edere ne grauetur. Et illa cum ſe Mariam Lauretanam, Luciam comitem eſſe dixiſſet, ſubitò cum comite ex oculis abiit. Tum demùm euigilans Hebræus veram rei geſtæ ſpeciem ſibi in quiete oblatam ſenſit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumq; grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit nauicula, quam B. Maria hortante, cōſcenderat per maria ſua ſponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulſuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à Primoribus ciuitatis benignè accipitur, quibus inſtantibus, vt ibi Baptiſmate ablueretur, atqui, inquit, Maria Chriſti mater Laureti me baptizari iuſſit. Ergo à Prætore Anconitano cum litteris commendatitiis dimiſſu

nissus Lauretum pergit: ibique Christianis mysteriis satis imbutus Baptismo expiatur, ingenti vel suo, vel aliorum gaudio, sæculi huius anno LX. Tota res ab ipso per interpretem Rieræ, & aliis enarratur.

Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo Lauretum lata, missaue.
CAP. XIII.

NEc verò tam fœcunda miraculorum tempestas donorum sterilis fuit. Cardinalis S. Praxedis effigiem suam à pectore argenteam pondo librarũ quinque. Franciscus Caetanus è nobilitate Romana aræ ornatum aureum. Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere & margaritis insignem. Alij porrò minùs nobiles alia minora dona Virgini attulerunt, quæ persequi operæ non est. Nec ignobilis pietas illustriũ fœminarum. Iuliæ Robureæ donum fuit sacerdotalis vestis argentea, opere Phrygio magnificè picta. Ducis Grauinensis amiculũ aræ ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Alti pluuiale ex textili aureo: alterum Clœliæ Farnesiæ ex holoserico raso liliis aureis conspicuum, nec facilè aliâs insigniora tam paucis annis ciuitatum oppidorumque dona exstiterunt. Spelli oppidi in Vmbria effigies missa ex argento librarũ trium. Altera Sarnani in Piceno lib. XI. Alia

Codi. Laur. Car. S. Praxedis D. Franc. Caetani D. Card. Aragon. D. Ducis Grauiensis D. Ducis Montis Alti D. Clœlia Farnesia D. Spelli oppidi simulacr. argent. Sarnã. sim. argent.

Arretij sim. argent. Arretij in Hetruria pondo VIII. Firmi quoque vrbis simulacrum argenteum alterum (nam alterum ab hinc XXX. ferè annis missum) pondo XXII. his tertium accessit hac eadem tempestate, item ex argento, & magnitudine, & pondere eximium, quippe librarum XXXIII. Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit:

Firmi tria simulac. argent.

VRBS FIRMANA
OB RECVPERATAM REMPVB.
EFFIGIEM HANC ARGENT.
DIVÆ MARIÆ DE LAVRETO
VOTO PVBLICO D.

Hæc prȩcipua Lauretani sacelli miracula, ac munera Pio IV. Pont. Max. litteris consignata reperio.

Pij V. de Lauretana Aede testimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera.

CAP. XIV.

Ann. Laur. Riera. PIus Quintus inde Pontificatum excepit, cuius inclyta omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanæ cultu satis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quàm vt eam suo aliquo munere insignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus sui rudimentum, illustre in suo monumento testimonium Ædi Lauretanæ dedit. Nam cæreos agnos de more consecraturus, effigiem Domus Lauretanæ Angelorũ hume-

Pij V. testimonium.

ri:

is vectæ multis eorum imprimẽdam cura-
uit, cum hoc titulo: VERE DOMVS FLO-
RIDA, QVÆ FVIT IN NAZARETH.
Quod quidem talis, tantique Pontificis te-
stimonium eo nobilius censendum, quo
plures orbis Christiani partes cum sacro-
rum agnorum imaginibus peragrauit. Neq;
eo contentus Pontifex, Cardinali Vrbinati
Ædis Lauretanæ tutelam impensius com-
mendauit monito, nihil vt omnino prætet-
mitteret, quod ad eam ornandam, augen-
damq; pertinere existimaret. Itaq; optimus
Cardinalis ad id sua sponte protinus, impel-
lente Pontifice, in eam curã totus incubuit.
Iam Pallanterij successor Ioan. Baptista Ma-
remontius semestris Præses procuratione
Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus
paucis mensibus etiam vita excesserat. Car-
dinalis itaque Vrbinas pari animi magnitu-
dine, ac pietate mãdata Pij Pontificis faces-
sens, Robertum Saxatellum virum manu, *Robert. Saxatellus.*
& cõsilio promptum Laureto præfecit cum
summa potestate. Nec egregia Saxatelli in-
dustria Cardinalem, aut Pontificem frustra-
ta est. Illo authore, ad augendam Laureta-
ni templi maiestatem, Sacerdotum, Cano-
nicorumque delectus habitus: eximiis vn-
diq; cantoribus ingenti pretio accitis, sym-
phoniacorum chorus nulli secundus insti-
tutus: sacra supellectile aucta, tabulis pul-

cherrimè pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, tẽplo, splendor additus. Illa autem præcipua augustissimæ cellæ ornamenta. Sybillarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrimè facta, & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valuæ ianuis impositæ mirabili opere cælatæ, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accesserunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argenteo sesquicubitalia, præclara arte perfecta, præcipuis diebus festis ornamẽto altaribus futura. Quinetiam Sanctissimæ Eucharistiæ honestè, ac decorè ad ægros deferẽdę, mortuis ritè sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ, sodalitates quatuor institutæ, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosariique B. Virginis. Et suum cuique sacellum cum sacra supellectili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datæ. Quibus sodalitatibus ingens sanè, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxiis nemoribus, quæ supererant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij mœnia subterlabentis alueo, Lauretanis habitationem longè salubriorem fecit. Ind

Sybillarum signa XII.

Aenea valuæ quatuor.

Bina Apostolorum simulacra.

·t peregrinis Lauretum petentibus liber, x expeditus vndique pateret acceſſus, vias ɔmnes, quæ Lauretum ferunt, iam longo vſu vitiatas, atque corruptas partim latercu-lo, partim glarea ſtrauit. Quamquam horum pleraque Pio V. Pontifice inchoata opera Gregorio XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens ſubuehendis è Dalmatia ingentibus ſaxorum glebis, ad Luretanæ ædificationis vſum, Saxatellus ædificauit: magnamque ſaxorum vim Lauretum ſubuehendam curauit. Hiſce lapidibus à Ioanne Boccalino architecto haud ignobili, præclara Baſilicæ Lauretanæ facies antiquo opere ſtrui cœpta.

Domus Lauretanæ hoſpitalitas, eleemoſynæque. CAP. XV.

NEc Saxatellus templo, oppido, viis ornandis intentus, charitatis, benignitatiſque Chriſtianæ munia intermiſit. Centenos primo, inde ducenos, ſæpè etiam trecenos, eoque amplius pauperes peregrinos hoſpitio exceptos, haud ſanè malignè alebat, quotidiè. Et quoniam verus Xenodochiũ viris erat attributum; creſcentes indies fœminarum quoque multitudine, nouum mulieribus hoſpitium exſtruxit, inſtruxitque, Honeſtiores etiã pauperum, quos à petenda propalàm ſtipe retardabat pudor, oc-

Hoſpitalitas Domus Lauret.

culta iuuabat ope. Princeps quoq; viros humaniter æquè liberaliterq; tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium, omnium fere ordinũ hospitam diceres. Haud facile aliâs apparuit magis diuina prouidẽtia in humana iuuanda benignitate. Eleemosynarum, votiuæque pecuniæ tanta vis exstitit, vt ad tot, tantaq; pietatis, Christianæque benignitatis opera non suppeterent solùm, sed etiam superarent. Adeo res familiaris Dei causa erogata, diuina quadam vi cumulatior redit. Itaque Saxatellus œconomus vnicus ad augendam rem Lauretanam versus, ex pecunia, quæ supererat (quo benignitatis fons perennis foret) luculenta sanè, ac frugifera coemit prędia. In agro Recinetensi Montem Vrsum à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turscionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Castri Ficardi, egregium prędium (Aquauiuam appellant) duobus aureorum millibus & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata, ac saltus, ne vacua, & otiosa forent, armentis boum, equarum, bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum aliæ commoditates plurimæ, tum verò annuum vectigal ternorum fermè aureorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium benignitatis, cultus-

cultusque diuini. Hæc autem ferè omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeo quod abundè dabatur pauperibus ingenti fœnore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare diceres. Quin etiam Pius Dei Vicarins diuinum pro virili parte consilium iuuit. Nunquam enim cuiusquam gratia aut preces flectere eum potuêre, vt tota in Lauretanæ Domus emolumentum cedentia in alia pietatis opera conuerteret, adeo fixum habebat, vnde accepta essent benificia vouentibus, inibi vota soluenda: nec vspiam melius votiua munera, quàm in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari. *Pij V. Decretum.*

Pij V. & aliorum Principum dona.
CAP. XVI.

NEc nullam Pius Pontifex sui erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. Michaelem Bonellum Cardinalem Alexandrinum sororis nepotem graui, periculosoque implicitum morbo, iamq; morti proximum dolens, B. Virgini Lauretanę pro illo vota fecit, haud frustra. Extemplò Pij Pontificis preces auditæ, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris pari religionis celeritate respondit. Vt *Ann. Laur. Rier. Pij V. vota, ac D. Cardi Alexãdrini D.*

primum Michael per valetudinem iter illud exſequi potuit, eum ad Lauretanam Virginem miſit, receptę diuinitus ſalutis teſtē votiuo cum dono futurum. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara veſtis argentea, opere criſpo, hoc inſignius quod, & pro egregij Cardinalis ſalute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facilè aliâs plura Lauretum tam paucis annis Cardinalium munera allata. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veſte Attalica. Cardinalis S. Georgij ex eadem materia veſtis ſacerdotalis. Cardinalis Montini aræ amictus ex Attalica veſte bifariàm criſpante. Cardinalis Riarij aræ, & ſacerdotis ornatus ex veſtę Damaſcena, effigieſque Chriſti, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. Cardinalis à Mōte Alto (is poſtea Xyſtus Quintus Pontifex fuit) duplex altarium, ſimplex ſacerdotis, ac miniſtrorum ſolemnibus ſacris operantium amictus, ex veſte Damaſcena aureis floribus ingentibus pulchrè, ſciteque diſtincta. Cardinalis Sittici ab Altaemps ſacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere tàm reticulato, quàm Phrygio contextus. Cardinalis Peruſini ſacerdotalis amictus opere Phrygio conſpicuus: alius huic ferè geminus eadem materia, & opere Cardinalis Pacechi. Denique Cardinalis Vincrij pluuiale præclarum, ſacerdotiſque,

Card. Mantuani D.
Card. S. Georgij D.
Card. Montini D.
Card. Riarij D.
Card. Montis Alti D.
Cardin. Altaem. Donum.
Card Peruſini D.
Card. Pacechi D.
Card. Vinerij D.

tiſque, ac miniſtrorum ſolemni cærimonia ſacrificantium veſtes aureæ, ingentibus floribus; auro criſpo, & opere Phrygio inſignes. Nec ciuitatũ munera deſiderata. Camertes pluuiale ex textili aureo: Fabrianenſes calicem argenteũ magnitudine, ac pondere egregium: Viterbienſes aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. His acceſſere alia haud ignobilia, vel illuſtrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, neſcio, quo caſu intercidit. Exſtat nudi pueri ſtatua pene cubitalis ex auro ſolido, mira arte perfecta, cuius author, & cauſa non proditur: alij aliò trahunt: vulgatior fama eſt, votiuum donum eſſe Principis Aſculani vnius è Regni Neapolitani Proceribus: ei filium in Principatus auiti ſpem genitum, pede, manuque contracta deformem fuiſſe. Cæterùm, B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata, votoque pro filij incolumitate ſuſcepto, diuinitus illi vſum redditum eſſe membrorum. Et ſanè huic famæ ipſius quoque ſtatuæ habitus ac geſtus fauent. Exſtant alia præterea dona eiuſmodi, quorum nulla, quod ſciam, in litterarum monumentis exſtat memoria. Huius quippe tempeſtatis codex donorum, decennium fermè complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proin-

Camertiũ D.

Fabrianen. Donum.

Viterbienſ. Donum.

Principis Aſcul. D.

Proinde quæ dona extremum Pij Quinti, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accepi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, vti accepi ex monumentis litterarum. Per id tempus argentea ſimulacra Aſculi, Recineti, Montis ſancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in ſacrario hodie viſuntur, B. Virgini dicata exiſtimo.

Bern. Cyril.

Alij ab inundatione fluminis, alij à tempeſtate maris, & prædonibus liberantur.

CAP. XVII.

Tradi. Lau.
Ann. Laur.
Riera.

COmplura etiam huius tempeſtatis produntur miracula. Dominicus à Caſtro Florentino, homo ruſticanus haud procul Elſa flumine in tugurio habitabat cum ſociis duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elſa ſuper ripas effuſus, longè, lateque vicinos campos inundare cœpit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, ſecum trahere. Ibi Dominicus ſæuientis amnis murmure excitus ſomno, caput effert tugurio: latè ſtagnantes circa campos, aduentantemque fluuium conſpicit. Ergo veritus, ne ingruente eluuione, obrueretur vndis, extemplò cum ſociis tugurij culmen aſcendit: ibi gliſcente periculo perſtabat, ſubinde Lauretanam Virginem inclamans. Nixa erat caſa ſtipitibus parum altè defixis,

ſtructa

ſtructa ex cratibus, ſtipulaque. Hanc igitur cum tribus illis faſtigio inſidentibus humo auulſam rapidus amnis abripuit. Nec tamen eis imploratum Mariæ auxilium defuit. Caſa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter millia paſſuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem. Illi perfugium diuina ope nacti, omiſſo tugurio, arborem ſtrenuè ſcandunt: ibique manent, quoad remiſſa aquarum vi, fluuius iam lenior ſe in alueum recipiat. Ita omnes vtique non tam arboris, quàm Virginis ſecundum Deum, ope ſeruati. Alij porrò, & piratarum, & tempeſtatis præſenti periculo erepti, duplici Lauretanæ Virginis munere. Nauis Anconitana Alexandrinis onuſta mercibus Italiam repetebat. Cum eſſet in curſu, in piraticos complures incidit lembos, à quibus circumuenta bombardis, teliſq; oppugnabatur acerrimè. Chriſtiani numero ac viribus longè impares diuini ſpe auxilij Barbarorum impetum ſuſtinebant. Inter hæc aliis alios hortantibus, cuncti pariter Lauretanam inuocant Virginem. Precibus adiiciunt votum. Mira dictu res: extemplò additi omnibus ſimul animi vireſq;. Redintegrato itaque prælio, hoſtium vim egregiè repellunt: ita fauente Virgine, præſenti periculo exempti. Cæterùm, prædonum defuncti periculo dum curis ſoluti ſecundo feruntur

runtur vento, mutata repentè tempestate, grauius maris adière discrimen. Haud procul Aulone oppido ad Acroceraunios scopulos sito (Velonam, corrupto vocabulo vulgus appellat) atrox procella pręsens illis intentabat exitium. Igitur improuiso malo trepidi, voto Beatæ Mariæ Lauretanæ facto, peregrinum nautico more sortiuntur. Nec mora tempestas repentè sedatur, nauis cursum repetit, Anconam tenet innoxia. Tantaque fuit nauis celeritas, vt sex non amplius horarum spatio ab Aulone, peruolarit Anconam. Ergo cuncti simul vectores, nautæque Lauretum profecti vota alacres exsoluunt, duplicis miraculi præcones pariter testesque.

Plures Turcarum seruitio eximuntur.
CAP. XVIII.

Ant. Laur. Riera.

CÆterùm, hi à vi Turcarum, alij etiam à seruitio liberati. Michael Boleta ciuis fuit Catarensis haud ignobilis. Hic captus à Turcis in oppido Cabala, non procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cum seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conseruis duobus agitare consilia fugæ. Itaq; actuarium nauigium vacuũ in portu sine custode nacti, ex composito conscendunt, strenueq; propellunt ab littore. Sed eorum fuga haudquaquam

Turcas

Turcas fefellit. Qui confeſtim duobus expeditis, inſtructiſque piraticis lembis fugientes ſeruos inſectari ſumma ope cęperunt. Iamque haud procul aberat, quin Michael cum ſociis caperetur à Barbaris, graui vtique ſupplicio, cruciatuque multandus. Ergo vniuerſi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine Lauretana expoſcunt veniam, opemque. Mira dictu, viſuque res. Repentè fæda coorta tempeſtas adeò mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immiſſam diuinitus in hoſtes procellam res ipſa ſatis oſtēdit: quippe eodem ipſo tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vndis; Chriſtiani tranquillo æquore ſecunda aura ferebantur. Reſpectantes igitur, vt quàm procul abeſſent Barbari cernerent, ex vittatis capitum tegumentis, quibus Turcę vtuntur pro pileis (vt ea modò extolli, modò deprimi videbant) ſenſerunt hoſtes inſanis iactari fluctibus: nec iam de aliorum fuga, ſed de ſua ſalute ſolicitos cum aduerſa tempeſtate luctari, adeò diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura perſequendi alios ad ſuimet tuendi curam auerterat. At Chriſtiani non vento magis, quàm B. Maria obſecundante, incredibili celeritate Catarum tenuêre. Inde voti, cœleſtiſque doni memores Lauretum delati, Chriſtianis myſteriis

riis ritè perceptis, Virgini grates agunt, eximium eius beneficium memorantes.

Laqueo ſuſpenſus morti eximitur.
CAP. XIX.

Ann. Laur. Riera.

ALiis porro etiam extremo ſupplicio affectis ſalus reddita. Thomas Venetus Dux cohortis militum Sebenici in præſidio erat. Is milites præſidiarios aduentantis Turcicę claſſis fama conterritos non potuerat in officio continere. Illis igitur fuga dilapſis, deſertum præſidium cernens, protinus milite vno, qui reliquus erat, comite, Iaderam (Zaram vulgò vocant) contendit. Venetæ claſſis Duci fugam militum Sebenici periculum exponit ſuæ ſortis ignarus. Dux quippe tali nuncio cōcitatus ira, Thomam cum comite ſuſpendio extingui extemplò iubet, ſpatio tamen vtrique ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas ſacra confeſſione ritè expiatus Lauretanam inuocat Virginem : votoque concepto, collum laqueo inſerit haud dubia ſpe cœleſtis auxilij. Igitur fune ad antennę cornu religato, antenna cum Thoma pendente ſuſtollitur: alligatum erat pedibus ingens ferri pondus : & carnifex pendentis corpus, antenna ſublata, ſubitoque demiſſa impenſe quaſſauerat ter, quaterúe. Itaq; omnium opinione mortuus , poſt quartam horam patibulo

patibulo eximitur tradendus sepulturę. Excedit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Deiparæ potestatem. Qui extinctus credebatur, inuentus est viuus valensque, cum miles supplicij socius, parique conditione vsus efflasset animam. Thomas ergo cæteris admiratione defixis, è vestigio Lauretum iter intendit, Deo ac B. Virgini, quorum immortali beneficio viuebat, grates acturus. Et res apud Lauretanos sacerdotes satis testata mansit. Alia eiusmodi complura sciens prætereo, quod minus testata videantur, quàm vt memoriæ prodenda sint ab eo, qui nihil ex vano haustũ velit.

Duo ab vltimo supplicio liberantur.

CAP. XX.

ILlud autem satis notum exploratumque, quamuis ab Apostolorum temporibus benè inauditum, vt Apostoli Petri è carcere diuinitus liberati, vetus exemplum instauratum quodammodo nostra tempestate videatur. Anno post Christum natum circiter M.D.LXX. vir quidam genere, ac factis clarus (nomen authores non edunt; credo quod ipse cælatum voluerit) ab vno ex Primoribus Italiæ Principibus in custodia vinctus habebatur. Et falsis oneratus criminibus, iudice vtebatur iniquo infensoque. Ergo cum haud dubiè instare sibi vltimum *Ann. Laur. Riera.*

T suppli-

ſupplicium cerneret; Lauretanam implorat Virginem, orans, vt priuſquàm è vita diſcedat, faciat ſibi Lauretanæ cellæ viſendæ poteſtatem. Et piæ inſontis preces Deiparæ cordi fuêre. Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus eſt ſomnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata ſpecies, quæ mœrentis pectus ingenti gaudio permulſit. Repētè diſruptis vinculis, foribuſq; carceris diuinitus patefactis (obuerſabatur autem ſomniantis animo, quod extra ſomnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit, egreſſum ad proximum vrbis vicum deducit adhuc dormiētem: protinuſq; eius ſubducitur oculis. Tum verò ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum ſe cerniens, haud vanam ſibi in quiete obiectam imaginem ſenſit. Gratiis ergo Virgini enixè actis, lætitia ex mœrore geſtiens domum ſuam recipit ſe. Cæterùm, haud ignarus fore, vt à ſatellitio Principis conquireretur ſumma ope, & grauius in ſemet tanquam fugitiuum conſuleretur; implorata denuò Virgine Lauretana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus infenſū Principem vltrò adit: obſtupeſcenti ad eius aſpectum, rem omnem ordine, vti geſta erat, exponit. Nec in tāto diſcrimine clienti Virgo defuit ſuo. Principi extemplò iniecta religio

ligio est eius violandi, quem Dei Parens saluum voluisset. Enimuerò id haud leue esse innocentiæ argumentũ. Igitur diuina vi tactus, quãdoquidem, inquit, Lauretana Virgo tanto te miraculo liberauit, & ego mea sentẽtia libero. Agedum ad augustissimam illam cellam, vti vouisti, perge: & Dei Mater propitiare nobis memento. Itaque ille duplicis voti reus, Lauretum venit: noxis confessione elutis, vota B. Mariæ lætus exsoluit. Tam insigne miraculum ipsemet Raphaeli Rieræ Pœnitentiario enunciauit, qui ad posteritatis memoriam id litteris prodidit. Per idem tempus nobilis Hispanus (nomini parcitur, ne fama lædatur) ob patratum facinus morti addictus asseruabatur in custodia, supplicium in horas expectans. Interim subiit eius animum Virgo Lauretana; de cuius rebus admirandis multa olim in Italia, rumore nuncio, acceperat. Ergò ad spem salutis ac libertatis erectus, orat veniam à Deo pariter, Deiparáq; vtriusque misericordiam & opem exposcit, addit precibus votum, se primo quoq; tempore ex Hispania (vbi tum erat) ad Lauretanam Ædem pauperum peregrinorum ritu, pedibus iturum precariò victitãtem. Incredibile dictu: intra tres horas, iudices diuinitus reo recònciliati sententia reuocata, atque recissa: reus supplicio, ac vinculis

exemptus. Cæterùm, quem metus ad vouendum procliuem fecerat, voti immemorem ſecuritas fecit. Iamque diutina mora tanti beneficij memoriam obruerat; cum Deus religionum vindex eam ab obliuione vindicauit. Nam cum ille ſclopetum forte exploderet, ferrea fiſtula in manibus diffracta citra noxam, & periculi eum præſentis diuinitus vitati, & veteris beneficij, votique admonuit. Subiit illicò religio animum, ac terror irati Dei. Itaq; nulla interpoſita mora, ad vota Deiparæ reddenda Lauretum, vti vouerat, iter contendit: ipſemet eidem illi Rieræ rem omnem, ſicut à me eſt expoſita, enarrauit.

Multiplex Lauretanæ Virginis auxilium in nauali de Turcis parta victoria.

CAP. XXI.

IIſdem temporibus in vltimo fermè rerum diſcrimine, Lauretanæ Virginis vis, vel maximè enituit. Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus, cæteræ Venetorum ditioni, orbiq; Chriſtiano imminebat. Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus, Venetis & Hiſpaniarum Rege in armorum ſocietatem aſſumptis, ingenti mole bellum apparare cœpit. M. Antonius Columna Dux illa tempeſtate inter Romanos

genere

genere famaq; clariſſimus, Pontificiæ claſſi prępoſitus eſt,& maturè ſoluere in Turcam iuſſus. Ibi eius coniux Fœlix Vrſina pari nobilitate mulier, ſtimulante metu orbitatis ſuæ, liberumq;, ſtatuit in tot maritimi belli caſibus ad Lauretanam confugere Virginem. Properè igitur cum honeſtiſſimo comitatu Lauretum accurrit, haud dubia, per Deiparam facilè propitiari poſſe cœleſte numen ſibi, viroque. Solemnibus expiata myſteriis in ſacroſanċta cella ſupplex pernoċtauit, veniam opemque ſibi viroq; ſuo à Deo, Deique Matre impenſiùs expoſcens. Inde B. Virgine accenſis ſtudiis, votiuiſque muneribus culta, in eius gratiam Hebręum adoleſcentulum inibi è ſacro fonte ſuſcipit, & aureo donatum torque in ſuam adſciſcit familiam. Nec irrita ſupplicatio, aut gratia fuit. Haud longo tempore intermiſſo, cumulati voti compos exſtitit. Coniugem ſuum ex tàm atroci prælio non reducem ſolùm, ſed viċtòrem etiam recepit: eundemq; in vrbe Roma, veteri Romanorum more renouato, inſigni pompa ouãtem læta conſpexit. Cæterùm, eodem bello haud certiorem illa in priuata re, quàm Pius Pontifex in publica Lauretanæ Virginis expertus eſt opem. Chriſtianam claſſem vltimæ dimicationi inſtruċtam, intentamque eſſe iuſſerat. Nec ignarus erat, ſummã rerum in eo præ-

lio verti. Proinde Pontifex verè Pius, priuati publicisque supplicationibus Deum conciliare institit. Præcipuè in augustissima cella Lauretana orari assiduè Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia Mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Inita pugna nauali, non tàm humanę, quàm diuinæ opis res visa. Obsecundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipsorum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi, naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorũ, supra X. Christianorum millia seruitio exempta. Quorum quidem pars longè maxima deinceps Leuretum persoluendorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis prælij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta pro libertate, plerosque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria Beatæ Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tàm insignis victoria post Deum, Deiparæ debeatur. Ergo non remiges modò captiui Turcarum, sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo, ac B. Mariæ gratias, votaque reddenda Lauretum contulêre se

Et di-

Et diuini beneficij monumenta inibi exſta- *Ann. Laur. Rier.*
re vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt ſuam: alteri Deiparæ velut authori victoriæ, manubias hoſtium conſecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud ſcio, an maximum Pij Quinti hamanorum operum fuit.

A Gregorio XIII. Indulgentiis, & viis egregiis adornatur. CAP. XXII.

SEcutus Gregorius XIII. Pont. Max. ſu- *Ann. Laur. Riera.*
periores Pontifices, vt Pontificatus diuturnitate: ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quàm vt maximè inclyto in terris templo, ſi quid deeſſet, munificè adiiceret. Itaque indulgentias ſuperiorum Pontificum non ſua tantùm firmauit authoritate; ſed prudẽtia etiam amplificauit, omnibuſque promiſcuè Lauretanam Ædem viſentibus cunctorum indulſit veniam delictorum. Pœnitentiariorum inſuper authoritatem auctiorem fecit, addita cœnobitarum quoque à delictis reſeruatis abſoluendorum facultate. Illud verò inſigne Gregorij donum, indicta in annum M.D.LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentiiſq; toto orbe terrarum, vt fieri ſolet, in Vrbis gratiam ſuſpẽſis, vnam excepit Ædem Lauretanam,

quam nihilo ſecius, quam cæteris annis, illo quoq; Romanæ celebritatis anno, ius ſuum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circũacto, illam ipſam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo conceſſit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuò Laureti conſequerentur, ſi præſcripta feciſſent. Inde orſus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maieſtate dignum. Satis gnarus erat, vias quæ Lauretum ferebant, etiam in ipſa Pontificia ditione multis locis eſſe aſperas, anguſtaſque; vix vt equiti, peditiq; expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus eſt, itinera adeò lata, ac munita eſſe, vt etiam quadrigis facilè ac tutò adiri poſſet. Itaque præcipuas vias regio ſumptu, propè ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per ſaxa ac rupes aperuit muniuitque. Nempe, vel in ipſis Apennini iugis via tanta eſt amplitudine, vt quadrigæ inter ſe occurrentes ſine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod niſi factum videremus fieri poſſe nemo crederet) vt eſſedis, quadrigiſq; expeditus per Apenninos montes, ac iuga tranſitus pateret ex Vrbe, non ſolùm in Picenum, ſed etiam in Æmiliam, in Galliam Ciſalpinã, in Poloniam, ipſamq; Germaniam. Ergo ex remotiſſimis quoque orbis

orbis Christiani partibus plurimi rhædis, essedisq; vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate, quos difficultas anteà deterrebat. Inter hæc Saxatellus viis præcipuis circa Lauretum laterculo, aut glarea stratis egregiè ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

Celebritas Lauretana sub annum Iubilæi. CAP. XXIII.

INterim, dum viæ sternuntur, anno M.D. LXXVI. qui Iubilæi celebritate insignis extra vrbem fuit, tanta vis hominum confluxit Lauretum, quantam nemo meminerat. Pompa vtique adeò insignis, vt etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenę, octonęue, nonnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, viciq; distincti agminibus Lauretum veniebant, argenteas coronas, ingentes cęreos aureis, argenteisúe nummis obsitos, sacras vestes, calices, aliaq; dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusq; discretæ, non solùm prælatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porrò agminibus, alij nudis in- *Ann. Laur. Rier.*

cedebant pedibus, alij flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Mariæ non sine symphonia, solemnia canebant carmina. Cæterùm, inter omnes eminebant sodalitates Picentium, quæ sacras quà priscorum, quà recentium monumẽtorum historias interpositis personis referebãt: summaq; actorũ venustate in Lauretani templi atrio gratissima, vel cœlestibus vel mortalibus præbebant spectacula. Oppidũ est Piceni haud sanè obscurum, cui S. Genesius ex histrione Martyr nomen dedit. Oppidani veterem Patroni sui laudem piè, sanctéque æmulantes, inter omnes populos, piorum spectaculorum, sacræque pompæ facilè primas tenent. Horum circiter mille præter mulieres, inconditamq; turbam, Lauretum petentes obuiis miraculo fuerunt. Pompa erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium habitu, cruciatuũ, ac necis Christi Domini insignia præferentes, qui cilicinis induti saccis: capitibus aspersis cinere, nudis pedibus, tergis assiduo verbere laceratis, longo ordine procedebant. Hos tria deinceps sequebantur ornatissima sodalitia variis distincta vestium, ac notarum insignibus: & quodq; agmen cruces, ac vexilla adornabant argento, auroque fulgentia. Æquè autem omnia agmina accensis sodalium facibus collucebant: & longè, lateque

percre-

percrepabant egregiis Symphoniacorum choris. Proximæ ibant tres velut cohortes; prima vetera ſacrę hiſtoriæ argumenta, ac myſteria referebat. Altera Euangelij, Eccleſiaſticorumq́; annalium illuſtria documenta virtutum. Tertia martyrum, ac militantis Eccleſiæ decora, nobileſq́; de Tyrannis victorias. Et perſonarum, rerumq́; geſtarum ſimulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non referri, ſed fieri, geriq́ue viderentur. Omnino non temporis cauſa ficta ſpectacula, ſed vera, & ſuis temporibus præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus triumphantis Eccleſiæ, inſignibus, cuiuſq́; generis ornamẽtis, ac mira rerum, perſonarumque varietate conſpicuus. Chriſtus rediuiuus triumphali curru ſublimis eminebat, qui ſuper orbem terrarum ſedens, & vndique ſplendore collucens, ſublata dextra obuiis populis benedicere videbatur. Circa eum Symphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes ſuauiſſimo concentu cuncta complebant. Currum porrò vis ingens Martyrum, Diuorumque cuiuſque ordinis, ac generis, virorum, fœminarum, Virginum coronata, cum victoriarum inſignibus ſequebantur, ſpectatorum turbam ad paria decora exemplis ſuis inuitantes. Sanè tota actio nõ magis ſpectaculum fuit, quàm inuitamentum pietatis.

Ioannis

Ioannis Austriaci eximia pietas in Lauretana Aede visenda. CAP XXIV.

Ann. Laur. Rier. Ioan. Aust. pietas &D.

NEc illa tempestate Ædes Lauretana populorum spectaculis, quàm Procerum presentia celebrior exstitit. Ioannes Austriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre dignissimus, nec paterna gloria, quàm sua virtute clarior, eodem ipso anno Lauretum voti causa aliquando perrexit: Is quinquennio antè aduersus Turcas nauali prælio dimicaturus Lauretanæ Virgini vouerat, si superstes ipse partæ de Barbaris victoriæ foret, Lauretum vtique ad eam iturum. Cæterùm, voti cōpotem publica negotia alia ex aliis morata erant, quo minus ante id tempus posset fidem exsoluere. Itaq; cū Neapolim paulò solutiore animo tenuisset; non horror sæuientis hyemis, non publicæ, priuatæque negotiorum curæ, non Procerum, populorumque preces flectere eum potuerūt, vt ne summa hyeme, itineribus, glacie, ac niue obsitis, fluminibus passim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet: Et horrida tempestas insigniorem pietatem optimi Principis fecit, Recinetensem portum equo prætergressus, vt procul Ædem Lauretanam conspexit: venerabundus caput aperuit, ac Deiparā Vrginem salutauit. Inde, velut alienato à sui cura ad cœ-

lestis

lestis Reginæ venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perpelli potuit, vt ſemel apertum operiret caput: adeò, ſe caputque ſuum B. Virgini deuouerat, cuius præſidio ſe incolumem credebat eſſe. Poſtquàm ad ſacram Ædem peruenit, totius ante actę vitæ noxis confeſſione expiatis, grates B. Marię ingentes agit: protinus vota perſoluta ſatis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites inſuper, & voce, & exemplo ad parem pietatis laudem accendit. Voti pietatiſq; munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis deſiderium ſecum ferens.

Singularis pietas, ac munificentia Ioannæ Auſtriacæ Magnæ Ducis Hetruriæ.
CAP. XXV.

NEc per id tempus Principibus viris fœminæ nobiliſſimæ pietate erga B. Virginem ceſſere. Quadriennio ante (opus enim fuit rerum, perſonarumq; ordinem ſequenti, negligere nõnihil ordinem temporum) inter initia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Auſtriaca Ferdinandi Cæſaris filia, eademque Franciſci Magni Hetruriæ Ducis vxor Lauretum petiit, diuturnam Virginis viſendæ ſitim explere cupiens. Ergo Pontificis iuſſu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odeſcalco Atrienſi, & *Ann. Laur Riera.*

Pennenſi

Pennenſi Epiſcopo, qui ad id ipſum ab Vrbe deſtinatus fuerat à Pontif. Max. ad optatiſſimam Virginis Ædem deducitur. Cæterùm, pia mulier ſub Recineti mœnibus, Lauretana Æde procul conſpecta, confeſtim vehicolo deſilit, ac ſubmiſſis genibus Deiparam enixè ſalutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerſo comitatu Dominę exemplum ſequente. Lauretum intrauit in veſte candida, tenuiq́ue, ex qua candor mentis eius eximius pelluceret. Inde etiam modeſtia eiuſdem exſtitit ſingularis. Namque à duobus Epiſcopis in ſacroſanctam Virginis introducta Domum, contemptis puluinaribus, ac tapetis, ſuper nudo pauimento procumbit in genua: cœli Regem, Reginamq́; illius domus olim habitatores, nunc pręſides impenſe colit: manantibuſq́; lacrymis veniam ſibi, ac viro ſuo: ad hæc concors coniugium, virilemq́; inſuper ſtirpem precibus expoſcit. Solemnibus exinde expiata myſteriis, inſequentem noctem totam ſupplex ante Beatam Virginem, impenſiùs iteratis abſumpſit precibus. Idem duobus conſecutis diebus, totidemque noctibus factitauit: tantum illi virium incenſa pietas ſuggerebat. Diſcedens porrò duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora ſuſpendit: ſiue vt monumēto forent, illam ſibi, viroque ſuo eſſe cordi, ſiue vt Virgo author

concor-

concordiæ talem coniugis sui animum præstaret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idque quamdiu vita suppeditauit, impensius etiam fecit, quàm statuit. Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebeno, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbenè facta, solemnes Episcopi Sacerdotis, ministrorum, aræque vestes ex auro argentoque bifariàm crispante contextæ,& Phrygio insuper opere insignes, amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porrò aræ thoralia, & sacrorum calicum vel opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque distincta, Ioannæ Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidêre. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge stirpis ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in spem paternæ, ac penè regiæ ditionis genita, quæ matri aliquãdiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ fœlicitatis erexerat. Cæterùm, subinde mater exstincta, & arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam impleuit mœrore, luctuq;. At Ioanna Austriaca non solũ facto rem Lauretanã ornauit, sed etiam exemplo.

Codi. Laur. Magna Ducis Hetrur. D. egregia

Haud

Haud ita multò post Margarita Austriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quàm ex mulieribus pietatis exempla peterentur) Caroli V. Imper. filia, eademq; Octauij Farnesij Parmensis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adiit cum egregia nobilissimorum Procerum manu. Ibi Confessionis Eucharistiæque mysteriis ritè perceptis, totum triduum diuinis in templo officiis semper interfuit: in augustissimo sacello haud diutiùs, quàm enixiùs Deo ac Dei Matri supplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniecta, B. Virginem se dignis muneribus coluit.

Margarita Austriaca D.

Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata sanatur. CAP. XXVI.

Ann. Laur. Rier. Vict. Brigant.

NEc Austriacarum mulierum, Italiæque ea propria laus fuit. Christerna, seu Christina Daniæ rege, & Caroli V. Augusti sorore genita, eademq; Dux Lotharingiæ, fœmina exstitit virili virtute, eximiaq; pietate: hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralysi impedita, voti causa Lauretum venire constituit. Nec vnquam passa est, id sibi votum, suorum rogatu à Pontifice cum aliis pietatis officiis cõmutari, adeò ardens erat Lauretanæ Virginis visendæ cupido. Lectica igitur cum regio penè comitatu in Italiam, Picenumque delata pergit ire quo destina-

destinarat, satis fidens ab se valetudinem B. Mariæ ope recuperari posse. Ergo in sanctissimæ Domus aditu, non cœlestem modò lætitiam hausit animo, sed pristinā quoque recepit corporis sanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vsum ac vires extemplò sibi redditas sentiens, primùm præter morem, sine vllo adminiculo institit pedibus, periculum virium factura. Inde cum res satis procederet, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Virginis cellam suis pedibus circumiit gratulabunda, eius familiaribus miraculo attonitis, Deíque ac Deiparæ donum certatim extollentibus. At Christina, quàm ea res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in augustissimum sacellum regressa, ante cœli reginam prouolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac Dei Matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumentum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod hunc ad vsum domo attulerat, ante B. Virginem catella aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisq;, monile ex gemmis clarissimis: aræ insuper ac sacerdotis ministrorumque solemni cæremonia sacrificantium vestes argenteas opere Damasceno sanè mirabili:

Ducis Lotharingiæ D.

demùm regalia munera ingẽti pecunia cumulat. Nec inde ipsa indonata abiit. Gregorius XIII. Pont. Iubilæum illi amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso comitatu (in quo erant homines facilè quingenti) ritè percepit. Cæterùm, lætum donis cœlestibus pectus tristis de morte Sebastiani Lusitaniæ Regis (erat is sororis filius) nuncius nonnihil turbauit. Verùm in tanto, tamque improuiso vulnere, egregia generosæ piæque fœminæ enituit virtus. A luctu propinqui Regis ad opem eius animæ ferendam versa, funus illa, quanta maxima potuit pompa celebrauit. Sed ita, vt in Æde Lauretana quàm plurima pro eo sacra facienda curaret. Ad vltimum Christiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis inuisit, binos singulis ægris aureos nummos impertiens, haud minore liberalitatis laude, quàm humanitatis.

Duo præcipiti ex equo periclitantes à morte reuocantur. CAP. XXVII.

Ann. Laur. Riera. D. Susanna Thainonia a morte reuocatur.

MInùs illustre si personas conferas, sin res ipsas, magis admirabile exstitit, quod paucis ante annis acciderat. D. Susanna Iacob Thainonij Cordauellẽsis equitis nobilis cõiux fuit, hæc ab equo cui insidebat excussa afflictaq; ad terram, ad vltimum periculum venerat. Namque ossibus, quà fractis, quà luxati

luxatis, omnes amiserat sensus. Adhæc membra vitalis penè destituerat calor. Itaque desperata à peritissimis Medicis corporis salute, Sacerdos salutem curabat animi moribundam de more Deo Diuisque commendans], & lustrali subinde respergens aqua. Interim Iacobus charissimæ vxoris vicem solicitus, templum proximum intrat. Ibi positis genibus, oculos pariter manusque tollit in cœlum, lacrymansque enixè Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miscet, se ad Lauretanam Ædem iturum, si sua ope seruet eam, quam nulla vis humana seruare possit. Nec irritum fuit votum. Vixdum planè id vouerat, cum mulier habere melius cœpit; ac breui consanatis diuinitus ossibus membrisque conualuit. Eques igitur voti memor anno M.D.LXXV. (qui anno Iubilæo celebris & insignis fuit) Lauretum cum vxore contendit, laminamq; argenteam cum Lauretanæ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago supplex orat, votiuum donum Deiparę tulit. Additus laminæ titulus, qui totam rē breuiter exponit miraculi ad posteros monumentum. Huic aliud consimile eodem ferè tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacēsis nobilis erat. Is cū eques exerceretur inter æquales corruente ab rapido cursu equo, effusus in terram cōfracto

Nicolaus Pauonius ab interitu liberatur.

corpre, brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Exſpiranti ſimilem famuli excipiunt, domumque referunt haud ſatis compotem mentis. Adhibentur confeſtim Medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo eſſe pronunciãt. Panonius ergo amicorum ſuaſu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens ſalute recuperata, ad eam ſalutandam eſſe venturum. Votum iucundiſſimus ſomnus excepit. In ſomnis Lauretanæ Virginis obuerſata ſpecies, quæ affectos iacentis artus manu contrectans repentè ſanaret. Haud vanum fuiſſe ſomnium oſtendit euentus. Nicolaus è ſomno euigilans, membra perſanata comperit. Extemplò igitur exilit lętus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exſoluit.

Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamuis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus ſanatur. CAP. XXVIII.

Ann. Laur. Rier.

SEquitur aliud in alio genere, admiratione præcipuum. Ioannes Philippus Ambroſius Neopolitanus tenui re, ſed magna religione erga B. Virginẽ fuit. Is anno huius ſæculi LXXIX. inermis inciderat in armatos inimicos; à quibus, quàm tumultuoſiſſimè circumuẽtus cædebatur ad necem. Iam vulneribus cõfoſſus haud procul exitio aberat:

erat:

erat:nec quiſquam opem miſero ferebat; & illi animis, armiſq́; infeſti non prius cædẽdi finem facturi erant,quàm penitus exſtinctum cernerẽt. Ambroſius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat, nec fruſtra miſſæ preces. Extemplò è ſæuientium manibus diuina vi ereptus præſentem interitum euadit. Ipſemet (quod poſtea narrauit) ſublimen inde ſe diuinitus auferri ſenſit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, exſanguis ac ſemianimis defertur domum. Nec tamẽ vitæ diſcrimen euaſiſſet, niſi nouam in eodem periculo B. Mariæ ſenſiſſet opẽ.Duodecim numero acceperat plagas, pleraſq́; mortiferas, quibus inſpectis, Medici de eius ſalute penitus deſperarãt.At ille cœliſtis opis modò expertæ memor, tãtum miraculum haud fruſtra eſſe credidit. Itaq́;, vnde auxilium aduerſus tela inimicorum adfuerat: indidem medicinam vulneribus ſperare cœpit. Ecce nouum miraculum:B. Virgo impenſiùs ab illo implorata cœleſtem plagis facit repentè medicinam.Ergo ille omnium opinione mortuus, repentè ſanus vegetuſq́; ſurgit è lecto. Lauretumque profectus,vota perſoluit, illuſtre Lauretani auxilij documentũ:bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à notis, ignotiſque non iam Io.Philippus appellabatur, ſed Lazarus rediuiuus.

B. Mariæ in media morte præſidiũ.

Mater, & filia à morte, alij ab aliis morbis liberantur. CAP. XXIX.

Ann. Laur. Riera.

HAud maior in vulneribus, quã in morbis ſanandis, per ea tempora Virginis Lauretanæ vis exſtitit. Melido quidam fuit è Vaſto vrbe Samnitium, cuius vxor, & filia graui, diuturnaque febri pariter afflictatæ iacebant morti proximę. Iamque ſacris candelis ad capita earum de more accenſis, ſimul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnicè diligebat, vltima experiri ſtatuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: ſupplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate ſpei reponens. Et ſpes nequaquam eum fefellit: mira res: repentè coniux, & filia periculo exemptæ, paucisque diebus perſanatę. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipſarum ſalute ſuſcepta Deiparæ Virgini reddiderunt, anno M.D.LXXIX. Inſecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Baſſa Vercellenſ coniuge ſua filiolam genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptiſmo rit lustrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixè inuocans vouet, ſi puellæ vniu ſaltem oculi vſus redderetur, eam ab ſe Lauretum primo quoque tempore delatum iri

I

Id votum Beatæ Mariæ cordi fuiſſe ſtatim apparuit. Extemplò nulla humana ope infans cæca altero videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum memor, impigrè Lauretum petit, luſcam geſtans filiam ſinu materiem noui miraculi, non ſolùm veteris teſtem futuram. Quo propius Lauretanam accedebat Domum, hoc melius puella cernebat. Itaq; poſtquam gratulabunda ſacroſanctam Virginis intrauit cellã (is dies fuit III. Non. Maij anno huius ſæculi LXXX.) dextro oculo planè videbat: iamque etiam ſiniſtro videre cœperat: adeò Deus Deique parens vota exſuperant piorum. Sequitur aliud in diſpari genere non diſpar fortaſſe miraculũ. Angelo Bernardinio ex Æmilia, paruus erat filius, cui inter edendum, os (ex carne opinor, id enim non traditur) tranſuerſum hæſit in gutture, adeò quidem pertinaciter, vt nulla humana ope excuti poſſet: & tumorem gutturis conſecuta febricula puerum acriùs vrgebat. Iam puer exigua in ſpe trahebat animam, cum pater chariſſimum filium moribundum intuens, obortis lacrymis Lauretanã Virginẽ ſuppliciter implorat. Nec mora: puer extuſſito oſſe, diuinitus imminenti periculo eripitur. E veſtigio à patre Lauretum aduectus B. Mariæ ſiſtitur. Ibi dum votũ exſoluit (vt cumulatum foret beneficiũ) febricula etiã, quæ ex mor-

Cæca infanti lumẽ redditur oculorum.

Puero trãſuerſum os excutitur ex gutture.

morbo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vſitatius, ſed tamen non omittendum. Petrus Maria Florentinus diutinis podagræ doloribus confectus, adeò iam captus erat pedibus, vt ſine adminiculis (cruces appellant) reptare non poſſet. Tandem igitur damnata medentium ope, Lauretanam Virginem enixè inuocat. Nec fruſtra preces fuerunt. Protinus, depulſo diuinitus morbo, vſum recuperat pedum, & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces ipſas, quibus æger ſubniti aſſueuerat, apud ſacroſanctum ſacellum ſuſpendit miraculi argumenta.

Podagricus liberatur.

Tres Ciuitates peſtilentia liberantur.
CAP. XXX.

Ann. Laur. Riera.

IIſdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus ſingulis, quàm vniuerſis ciuitatibus præſens in malis auxilium tulit. Anno huius ſæculi LXXVII. atrox morbi vis contagione vulgata, totam penè Siciliam peruaſerat. Iamque nobiliſſimæ vrbes continuatis propè funeribus exhauſtę, horrenda ſuperſtitibus præbebant ſpectacula. Ibi Panormitana ciuitas, ingruente lue, cœleſtem iram placare inſtitit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis, periculum euaſit. Et votum cum fide exſoluit. Exſtat hodie lamina ingens argentea librarum ferè no-

Panorm. peſtil. liberat.

rè nouem, vbi Beatę Mariæ Lauretanę tecto insidentis expressa effigies visitur. Cui præclara imago Panormitanæ vrbis subiecta talem præfert titulum, depulsæ luis indicium: *Panormitanorũ D.*

FOELIX CIVITAS PANORMI TRINACRIÆ METR. B. VIRGINI LAVRETANÆ DICAT

EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATA, AN. SAL. M. D. LXXVII.

Biennio fermè interiecto, Anicia Galliæ vrbs non ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam periculo par Lauretanæ Virginis experta est præsidium. Diutina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus penè exhausta haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, quibus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique malo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei Matrem placare iratum Deum. Communi ergo consilio, solemne Lauretanæ Virgini votum nuncupant: stratique passim in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti ciuitatis sanitas est cõsecuta: mali infesta vis profligata: pristina ciuitati facies reddi cœpta. Extemplò Lauretum votiua dona publicè per certos homines missa cum publico testimonio, *Anicia Vrbs pestil. liber.* *Anicensiũ Dona.*

 quod

quod monumentum foret, & voti ab Anicientibus facti, & morbi Virginis ope depulsi. Nec Lugdunensis ciuitas Galliæ clara inprimis, ac nobilis, aut cômunis cladis expers, aut Lauretani præsidij exsors fuit. Fæda namque lue claras iuxtà, & obscuras domos populante, inopes humani auxilij Magistratus ad Deum, Deiparamque populum, ac vota verterunt. Publicè voto pro ciuitatis salute suscepto, Lauretanæ Virginis imploratur auxiliũ. Extemplò auditæ preces, ęgri sanati, pestilentia discussa. Ergo anno M.D.LXXXI. ab grata ciuitate votiuũ donũ B. Virgini mittitur, nec ciuiũ religione, nec amplitudine vrbis indignũ, calix ex argento cælato inauratus, non minùs opere, quàm magnitudine inter cæteros eminens. Alia prætereà dona haud exgui pretii, magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunensis pietatis argumenta. Inter hæc Roberto Saxatello Pisaurensi Episcopo creato, Iulius Amicus sublectus, qui & si parum lætis ob Longobardiæ pestilentiam temporibus vsus. Tamen Lauretanam Ædem non parũ ornauit. Per id tempus sacra supellex, & instrumentum Ædis satis auctum. Venusini Principis coniux oculos aureos, & coronam argenteam misit. Sfortia Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quinque. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata

Lugdun. pestil. liberat.

Lugdunensium Don.

Venusin. Princip. D.

Sfort. Palla. D.

Car. Abaltaemps. D.

perata pueri propinqua cognatione iuncti salute, eius imaginem ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sanè egregium pondo XXII. Cardinalis Estensis cor aureum, Marchionis Vasti coniux argenteam arculam librarum ferè XVI. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum, & vrceum argenteum operis, ac ponderis non pœnitendi. Cardinalis Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem. Mitto minora omnia, quæ referre operæprecium non ducimus.

Comit Briatici D.

Card. Estē. Don.

March. Vasti D.

Princ. Sulmon. D.

Card. Riarij D.

FINIS LIBRI QVARTI.

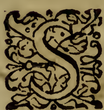
HORA.

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER QVINTVS.

Card. Vrbinatis, & aliorum Principum Dona. CAP. I.

Cod. Laur. Vist Brig.

VBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumulauit. Cardinalis Vrbinas, ne minùs liberalis moriens in Lauretanam Virginem esset, quàm viuus fuerat, testamento sacram sacelli sui supellectilem luculentam inprimis, & copiosam B. Mariæ magna legauit ex parte. Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex aureo textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini

Card. Vrbi. D.

vrceoli

vrceoli argentei cum ſuo polubro pulcherrimè cælati, aliaque generis eiuſdem, haud obſcura Robureę munificentię argumenta. Porrò Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, ſucceſſit Cardinalis Moronus; hic Vincentium Caſalem Lauretanæ rei adminiſtrationi præpoſuit, ſpectata pietate ac fide virum. Quo Præſide Lauretanum inſtrumētum, ac ſupellex haud parua incrementa cępit. Lichnus egregius cum ſubiecta patitina ex argento librarum XV. vaſculum item odoramentarium argēteum Marchioniſſæ S. Crucis munera fuerunt. Caroli Archiducis Auſtriæ numiſma aureum ſuo nomine inſcriptum. Maximilianæ Bauari Ducis filiæ corona deliciis magis, quàm precibus aſſueta è ſuccino precioſo, auro gēmiſq; diſcreta: crux aurea gemmis cęlatiſque operibus inſignis, & aliæ præterea gemmæ. Alberti Marchionis Aquauiuæ effigies argentea in ſupplicantis formata morem, decem pondo. Alberti Bauariæ Ducis crux ingens ſmaragdina, auro Pyropiſque exornata, & cryſtallino quaſi monti impoſita. Duodecim aureorum millibus æſtimatam ferunt. Et munus per ſe inſigne mittentis diſſimulatio inſignius fecit. Satis conſtat, hoc regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obſcurum hominem eſſe latum, ſuppreſſo donantis nomine. Itaque diu author tàm eximij

Car. Moronus Laur. Patron.

March. S. Crucis D.

Archi. Auſtriæ D.

Baua. Duc. filia D.

March. Aquauiua D.

Albert. Bauar. D Donum egregium.

eximij mueris homines latuit. Cæterùm, Dei vtique nutu, cui non magis eximium donum, quàm donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem doni authór proditus, haud minore cum laude regiæ munificentiæ, quàm Christianæ modestiæ. Amadei Dynastæ (is Emanuele Philiberto Duce est genitus) imago sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis inclusa, donum est. Virginiæ porrò Sabellæ Vitelliæ effigies votiua ex aurea lamina, ebeno inclusa, holoserico villoso substrato. Constantiæ Carrettæ corona aurea gemmis, vnionibusque conspicua. Cardinalis Madrucij aurea fibula ingens (quali Cardinales, Episcopi vti in Pontificali amiculo solent) tribus margaritarum aceruis, instàr nodorum, nobilis. Cardinalis Austriaci crux aurea aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis. Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia porrò vulgaria, aut ignotorum, quæ percensere nostri instituti non est. Vnum tamen huius generis non tàm precio, quam precatione donantis insigne, non queo reticere. Aureus annulus egregia Smaragdo insignis repertus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti cœlestibus, cum hisce verbis in scheda inscriptis:

Amadei Sabau. D.

Virginia Sabel. D.

Constantia Carretta Donum.

Card. Madruc. D.

Card. Austriaci D.

VIRGO SINGVLARIS, MITES FAC
ET CASTOS,
O AMOR, QVI SEMPER ARDES, ET
NVNQVAM EXTINGVERIS,
ACCENDE ME, SVSCIPE ME SER-
VVM TVVM B.

Lauretani templi cultus augetur.
CAP. II.

CAſalis interim Præſes pro ſuo munere, Lauretanæ dignitatis ſtudio flagrans Canonicorum, Clerique vniuerſi ſtudia accendere omni ope inſtitit. Ille alternis hortando rogandoq; nunc ſingulos, nunc vniuerſos ad ſua munia incitauit. Ille non dictis magis, quàm (quod efficaciſſimum ſuadendi genus eſt) factis & exemplis perpulit ad ſedulam Deo, Deiparæq; operam in auguſtiſſima illorum æde nauandam. Nam cum omnia Canonicorum officia ſiue canendis diuinis laudibus, ſiue confeſſionibus audiendis, Præſes ipſe obiret primus; Canonicos cæteroſque pudor haud ſegniter ſtimulabat. Ita quãuis multiplicato labore, haud inuiti ſequebantur Præſidem præeuntem, nemine detrectante munus, quod ille occupaſſet. Et Caſalis ſedula fideliqueeorum opera vſus, egit tranſegitque cum Patrono, ipſoque Pontifice, vt auctis Lauretani Cleri laboribus, ſtipendia pariter augerentur. *Ann. Laur. Riera.*

Cum

Cum ſtipendio cunctorum etiam ſedulitas creuit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi cultum incitatis, Pœnitentiarios linteis veſtibus ſuperindutos ſericis infulis (ſtolas vocamus) ornauit. Ex quo non plus ipſis, quàm templo decoris acceſſit. Duodecim inde pueris ſacrorum miniſtris ab ſe inſtitutis rubrę veſtis inſigne dedit. Et quia vetus Odeum aucto Sacerdotum, Symphoniacorumq; numero, erat anguſtius; nouum multo amplius, multoque commodius inſtituit ornauitque, ſumptu Biſinianenſis Principis. Id nunc Odeum vſurpatur, pulcherrimè laqueatum, præclaris tabulis pictis, exedriſque viſendum. Ad ſolemne inſuper aræ ornatum, duodecim Apoſtolorum ſimulacra ex argento ſeſquicubitalia egregio opere fecit. Fama eſt conflata omnia ex votiuis imaginibus argenteis iam vetuſtate exoletis; ſingula verò ſimulacra eſſe pondo circiter ſexaginta. Ex quo coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quę ſummam efficeret ſeptingentarum, ac viginti librarum: quanta ſit etiam hodie illiuſmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò præclarum, ac frugiferum Caſalis inuentum, vt omnium nationum aduenis Lauretanæ hiſtoriæ cognoſcendæ copia foret, eius capita à Teremano Præſide olim edita, in octo præcipuas linguas

Odeum a Biſin. Prin. ornatum.

XII. Apoſt. ſimula. arg.

Vict. Brig. Hiſt. Laur. octo linguis mandata.

linguas Græcā, Arabicam, Hiſpanam, Gallicā, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademq; in totidem ingentibus tabulis deſcripta medio propoſuit templo; non minùs decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domū ab omnibus gentibus, quàm hiſtoriam linguis omnibus celebrari.

Collegium Illyricum inſtituitur. Peregrini præſertim illuſtres lautè tractantur. CAP. III.

AT Gregorius Pont. memor eius, quod initio Pontificatus imbiberat, Lauretanæ Domus, reiq; Chriſtianæ amplificandæ, vt Romæ, atq; alibi diuerſarum Nationum: ita Laureti Dalmatarum Collegium inſtituit, ingēs afflictę Nationi vel auxilium, vel ſolatium. Quippe tricenos ibi adoleſcentes litteris, boniſq; moribus inſtrui iuſſit, haud maiori genti Illyricę adiumento, quàm Ædi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana ſtipendium, certaſque ædes, vbi antè erat Noſocomium aſſignauit, nouo Noſocomio alibi excitato. Illyrici alumni feſtis diebus in templo linteati ſacris ſolemnibus adeſſe, ac miniſtrare iuſſi: Iidem Patribus Societatis Ieſu in diſciplinam traditi. Porrò in ſacri cultus curam intentus Pontifex, Miſicum organum alterum condidit, *Vict. Virg.*

X ſanè

ſanè multiplex, ac varium, & auro pictu-
riſque conſpicuum. Ex eo tempore bina
egregia organa in templo Lauretano eſſe
cœperunt, Iulianum,& Gregorianum,quo
maior concentuum varietas ſolemnia ſa-
cra decoraret. Cæterùm, Cardinali Moro-
no vita functo, Vaſtauillanus Cardinalis
ſororis filius à Pontifice ſubrogatus. Qui
Vincentio Caſali Maſſæ Epiſcopo deſigna-
to, Vitalem Leonorium ſublegit, Laureti
Præſidem non pœnitendum. Is quippe, vt
erat homo induſtrius, ſedula agrorũ cultu-
ra Lauretanæ Domus vectigalia auctiora
fecit, ac benignitate in pauperes peregri-
nos nihil remiſſa, in Procerum hoſpitium
lautum ac liberale curam intendit. Itaque
nouum, egregiumque conclaue, quod nu-
per in Pontificiis ædibus extructum erat
magnificè ad hoc ipſum ornauit. Ibi Prin-
cipes viros excipiens, quæcunque ad ho-
ſpitalitatis munus pertinebant, ſumma
cum cura exſequebatur. Ita omnes læti
domos redibant liberaliter ſe Laureti habi-
tos, cultoſque memorantes. Et ea res fru-
ctuoſa etiam Lauretanæ Domui, non
ſolùm decora B. Mariæ
exſtitit,

Vital. Leonorius Præſ. Lauretan.

Hoſpitalit. Laur. Dom.

DHI

Ducis Ioiosæ, & Regis Galliæ pietas, ac munificentia in Aedem Lauretanam.

CAP. IV.

NVnquam aliàs ante plures diuersarum gentium Proceres Lauretanam Ædem præsentia sua, ac muneribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretanus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historię Laurctanæ) complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Ioiosæ Dux Deiparæ salutandæ studio ex Gallia Lauretum profectus, haud minora liberalitatis, quàm religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui Beatæ Mariæ, & admirationi Ædis Lauretanæ dedit, quo temporis spatio ter in augustissima Virginis cella pastus est cœlesti dape. Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Roma Pontificem dè more veneratus diuertisset Florentiam, parem auri summam denuò Lauretanę Virgini donū misit: doni appendix bini argẽtei lychni ingentis ponderis fuêre; qui assiduè ante B. Virginem ardentes eximiam, ac penè regiam testantur munificentiã Ioiosæ Ducis. Hęc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus,

Vict. Brig.

Regis Francia D. egre.

bonam condidit partem, eam ſcilicet, quæ è regione templi Lauretani, perducta quidem ad culmen, ſed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentiæ Rex ipſe Galliæ ceſſit. Heinricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotiis viſere, ac muneribus colere ipſe nō poſſet; Luſitanum vnum ex Proceribus Galliæ ſuo loco ad eam deſtinauit cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donū votiuum ſcyphus egregius erat Virgini, vt virilem Regi regnoque ſtirpem impetraret, munus & materia & opere maximè inſigne. Scyphus ipſe è gemma excauata, lapidem Lazuli hodiè vocant, veteres Saphyrum (vt quibuſdam placet) appellabant. Hæc gemma eximia magnitudine eſt, & aureis internitet venis. Operculum ſcyphi cryſtallinum tornatile, quod auro circumcluſum clariſſimæ gemmæ diſtinguunt. Porro in ſummo operculo Angelus aureus Gallici regni inſigne Lilium adamātinum ſuſtinet manu. Conſtat quippe Lilium ex tribus Adamantibus auro mira arte illigatis, ſcyphi pes ſmaragdinus auro obducitur, atque ſubſternitur, circà gemmis eximiiſque vnionibus adornatus. In ipſa ſmaragdini pedis ſolea, quam aureā eſſe diximus, doni author & cauſa his litteris inciſa.

V

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI; ET REGNVM, ET REGEM PROLE BEARE VELIS.

HENR. III. FRAN. ET POLON. REX ANNO M. D. LXXXIV.

Cęterùm, occulto Dei consilio preces interdùm non audiëtis ad voluntatem, vt audiat ad salutem, donum ratum, votum irritum fuit.

Alia Gallorum Dynastarum munera.

CAP. V

DVx inde Humalæ, vnus è Primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Ædem accessit. Ibi solemnibus mysteriis ritè procuratis totum ferè quatriduum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus. Demum, Deipara muneribus culta, discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum ad Henricum Galliæ regem tendens, in via Gioiosæ Ducem offendit eòdem petentem. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere cœperũt. Ventum erat ad angustam in præruptis rupibus viam, cùm Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Domini caput vertit. Pernonius obstinatè se erigentem iactantemq; equum cohibere *Vict. Brig.* *Ducis Pernonij casus.*

connixus de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam properè defertur. Hic omnium amicorum charissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio excitus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summa ope remedia amicissimo viro adhibenda curans. Et Gioiosa vicem amici solicitus pro eius salute Lauretanæ Virgini votum suscipit. Nec frustra id fuit: Paucis horis interdictis, Pernonius liberiùs iam meante spiritu, alleuare oculos cœpit: inde paulatim redeunte animo, circumstantes amicos cognoscere. Ibi Gioiosa, vt illum mentis compotem, laxataque morbi vi, magnitudinem mali sentire vidit, accessit propiùs, & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam, cui ipsemet paulò antè pro ipso vota fecisset. Rogitat deinde, vtrùm id votũ ratum habeat. Ille cum voce assentiri non posset, capite annuit. Incredibile dictu, paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit, paucis diebus è lecto surgit incolumis. Ergo beneficii satis memor, certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat exinde Lauretum: per eum binos solido ex argento angelos cubitale dicat, qui ad pedes B. Mariæ hinc, & hin accensus perpetuò cæreis lucerent, monu

Ducis Pernonij D.

mento

mentoque essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsuram. Hanc Gallorum Principum pietatem ęmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit, seruatęne arcis votiuum donum, ac voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? dono inscriptum.

HOC ARCIS TVRNONIÆ

Eximia Dona, ac pietas Guilielmi Bauariæ Ducis & aliorum Principum Germaniæ. CAP. VI.

COnstans tàm euidentis in nobilissimo Principe miraculi fama Germaniã peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Ædem Lauretanam accendit. Horum Guilielmus Bauariæ Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germaniæ nominis longè Princeps. Hic Marchionis Badensis Consobrini sui valitudine mirè lætus, & paternæ in Virginem Lauretanam munificentiæ satis memor, regalis opulentiæ dona partim misit Laurerum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebeno inclusa, vbi B. Mariæ Iesum puerum gremio gestantis, Iosepho fugę comite in Ægyptũ, effigies expressa cernitur. Candelabrũ item argenteũ pensile, nõ magis pondore, quã opere egregiũ pondus est

Vitt. Brig. Ducis Pernonij casus.

librarum LXXX.opus autem eiusmodi,vt quatuor & viginti veluti rami ex eodem eminean trunco, ſcitè omnes venuſteque diſpoſiti, adeò vt totidem cæreos ſatis laxè ſuſtineant. Ergo id candelabrum in ipſa Virginis cella perpetuò ante eius effigiem pendet, nobile omninò Bauari Ducis donum; ſed hoc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum aſſignatum à Duce ſtipendium, vt quotannis per quadragenos dies feſtos ac ſolemnes, candelis vicenis & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipſe ſua munera ſecutus, & quatuor dumtaxat comitantibus Lauretũ, mutatis ſubinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M.D.LXXXV. Eximia tanti Principis modeſtia pietatem quoque inſigniorem fecit. Namq; humanas aſpernatus delicias,vt diuinas liquidiùs hauriret, publicum magnificumque Principibus excipiendis deſtinatum hoſpitium poſthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici ſtrepitus, pompæq; faſtidio,auidus religioſæ quietis ad Patres Societatis Ieſu, de quo ordine optimè meritus erat, perfamiliariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuerſatus eſt, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Cæterùm,tanta virtus diu latêre non potuit. Præſes Bauari Ducis aduentu cognito,properè ad eum venit:perli-

bera

beraliter inuitat hoſpitio, rogitat, vrget, inſtat: Demum, vt obfirmato animo recuſantem vidit, incepto irrito diſcedit. Nec minor in templo modeſtia Ducis fuit, quàm in hoſpitio fuerat. Scabellũ ad genua ſubmittenda, ſellaque ad conſidendum apparata erant penè regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Æde, ſed pietatem petens, adeò aſpernatus eſt ea, vt ne aſpexerit quidẽ. In auguſtiſſima porrò Virginis cella vſque eò Chriſtiana eius humilitas, pietaſque enituerunt, vt cæteris miraculo forẽt. Nam tanta animi corporiſque ſubmiſſione ſupplicabat in turba, vt vnum aliquem de populo crederes. Obſeruabatur, credo, eius animo Dei filius, *qui cum in forma Dei eſſet inibi exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens.* Ita porrò aſſiduus erat in ſupplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obſcuriora Laureti reliquit munificentiæ ſuæ, quàm religionis veſtigia. Præcipuum eius donum fuit libellus ex auro ſolido, qui trifariàm diuiſus, quatuor velut paginis gemmata ſigilla, egregiaſque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmiſque clariſſimis, opere mirabili perfectum, pendet ex tribus catellis aureis, quas ex aureo fluentes annulo ingens Sapphirus excepit. Fama eſt, hoc donum octo aureorum millibus æſtimatum. Nec fermè

Duc. Bauaria D. eximium.

 aliud

aliud est in Ædis Lauretanæ thesauris, quod iucundius à peregrinis, auidiusque visatur: adeò non solùm ornatus, sed etiam interiorum imaginum, sigillorumq; eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie, qua rediuiuus exstitit è sepulchro: sed sepulchrum Adamantibus, Pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniæ Proceribus exemplo fuit Lauretanæ Virginis salutandæ, colendæque muneribus, quorum deinde aduentus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamen Bransuichiensis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro distinctum opere Phrygio, egregiam quoque aræ vestem, margaritis, Adamãtibus, Pyropisq; distinctam, dona portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porrò Madrutius ex legatione, qua apud Rodulphum Cæsarem functus erat, reuersus, crucem argẽteam talium Legatorum insigne, Lauretanæ Virgini donum tulit, legationis fœliciter obitæ illius præsidio atque ope monumentum.

Duc Bransuichien. D.

Card. Madrutij D.

Italiæ Principum pietas, ac dona.

CAP. VII.

Vict. Brig. Ioã. Piccolhominei D.

NEc obscura per id tempus Italiæ Procerum pietas, aut liberalitas fuit. Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua

qua muli duo lecticam ferentes expressi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulsi Virginis ope discriminis argumentum. Ioannes Baptista Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vinctus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludouicus Martinengus Brixiensis calices quatuor ex argento inaurato. Marchionissa Estensis suam, filiiq; sui imaginem B.Mariæ supplicantem ex lamina argentea pondo XIV. Dux Atriæ bina Angelorum simulacra sesquicubitalia præclaro opere, pondo XXXVI. quæ ante B. Virginem, apud aram ipsam locata ardentes cæreos perpetuò præferunt. Votiuum id donũ esse titulus basi incisus ostendit. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum pensilem librarum XXII. haud minùs opere, quàm pondere egregiũ. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ effigiem suam corona, sceptroq; insignem, in supplicantis modum ex auro expressam, pondo librarum X. Cardinalis Columna Piceni Legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis insignem, crucem crystallinam cum Christi effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrimè facta. Cardinalis Riarius aræ, & sacerdotis orna-

Duara D. Vict. Brig.

Ludouici Martinengi D.

March. Esten. D.

Duc. Atriæ D.

Duc. Terræ Nouæ D.

Duc. Sabaudiæ D. egregium.

Card. Columnæ D.

Card. Aragon. D.

Card. Riarij D.

Card. Cusani D. ornatum ex veste Damascena. Augustinus Cusanus, qui subinde in Cardinalium Collegium est cooptatus, sacerdotis araeque vestem ex auro, argentoque contextam Lauretanae Virgini donum dedit. Et Gregorius ipse Pōtifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodùm laetus, suum quoque proprium Pōtificis donum exstare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Missae introitu, Dominica Laetare dicitur) veteri solemnique more Rosam auream consecrant. Ea stirps est, seu planta rosarum vernātium ex auro, quae aureo inserta vasculo, & ex tripode eminens aureo, sesquicubitalem altitudinem facilè excedit. Aureis nummis aestimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerumque mitti solitum, Gregorius Lauretanae Virgini vtpote Reginae mortalium & coelestium misit. Et exstat in medio vasculo titulus donantis monumentum. Porrò Nicolaus Gaetanus Cardinalis Sermonetae nouo doni genere per id tempus Lauretanam Ædem honestauit. Hic siue communi familiae (erat enim ex gente Bonifacij VIII. cuius Pontificatum sacrosanctae cellae in Italiam aduentus insignem fecerat) seu priuato quodam studio, Lauretanae Virgini vnicè deditus erat. Itaque sanus, ac valens in templo Lauretanae, haud procul

Greg. XIII. Pontif. D.

Card. Sermoneta D.

procul Deiparæ cella, ſedem ſepulchro ſuo delegit, idque magnifico ſanè opere exſtruxit. Præclara vtique ac perampla eſt monumenti ſpecies, vario diſtincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis ſimulacro pulcherrimè facto inſignis. Tabula marmorea ſub eo poſita his inciſa litteris:

NICOLAVS GAETANVS CARDINALIS SERMONETA GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS, QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE,

ET MVLTA SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM:

MONVMENTVM HOC MARMOREVM, VIVENS ET INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE IN EO, VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS SVVM RECONDI VOLVIT AN. AGENS LIV. OBIIT ANNOS NATVS FERME LX. AN. SAL. HVM. M. D. LXXXV. MENSE MAIO

Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo appa-

apparatu factum, & absoluto dudum sepulcro corpus illatum, lapisq; superpositus cum hoc titulo:

HIC HABITABO, QVONIAM ELEGI EAM.

Exstat hodie in templo Lauretano stragulum ingens ex veste Attalica, quod vndique ambit fascia prægrandis ex holoserico villoso nigro, quà gentilitiis Gaetanæ familiæ insignibus, quà crucibus aureis magnificè distincta; haud obscurum magnifici funeris argumentum.

Lapidum, calcisue particulas ex sacrosancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur. CAP. VIII.

Hist. Brig. EOdem ipso anno, qui fuit à Christo nato M.D.LXXXV. nouo miraculo intellectum est, quantæ curæ sit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum est ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetustior, & pœna longinquior. Panormitanus ciuis viginti antè annis Lauretum profectus lapidem è sacra surripuerat cella. Nec quantacumq; pietatis in temerario facto species, aut interdicti Pontificalis ignoratio diuinam auertit iram. Domum regressus graui extemplò implicatur morbo: ac ne repentini mali causa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpã admiserat, pœnam luebat.

bat. Septembri mēſe, aut certè Octobri, deficientibus ſubitò viribus atroci vrgebatur febri. Nec medentium iudicio naturalis vlla morbo ſuberat cauſa, & ipſe culpam pietatis nomine inuolutā minimè agnoſcebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos inſanabili morbo nec cauſa, nec finis inueniebatur. Ad extremum, cum alia nulla cauſa appareret redeuntis in orbem mali; religio ſubiit ægrum animum, & conſcientia ſtimulāte ſacerdoti vulnus aperuit. Ille enimuero temerariam pietatem talis morbi originem eſſe ait, impenſe monens, vt ſacro lapide reſtituto, ſalutem in tuto locaret ſuam. Haud ſurdis hæc auribus dicta. Æger veluti cœleſti voce iuſſus, lapidem eidem tradit remittendum, vnde olim ab ſe fuerat ablatus. Nec mora: ſaxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res ſatis teſtata. Io. Baptiſta Carminata Societati IESV Præpoſitus in Sicilia Prouincia, ſacrum lapidem cum litteris totam rem enarrantibus Romam deſtinauit ad Cardinalē Vaſtauillanum Laureti Patronū. Ille eundem lapidē Leonorio Lauretano Pręſidi cum Sicilienſibus litteris tranſmiſſum ſuo reponi loco iuſſit. Leonorius ergo ſimul ac primū ad Lauretum perlatus eſt lapis; ſolēni ſupplicatione indicta, obuiam ei procedit ad portam. Inde ſaxum miraculo clarum, quanta maxima poteſt

pompa

pompa ad ſacram defertur Ædem. Mira res dictu, viſuque. Vix ſacroſanctæ Domui illatum erat, cum ſtatim (tanquam Deo monſtrante) vacuus apparuit locus, vnde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulſum eſſe conſtabat. Repoſito in ſuum locum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua ſubinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo præbuerat. Multa inuenio exempla multorũ, qui idem auſi celeriter pœnas dederunt ſtultitiæ ſuæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne ſimilitudo ſatietatem pariat, omittemus. Nec ſacrorum lapidum maior, quàm calcis interlitæ, qua lapides colligantur inter ſe, per idem fermè tempus Dei cura extitit. Alexandria vrbs eſt Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri III. Pontificis Maximi gratiã à fœderatis ciuitatibus condita appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abſtulerat è ſacroſancta Virginis cella. Inde domum regreſſus comminutam calcem ſimul cum cerea agni cœleſtis effigie includit argento. Cæterùm ſtulta pietas Deo Deiparæq; grata haudquaquam fuit. Vbi primùm ille thecam (incertum quam ob cauſam) de coniugis ſuæ collo ſuſpendit, Dæmonum Du

ean

eam inuasit, cum nō exigua satellitum suorum manu. Iamque annum nonum infœlix mulier non sine ingenti sui viri dolore miseris vexabatur modis, cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io. Baptista Vanninus Sacerdos è Societate IESV per id tēpus Alexandriæ sermones sacros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipso viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt sacrum illum restituat puluerem, si fecerit, haud dubiè coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facilè persuasum. Ergo ille sacram calcem theca exemptam Vannino ipsemet tradit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum spes fefellit. Paucis intermissis diebus, non tam exorcismorum vis, quàm B. Mariæ deprecatio ex obsessæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excussit. Confestim igitur Vāninus creditam sibi calcem theca inclusam Lauretum ad Rectorem Societatis IESV destinat, rogans per litteras, vt simul, quod ablatum erat, Lauretanæ restitueret Domui simul miseræ illi fœminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret, quo scilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulsis, pristinam ei redderet sanitatem. Quod deinde ita, vt orauerat, euenisse compertum est. Relata calx honesto asseruatur loco, documentum morta-

libus, ne tale quid audeant. Exſtant quoq; Vannini litteræ. III. Idus Nouemb. Anno M.D.LXXIX. datæ, miraculi teſtes.

Epidauria nauis inſigni miraculo è manibus piratarum eripitur. CAP. IX.

Ann. Laur. Riera.

CÆterùm nobiliſſimũ maximeq; illuſtrẽ Gregorij Pontificatũ nobili illuſtrique claudam⁹ miraculo. Epidauria nauis precioſis onuſta mercibus ꝑ eadẽ tempora Conſtantinopoli redibat Epidaurum. Raguſam vulgus appellat. In medio curſu, tãta ſubitò maris malacia, ac trãq̃llitas exſtitit, vt deficiente vẽto nauis oneraria ſe loco mouere nõ poſſet. Extẽplò plures adfuerunt myoparones piratarũ, qui circũfuſi deſtitutã nauim ſuma vi oppugnare cœperũt Chriſtiani primũ & ſic pauciores numero, Barbarorũ impetũ egregiè ſuſtinebãt. Ad vltimũ labore & vulnerib⁹ defatigati cedebãt, nec virib⁹, nec animis pares. Iã ꝓpè res erat, vt victi caperẽtur à Barbaris, cùm ſubiit eorũ animos memoria Lauretãæ Virg. Eam igit̃ cũcti inuocãtes vouẽt, ſi immineti eximãtur periculo egregiũ calicẽ Ædi Laur. donũ laturos: atq; inibi labes animorũ ſacra cõfeſſione pariter abſterſuros. Nec miſtæ voto preces in irritũ cecidêre. Repẽtè ſpiſſa exorta caligo intẽdẽtib⁹ ſe tenebris cõdidit lucem, & piratis ꝑdæ inhiãtib⁹ cõſpectũ Epidaurię nauis eripuit. Agnouêre Chriſtiani Deiparæ auxiliũ & lę-

titi

itia ex metu gestiētes, DeoDeiq; Matri certatim grates agebāt. Cōtra furere, ac fremere Barbari dolore ereptę de manibus p̄dæ, & ñ oĩa conari, vt recuperent amissã. Sed frustra. Incubans mari quędã, quasi nox iã prospectũ abstulerat, & Barbari haud secùs, quã n cæcis tenebris errabãt. Inter hęc: ecce tibi opportuna inter nebulã afflãs aura oneraiã impellit. Ita nauis B. Maria fauēte, p̄iculo erepta Epidaurũ appellitur. Inde nautæ, vectoresq; Lauretũ petũt, vota persoluũt. Hæ ferme Lauretãæ res Greg. Pōt. M. euenerũt.

Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum Episcopali sede decoratur. CAP. X.

EXinde Xistus V. Gregorij æmulator, vt cæteris rebus inferior videri noluit: ita studio Lauretani cult⁹ augēdi, voluit haberi prior. Is q̄ppe in Piceno nat⁹, p̄cipuã Picentiũ Patronã omni ope ab se ornandã existimauit. Itaq; velut Marcelli II. Pōt. cōsilia exequeret, Lauretũ ciuitatis iure donatũ Episcopali sede decorauit, aliquot circa oppidis ei cōtributis. Primus Lauretanus Ep̄s Frãciscus Cantuci⁹ fuit ciuis Perusin⁹, vir doctrina ęquè, ac sanctimōia clar⁹, q̄ nouã sedem egregiis imbuit institutis, exēplisq;. At Xystus ne Lauretanę vrbis nomē vanũ, aut tenue foret, collē Laureto proximũ (Montē Regalē incolę appellãt) coemptum æquare instituit: ita nouæ vrbi amplificandæ spatium

Vict. Brig.

Franc. Cantucius Episc. Laur.

ab ea parte fieri cœptum. Huic ſpacio coæ dificando, ſingulis Piceni ciuitatibus imperatum, vt ſuas quæque inibi excitaren ædes. Haud grauatè obtemperatum. Interim Pontifex Picenum, cæteramque Pontificiam regionem latrociniis infeſtam no magis ferro, quàm auro ſalubri ratione pa cauit. Quippe latronibus ipſis, atque e xulibus impunitatis, ac præmij ſpe in ſo cios incitatis, Duces eorum cæſi, cæte partim interfecti à ſociis, partim ob in terfectos ſocios reſtituti. Ergo Picenciui ciuitates Pincenti Pontifici, & de ſua gen te, & de Æde Lauretana optimè meri egregiam ex ære ſtatuam locauêre. N ſuis per id tempus ornamentis Ædes Lau retana caruit. Pilæ, quæ pro columnis fo nicem ſuſtinent & ipſa templi fornix, Ca tucij Epiſcopi ſumptu marmorato op re adornari cœpta. Sacellum vnum è m

Card. Ara gon. ſacell.

ioribus à Cardinali Aragonio picturis D ui Thomæ Aquinatis præclarè facta e primentibus, gypſo, auroque adornatu

Sacell. com. Picen.

Sacellum porrò omnium maximum à D cibus Hetruriæ, & Bauariæ expeditu dirimendi certaminis cauſa à communi I centium eximiis pictorum plaſtarumq; operibus excultum, plurimoq; exornatu auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præ ornandæ, augendæque rei Lauretanæ i

tenti

:ntus, Lactantij Venturæ nobilis archite-
:i opera, faciem Basilicæ opus à Grego-
o maxima ex parte perfectum ad culmen
enè perduxit. Bonam Pontificiarum æ-
ium partem excitauit è regione templi.
.t Ferdinandus Archidux Austriæ de Lau- *Archiducis Austr. D.*
:tana ædificatione admonitus à Duce Ba-
ariæ, eiusdem instinctu Lauretanæ Virgi-
i cæsam è sylua materiam donauit, quæ in
nerariam imposita, & Adriatico commis-
. mari Lauretum incolumis, B. Maria fa-
ente, peruenit. In ea magna vis erat ingen-
um trabium asserumque facilè tribus au-
:orum millibus æstimabilis.

'ardinalis Gioiosa suum Galliæ patrociniũ Virgini Lauretanæ commendat.

CAP. XI.

Antucius inde primus Laureti Episco- *Vict. Brig.*
pus, septimo, quàm Episcopatum inie-
at, mense excessit è vita Ingens omnibus
ıi desiderium reliquit, pauperibus maxi-
ıè, quorum parens habebatur. Porrò tan-
a eum sanctitatis fama prosecuta est, vt fa-
ilè appareret, verum esse, quod prouerbij
ıbtinet locum: primum cuiusque ciuita-
is Episcopum sanctum esse oportere. Can- *Rutilius Bẽzonius Episcopus Lau.*
ucio sublectus Rutilius Benzonius ciuis
Rom. qui eruditione, & Ecclesiasticæ di-
;nitatis studio clarus, qua sacris concioni-

 bus

bus, quà præclaris inſtitutis Lauretanam ædem excoluit: vt iam ſacro cultu, ac maieſtate, nulli propemodùm ſacrarum ædium ſit ſecunda. Sub id tempus Cardinalis Ioioſa nouus Galliæ Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobiliſſimorum hominum comitatu Lauretum diuertit. Deductus eſt in Ædem Lauretanam à Mattheucio Archiepiſcopo Raguſeo, eodemq; Anconæ Prætore, Octauio Bandino Piceni Præſide, & Rutilio Benzonio Epiſcopo Lauretano, qui aduentanti Cardinali obuiàm proceſſerant. Ibi Ioioſa in Virginis cella piè admodùm ſacris operatus, ſibi in animo eſſe dixit, ſuum Galliæ patrocinium certiſſimæ mortalium Patronæ impenſiù commendare: ac proinde ſolemnem quadraginta horarum ſupplicationem inib inſtituere. Pium Cardinalis conſilium non modò authoritas probauit Lauretani Epiſcopi, ſed etiam concio decorauit. A concione ſupplicatio ſummis hominum ſtudiis celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidaniſque, tum à Capucinorum manu quam ad id Ioioſa ſecum adduxerat. Cardinalis autem in eo, cuius ipſe author fore nemini cedens, ſuis cæteriſque omnibus, vel pietatis, vel modeſtiæ exemplo fuit.

Cardinal

Cardinalis Galli Patroni Lauretani egregia ſtudia erga Beatam Virginem.

CAP. XII.

CÆterũ, ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit, quàm funeſtior. Biduo poſt peractas ſupplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vaſtauillanus, alter ſuper alterum peſtifero morbo abſumpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Peruſinum Epiſcopum, nunc Auximatem. Ab eo Ioan. Franciſcus Gallus patruus Lauretanæ adminiſtrationi Præpoſitus. Nec ita multò poſt Card. Gallus nouus Patronus Lauretum Pontificis iuſſu contulit ſe. Ibi ſumma omnium ordinum lætitia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magiſtratuum leges, ac iura deſcripſit: Annus tum agebatur à Virg. part. M.D.LXXXVII. Quo eodem anno ſignum æneum Xyſti Quinti Pontificis Maximi pulcherrimè factũ Bernardini manu, sũmis ſtudiis Lauretanorũ, Picentiumq;, maxima accolarum, peregrinorumq; frequẽtia in templi gradibus poſitum eſt. Exinde Io. Franciſco Gallo Laureti Præſide, templi facies ad faſtigium aliquando perducta, egregium ſanæ Ædis Lauretanæ decus. Quippe & magnificè deſcripta

Vict. Brig.

Card. Gallus Patron. Lauretan.

Franc. Gal. Præſes.

Laur. Templi facies.

 eſt,

est,& perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato: tanto autem artificio structa, vt tantum opus penè ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquam os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam, Beatæ Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrimè facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Ædis Lauretanæ aureis litteris in Lucullco marmore incisus: DEIPARÆ DOMVS, VBI VERBVM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestræ datæ: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hasce fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa litteris: altera est:

SIXTVS V. PONTIF. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT XVI.
KAL. APR. AN. M. D. LXXXVI.
PONT. AN. I.

Altera verò;

SIXTVS V. PONTIF. MAX. PICENVS
LAVRETI OPPIDVM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATVM CIVITATIS
IVRE DONAVIT, ANN. M. D.
LXXXVI. P. AN. I.

Abſolutum erat opus, niſi quod gradus deſiderabantur, quibus aſcēderetur in templum. Igitur Ioan. Franciſci Galli ſucceſſor Hieronymus Gabutius nouos gradus ab illo inchoatos ex Iſtro item lapide ſatis amplè magnificeq; perfecit. Idem laternam egregiam tēpli hemiſphærio impoſuit. Ea quoque ex eodem ſtructa ſaxo, cōſtat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia feneſtras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem ſuperadditæ latitudine pares, altitudine longè minores. Super has corona ducta, culmen octo, quaſi coſtis diſcretum ſuſtinet. Id verò ſimiliter, vt hemiſphærium, plumbeis intectum laminis longè lateque conſpicitur. Cardinalis porrò Gallus, vt eum ſua pietas admonebat, ab Æde ornanda ad pauperes ſubleuādos verſus, congeſta ingenti pecuniæ vi, Laureti

Montem Pietatis inſtituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogerentur iniquitatem ſubire fœneratorum. Cæterùm, illud maximè memorabile Xyſti V. Pontif. munus, (alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valuas ex ære cælandas locauit aureorum millibus XL. Trium ianuarum fores erunt æneę, vbi ſacrarũ hiſtoriarum argumenta mirabili opere cælata viſantur. Magnũ omnino opus, ac multorum annorum. Et quantum ex principiis coniectare licet, longè egregium ac mirabile. Sic prorſus, vt nobiliſſimis S. Ioannis Baptiſtę valuis, quę Florentiæ miraculo ſunt, ab iis, qui vtraſque inſpexerunt, haud immeritò conferantur: maximum vtique Lauretano templo ornamentum, & iucundiſſimum peregrinis ſpectaculum præbituræ.

Dona Lauretanæ Virgini lata miſſaue. CAP. XIII.

Codi. Laur. Bononienſis Sodalit. D.

NEc verò Lauretana Domus pauperum incolarum cõmodis ſeruiens peregrinorum muneribus caruit. Fabrorum ferrariorum Bononiẽſis ſodalitas ingens candelabrum fuſile ex aurichalco donum portauit, nõ minùs opere, quàm inuſitata magnitudine, ac pondere viſendum. Catharina Medicea Franciæ Regina, ac Regum mater

Reginæ Franciæ D.

lychnum

lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanæ Virgini misit cum dote, vt perpetuò luceret. Ducis Cliuię vxor amiculum B. Virginis aureum, argento illusum opere Phrygio, effigiemq; suam in lamina argentea Beatæ Mariæ Lauretanæ supplicantem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Fędericus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonsus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursius, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisq; sua supplice, quaternarũ ferè librarum: Marchio Vasti imaginẽ suam in aureo orbe minutis Adamantibus, Pyropisque circumfulgente depictam Lauretanæ Virgini consecrarunt. Horum donorum, pleraq; votiua esse indicat Eugubinę laminę titulus: EXAVDITA EST ORATIO TVA. Cæterùm, hi sua, alij suorum votiua simulacra miserunt. Princeps Stiliani argenteam filioli sui effigiem Deiparę dicauit supplicem. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruũ filium B. Mariæ offerentis imaginem, ex argento expressam pondo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argẽteum fasciis obligatum, ponderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudiæ donum in hoc genere egregium, infantis fasçiis inuoluti simulacrum

Duc. Cliuiæ Don.

Duc. Parm. filia D.

Fæd. Tomac. Ant Spinel.

Alphon. Vicecom. D.

March. Capursi D.

Episco. Eugub. D.

March. Vasti D.

Princ. Stiliani D.

Liuia Pignatella D.

Princip. Amalphet. D.

Du. Sabaudia D. egre.

crum aureum iustæ staturæ, ob filium Beatæ Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornetana Ciuitas suæ vrbis simulacrum in lamina argentea ebeno inclusa, donum portauit, subiecto titulo insigne: CORNETVM CIVITAS FIDELIS. Ab aliis porrò sacra supellex data. Gulielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sesquicubitalia, Christique crucifixi effigiem præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona transmisit. Nec ita multò post Mantuæ Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solemni cæremonia sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiua pro suscepta prole munera attulit. Ferdinandus Cardona calicem argenteum egregiè factum B. Mariæ dono misit. Ioannes Spinota: Hippolytus Bensinotus: Octauius peregrinus Neapolitanus; præter singulos ex argento calices, binos, vrceolos cum suis paruis polubris ex eadem materia tulerunt. Petrus Demetrius Princeps Vallachiæ calicem cum patina aureum. Marchio Imperialis Auria vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureo adiecit calici lychnum triplicem argenteum, pondere iuxtà, & opere eximium, quem ab se certo stipendio dotatum præci-

Corneti simulac. arg.

Duc. Mantuani D.

Principis Mant. D.

Ferd. Card.

March. Imperial. D.

puis

puis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indidem lychnus alius argēteus pendet egregio opere trifariàm distinctus, votiuū Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarensis Catholici Regis apud Pōtificem Legatus cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoq; fulgentem, opere Lusitanico sanè egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnificoque opere cælatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream ebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex ebeno gemmis, auroq; distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni prætereà argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, lati: vnus aureus multorū instar, Francisci Mariæ Vrbinatium Ducis donum, nō materia magis, quàm opere inclytū. Lychnus quippe trium Angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Roburææ familię) prętendunt manibus: totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, vt ante

March. Lippæi D.
Comit. Oliuarensis D.
Proreg. Nepol. D.
Portiæ Vitelliæ D.
Card. Austriaci D.
Hiero. Grimaldi D.
Duc. Vrbinatium D.

ante ipsa ora Beatæ Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pēdens perpetuò luceat. Iam altarium vestes aureæ singulæ dono datæ à Marchione Robureo, itemque à Benedicto Cardinali Iustiniano, à Camilla Peretta Xysti Pontif. sorore germana, quæ etiam amiculum Beatæ Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere visendum. Aliud amiculum dono misit Dux Bouini fœmina lectissima ex holoserico raso violaceo, margaritis, gemmisq; consperso ad regiam magnificētiam, nisi breuitas obstaret. Attalicam quoq; vestem preciosis subsutam pellibus, cursorum præmium Florentiæ ludis partū Iustus Iusteius Comes Veronensis B.Mariȩ velut authori victoriȩ consecrauit. Ab aliis alia Beatȩ Virgini ornandæ dona ex mundo ferè muliebri deprompta. Dux Cliuiæ eximia pietate mulier torquem aureum pondere iuxtà, & opere eximium: armillas aureas Pyropis, Adamantibusq; distinctas: aureumque annulum nobili gemma insignem dono dedit. Vidobonus eques Ducis Bauariȩ œconomus suo, & coniugis suȩ nomine, binos aureos annulos adamāte, ac pyropo insignes inuicem insertos, quibus inscriptum est: QVOS DEVS CONIVNXIT, HOMO NON SEPARET. Ludouicus Georgius Papiensis torquem aureum libralem eleganti opere perfectum. Marchius Antonius

March. Roburei D. *Card. Iustiniani D.* *Camilla Peretta D.* *Duc. Bouini D.* *Comit. Iusti Don.* *Duc. Cliuia D.* *Equit. Vidoboni D.* *Ludouici Georgij D.* *Marc. Ant.*

niusBlanchettus Bononienſis coronã gemmeam auro illigatam. Caſteluetrani Principis coniux aureũ orbẽ ingentis inſtar Numiſmatis, Adamantibus, Smaragdis, Margaritisque fulgentem. Illud verò haud magis doni precio, quàm donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus cùm Caratæ Marchionis filia de gemmata paruæ molis, ſed ingentis precij cruce, multos iam diſceptarat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuerſa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparæ fuiſſe docuit euentus. Eam crucem depoſitam apud ſe Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur ſorte quadam diuinitus accidit, vt cum Martinengus religionis ergò ad Ædem Lauretanam veniſſet, ineunte Maio, eodem tempore, iiſdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorſus ignara. Ergo illum ex improuiſo Laureti conſpicata obſtupuit primò: inde ſalute data, redditaque crucem illam B. Mariæ adiudicatam ſe mira opportunitate ſecum attuliſſe, ait. Et aderat ſolemnis inuentæ Chriſti Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad ſacroſanctam cellam pariter pergũt: gemmatamq; crucem, ipſo die Cruci ſacro dedicant Virgini: dicas, illam ſuo

Blanchetti Don.

Princi. Caſteluetr. D.

ſuo tempore repetiiſſe depoſitum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pendet eximij ornamenti præcipuum decus; conſtat quippe Adamantibus ſatis magnis nouem, quos tres vniones ingenti magnitudine, inſtar ceraſorum adornant, quatuor circiter aureorum millibus æſtimatur.

Epiſcopus Hybernus bis Hæreticorum piratarum manus euadit. Adoleſcẽs præſenti naufragio eripitur. CAP. XV.

NEc muneribus, quàm miraculis clarior per id tempus Lauretana Ædes exſtitit. Edmundus Hybernus Ardacacenſis Epiſcopus eodem fermè tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi cauſa hæc fuit. Is ob religionem ab Eliſabetha Angliæ Regina pulſus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiã. Sed vnde præſidium quærebat, periculum exſtitit. Scotiæ Proceres Angliæ Reginæ rogatu, Edmũdum in vincula coniici iubent. At ille rem odoratus, clàm conſcenſa naui, Reginę inſidias ſolerter eluſit. Cæterùm, manifeſto periculo perfunctus, haud multò poſt occultum aliud diſcrimen occurrit. Nec fortuita res, ſed diuina fuit. Id adeò, & diſcriminis tẽpus, & oblatum in tempore cœleſtis auxilium oſtendit. Nam dum Galliam Edmundus

dus petit, in Dracum Angelum Archipiratam nobilem incidit, pridie Natalis diei B. Mariæ, qui dies ab Episcopo, eiusque famulis præcipua veneratione agitabatur. Et oblata in somnis vni ex comitibus species omnes ad spem salutis erexit. Is ea nocte, quæ occursum hostium antecessit, visus sibi erat in quiete cum hæreticis in magno hominum consessu disceptare nudus. Ibi nuditatem suam erubescēti virgo excellenti forma, candida in veste occurrit, quæ illum enixè rogitantem, vt suam nuditatem tegeret benignè, comiterque sua operuit palla. Hoc ille deinde visum cum enunciasset Episcopo, cōmuni consensu statuerunt, obseruatam in somnis Virginem, vtique Deiparam fuisse, cuius præsidio tegendi forent. Itaque Edmundus, aduentāte hostium classe, cum humanum nullū pateret effugium, Mariæ Lauretanæ (cuius dies natalis certam ei spem ostendebat salutis) cum suis implorat opem, adiectum precibus votum. Hostium manus si euasissent, ad Lauretanam Ædem ituros, ac per triduum inibi sacris operaturos. Nec irritę preces votumúe. Gubernator nauis, qua vehebantur, specie hæreticus, Catholicorum fautorem se in ipso temporis articulo præbuit. Namque, vt Anglicanam classem adesse vidit; ratus id, quod erat, Catholicos, quos vehebat ad ne-

cem quæri, Episcopum cum famulis occu-
luit in sentina, remotissimo ab oculis, tene-
bricosissimoque loco. Ibi naui iam ab An-
glis capta & in Angliam abducta, octo ipsos
latuerunt dies, Nauarcho cibaria semel in
die clàm subministrãte. Neq; tamẽ interim
prædones Angli segniter captam scrutati
sunt onerariam. Quotidie certatim infen-
sis animis, omnes rimabantur angulos, Epi-
scopum de cuius fuga cognorant quæritan-
tes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta in-
tentiùs perscrutantes delabuntur in senti-
nam. Ventum erat ad latebram. Quo præ-
sentiùs periculum, hoc euidentius Deipara
auxilium exstitit. Iam Sacerdotem, cui vi-
sum in somnis obiectum diximus, depre-
hensum in proximum attraxerant tabula-
tum, cæteros vestigaturi, cum diuinum Ca-
tholicis præsidium senserunt adesse. Mox
quippe sacerdotem illum diuinitus ex ipso-
rum elapsum manibus nunquam posteà re-
perire potuerunt. Ergo octauo demùm di-
scrutandi defatigatione, curã quærendi E-
piscopi omiserunt: ita nauis demissa à præ-
donibus iter cœptum repetiit. Ecce autem
aliud ex alio periculum: in eodem Gallica-
no cursu classis alia piratarum occurrit, qui
truculentiores prioribus, Edmundum Epi-
scopum Elisabethæ Reginæ instinctu quæ-
rebat ad necem. Hi naui capta, in eam tran-
siliunt

ſiliunt, euertunt merces, admotiſque luminibus cuncta loca ſcrutantur intentiore cura. Venitur ad latebram: tandem Epiſcopus ipſe comprehenditur. Actum erat, niſi præſens Deiparæ tutela furorem hoſtium retudiſſet. Ecce tibi dum captum extrahere conãtur, repentè capti ipſi oculis, lymphatiſq; ſimiles errare cœperunt. Tandem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam onerariam dimittunt. Illa repetito curſu, optatum fauente Virgine tenuit portũ, bis paucis diebus vltimo periculo defuncta. Epiſcopus eiuſq; familiares votorum, haud parũ memores, protinus ex eo loco, vbi in terram deſcenderant, pedibus Lauretũ vſq; venerũt An. poſt Chri. natũ M.D.LXXXVI. Et Epiſcopus votis ritè perſolutis totã rem litteris conſignatam apud Ædem Lauretanam reliquit, duplicis in duplici periculo ſuo auxilij B. Mariæ argumentum. Inſequẽti anno alium B. Virgo haud minore miraculo à maris fluctibus liberauit, quàm illos ab infeſtis prædonibus liberauerat. Ioann. Baptiſta Capra à Monte Albodò (oppidi in Piceno nomen eſt) adoleſcens probus, ac pius, phaſelo vectus Calabriæ oram legebat. Ventum erat in conſpectum Inſulæ Vulcaniæ (ea Siciliæ Inſulæ obiacet) cum repẽtè eum atrox vis tempeſtatis adorta in vltimum diſcrimen adduxit. Iam fractis remis,

 velo-

veloque amiſſo, propè erat, vt vexata naui-
cula mergeretur vndis,cum ipſe ad ſpem ſa-
lutis ſemet erexit. Itaque Mariam Laureta-
nam inuocans, exclamat. Vt Angeli tuam
Domum in Picenum,vbi nunc colitur, de-
tulerunt: ſic tu Deipara Virgo nauiculam
hanc defer in portum, mira res. His preci-
bus, velut fræno iniecto, procella ſedatur
ſecundus repentè ventus exiſtit. Phaſelu
in tutum appellitur B.Virginem clienti ſu
obſecundare, & famæ tranſuectæ ab Ange-
lis Domus ſuæ fauere ſentires.

Duo Sacerdotes Lauretanæ Domus calcem furto ſublatam malo docti reſtituunt. CAP. XV.

Vict. Brig.

CONfirmata hoc miraculo Lauretan
hiſtoriæ fides, aliò ſubinde ſacroſan-
ctæ Domus religio ſancita. Eodem ipſo an-
no Sacerdotes duo Placentini, ex compoſi-
to, calcis aliquid è ſacro pariete ſuſtulerant
eo conſilio, vt id ſecum circumgeſtarent
Lauretanæ Virginis monumentum, vitæ
præſidium.Sed quæſitum inuito Deo præſi-
dium in periculum vertit. In patriam re-
greſſos,atrox pariter,minaxque occupat fe-
bris, qua pertinaciter tertium iam menſem
vrgente,tandem reſipiſcunt.Subit animum
memoria Luſitani Epiſcopi, qui quãquam
permiſſu Pontificis, lapidem ex Lauretan

Æc

ede sumpsisset; tamen infenso Deo, penè xitiali oppressus sit morbo, ex quo non ane conualuerit, quàm sacrum Virgini restiuerit lapidem. Ergo ambo communi conlio decernunt B. Mariæ reddere, quod abtulissent, eamque enixè orant ipsorum incitiæ ignoscat, suaque recepta re, pristinam is restituat sanitatem. Nec mora, calcem ilm serico sacculo includuut: litteras adunt miraculi testes. Peregrinis Lauretum etentibus tradunt, ipsi valetudinem recuerant. Calx vt erat in sacculo serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium enzonium Episcopum perlata. Recitatis lacentinorum sacerdotum litteris, fides iiraculo facta; vulgata inde res: & duorùm xemplo repressa audacia multorum.

Duobus B. Maria eadem specie, qua Laureti colitur oblata desperatam à Medicis salutem reddit. CAP. XVI.

NEc natalem magis Domum, quàm effigiem suam cum Domo allatã sibi cordi esse B. Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani assecla harus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque ebris tabe consumptus, vrgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos ius animum Christianis mysteriis muniuum solemnibus precibus Dei, Diuorumq; *Vict. Brig.*

 tutelæ

tutelæ impensiùs commendabat, cum moribundo Lauretana Ædes miraculis inclyta occurrit, quam cum valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanæ Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad bene de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modò omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberiùs meante iam spiritu, loqui cœpit: & conceptum Lauretanæ Virginis adeundæ votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus planè conualuit. Cæterùm ille, vt primum per valetudinem votiuæ peregrinationis iter exsequi vtcumque potuit, (adeò incensa erat voti exsoluendi cupido) nondum ex morbo satis validus Lauretum petit. Eò vbi ventum est, gratiis Deo, Deique Matri auidè, impenseque actis, vota alacer gaudio soluit. Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominùs intentiore contemplatus cura; enimuerò (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa; vt facilè appareat Lauretanam effigiem illi, aut similimam esse, aut certè charissimam. Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides: Ioannes Raffredus adolescens è Lasturo vico Venet

ditic

itionis non procul Bergomo inſanabili
ppreſſus morbo iacebat. Ad morbi tabem,
ua miſerrimè conficiebatur, accedebant
olores acerrimi, ac penè perpetui mem-
rorum omnium. Itaque deſperatis me-
entium auxiliis, Lauretanam Virginem
nuocat vouens, ſemet ad eam: ſi voti com-
os fuerit, primo quoque tempore iturum.
Jec incaſſum votum cecidit. Iam deſtitu-
us à Medicis, non tàm cum morbo, quàm
um morte luctabatur; cum repentè ani-
nam agenti ſpes ſalutis affulſit. Beata Vir-
o, velut ex inſperato ſe illi oſtendit eadem
pecie, qua Laureti colitur (quam tamen
pſe nunquam, ne pictam quidem anteà
iderat) bonoque animo eſſe iuſſum in-
enti lætitia ſimul, & religione perfudit.
Confeſtim æger vtcumque poterat, ſuper
trato genua moliri venerabundus; ma-
naque fiducia in vltimo illo ſalutis diſcri-
nine, Deiparæ fidem implorare cœpit.
Et illa blando, maternoque vultu, omitte,
nquit, timorem fili: haudquaquàm ex iſto
norbo morieris. Tu modò gratus eſto, ac
oti memor. Cæterùm, illo domeſticos
nclamante, vt illuc properarent, cœle-
tem Reginam veneraturi, Beata Virgo
epentè ex oculis abiit. Et exſtitit vtrim-
que promiſſi fides. Æger paulò poſt va-
etudine recuperata, Lauretum protinus

ad reddenda vota perrexit, anno sæculi huius X C. Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem, affirmauit iis, quibus rem omnem enunciarat, eadem prorſus forma, ornatuq; ſibi in quiete B. Virginem obuerſatam. Credas illam ſpeciem, habitumque eſſe cordi B. Mariæ.

Eques Belga inſigni miraculo liberatus ab hoſtibus, ingenti mole cæreum dicat.

Cap. XVII.

Vict. Brig.

CÆreus votiuus vaſtæ magnitudinis, pondo C C C. per idem tempus à Belga equite nobili B. Virgini dono miſſus eſt, penè incredibilis miraculi teſtis. Voti, doniq; cauſa fuit, quod ille eques (nomen nō proditur, quia ipſe occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifeſtū capitis diſcrimen effugerat. Quippe iuſſu Parmēſis Principis, cum equitibus octo explorandi cauſa improuidè progreſſus, in hoſtium præcipitarat inſidias. Erāt hoſtes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigrè circumfuſi omnem illi effugij ſpem ademerant. Non tamen animis cecidit Belga, ſed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans ſocios fortiter pugnam capeſſit. Tantumque apud eos valuit fiducia Virginis; vt facilè tanti periculi cogitationem excuteret. Itaq; repentè paruæ illi manui creuêre animi

ni viresque: nec imploratum cœleste auxilium pugnantibus defuit. Cum tot vndique nanus eos incesserent telis; Deiparæ præsidio tecti hostilem impetum, telorumque procellam tantisper sustinuêre; quoad Hispanienses copiæ venêre subsidio. Tum verò periculũ in hostes vertit: plerique eorum cæsi, captiúe. Ac ne dubia foret vis cœlestis auxilij; neq; ipse eques, neq; comitum quisquam omnino: nec verò vllus eorum equus in tàm atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla est læsus ex parte. Sentires illos eodem Deo protegẽte pugnasse, quo propugnante vicissent. Ergo ille tàm insignis miraculi ęternum Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cæreum, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus: stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cæreus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

Surdus aurium vsum recuperat.
CAP. XVIII.

MIrandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subiiciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesiæ Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt nõ tàm verbis, *Ann. Laur. Riera. Vict. Brig.*

 quàm

quàm nutibus cum eo agēdum foret. Is ante obſtructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanę Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur, poſtquàm in Medicis nihil opis eſſe apparuit, ægrum morbo animum ſubiit diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia ſpe erectus Lauretum venit. In auguſtiſſima Virginis cella ſacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præſentiſſimum morbi remedium inuenit. Sacris operatus ſiniſtram ſibi apertā ſenſit aurem: poſtridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vſum recuperat. Ita qui ſurdaſter, aut ſurdus potiùs ſacroſanctam Ædem intrauerat, intra biduum exiit lætus aurium vſu recepto. Totam rem ipſimet Rutilio Benzonio Epiſcopo, & Andreæ Bentiuolo Præſidi Lauretano miſtis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. X C. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxato ſpatio ſtrenuè ædificabatur. Cæterū, immatura Xyſti Pontif. mors opus ab aliis quoq; Pontificibus fruſtra tentatum ſubitò interrupit. Mons Regalis circumciſus, ac ſemirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium ſitæ nunc pro ſuburbio ſunt, quarum etiam bona pars inchoatę manent: credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in ſolitudine ſibi ſedem quæſierit, ciuitatis celebritatem cordi non fuiſſe: ne quem aduenarum ma-

Andreas Bentiuolus Præſ. Laur.

gis

gis vrbis fama, quàm loci religio inuitaret. Sub id tempus Andreæ Bentiuolo extincto in administratione Lauretana successit Fuluius Paulucius Protonotarius Apostolicus, cuius virtutem difficilima tempora exercuerunt pariter, & illustrarunt.

Fuluius Paulucius Prat. Laur.

Munera difficilimis Gregorij XIV. temporibus Virgini missa, lataúe. CAP. XIX.

ANno deinde M. D. XC. Septembri mense, Vrbanus VII. Pontifex creatur, nõ minús breuitate Pontificatus, quàm cunctorum desiderio memorandus. Sublectus Vrbano Gregorius XIV. vir bonus ac pius, sed fermè valetudinarius, Põtificatum gessit annuum. Tempestas fuit omnino misera, & infœlix, nec vlla facies mali defuit. Latrones, quos extrema Xysti tempora effuderant, gregatim impunè volitabãt. Pontificiæq; regionis vias infestas habebant. Ad hæc erat summa cum caritate, inopia. Super omnia fæda lues, extremæ famis comes, tota penè Italia per omnes ordines, atque ętates vagabatur. Neque is solùm, sed etiam insequens annus Italiæ funestus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida vicique incolis propemodùm exhausti; nec tàm morbo, quã (quod miserius est) fame. Hac igitur tempestate Laureti minus vtiq; solito

solito aduenarum, ac donorum; Cæterùm plus votorum fuit Lauretani templi visendi adornandique. Id adeò insecuti anni satis ostenderunt. Nec tñ illa ipsa tempestas, quæ ciuibus vrbes exhausit, non auxit muneribus Lauretanam Domum. Lælius Pignatellus Neap. lichnum argenteum bilibrẽ Virgini dicauit. Cardinalis Sfondratus Gregorij XIV. fratris filius B. Mariæ Lauretanę effigiem ex argentea lamina expressam librarum fermè trium. Hercules Sfondratus Comes consimilem B. Mariæ effigem argenteã X. pondo, aliã insuper laminam argenteam simili opere, sed pondere dispari, & binos vrceolos argenteos. Alfonsus Coroneus gemmeam pateram ingentis precij. Ea tornatilis est ex vna gemma excauata, Achatis genus videtur, vulgò Agatham appellant. Dionysius Delphynus Venetus præclarum sacrificaturi Sacerdotis ornatũ ex textili argẽteo N. Pernestaina Proreginę Bœmię Soror auream pallã argenteis flosculis tanquã stellis scitè eleganterque distinctam (ex ea Episcopale amiculum sanè egregium factum) Lauretanę Virgini dicauit. Cęterùm, illud munus maximè memorabile, nec minùs fructu, quàm opulentia eximium. Petrus Tyrannus Calliensis, homo prædiues & opulentus inprimis, moriens Lauretanã Virginem testamento hæredem fecit ex asse.

Lælij Pignatelli D.

Card. Sfondrati D.

Comi Sfondrati D.

Alfonsi Coronei D

Diony. Delphyni D.

Proreginæ Boemiæ sororis D.

Petri Tyrãni hæreditas.

ſe. Hæreditatis caput Falconaria, prædium ſanè luculentũ. Id haud magis tritici, quàm vini ferax, loco ſitum eſt maximè opportuno. Haud procul abeſt Ancona marique: vt facilè inde fruges fructuſq; Lauretum ſubuehi nauigiis queant. Æſtimatur vniuerſa hæreditas aureorum millibus circiter ſexaginta : opportunum ſanè Lauretanæ Domus neceſſitati, vel iam vrgenti, vel imminenti ſubſidium. Quippe ſumma illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus afflixit Italiam, ſimul ingentes Ædis Lauretanæ ſumptus impenſe augebat; ſimul eleemoſynarum, donorumq; prouentum maxima intercipiebant ex parte. Nam præter D. C C C. nummos aureos, quos arca Lauretana quotannis Epiſcopo penſitat, circiter ſena aureorum millia in Canonicos XII. totidem Sacerdotes Manſionarios, vt vocant, ſex Clericos chori adiutores, Symphoniacos plurimos, alioſque complures templi miniſtros, cæreos, oleum, cæterumque ædis cultum erogat. Præſidis quoque Lauretani cohortem, ingentem fabrorum, ruſticorum, paſtorum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societatis IESV vnũ, alterum Illyricorum. In quæ cum meliora eſſent tempora, quinque fermè aureorum millia in annos ſingulos inſumebantur. Ad hæc in Noſocomio & Xenodochio plurimi
pere-

peregrini, quà ægri, quà pauperes sustētantur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in triduum præberi: cæteris aduenis egentibus publicè panis diuidi solet. Episcopi porrò, Cardinales, aliique Principes viri benignè lauteque tractantur. Et ædificatio sumptuosa iuxtà & honorifica B. Virgini, nunquā fermè intermittitur. Igitur hi tanti, tãq; immanes annui sumptus XX. aureorū millia excedere dicuntur, quos in vilitate rerum, & copia, ægrè Lauretana res sustinebat, illis temporibus crescebant in immensum. Et annonæ inopia fermè quadrienniū tenuit. Quo tempore agrorum, arcæq; prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quàm solebat: & tamen penè duplicabatur impensa. Lauretanis itaque difficultatibus Calliēsis hęreditas mira opportunitate subuenit, non in præsens tempus magis, quàm in futurum. Subinde parua dictu res Ædis Lauretanæ religionē haud parum illustrauit. Marcus Sara latronū Dux nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic cum maxima consceleratorum manu in Picenum venit. Cæterùm, vicit eius animum religio Virginis. Lauretum prætergressus, vbi opportunum nactus est locum, festa cuncti agminis displosione Lauretanā Virginem salutauit. Adeoque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosanctam Ædem

Marci Sara in Aedem Laur. reuerentia.

lem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisq; aditu prohiberetur, certum hominem destinauit Lauretū cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltrò donata ab iis, qui etiā per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueuerunt, Deo in Matris suæ gratiam efferata quoq; pectora mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat annonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egentibus peregrinis diuisit quotidie, eo gratius munus, quo maior illos vrgebat fames.

Præcipua Clementis VIII. Indulgentiæ. CAP. XX.

ANnuum Gregorij XIII. Pontificatum Innocentius IX. bimestris fermè Pontifex excepit, quem cœptis ingētibus clarum subita mors præripiens, eximiam bonorum fefellit spem. Innocētio Clemens VIII. subrogatus paterna prouidētia nobilis. Is quippe Pontificatus initio annonæ caritatem improbitate hominum auctam sua sedulitate laxauit: grassatoribus de medio sublatis, obsessas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab insita pietate erga Deiparā Virginem, Lauretanam Ædem insigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adiici posse videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari.

brari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitas temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantiſque itinerum laboribus periculiſq; perfunctos à Virgine Lauretana diſcedere indulgentiarum expertes; præſertim ita tradito more, vt nullum Lauretanę peregrinationis munus tàm ſolemne eſſet, quàm animos ſacra confeſſione impenſiùs expiandi, nouæque in poſterum vitæ inſtituendæ. Itaq; Clem. Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea triſtem diſcedere, omnibus quocunq; anni tempore Lauretanam Virginis cellam ritè adeuntibus delictorum omnium veniã benigniſſimè conceſſit. Quinetiam permiſit, vt dies tranſlatæ in Picenum Sacræ Domus quotannis celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hæc confluentibus vndique agminibus aduenarum, vetus Lauretanæ maieſtatis nitor, ac ſpecies reſtitui cœpta. Nec modò ſtudia hominum, ſed etiam vota, donaq; temporum difficultate creuerũt. Cardinalis Sfondratus ad Bononienſem legationem proficiſcens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixè ſalutata, ingens eum cupido inceſſit, Lauretanam effigiem propiùs contemplandi. Igitur ſcalis admotis, venerabundus aſcendit, Beatæ Virginis lineamenta, diu multùmque contemplatus, annulum

Card. Sfondrati Dona.

nulum egregium, Cardinalatus insigne, clàm sibimet detrahit, & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se Patrocinij argumentum. Annulus est aureus, egregio Adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit, tribusque eam eximiis muneribus coluit, adeò pium eius animum augustissimæ cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe annò Bononia Romam remigrans Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu vacuus. Crucem auream pulcherrimis Smaragdis visendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorū millibus esse perhibetur: pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato; egregium eius ornatum. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondratus Mediolanum repetens Lauretanam reuisit Virginem; eique annulum aureum eximio Adamante insignem dono dedit. Adamas humano vngue maior est, qui Christi pueri digito insertus, luminum repercussu, velut sidus emicat, hôc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emptum duobus aureorum millibus constat. Adamantem porrò alium aureo illigatum annulo Antonius Parauicinus

Anton Pa- uicini D.

cinus Cremonensis donũ tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquaquá pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinalis inde Lotharingus multiplex regiæ opulentiæ munus per certos homines misit, crucem crystallinam cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultũ crystallino, cãdelabra duo, binos vrceolos cum pollubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pyxidem, paciferamq; imaginẽ, omnia è nobili crystallo, auro, electroque perfecta: binis ternisúe aureorum millibus æstimantur. Cardinalis Cæsij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanæ Virginis imago visitur tecto insidentis, multis circà Angelis affictis: opus omnino egregium, totum serico, auroq; cõtextum: ternos ferè cubitus quaquà versus patet. Deiparæ porrò, & Angelorum imagines tanto artificio expressæ, vt spirare videantur. Cardinalis Rusticucius aræ, & sacerdotis vestes argenteas, Lauretanæ Virginis effigie, & gentis suæ insignibus conspicuas, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudensis arę ornatum egregium ex veste argentea, crispo opere, floribusq; eminentibus insignem: alterum aræ ornatum Princeps Venusinus ex Attalica veste auro crispante distincta. Iason Villanus ciuis Bononiensis sacerdotalem ornatum ex veste Atta-

Card. Lotharingi D.

Card. Cæsii Donum.

Card. Rusticucij D.

Victo. Labdam. D.

Princi. Venusini D.

Iosan. Villani D.

Attalica, crispo auro, & gentilitiis insignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem sacerdotũ vestes auro, argentoq; fulgentes. Marchio Riani sacerdotis, ministrorũq; solemni ritu operantium argenteas vestes sericis flosculis, iusta per interualla conspersas. Super hæc Episcopale amiculum consimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florentinus, aræ, ac sacerdotis ornatum ex argenteo textili, quod ingentes aurei flores crispãti opere distinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ vestẽ auream opere Phrygio, ac margaritis illustrem. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vasa argentea cubitalia egregiè facta, cælataq;: vtrumq; sacris B. Mariæ emblematis, & argumẽtis insigne: ex altero argenteũ lilium multiplex, ex altero aureus vernantium rosarũ ramus existit: ea vasa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata visuntur. Marcus Germanus Valcassani Baro coronam ex margaritis, gemmisque in rosarum modum compactis, auroq; illigatis. Io. Baptista Cigola Brixianus argẽteam laminam cum sua effigie supplici. Eiusdem modi ac materiæ, sed longè insigniore specie imaginem suam Maximilianus Archidux Austriæ. Dux Terræ Nouæ Antistitem Beatæ Mariæ supplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex auro. Virginij

Bernardi Stroz. D.

March. Riani D.

Luc. Turregiani D.

Ferd. Gonzag. D.

Duc. Seminariæ D.

Baronis Vallas. D.

Duc. Terræ Nouæ D.

Virg. Vrsin. Noment. D. Vrsini Nomentani vxor Virgini Lauretanę supplicantis effigiem ex argento penè bilibrem. *Luca Turregiani D.* Lucas Turregianus Florentinus suã & vxoris imagines argẽteas in morem supplicantium, ponderis nõ contemnendi. Alij deniq; alias imagines argenteis laminis expressas, binarum ternarumq; librarum Deiparæ Lauretanæ dicarunt. Illud huius generis eximium: *Petri Lomellini D.* Petrus Lomellinus Genuensis argenteum infantem naturali statura fasciis constrictum pondo X. dono misit: votiuum id donũ esse facilè coniectare licet. Illa haud dubiè votiua. Humanũ caput iustæ magnitudinis, *Iacobi Grimani D.* ponderisq; ex auro ab Io. Iac. Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex argento expressa Adamantibus duobus, tribusq; *Franc. Deitristan. D.* Pyropis insignis à Franc. Deitristanio intimo Clementis Pontificis cubiculario: lychni etiam argentei complures dono missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet inter omnes, *Ioan. Caroli Imper. D.* Io. Caroli Imperialis Genuensis donum. Is lychnus tribus veluti ramis sigillatis conspicuus trifariã lucet: pondus est librarũ circiter XXX. Cæterùm aliud in alio genere donum eximium Ferdinandi *Magni Duc. Hetrur. D.* Medices Magni Hetruriæ Ducis. Triremis argentea bicubitalis, remigio, armamentisque omnibus instructa, ornataq;, põdo circiter XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque triremis latere verba declarant:

FER-

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.
OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS DEIPARÆ VIRG. DICAVIT, AN. M. D. XCIII.

Egregium quoq; pondere,ac precio Cardinalis Montalti donum fuit.Is effigiem suam,ac fratris sui argenteam pulcherrimè factam pondo CXL.Lauretanæ Virgini consecrauit pio cum titulo; *Card. Montalti D. eximium.*

ALEX. PERETTVS CARD. MONTAL.
S.R.E. VICECANCELLARIVS,
XYSTI V. NEPOS,
D. MARIÆ IPSVM, ET MICHAELEM FR. PERPETVO SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS SACRVM MONVMENTVM POS. ANN.
M. D. XCIV.

Opus pluris duobus aureorum millibus stetisse dicitur.

Illustrium fœminarum munera.
CAP. XXI.

NEc nobilium fœminarum liberalitas per idem tempus obscura fuit. Polixena Pernestaina Proregina Boemię S.Gerionis Thebæorum Ducis caput præclara inclusum theca, Lauretanæ Virgini donum misit. Theca argẽtea auro interlita, & egregiè facta S. Gerionis loricati speciem reddit à pectore: & lorica est argento,auroq; con- *Proregina Boemia D.*

caput martyris gemmata redimitum corona. Huic subiecta basis ex ebeno, argentoq; sacras Thebęorum martyrum reliquias crystallo inclusas ostentat: votiuum donum esse constat: à Polyxena Proregina pro salute viri sui recuperata, Virgini redditum. Princeps Vastallæ binas effigies aureas, alteram suam, alteram viri sui cum duobus cordibus aureis sex pondo B. Virgini dedicauit. Maria Boadilia triremen cum B. Mariæ Lauretanæ effigie sublimi, ex lamina expressam argentea. Principis Casteruetrani vxor crucem auream, mole quidem exiguam, sed materia nobilem, quippe sex Adamantibus auro illigatis nitet. Ducis Niuerniensis vxor bina candelabra argentea benè facta pondo librarum octo, per coniugem suum Virgini donum misit. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veste Damascena violacea auro conspicuum, binosque vrceolos cum suo pollubro ex argento pulchrè, sciteque factos. Violanta Farnesia bina candelabra argentea egregio opere. Salustia Crescentia Romana amiculum B. Virginis argenteum stellis aureis illustre. Principis Bisiniani vxor Draconem aureolum gemmis distinctum clarissimis, precio septingentorum fermè aureorum. Iustina Vicecomes arę vestem ex auro, argento sericoque sutilem pictam opere mirabili, nouoq;. Nam con

Princ. Vastal. D. *Maria Boadilia D.* *Princ. Castelust. D.* *Ducis Niuernes. D.* *Hieron. Spinula. D.* *Violã. Farnes. D.* *Salust. Crescent. D.* *Princ. Bisinian. D.*

tinua

nuatis inuicenmq; implexis aureis, argenteis, sericisque versiculoribus filis totum opus per se, nullo substratu, adminiculoque fultum acu pertexitur, vacuis in medio spaciis relictis: vulgò punctum in aëre appellant. Opus reconditi artificij ac laboris penè infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, aræ vestis perfecta est. Quindecim inibi B. Mariæ. Rosarij mysteria scitè expressa visuntur, quadratis inclusa spaciis, alternisq; ingentibus floribus distincta, velut opere scutulato, ac ne inania sint vacua illa operis spacia, tota vestis argenteo textili subsuta internitet. Id verò (si famæ credimus) Vicecomitis matronæ nobilissimæ non donũ modò, sed etiam opus fuit, quamquam cõplura esse nobilium fœminarum munera, quæ earundem etiam opera sint, satis conconstat: calicum præcipuè sacrorum velamenta & B. Mariæ amicula. Isabella quoque Consobrina Ducis Sabaudiæ coniux D. Syluestri N. donum misit, sua (vt ferunt) elaboratum manu, sanè egregium, aræ, Sacerdotis ministrorumque solemni cæremonia operantium vestes ex serico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili. Iacoba Dux Cliuiæ Badensis Marchionis Germana soror torquem aureum, globo ex Pyropis, Adamantibusque pendulo insignem, Lauretanæ Virgini donum misit.

Isabella Sabaudia D.

Duc. Cliuia Don.

Aduentus, & dona Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis. CAP. XXII.

CÆterùm, Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis aduentus vel pietatis, vel munificentiæ argumentis maximè insignis fuit. Hæc cum regali penè comitatu Lauretum petens ingentia secum dona attulit. Attamen Christianæ pariter modestiæ, & S. Francisci memor vulgarem, vestitum cinerei coloris adamauit, aurum, gemmasq; deposuit, vt cœlestis Reginæ, cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem, illa cultus simplicitate caperet oculos, Et Dominæ exemplum apud ancillas, matronas, asseclas, ipsosque corporis custodes valuit. Omnes Lauretanæ perigrinationis comites, modestiæ quoque, & coloris socij fuêre. Nec Clemens Pontifex insigni clarissimæ fœminæ pietati defuit. Transeunti per Pontificiæ ditionis oppida, vbique lautiæ præbitæ regio apparatu, quacunque incedebat, non magis vestitus tenuitas miraculo erat, quàm eximia pietas exemplo, vtique posteaquàm Laureto appropinquauit. Quippe vbi primùm Recineto egressa, procul Lauretanæ Basilicæ tecta conspexit; confestim lectica, qua vehebatur, exilit, procumbit in genua: Beatam Virginẽ salutat de via, nullo assectarum detrectante pietatis officium,

quod

quod Domina occupasset. Inde pedibus cũ Episcopis aliquot, cęteroque comitatu Lauretum ingressa, ad Beatæ Mariæ processit Ædem. Ibi contempto puluino, cæteroque apparatu, in sacrosanctæ Domus vestibulo genua submittit venerabunda. Hortantibus certatim Episcopis, ipsoque Cardinale Gallo, vt ipsam Deiparæ cellam intraret, nefas esse respondit ante noxas sacra confessione abstersas, augustissimum illud limen intrare, & os suum sanctissimæ Virgini ostēdere. Nec vllę cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt, adeò rara in eius mente insidebat religio Lauretanæ Domus. Tandem igitur animo ritè expiato, cœlestique dape refecto, sacrosanctam cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex: ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tādiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeò erat in templo assidua sacrisq; intenta officiis, vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indiciis par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentiæ misit in templum. Altarium, Sacerdotis, ministrorumq; solemni ritu operantium vestes inter dona erant, auro argentoq; trifariàm

crispante, mirabili opere, artificioque perfectę: super hęc arę thoralia, & materia & opere maximè insignia. Quippe totum penè eorum spacium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euāgelistarum imagines egregiæ, scitè insertæ ramusculis, floribusq;: opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum, affirmare ausim, vix quicquā in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vspiam factum: satis constat eius manu precium ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessêre.

Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne. CAP. XXIII.

PEr eadem tempora Alfonsus Sancius Hispanus sacerdos doctus iuxtà, piusq; Lauretum venit, recens ab altero Oriente, Insulisq; Sinarum, quæ Philippinæ vocantur. Hunc egomet paulò ante Virginis cella egressum offendi loci religione attonitum. Stuporis causam familiariter quærenti mihi respondet admirabundus. Prô Deus immortalis, quid hoc tandem rei est? equidem nihil vnquam tale expertus sum in vita, nusquàm reperi præsentiorem Deum, adeò in hac sacrosancta Æde, vis quædam diuina meo se animo superfudit. Adiecit deinde

deinde ſe, & ad Vadalupæ, & ad Montis ferrati, aliaſque nobiles in Hiſpania B. Virginis Ædes acceſſiſſe, cæterùm nuſquam tàm præſens ſenſiſſe cœleſte numen, nimirum illic corticem, hic medullam eſſe. Idem per Card. Caetanum, cuius in comitatu venerat cũ impetraſſet à Lauretano Preſide, vt liceret ei in ſanctiore cellæ parte pernoctare totam ibi precibus, ac vigiliis noctem exegit, ac deinde familiaribus ſuis affirmauit, nullam ſibi in omni vita iucundiorem, beatioremque abiiſſe noctem. Porrò cupido eum cepit auguſtiſſimam Virginis cellam munere aliquo ſuo ornatam relinquendi. Candidam veſtem Damaſcenam inde vſque ab Sinis aduexerat, hac loculamentum Deiparæ Virginis, & Chriſti crucifixi cum ſacra Æde delatam imaginem decorare conſtituit. Igitur ſarcinator accerſitur, qui explicata, dimenſaque veſte Damaſcena negare primò ad vtrumque opus ſatis ibi materiæ eſſe: Inde Sancio inſtante, vt intentiore cura omnia dimetiretur, diu hæſitauit. Ad vltimum, Damaſcena veſte ſæpiùs in omnes partes verſata, affirmare cœpit rationem ab ſe tandem repertam efficiẽdi, quod vellet, ſed ita vt illa ornamenta paulò breuiora exiſterent, quàm opus foret. Agedùm igitur, inquit Sancius, & iſtam ſequere rationẽ, ſi quid deerit. B. Maria ſibi ipſa ſupplebit.

plebit. Morem gerit ille, ac ne qua foret erroris ſuſpicio, vetus loculamenti periſtroma ad manum habebat, ad quod formam referret noui. Veſtem Damaſcenam, Sancio inſpectante, diſſectam defert ſecum in officinam. Poſtero die prima luce attonito ſimilis Sancium adit exclamans: enimuerò B. Virginem in ſuo ornamento haud dubium miraculum perpetraſſe Nouum loculamẽti periſtroma, quod heſterna die breuius iuuo fuerit, iam eſſe longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis ſuis, non illius vocibus habiturus: comperit haud vana illum attuliſſe. Nec quicquam excogitare ipſe potuit, quod rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi velum, quod faciendum curauerat, iuſtum eſſe, nihilque inde detractum: & Damaſcena veſtis erat peregrino quodam opere facta, vt fraus addentis ex noſtrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquàm poſſet: quamquam talibus in rebus non addentis, ſed detrahentis fraus timeri ſolet. Ad hęc ipſemet Sancius, cum aliis multis adfuerat ſarcinatori veſtem dimetienti, diſſecantique, vt nihil per imprudentiam erratum eſſe conſtaret. Itaque & ab ipſo, & ab aliis pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

Armillæ

Armillæ Beatæ Virgini oblatæ sua sponte Christi pueri manibus inseruntur.

CAP. XXIV.

CÆterùm, illud non magis doni genere, quàm euentu mirabile. Beatrix Gazæa matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, deliciis æquè, ac diuitiis nobilis. Ea religionis ergò Lauretum venit Maio mense anno huius sæculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ cellæ partem intrat, vbi religiosissima Lauretanæ Virginis puerum IESVM gremio tenentis effigies propiùs visitur, coliturque ea est preciosissima veste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fusis ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentiùs contemplandi. Ergo obtusiorem oculorum aciem causata custodem (is tùm erat Papyrius N.) rogat, vt admoto ardenti cæreo, Deiparæ simulacrum sibi accuratiùs ostendat. Morem gerit ille haud grauatè: ardenti face admota simul Virginem ostentat, simul Gazææ rogatu, singulorum donorum laudat authores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier deliciis, ac luxui dedita in paucis, etsi atro-

atroci genere mortis, tamen Christianè admodùm, pieq; nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eàm familiariter norat, extẽplò admirabunda succlamat. En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tàm pium exitũ inuenerit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hasce armillas, quib⁹ nihil charius habeo, Christo, eiusq; parenti libenter dicarẽ, si crederẽ fœminæ improbæ donum nõ ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimiùm mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaq; illa properè armillas antiquo opere ex gẽmis, auroq; factas sibi detrahit, & custodi tradit offerẽdas IESV, Matriq;. Protinus custos furcillã arripit tales ad vsus paratã: ambasq; ei armillas inserit: mox sacrosanctæ statuę admouet ea mente, vt de pueri IESV erectis dexteræ digitis (neq; enim occurrebat in præsentia locus cõmodior) eas suspenderet. Cæterùm, hastam reducens animaduertit, armillarum vnam hæsisse furcillæ, alteram digitis IESV pueri præteritis, manum occupasse, idque ita aptè, vt aptiùs non posset: mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastã nihil prorsus loco motam eòdẽ refert, armillam alteram indidem suspensurus. Ecce aliud haud dubium miraculũ. Dum sensim

ſim furcillam ad ſe reuocat, ratus in eadem Chriſti manu hæſiſſe donum, repentè videt armillam è dextra lapſam in læuam manum, deiectoq; in gremiũ Virginis aureo globo, quem puer IESV illa manu ſuſtinet, ſiniſtræ manui inſertã aptè, atq; eleganter adeò, vt ſcalis admotis, per otiũ, de induſtria aptiùs, elegãtiùſq; inſeri haudquaquã poſſet. Tum verò cuſtos repẽtè ex rei admiratione, ſacro quodã perfuſus horrore, mulierẽ compellat. Et Chriſtus donum tuum ſibi corde eſſe ſatis oſtendit, qui me alia omnia agente, ſibi ipſemet armillas induit duas. At illa extẽplò cęleſti tacta numine ingemuit: & ſiue ex veteri ſuperioris vitæ luxu, ſiue ab recenti diuinæ beneuolentiæ indicio, ingentem inter ſingultus, lacrymarũ vim profudit, ſic prorſus, vt ab iis, qui in altera ſacri cubiculi parte ſupplicabant, lacrymantis gemitus, & ſingultus exaudirentur. Itaq; nonnulli rei nouitate exciti properè ad ſanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierẽ cernunt lacrymis, ac religione perfuſam, cuſtodem ipſum tantæ rei admiratione defixum. Is deinde cum aliis multis, tum mihi ipſi rem, vti erat geſta, narrauit. Omnibus facti, euentiq; ſeriem reputãtibus mira res viſa: multorumque ſermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer IESVS eas armillas manibus geſtat, huiuſce rei monumentum.

Duo ex mortis faucibus erepti.

CAP. XXV.

SEd hoc mirabile magis, quàm miraculum cuipiam fortaſsè videatur. Sequitur aliud manifeſtum certè miràculum. Eodem anno Bartholomæus Meliorinus Genuenſis haud obſcuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, vt fit; ad manus venit. Erat ipſe ſolus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipſo ædium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domeſtici, arreptis armis domino ſubſidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius ſit, pugio magna vi adactus in medio frâgitur. Rixa aliorum intercuſſu ſedata: Meliorinus grauiter ſaucius domum relatus. Extemplò Medici adhibentur, abſterſum vulnus inſpiciunt, reperiunt mucronem oſſi altè infixum penitus hærere: nec aliter extrahi poſſe, quàm vt ſecando vulnus augerent, quo ars ad telum perueniret. Ergo diſſecta circa vulnus quadrifariàm in crucis modum carne, pugionis fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non procederet, nouum durumque remedium excogitant. Mucronem pertinaciter hærentem, pulſato è regione pectore dimouere nituntur, exacerbantes ſubinde acerbiſſimum plagæ dolorem. Poſteaquàm

ſteaquàm ſimul pulſatus, ſimul forcipe attractus pugio nulla lababat ex parte; ſeuerè pronunciant, actum eſſe de illius ſalute, niſi eum Deus reſpexerit. Et iam fama de eius morte Genuam perlata fecerat, vt pro mortuo lugeretur à ſuis. At ille humanæ opi diuinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium implorat. Mira res dictu, viſuq; : repente mucro loco motus forcipem facilis ſequitur: non tam humana vi, qnàm cœleſti eum exire ſentires. Itaque æger voti compos, vbi primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit ſe hoc ipſo anno M.D. XCIV. cum ibidem hęc maximè ſcriberemus. : ingentibuſque Virgini gratiis actis, fragmentum apud eam pugionis reliquit, tam inſignis beneficij argumentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioãnes Baptiſta Iudex adoleſcens genere, ac diuitiis nobilis, voti reus Lauretum venit. Eum proximo ſuperiore anno Venetiis, grauis, minaxque adorta febris atrociſſimè afflixerat. Vẽtũ erat ad extrema. Deſerto à Medicis nulla ſpes ſalutis ſuberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgini addictus in paucis) Patronam ſuam moribundus fidenter implorat. Nec ſua illum fruſtrata fides. Medici iam deſperata ægri ſalute, mortem haud dubiam opperiebantur; cum à domeſticis ad eum reuocati venarum pulſum explorant. Extem-

plò salubribus indiciis erecti, magnam & ipsi spem valetudinis concipiunt, & ægroto, ac necessariis faciunt. Nec irrita spes. Æger ex eo in horas singulas, ac penè momenta, leuius habere cœpit, quoad excussa febri, paucis diebus conualuit omnino. Igitur anno insequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi mihi hæc ipsa memoriæ prodenti rem omnem, vti à me commemorata est, ipsemet enarrauit.

Homo facinorosus ante confessionem sacrosanctæ cellæ aditu diuinitus Prohibetur. CAP. XXVI.

HÆc quoque tempestas nouis miraculis ostendit, quantæ Deo sit curæ sanctitas Lauretanæ Domus. Per ea tempora Lauretum venerat peregrinus quidam omnibus sceleribus coopertus, & profligatæ vitæ apprimè tenax. Huic igitur sanctissimæ cellæ limen intrare auso, repentè in ipso aditu vmbra quædam horrenda specie se obiecit, quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit ingenti pauore perculsum. Ergo scelerum conscientia ictus Sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterùm, ad recolenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempore, magnoque sensu doloris: ipse autem ad sacram confessionem minimè meditatus,

ac

: paratus accesserat. Proinde à Sacerdo-
: dimittitur monitus, vt in sacrum sacel-
ım recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope e-
ıxiùs implorata, in anteactam vitam in-
uirat sedulò: tùm demùm paratior rede-
: ad confitendum. Dimissus ille manda-
. facessit; sed videlicet mala consuetudo
:ram pœnitentiam morabatur: & probri
agis, quàm culpæ dolor anxium animum
imulabat. Eum itaque sacrum Virginis
ıbiculum repetentem, eadem illa speci-
oblata iterum ingressu prohibuit. Tum
:rò ingens illi dolor inustus; se vt con-
eleratum, contaminatumque, ab augu-
ıssima sede, à conspectu Deiparæ bis aba-
um esse. Extemplò flagitiosæ tabis, vitæ-
ıe tædio captum, haud vana pœnitentia
cepit; & dolor offensi Dei. Ergo consci-
ıtia impensiùs excussa, flens redit ad Sa-
rdotem: labes non confessione magis,
ıàm lacrymis eluit. Expiato tandem ani-
o, ad augustam Virginis Ædem verecun-
lè, ac dubitanter accedit: mirabile di-
ctu: qui audenti clausus fuerat,
verecundanti aditus
patuit.

Quidam patraturus cædem in Laureta[na] Aede diuinitus in diuersum mutatur. CAP. XXVII.

IIſdem ferè diebus aliud haud abſimile a[c]cidit. Ciuis Aſculanus honeſtus, ac diu[…] filiolum ex nouo matrimonio ſuſcepe[rat] menſe ſeptimo. Hunc nutrici alendum d[e]derat; & quia vnicus, immaturoque par[tu] editus erat, ſolicito ſubinde eum reuiſeb[at] animo. Fortè euenit, vt puerum natura i[m]becillum, nulla nutricis culpa, repentin[us] morb⁹ extingueret. Enimuerò nutrix ha[ud] ignara, quantum mali à pueri patre præ[fe]rocis ingenij homine immineret ſibi; p[ro]tinus occulta fuga properat Laretũ, m[…]tum in Deipara præſidij ponens. Nec ſ[pes] fefellit. Ille vt vnicum filium exanimem c[on]ſpexit, dolore ſimul, iraque amens, fure[re], incuſare Deum, Diuoſque, nutricem qu[æ]rere ad necem. Cum ea non compareret [i]ram in nutricium vertit, quem vulneri[bus] confoſſum pro mortuo reliquit. Neque i[b]i ſtetit cruore imbutus furor. Comperta n[u]tricis fuga, properè ſuccinctus armis Lau[re]tum aduolat. Irrumpit in templum ea m[en]te, vt nutricem, vel in ipſa ſacroſancta c[el]la ante ora Virginis trucidaret. Luſtratis f[ru]ſtra templi receſſibus, ventum erat ad D[ei]paræ cellam, vbi nutrix expiatis paulò a[n]te

tæ maculis, obnixè B. Mariæ implorabat
lem. Itaque sub eius tutela, vmbraque la-
it. Quippe homini furenti, & cædem an-
:lanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio;
sacrosanctum limen intraret, haud dubiè
turum, vt emollito pectore, vlciscendi o-
itteret curam. Proinde alio versus omnes
mpli angulos perlustrare cœpit. Ecce au-
m dum lymphato similis discurrit, fortè
am B. Mariæ Annunciatæ titulo inclytam
æterit. Hęc ara sacrosancto sacello extrin-
cus adiecta est, sub fenestra, qua Gabriel
rchangelus intrasse fertur. Igitur ille con-
ectis per fenestram fortè luminibus, quæ
urima ante B. Virginem vsque collucent;
bita loci religione tactus, genua submit-
t: mira dictu res Homo ferus, ac ferreus re-
:nte mollitur: mutatoque in diuersum a-
imo, Sacerdotem adit. Ibi abiectis armis,
us genibus aduoluitur, iter alienæ cædis
ıusa susceptum, vertere se in suam salutem
:lle memorans. Cæterùm, in eo quoq; tu-
la Deiparæ præsens apparuit, quod is ad
ındem Sacerdotem applicuit se, ad quem
aulò ante nutrix accesserat. Itaq; ille totius
egotij satis gnarus, Asculani ciuis confessi-
ne audita, haud ęgrè lenitum iam animum
erpulit, vt insonti fœminæ ignosceret. Et
.sculanus vltrò recepit, certis se indiciis
stensurũ, bona fide redisse cum illa in gra-

 tiam

tiam. Dictis facta benigniora etiam adiecit Mulierem domum reductam domesticis virum eius benignè curatum agrestibu prępoſuit rebus, periculo in emolumenti à Deipara verſo. Sub id tempus Collegiun Illyricum, vt eius alumni accuratiùs boni artibus excolerentur Romam transferr placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iuſſ alumni Romam euocati, & Romano Semi nario aggregati, ius ac nomen Illyrici Col legij pro ſua parte tuentur. Incidit hæc mi gratio in annũ M.D.XCIIII. qui eſt noſtr hiſtoriæ poſtremus, vt CCC. ipſos anno Ædis Lauretanæ, noſtra hiſtoria cõplecta tur. Hæc autem pauca de multis, ac prop innumerabilibus elegim⁹, quæ litteris pro deremus, Lectorem monuiſſe cõtenti, tan tam eſſe Lauretanarum rerum, miraculo rumque ſyluam; vt à nemine tam mult tam magna dici poſſint, quin multo plur ac maiora dictis ſuperſint.

Celebritas & maieſtas Aedis Lauretan

CAP. XXVIII.

CÆterùm operępretium me facturu arbitror, ſi Lauretanam hiſtoriam br uis cõmemoratio de incredibili Ædis La retanæ celebritate, maieſtateque concl dat. Nullum omnino tempus anni, nu lus menſis, dies nullus abit, quin ſanctiſſim

V

Virginis cella à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italorumque propria hæc laus pietatis, ſed communis Tranſalpinis, Tranſmariniſque, maximè verò Illyricis, Francis, Belgiſque. Nec deſiderantur Hiſpani, Luſitani, Poloni, atque Germani. Duo tamē ſunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo ſacer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque autem celebritas trimeſtris eſt, quo temporis ſpacio maximis populorū cōcurſib⁹ Ædes Lauretana celebratur penè quotidie; Namq; agri Piceni nulla vrbs, oppidum, pagus, vicus eſt, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuiſat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitium, Vmbriæ, Flaminiæ, Æmiliæ, cæteræque Italiæ ad ſimilem pietatis laudem inuitat. Veniendi fermè ratio talis. Præeunt ſodalitates ſuis quæque inſignibus, vexilliſque diſtinctæ. Plerique enim præter Chriſti Crucifixi effigiem, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrimè pictas prȩferūt. Agmina claudunt ſodalitatum moderatores, Sacerdoteſque cum ſua cuiuſque agminis ſymphonia. Sequūtur dona, argēteȩ coronæ, calices, cærei nummis obſiti, precioſæ

veſtes, vrbium, oppidorumúe argentea ſimulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B.Maria deprecante partorum indices. Interponuntur ſæpe Angelorum, ſæpe ſacrorũ Vatum, Sibyllarumq; de B.Virgine vaticinantium, aliæque perſonæ habitu veſtis inſignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiſcua cuiuſque populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuiſq; per interualla inuicem canunt. Obuias vrbes cum tranſeunt, eas ad Lauretanæ Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac verò Ædes Lauretana in conſpectum ſe dedit (ea quia in edito colle ſita eſt procul conſpicitur) extemplò vniuerſi proſternunt corpora: & obortis præ gaudio lacrymis, Deiparam conſalutant. Inde in ordines abeunt, inſtructiſque agminibus procedẽtes canũt litanias, hymnoſque. Nec deſunt, qui exuti properè veſtibus, paratos ad id ſaccos induant, comiteſque ſubſequantur nuda ſibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis ſodalitatibus Lauretani Sacerdotes linteati procedunt obuiàm: eaſque in templum deducunt cum egregia ſymphonia, feſtoque campanarum, ac tubarum ſono. Vbi ad Ædis veſtibulum ventum eſt, aduenæ denuò proſtratis corporibus, impenſe ſalutant Virginem, tanto vtique animi ardore, ſenſuque

V

vt cęteri, qui adſunt, illorum vocibus emolliti collacrymare cogantur. Poſteaquàm ad collucentem facibus, lychniſque Deiparæ cellam peruentum eſt, Diuæque effigiem intueri, contemplariquc cœperunt; incredibile dictu eſt, quæ voces, qui gemitus, quę lacrymæ, quæ ſuſpiria paſſim exaudiantur. Deum præſentem adeſſe facilè ſentias. Plerique porrò diuino ſimul horrore, gaudioque perfuſi, adeò ſacris illis parietibus adhęreſcunt, vt inde auelli, abſtrahique vix queant. Dumque aram Apoſtolorum, ſacrum armariolum, obſtructam ianuam, ipſumque caminum venerabundi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in iis locis aliquid agens occurrit, nullum intuendi finem, nullum oſculandi modum facerent, niſi plurimorum item petentium, ardor obſtaret. Finitimorum populorum hæc fermè ratio eſt. At exterarum gentium peregrini, alij aut pedibus, equis alij, aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis inſignes. Verùm in diſpari habitu aduenarum eminet Ædis Lauretanæ cultus idem. Omnium ferè hoc commune eſt, vt delictis expiati cœleſti menſa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & precioſis cumulent donis. Quamquam dona inſigniora ſacelli cuſtodibus tradi ſolent, vt in codicem

referantur, quo eorum, & ſimul donantium extet memoria ad poſteros. Aram Apoſtolorum, & ſcilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica ſemper adornat veſtis, incredibiliſque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipſum candidis ſemper cæreis, lychniſque argenteis plurimis collucet: aſſiduis propè ſymphoniacorum, muſicorumque organorum perſonat cantibus: & quod caput eſt, præſenti Dei numine ſemper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: ſic prorſus, vt pios inſolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ęgris remedio, mœſtis ſolatio, torpentibus incitamento, præſidio periclitantibus, perditis ſit ſaluti. Porrò præcipua Lauretani ſacelli frequentia eſt circa ferias Paſchatis, Pentecoſtes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis ſub Paſcha Lauretum petunt, plurimi ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigiis Anconam delati, ad Lauretanam Ædem fermè pedibus pergunt. Hi ferè poſtridie Paſchatis, quo die in Sacro Euangelium de peregrinis Emmauntē petentibus recitatur, peregrinorū habitū ſumunt: & poſt fauſtā Antiſtitū ſuorum precationē, cum Sacerdotibus innocētię cuſtodibus pariter ſe dāt in viam. Quorū qui-

quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facilè excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima, ac maxima fœnisecarum, messorumq;. Cęterùm, natalis dies B.Marię longè maxima aduenarum frequentia est insignis, toto penè Piceno (vt de cæteris regionibus taceam) Lauretum confluente. Satis constat illo biduo suprà CC. hominum millia Lauretanam Ædem nuper accessisse. Itaque necessitas Custodes sacrosancti sacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinsecus circumdare; vt in expedito sit, admittere, quos velint, aut excludere, turbasque vitare. Omnibus porrò anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiscentes ad bellum diuertere solent Lauretum, vbi ritè expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hęc incredibilis aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentissimas diuersoriis fecit. Itaque hospitiorum opportunitas, commoditasq; viarum pedestrẽ quoq; peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud sanè difficilẽ præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta est, vt per ea tẽpora passim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum

tum laboris. Ergo ipſe M. Antonius Columna (vt de aliis taceam) vir & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exſequi ſuſtinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conſpectum Deiparę ventum eſt, ſuperfundente ſe piis mentibus Deo, tantã omnes hauriunt cœleſtis lætitiæ voluptatem, vt maximum quamuis laborioſæ peregrinationis fructum ſe cepiſſe fateantur. Hic ego quid memorem, quàm multi faciant B. Virgini vota? quàm multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno? quot in explicabilibus inceſtarum illecebrarum vinculis animum exſoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines deſperatæ ſalutis, *qui fœdus pepigerant cum inferno*, ex inferorum faucibus erepti reuiuiſcant? Nam quanto corporibus animi præſtant, tanto plura, ac maiora in animis, quã in corporibus hominum curandis exiſtunt Virginis Lauretanę miracula. Vt hęc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis ſit diuinam potentiam (quæ Laureti, vel maximè ſe oſtendit) humana imbecillitate metientis. Itaque ſatius duco ſuccumbere oneri, quàm enarranda ſuſcipere ea, quæ vtique pertractando detererem. Hoc vnum liquidò affirmare poſſum, Lauretanam celebritatem, maieſtatemque tantam

eſſe,

esse, quantam qui oculis non subiecerint, haudquaquam concipere animis possint; vt si deinde cum narratis audita conferas, famam re ipsa longè minorem inuenias. Adeò vna in terris Lauretana res non fidem solùm, sed famam quoque ipsam, quæ cuncta in maius celebrare solet, incredibili maiestate, ac fastigio vincit.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM, QVÆ IN HAC HISTORIA CONTINENTVR.

Cæle-

Card.

Dona Principum ac Dynastarum.

Dona illustrium ac nobilium fœminarum.

Duciss

Ca

FINIS.